

ČESKO-SLOVENSKÁ REVUE ZRKADLENÍ ZRCADLENÍ

číslo 3
VI. ročník
2009

ZRKADLENIE - ZRCADLENÍ 3/2009

SLOVENSKÝ LITERÁRNY KLUB
V ČESKEJ REPUBLIKE

CENA 1,33 €
40 Kč

OBSAH

- 4 Slovo úvodom**
(Vladimír Skalský)
- 5 Literárna súťaž Jána Kollára**
- 7 PUBLICISTIKA**
- 8 Rok 1968 očami Čechov a Slovákov**
(Ivo Pospíšil, Anton Baláž, Dagmar Blimlová, Maria Baťarová, Andrej Červenák, Anton Hykšisch, Tibor Zilka, Dana Podracká, Andrej Ferko, Adam F. Kola, Hana Vojsinečková, Milan Pokorný, Olga Kováčicová, Mira Nábělková, Peter Káša, František Všeňka, Zbyněk Holub, Ludvík Štěpán, Květuše Lepilová, Libor Pavera, Ivan Suša)
- 84 Z pripravovaných pamätí Vojtecha Čelka**
(Vojtech Čelko)
- 92 TVORBA**
- 93 (e)PIGRAMY**
(Erik Ondrejčíka, Ivan Popovič)
- 119 Cestovateľské zápisky dvoch vedcov**
(Michal Gibboda, Ján Midziak)
- 141 KRITIKA**
- 142 Nad románom Juraja Šebestu**
(Vladimír Petrík, Viola Vyholená-Sivná, Alexander Halvonič, Andrián Turan, Dorota Kraková, Michal Herceg, Jozef Bžoch, Zuzana Šamišarová, Katarína Maggiová)
- 171 Palacký a Slovensko**
(Zdenka Sojková)
- 178 AUTORI-AUTOŘI**
- 179 Who is who**
- 180 O výtvornom sprievode**
(Vladimír Skalský)
- 181 Totálna revízia ako Post Scriptum**
(Josef Kohlík)

ZRKADLENIE-ZRCADLENÍ

česko-slovenská revue
štvrtročník-čtvrťletník
číslo 3/2009
deň vydania 30. 9. 2009, miesto: Praha
cena 40 Kč v ČR, 1,33 € v SR

rediguje: redakčný kruh
predsedníčka: Olga Feldeková
vykonný podpredseda: Vladimír Skalský
ilustrácie: Katarína Bričová
grafická úprava: Jozef Illiaš

Vydáva Slovenský literárny klub v ČR,
Salmovská 11, 120 00 Praha 2,
IČO: 26603292,
tel.: +420 224 918 483,
tel./fax: +420 224 919 525,
e-mail: zrkadlenie@czsk.net
v spolupráci so Slovensko-českým klubom,
Českým PEN klubom
a Slovenským centrom PEN klubu

Tlač: Sdužení MAC, s. r. o.
Reg. MK ČR E 15388
ISSN 1804 - 0950

Vychádza s podporou Ministerstva kultúry ČR
a Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí

REDAKČNÝ KRUH

Anton Baláž	Ivan Klima
Ireney Baláž	Alex Koenigsmark
Ladislav Ballek	Imrich Kružiliak
Zuzana Čigánová	Juraj Kuniak
Vojtech Čelko	Ján Lukáš
Lubomír Feldek	Lubomír Machala
Olga Feldeková	Dušan Malota
Daniela Fischerová	Gustáv Murín
Michal Gibboda	Mira Nábělková
Alexander Halvonič	Vladimír Petrík
Helena Haškovcová	Ján Rakytka
Karol Horák	Vladimír Skalský
Viktória Hradská	Zdenka Sojková
Miroslav Hupjých	Jiří Stránský
Anton Hykšisch	Eduard Světlík
Emil Charous	Ivan O. Štampach
Rudolf Chmel	Nataša Tanská
Jozef Junas	Miloš Tomčík
Peter Juščák	Ondřej Vaculík
Vladimír Karřík	Marián Vaneč
Vladimír Kavčiak	Nada Vokušová
Peter Kerlík	Jiří Zátěček

ZRKADLENIE SA OPÄŤ NADÝCHLO

VLADIMÍR SKALSKÝ

V minulom čísle sme – hoci neradi – museli písať o finančných starostiach. Vlastne v dvojičísle, lebo práve pre tieto starosti sme prvý raz museli stáhnúť k takémuto zníženiu periodicity. Písali sme o tom, že časopis po rokoch nezískal dotáciu od českého ministerstva kultúry. A tiež o tom, že osobnosti českej i slovenskej kultúry podpísali výzvu, aby časopis zachránili.

Adresovaná bola prvému mužovi rezortu. Dnes môžeme konštatovať, že minister kultúry Václav Riedlbauch sa rozhodol literárnu revue Zrkadlenie/Zrcadlení mimoriadne podporiť.

Literárny štvrtročník má široké zázemie, svedčí o tom účtyhodný memoslov redakčného kruhu, ešte účtyhodnejší zoznam autorov, záujem čitateľov, a napokon i zloženie skupiny vydavateľov: Slovenský literárny klub v ČR, Slovensko-český klub, ako aj český a slovenský PEN klub. Preto možno ani neprekvapilo, ale mimoriadne potešilo, že ministra k jeho kroku vyzvali vo verejnej žiadosti nielen predstavitelia všetkých štyroch spoluvydavateľov, ale aj celý rad významných osobností českej a slovenskej literatúry, avšak i širšej kultúry. Literárny štvrtročník, ktorý, ako sa uvádzalo v tomto liste, „zohráva nezastupiteľnú a výnimočnú úlohu nielen vo vzťahu k slovenskej menšine v ČR, ale aj česko-slovenskému literárnemu kontextu a kultúrnym vzťahom našich dvoch národov vôbec“, nezáskal na rok 2009 žiadnu dotáciu Ministerstva kultúry ČR, hoci od svojho vzniku v roku 2004 bol podporovaný a mimoriadne úspešný. Napríklad v roku 2006 Literárne informáčné centrum v Bratislave vyzdvihlo revue ako obsahovo najpestrejší a graficky najpríťažlivejší slovenský literárny časopis. Za najlepší slovenský literárny časopis vôbec označil Zrkadlenie aj Lubomír Feldek. To je naozaj kompliment pre periodikum, ktoré vychádza za hranicami Slovenska.

Vydavatelia vydali vzhľadom na zložitú situáciu v prvom polroku dvojičíslo s podporou Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí a s využitím vlastných prostriedkov. Vydávanie v druhom polroku však bolo akútne ohrozené.

Našťastie, minister kultúry Václav Riedlbauch niečo také nedopusil. „Projekt Zrkadlenie-Zrcadlení (...) prispívá jistě k poznávání a vzájemnému obohacování kultur obou národů, českého i slovenského. Ministerstvo kultury proto tomuto projektu na druhé pololeť roku 2009 mimořádně udělí dotaci na výrobu a tisk dvou čísel,“ uviedol okrem iného vo svojom obsiahlejšom liste. Predstavitelia Slovenského literárneho klubu v ČR sa mu za mimoriadne gesto a podporu podakovali a vyjadrili presvedčenie, že v budúcom roku bude podpora pokračovať ako v minulosti, teda celoročne a bez stresujúcich výpadkov.

Namiesto na finančné otázky sa znovu môžeme sústrediť na obsahové. Výsledkom sú nasledujúce stránky...

SLOVENSKÝ LITERÁRNY KLUB V ČR
VYPISUJE POD ZÁŠTITOU
VELVYSLANCA SR V ČR, PETRA BRŇA
A S PODPOROU MINISTERSTVA ŠKOLSTVA,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR

LITERÁRNÍ SÚŤAŽ JÁNA KOLLÁRA 5. ROČNÍK

Súťaž je verejná a anonymná, určená mladým autorom žijúcim v ČR (na občianstve či druhu pobytu nezáleží) v oblasti prozaickej tvorby v slovenčine alebo so slovenskou tematikou. Žáner je ľubovoľný - poviedka, esej, fejtón a podobne.

Súťaž sa vypisuje v troch kategóriách:

- A. žiaci základných škôl**
- B. študenti stredných škôl**
- C. študenti vysokých škôl vrátane doktorandov a ostatní mladí autori do 26 rokov**

V kategórii A je predpísaný rozsah do 4 normostránok,
v kategórii B do 8 normostránok,
v kategórii C do 12 normostránok
(1 normostránka má 30 riadkov, 60 znakov v každom riadku).

Každý súťažiaci smie poslať jednu, dosiaľ nepublikovanú prácu, a to v troch identických exemplároch. Na príspevku musí byť označená kategória, nie však meno autora. Súťažiaci k zásielke pripojí zalepenú obálku, v ktorej vyplní údaje o autorovi (názov príspevku, meno a priezvisko, adresu, dátum narodenia a kontaktné telefónne číslo).

Práce zašlite na adresu:
**Slovenský literárny klub v ČR,
Salmovská 11,
120 00 Praha 2,**

a označte Literárna súťaž Jána Kollára.

Uzavierka je 28. októbra 2009, rozhoduje dátum na poštovej pečiatke.

Výsledky budú do konca roku vyhlásené na slávnostnom večere v Nostickom paláci v Prahe, v sídle Ministerstva kultúry ČR, za účasti popredných osobností kultúrneho života.

V každej kategórii bude udelená prvá, druhá a tretia cena. Všetci ocenení autori budú na vyhlásenie pozvaní s uhradením cestovných výdavkov, získajú Cenu Jána Kollára a ďalšie hodnotné vecné ceny od organizátora, partnerov a sponzorov. Všetky ocenené práce budú publikované v literárnom štvrtročníku, česko-slovenskej revue Zrkadlenie-Zrcadlení a honorované v kategórii **A sumami 1 500, 1 000 a 500 Kč, v kategórii B 2 000, 1 500 a 1 000 Kč a v kategórii C 3 000, 2 000 a 1 000 Kč.** Porota, zložená z popredných spisovateľov a odborníkov, môže udeliť aj zvláštnu prémii.

Blížšie informácie na <http://sutaz.czsk.net>

Partneri:

Literárne informačné centrum Bratislava, Slovenská národná knižnica Martin, Slovensko-český klub Praha, Spoločnosť Jána Kollára Praha, Hotel Paulíný Praha, Art Benický Praha

publīcistika

ČESKO-SLOVENSKÉ REFLEXE: 1968 (JAZYK – LITERATURA – KULTURA)

VYBRAL A USPOŘÁDAL IVO POSPÍŠIL

Kompletní kolektivní monografie vychází péčí Ústavu slavistiky FF MU v Brně (Seminař filologicko-areálových studií, Kabinet integrované žánrové typologie a areálových studií) za spolupráce a s finanční podporou Literárního informačního centra v Bratislavě a za součinnosti České asociace slavistů, Slavistické společnosti Franka Wollmanna a Středoevropského centra slovanických studií roku 2009.

JARO 1968 A JARO 2009

Jaro je tu, stejně jako každý rok a také v letech 1945, 1948, 1968 a 1989. Brněnské texty k slovakistice byly vždy koncipovány tematicky a problémově a tato témata a tyto problémy byly skutečnými problémy nejen slovakistiky vůbec, ale zejména jejich vztahových aspektů, zejména české a nově se etabloující brněnské slovakistiky. Všechny dosavadní texty formulovaly především vztah slovakistiky k slavistice a slovakistiku jako jednu ze slavistik, tj. v jejím srovnávacím a transcendentním rámci jako problémy komparatistické a areálové povahy. Byly koncipovány otevřeně, dotýkaly „žhavých“ témat, třeba česko-slovenské vzájemnosti a nevázájemnosti, čtyřúhelníku polsko-česko-slovensko-madarského, aktuální slovakistiky, Slovenska a slovacity ve střední Evropě, Evropě a ve světě, česko-slovenských kontaktů v rovině sblížování i vzájemné resistance, slovenské kultury v zahraničí a jejích specifík tak, aby tyto texty sjednocovaly nejen lingvistiku a literární vědu, tedy filologii v jejím původním významu, ale zasahovaly do širších hájemství kulturních a filologicko-areálových studií pro brněnskou slavistiku příznačných, opepínaly problematiku jiných humanitních a sociálních věd i tzv. dialog kultur. Takovými sjednocujícími momenty jsou také významné společenskopolitické události nebo vývojové trendy, jež k nim směřují a které spojují a rozdělují různé generace, ale i národy a jsou různě i podobně prožívány. Takovým dělicím i sjednocujícím momentem byl i rok 1968 a vše, co k němu vedlo, resp. co vedlo od něho dál do 70. a 80. let minulého věku. Volit téma roku 1968 po názvem *Česko-slovenské reflexe: 1968 (jazyk – literatura – kultura)* bylo riskantní již v tom, že nemohlo přitáhnout pozornost všech relevantních českých, slovenských i jiných lingvistů, literárních vědců, kulturologů a historiků, pouze těch,

jimž tento přesah vyhovuje, kteří se tímto tématem někdy zabývali nebo jsou k takovému přesahu ochotni či jsou ho schopni. Nicméně struktura tohoto svazku je podle mého soudu přelomová, neboť se shodou okolností podařilo vytvořit celek, jenž má značnou vypovídací hodnotu. Není zcela funkční komentovat v tomto úvodu jmenovitě jednotlivé příspěvky a parafrázovat jejich závěry, aby to bylo patrné, to se čtenář koneckonců sám dočte. Nicméně předkládané texty nabídlý řadu přístupových variant ke klíčové události českých, slovenských a odvážím se říci československých dějin (i když tento termín je dnes většinou asi právěm zpochybňován) 20. století. Na jedné straně jsou tu texty vzpomínkové, generačně reflektující, spíše nostalgicky probírající ztracené a ztrácené šance a skrývající ono historiky proklínané „kdyby“. Na druhé straně tu jsou zajímavé pohledy mladší generace, jež pro mnohé překvapivě vyjadřují úctu k hodnotám proklamovaným v 60. letech 20. století a obnovující některé starší představy pro někoho možná utopické povahy. Najdeme tu až abundanti materiálové analýzy, ale i časové přesahy k tzv. normalizaci/konsolidaci a k dotekům roku 1989 (ten se snad stane objektem dalšího svazku): léta 1918, 1938, 1938, 1945, 1948 a 1968 se jako by zrcadlila v roce 1989 a v jeho pokračování, které fakticky dalo i konkrétní odpovědi na otázky položené jako výstup dějinného vývoje československého ve 20. století i na to, oč vsutku – alespoň pro někoho - šlo v roce 1968. V podstatě se ukázalo, že česko-slovenský státní svazek byl experimentem, který zanechal stopy, ale který byl ve své podstatě již od počátku odsouzen k neúspěchu: rozdlí bylo příliš mnoho a shody zájmů se voluntaristicky přecenovaly; rozdlí mezi národním a státním se vždy projevil s plnou silou; jak v letech 1938-1938, tak kdykoli později, jakmile se naskytly podmínky k rozvolnění nebo likvidaci česko-slovenského státního svazku. Ukázalo se, že česko-slovenský stát byl utopií, byl hodnotou spíše pro Čechy a mnozí Slováci její nikdy jako svůj nepřijali a jen někteří se domnívali, že slovenskému národnímu společenství přinesl nějaká pozitiva. Nerad to přiznávám, neboť jsem si to nemyslel ani v letech 1992-1993, ale vývoj od 90. let 20. století to demonstroval zcela jasně a nezvratně: jakékoli návraty k tomuto státnímu svazku by se i v budoucnosti ukázaly jako tragicky neúspěšné. Právě rok 1968 ukázal poprvé po roce 1945 v plné nahotě hlubinu česko-slovenských rozporů a jiné založení národního života. Řada příspěvků v této kolektivní monografii může být vnímána jako radikálnější, vyjadřující menšinové mínění, ale chtěl jsem, aby názory byly co nejrozmanitější, a ukázalo se, že tomu tak je především v příspěvcích slovenských autorů, které obepínají velmi rozsáhlé spektrum názorů. Za nejdůležitější rys těchto 12. brněnských textů k slovakistice však pokládám ten potenciál, který je v nich obsažen a který směřuje k dalšímu vývoji, a to nejen vztahu česko-slovenského, po roce 1968. Tedy implicitně k širše koncipovanému období let 1968-1989 i k událostem následujícím. Řekl bych, že představy a cíle roku 1968, cíle otevřené i skryté, se postupně vyjevovaly a verifikovaly dalším vývojem a zvláště rychle po roce 1989 – a to i v jiných

národních prostředích, například v polském. To je myslím zvláště na jaře 2009 to nejdůležitější. Zmíněné reflexe slibují další úvahy, další verifikace a zrcadlení, takže téma roku 1968 se ukázalo jako nikoli uzavřené, ale otevřené, směřující k dalšímu vývoji i její celistvě opepňující, vysvětlující, reflektující, nutící k zamýšlení, demaskující a demystifikující. Nejsou to výsledky, výstupy a verifikace idylické, uklidňující, spíše naopak. Jaro je opět tu, před civilizací, a to nejen středoevropskou a evropskou, stojí další události, nezdá se, že by se složitě soukolí dějin chtělo zastavit, a my opět nevíme, kam se vše bude ubírat. Je tu mnoho nedořešeností a nedořečeností, latentních napětí, zdrojů budoucích možná obrovských konfliktů, a promluvit o nich otevřeně, nikoli falešným jazykem apriorně sestavených ideologických schémata, tedy jazykem přání, ale jazykem syrových skutečností, je již samo o sobě hodnotou.

Ivo Pospíšil

NEBOLI SME LEN OSAMELÍ BEŽCI

ANTON BALÁŽ

Presnejší a mierne polemicky zahrotený názov môjho príspevku by mohol znieť: Neboli len Osamelí bežci – teda nebola len básnická skupina v zložení Ivan Štrpka, Peter Repka a Ivan Laučík, ktorá na slovenskú literárnu scénu prišla v roku 1963 a v časopise pre mladú literatúru s „objavným názvom“ Mladá tvorba sa pokúsila publikovať manifest *Návrat anjelov*, v ktorom sa písalo: „*Sme bežci, naším spôsobom bytia je beh a to, čo s behom súvisí. Kašleme na literatúru, zaujíma nás zmysel pohybu. Vojna je pre našu generáciu rovnako abstraktný pojem ako komunizmus...*“ a ktorý viedajšia predbežná cenzúra v tom roku nedovolila publikovať. V prvom čísle Mladéj tvorby v roku 1964 uverejnili Osamelí bežci svoje básne a krátky, upravený text pod pôvodným názvom a vo štvrtom čísle toho istého ročníka aj nový manifest pod názvom *Prednosti trojnohých slávikov*. A v literárne príznačnom texte *Vyplaz jazyk* Ivan Štrpka napísal: „*Bežím – ani sa nepohnem. Som šašo, ktorý striehne na vážnosť, pokrivenie tieňov pri plotoch, na hraniciach a plápolavých cestách mimo slov. Premiestňujeme sa. Cestujeme.*“ Bola to poetika a poézia pohybu a zároveň protestu proti literatúre ako inštitúcii, proti ustávitelnému pokusu dobovej kritiky a stránkových ideológov zaradovať mladú generáciu do pomyselnéj a vymyslenej línie socialistickej literatúry. Po rokoch túto potrebu nezariadenia sa do dobových literárnych a ideologických kánonov presne vyjadril Ivan Štrpka: „*Chceli sme stvoriť svet na mieru vlastného kritiku a predstavy.*“

Ak Osamelí bežci prišli do literatúry s dvoma hlasnými manifestami a stali sa v nasledujúcich rokoch počutelní a prítomní v literatúre viac týmito manifestami ako svojou básnickou tvorbou, tak to, čo by som v duchu ich poetiky pokusne označil za „tichý krik“, sa v mladšej slovenskej literatúre začalo ozývať už o desaťrocie skôr, vystúpením autorov generácie 50, prozaikov Jaroslavy Blažkovej, Antona Hýkšiša a Petra Balghu, ktorí prví prelamovali pancier neživotného schematizmu a priniesli do literatúry témy každodenného života, ďalej sfornovaním a vystúpením básnickej skupiny konkrétnistov Jána Ondruša, Jána Stacha, Jozefa Mihalkoviča, Lubomíra Feldeka a Jána Šimoviča, ktorých programom bolo nadviazať – aj manifestčne – na dedičstvo domácej i svetovej modernej poézie, príchodom ďalšej silnej prozaickej generácie, predznamenanej Johanidesovým Súkromím, prvou hlbkovou sondou do vnútorného sveta jednotlivca kladúceho si existenciálne otázky – najskôr v odvodenosti či nadväznosti na francúzsky existencializmus, neskôr už siahajúci do vlastných človečích podstát, tak ako to bolo v obnázenej podobe v Slobodovom Narcise, v jej poetizácii v poviedkach Vincenta Štikulu a v nadužívaných novoro-mánových experimentoch Petra Jaroša. Aj racionalizovanou citovosťou Pavla Vilikovského v Citovej výchove v marci, v groteskne poňatých dobových „dokumentoch o výhladoch“ Pavla Hruža a už v celkom tichom, ale rovnako počutelnom hlase Dušana Kužela.

To všetko sa v mladšej slovenskej literatúre dialo ešte pred alebo súčasne s príchodom Osamelých bežcov. A zväčša ešte pred mojím príchodom do Bratislavy na jeseň 1965, keď som začal študovať žurnalistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V jednom ročníku a v spoločnej internátnej izbe vo Švédskych domoch som sa tak stretol s Dušanom Mitanom, v nevykúrenej študovni som po večerom sedával s Jánom Štrasserom, Štefanom Balákom, Miroslavom Piusom, Slavom Hagarom, Žerňom Gindlom a ďalšími adeptmi na budúcu literárnu slávu – teda so začínajúcimi básnikmi, prozaikmi, esejistami a „zúrivými reportérmi“ po vzore Egona Erwina Kischu, Ladislava Mňačka a Gavriľa Gyzlova. Dlho do noci sme sa hádali – ale vždy zmysluplne o zmysle literatúry a sveta vôbec. Spomínam si, že sme pritom často využívali i nadužívali pojmy ako modelovosť, situovanosť, autenticita, podtext, identifikácia a najmä absurdita v camusovskom a kaľkovskom zmysle. Obdivovali sme Cortazárova a Borgesove poviedky, čítali Benseho Teorii textů a do rána diskutovali o revolúcii a Che Guevarovi, ale aj o Dostojevského Besoch, ktoré práve vyšli s úžasným doslovom českého literárneho vedca Václava Černého.

Ak by som mal aspoň pokusne pomenovať naše generačné témy, tak to boli predovšetkým rôzne podoby ľudskej osamelosti, zväčša neúspešné pokusy identifikovať sa s nejakým sociálnym kolektívom, programová metafyzická skepsa, rôzne formy úniku z reality a pod. Prvý z tejto skupiny autorov, ktorému sa podarilo vydať knihu, bol básnik Miro Pius, poslucháč štúdiá slovensčiny a dejepisu. Už v roku 1966 mu vyšla zbierka *Pyrománia*, ktorá bola jeho poe-

tickým obrazom generačného herostratovstva, ale kritiku veľmi nenadchla, označili Mira skôr za usilovného ako originálneho básnika. Neodradilo ho to, psychicky sa s kritikou vyrovnával horlivým čítaním kráľickej biblie, ktorú mu nerád požičiaval Mítana a z nedostatku poslucháčov v neskorých nočných hodinách, Miro z biblie predčítaval už len ospalému vrátnikovi vo Švédskych domoch Padošovi. Kým sa nad Piusom-básnikom zavreli vody normalizácie, stihol v roku 1969 vydať ešte zbierku *Cesta až na koniec smrti* – vzhľadom na jeho osud v dvadsiatich normalizácie zbierku smutne proročkú.

O dva roky neskôr, už v búrlivých a literatúru do úzadia odsúvajúcej mesiacoch šesťdesiateho ôsmeho roku, vyšli básnické debuty aj Štefanovi Balákovovi a Jánovi Štrasserovi. Balákov *Ohnisko* bolo programovo celé ponorené do šťastného oravského detstva, hoci jeho autor sa už niekoľko rokov rovnako programovo ponáral a často až na druhý deň ráno vynáral zo všetkých povestných bratislavských vech a pohostinstiev – najprogramovnejšie z Funusu a Fajky, legendárnych krčiem zlatých šesťdesiatych rokoch v Bratislave. Štrasserovo *Odriekanie* malo trochu podobne zavádzajúci gnozeologický základ, keďže jeho autor sa zo všetkých nás najmenej odriekal potešenia kritického glosovania poetických výkonov nielen svojich generačných druhov, ku ktorým patril hneď od vydania prvej zbierky *Sad zimných vtákov* aj úspešný básnik a textár Kamil Peteraj, stúpenec zmyslovej konkrétnosti tnavskej skupiny, ale aj viacerých uznávaných básnických autorit a ako redaktor Mladej tvorby mal koncom šesťdesiatych rokov značný vplyv na dianie v mladej literatúre.

Štrasserovou redaktorskou zásluhou vyšla v Mladej tvorbe v roku 1969 aj moja debutová poviedka *Zápas s anjelom* a o rok neskôr mal pripravenú na publikovanie aj poviedku *Sviatok mŕtvych* – lenže skôr ako stihla vyjsť, obnovená cenzúra s prispením už znormalizovaného Zväzu slovenských spisovateľov zastavila v auguste 1970 jej vydávanie. Dôležitý tvorivý priestor viacerých literárnych generácií zanikol a v jej pôvodnej podobe a význame pre modernú slovenskú literatúru sa už nikdy neobnovil.

Osud Mladej tvorby bol aj osudom Osamelých bežcov. Ivan Štrpka vydal v roku 1971 ešte svoju druhú zbierku *Tristan tára*, ale jej neodadaisticky štylizovaná slovná revolta, protest proti plochosti a prázdnote nastupujúceho normalizačného jazyka (hoci texty knihy, paradoxne, vznikali v čase, keď sa jazyk akoby navždy oslobodil z pút povinných úradných oficiáľ), nebola už prijateľná. K svojej originálnej básnickej poetike sa Štrpka vrátil až v zbierke z roku 1990 *Krásny nahý svet*. A v osemdesiatych rokoch textami na hudobných albumoch Deža Ursínyho. Peter Repka, ktorý nás v Mladej tvorbe zaujal najmä svojimi skvelými „sociografickými“ reportážami, publikoval v roku 1969 zbierku s príznačným názvom *Slepka v katedrále*, v roku 1973 sa za manželkou Angelou vystaňoval do Nemecka. Unikol tak, iste vedome, normalizačnému osudu ich tretieho básnického druhu Ivana Laučíka, ktorý debutoval v roku 1968 čitateľsky náročnou básnickou zbierkou *Pohybivý v pohyblivom*, v roku 1970 mu vyšla ešte zbierka *Sme príbuzní na začiatku* a potom už nasledovalo takmer dvadsaťročné vynútené mlčanie ustavične školskou inšpekciou preverovaného a štátnou bezpečnosťou monitorovaného učiteľa v Liptovskom Hrádku a Liptovskom Mikuláši. Do literatúry sa vrátili až v roku 1988 zbierkou *Na prahu počuteľnosti*.

Ako paradox dnes pocítujem skutočnosť, že kým ťažiskoví autori šesťdesiatych rokov: prozaici Johanides, Šloboda, Jaroš, Šikula, básnici Ondruš, Mihal-kovič, Feldek, Šimonovič, hoci s istými tvarovými a tematickými korekciami, mohli aj v rokoch normalizácie pokračovať vo svojej tvorbe, Osamelí bežci a rovnako len sa formujúci autori z okruhu bratislavskej filozofickej fakulty, boli v väčšinou nadhlo vyradení z literárneho procesu, prípadne museli podstatne korigovať svoje tematické a estetické východiská. A viacerým z nich – aby som parafrázoval názov svojho zošrotovaného debutu – sa už nikdy nepodarilo vrátiť k svojim „snom ročných období“.

Dlhoročná literárna osamelosť sa stala našim nedobrovoľným údelom – a dobov' normalizátori nám nedali možnosť manifestovať ju.

SVĚT MLADÝCH ROKU 1968 V MLADÉM SVĚTĚ

DAGMAR BLÜMLOVÁ

Rokem 1968 vstoupil týdeník Mladý svět do svého desátého ročníku. Jubileum mělo být oslaveno „darem“ Ústředního výboru Československého svazu mládeže¹, který povolil zdujnosobení jsoucího rozsahu s platností od 1. května téhož roku. Jedenapadesát čísel jubilejního ročníku se však oproti zámě-
rům vydavatele stalo nezapomenutelným svědeckým dramatického „osmašedesátého“ v Československu, o jehož dědictví dodnes klopytá domácí politika i kultura, neboť do té doby dosud nikdy objektivní události neprostoupily v takové intenzitě subjektivity jejich recipientů jako v případě onoho historického mezníku. Desátý ročník Mladého světa, časopisu určeného nejvnímavějším a nejcitlivějším společenské skupině, se tak pro budoucnost stal nejen cenným historickým pramenem v rámci soudobé časopisecké produkce, ale především jedinečným otiskem autentické duše doby, provždycky fixujícím dynamiku událostí, faktů, pocitů, vztahů, nálad, nadějí i omylů. Následující příspěvek se pokouší dokázat unikátnost této společensko politické „věchy v jantaru“, jejíž příšlibný bzukot tolik rezonoval s tehdejšími mladými čtenáři. Protože k nim patřila rovněž autorka tohoto textu, budíž jí dovoleno předznamenat vlastní stát pomyslým sestřihem oral history jejího individuálního příběhu spjatého s rokem 1968. Bez spolupůsobení desátého ročníku Mladého světa by jeho opěrné body nesly jinou intenzitu emocionálního odstínu. Tento prolog může navíc posloužit k příhradné komparaci s následujícím výkladem.

SOUKROMÝ(?) PROLOG

Sekvence prvá: Devatenáctiletá studentka přijatá ke studiu ruštiny na Filozofické fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně považuje za svou povinnost navštívit zemi, jejíž jazyk a kulturu zvolila za svůj studijní obor. Vlak vezoucí optimisticky zvědavý zájezd Cestovní kanceláře mládeže vyjíždí z Prahy 19. srpna 1968. Program prvního dne v sovětské metropoli, 21. srpna 1968, začíná na Rudém náměstí v mauzoleu V. I. Lenina. Kamenná obřadnost místa tvoří křiklavý protiklad k náladě přivezené ze svobodného domova. Následuje oběd v nedalekém Kafe Zolotaja lira. Informace sdělená při „pěrvom“ způsobí, že do většíny talířů s polévkou padají slzy.

---

¹ Dostlova: „Dárek od ÚV ČSM.“ Slov. Mladý svět 10, č. 1, s. 2. Se zdujnosobím obsahem však Mladý svět poprvé vyšel až 7. června 1968. Do té doby měl šestnáct stran, vycházel každý pátek a stál jednu korunu, při dvaatřiceti stranách koruny dvě.

Sekvence druhá: Poslední den srpna 1968, zájezd CKM se konečně smí vrátit domů, protože jeho časový limit se naplnil. Účastníci vybavení stručnými informacemi sovětského tisku (a jeho naivních sovětských čtenářů: „*Ně plač, dočerňka, naši u vas!*“), útlžky domácích vzrušených zpráv zachytávaných za noci u zábradlí hotelových balkonů na sovětských tranzistorcích, ale hlavně představou scén válečných filmů, jimiž byli odchováni, bez povědomí o svých blízkých, netuší, v jakém stavu naleznou své domovy. Přejezd státní hranice v Čopu vyústí v nezapomenutelnou emoci; na slovenských horských štítech a přimádražních zdech se skví Dubčekovo jméno, z železničních zaměstnanců číší soudržnost. Nastal krátký, leč intenzivní pocit jednotného, našťást nezbořeného, domova.

Sekvence třetí: V průběhu třídní studentské stávkvy ve dnech 19.-21. listopadu 1968¹ se v budově Filozofické fakulty UJEP v Brně střídají hládky stávkové pohotovosti. Posluchače prvního ročníku připadne hládká někdy před svítáním na stanovišti pánského záchodku v přízemí nejstarší budovy objektu. Hodina, prosíředí i mrtvý klid za okénkem provokují skeptické úvahy.

Sekvence čtvrtá: V květnu 1972 se stážištká Moskevského státního institutu A. S. Puškina dopustí ilegální cesty do vesnice Kočkurovo v Mordvinské autonomní republice. Při svatebním veselí směřujícím nehostinnou šedou cestou z jedné vsi do druhé je vzácné návštěvníci předveden mladík, který byl před čtyřmi roky v „Zolotoj Prage“. „*Ona ně zolotaja,*“ říká dívce opilý hlasem, „*eto paršivajaja Praga.*“ Moskevská stážištká se otočí na patě a prodírá se průvodem svatebčanů zpátky, sama neví kam. Ostatečně na cestu příliš nevidí.

Sekvence pátá: V neděli 19. listopadu 1989 večer přichází tříčlenná studentská deputace své učitelce oznámit, že v pondělí skupina nepřijde na seminář, protože je vyhlášena stávka. V šedém přízemí panelového domu jim učitelka zrekapituuje analogickou vzpomínku a popřeje, aby z jejich očekávání nezbyl pouze zatuchlý oděr.

Časopis Mladý svět veřejnost poprvé spatřila 5. ledna 1959. Byl výsledkem úvah o tom, že časopisecká produkce konce padesátých let neoslovuje mladé lidi, v distledku čehož se vymykají ideologickému tvarování. Tehdy již bylo jasné, že informace o zasedáních Ústředního výboru Československého svazu mládeže či fotografie z oficiálních politických setkání mladou generaci nezajímají a že je třeba vyjít vstříc jejím zájmům a potřebám. Pokud jde o název chystaného týdeníku, zvažovalo se Ráno, Hej rup!, Mladí, Sputnik a MY 59.² Název Mladý svět doporučil budoucí šéfredaktor časopisu Josef Holler – v té době působil v Mladé frontě – a ve svém návrhu z roku 1958 Ústřednímu výboru ČSM předložil rovněž záměr periodika určeného mládeži od čtrnácti

¹ Studentskou třídní stávku zorganizovalo vedení Svazu vysokoškolského studentstva Čech a Moravy. František ČAPKA v *Dějinnách zemí Koruny české v datech*, Praha 1999, uvádí, že šlo o „*nejvýraznější projev nespokojenosti a odporu vůči oficiální politice ústupku od proklamací a před silicím sovětským tlakem*“ (s. 791.)

² Srov. Petra KONRADOVÁ, *Mladý svět* [Diskuse] in: www.reflex.cz/Clanek20521.html (Článek vyšel v Reflexu 30.16.9.2005.)

do třinácteti let, které „bude všemi přístupnými novinářskými formami napomáhat ve výchově mládeže k socialismu a ke komunismu, bude působit na její morální profil, který bude uspokojovat i všestranné zájmy mládeže [...] nejen svou grafickou formou, ale i obsahem“.¹ Petra Konrádová, která v roce 2005 přehledně shrnula celé dějiny kulturního časopisu,² v této souvislosti dodává, že citovaná charakteristika, jakkoliv přispěla k věhlasu časopisu, držela její „desítky let pod křem“.³ Tato ambivalence však velmi přesně vyznačuje celou linii tzv. Pražského jara: předem danou historickou pravdu o naivité československém pokusu rozehrát novou hru ve starých, tím však nedotknutelnějších a přepevných hranicích.³

Mladý svět již v prvním roce své existence vykročil tak nevídaně vstříc svým čtenářům, že propagace marxismu-leninismu nebyla v prvním plánu vůbec viditelná. Pod tlakem politické cenzury se poněkud proměnila redakce, avšak šedesátá léta otvírala takové možnosti, že vývoj časopisu již nebylo možné zastavit. Půda byla připravena zejména pro kulturu, skrze niž se charakter doby zjevovat nejméně a jejíž rozšířování činilo nepřítis vzdělanému cennější pohledu největší potře.⁴

Proměnu zachycuje i vizuální dubčekovská linie časopisu; od titulního *Státníková volného dne*, jemuž dominuje slavná Dubčekova „skokanská“ fotografie (MS číslo 29)⁵ přes tričko s jeho portrétem a nápisem *I like Dubček*, voskovou figurínu Dubčeka v Londýně, transparenty s jeho tvář, až k Hadákově⁶ kresbě tříkrálové kolečky na titulu posledního jedenapadesátého čísla. „Králí“ Dubček mezi Josefem Smrkovským a Oldřichem Černkem („Co ty, Černk, co ty vzadu...“) a Betlémská hvězda nad nimi beze slov sdělují tradici ověřené poselství: přinesli zvěst o zrozené naději a zase odešli.

Dubček – „*Dubík z Dubova*“, jak znělo jeho jméno v *Kronice místodržení v Čechách (za pana místodržícího Nowoty)* otištěné v dvacátém devátém čísle Mladého světa, byl pouze jedním z „mužů ledna“; čtenářům časopisu se otvíralo rovněž soukromí dalších aktérů politického prosvětlování, jímž se v anketách vracely sympatie davu. Důstojný Ludvík Svoboda, lidový „*Smk z Jesřeb*“ – Josef Smrkovský, zmiňovaný Oldřich Černk, ale také Moravany ctěnými „*Špaغر Brněnský*“, jak *Kronika místodržení* překlátila Josefa Špačka, a řada dal-

¹ Tamtéž.

² Učinila tak, nikoliv bez nostalgie, v souvislosti s prodejem kulturního časopisu Sebastianu Pavlovskému v květnu 2005, který jej sloučil se svým periodikem Instinkt.

³ Petr VIZINA v článku *Mladý svět 1968: od vaz nakrátko* užil pro Mladý svět přilehavou háskovskou parafrazi: „*Vesely pokrok v mezích vlády jedné (na chvíli bezvládné) strany*.“ In: Blog. HNned.cz.20.8.2008

⁴ Rozvolnění cenzury se začalo projevovat na konci února 1968.

⁵ V témže čísle se v rubrice *Vstříny týdne* na druhé straně objevila humorná informace ilustrující informovanost světa o československých událostech: ve francouzském Figaru bylo pod fotografií Antonina Novotného napsáno Dubčekovo jméno.

⁶ Miroslav Lidák podepisoval kreslené vtipy vytvořené ve spolupráci s Pavlem Hanušem „*Hadák*“ a právě toto jméno se stalo jedním z erbovních znaků Mladého světa. Lidák patřil k zakládajícím členům redakce – byl autorem i editorem –, z níž musel odejít již v roce 1961 za kariaturu N.

⁷ Chruščeva uveřejněnou v *Tvorbě*. V roce 1964 se ocitl dokonce před soudem za koláž, v níž na štitu státního znaku nahradil lva ladovským švejkem s drápy a dvojíým ocasem. S redaktcí MS však spolupracoval nadále: v roce 1968 jej proslavil zejména vtip s textem: „*Zprava doby, zleva tanky*.“ Srov.: P. KONRÁDOVÁ, c. d.

ších politiků, jejichž tváře a slova vcházely v širokou známost rovněž prostřednictvím Mladého světa. Akcent na Dubčekovu roli hlavního světlohoše, který je na jeho stranách jednoznačný, nesouvisel pouze s vrcholnou stranickou funkcí a do důsledku se nevyčerpával ani charismatem osobnosti. Alexander Dubček měl dar jednoit a princip spojujících souvislostí byl i hlavní metodou desátého ročníku časopisu Mladý svět. Heslo, které se objevilo v čtyřicátém druhém čísle – „*Čech a Slováč jeden šik, Dubček je náš Jánošík!*“, přesně vyjadřovalo Dubčekovu jedinečnost. Byl nadnárodním symbolem, byť slovenský pohled jistě nebyl vzdálen anketní odpovědi dvacetiletého bratislavského vysokoškolačka Jozefa Paštěky (MS číslo 24). Jako u všech dotazovaných Slováků byl jeho nejoblíbenějším politikem Dubček, „*protože se mu podařilo připojit Čechy a Moravu*“.

„VNÚTORNÁ EMIGRÁCIA“ A OBČIANSKE SLOBODY A PRÁVA (DOMINIK TATARKA A ČESKÝ DISENT)¹

MÁRIA BÁTOROVÁ

DOMINIK TATARKA A JEHO VÝVIN K DISIDENTSTVU

Pokúsime sa v následnej analýze vidieť historický vývin cez osud jednej osobnosti a opäť túto výraznú osobnosť odkryť v historicko-spoločenskom a politickom vývine. Pôjde o náročný postup, v ktorom sa zdaniľvo objektívne skutočnosti prepoja so subjektívnymi. Práve takto však vystúpa kontúry oboch procesov objektívneho a subjektívneho oveľa plastickejšie.

Slovensko malo svoje historické vývinové peripetie odlišné od Čech. Ak ostaneme v polovici 20. storočia, malo minimálne za sebou ďalšiu vývinovú diskrepanciu v podobe prvej Slovenskej republiky a SNP, obdobie veľmi spor-né, kontroverzné, jednoznačne však čas čiastočne politickej a kultúrnej „eman-cipácie“ (L. Novomeský, 1945)⁶ i vzácnjej sebareflexie a katarzie v podobe odboja proti fašizmu. Práve v čase tohto živého sporu o identitu a demokraciu vstúpil D. Tatarka do slovenského verejného života a jeho debut v úzkosti hľadania explicite vyjadruje tak jeho osobný, ako i celospoločenský pocit a životnú situáciu celej slovenskej society. Po ukončení štúdiá na KU v Prahe (slovenčina, čeština, francúzština) v roku 1934-1938 dostáva štipendium na Sorbonu v Paríži.

Po návrate učí krátko na gymnáziu v Žiline a od roku 1941 v Martine až po aktívne zapojenie sa do SNP v roku 1944. Medzitým je literárne činný. V roku 1943 roku publikuje protivojnovú novelu Pach v SP, ktorá bola spolu s novelou M. Figuli Olovený vták ojedinelým protestom proti vládnemu trendu a povinnosti vlasteneckej tvorby. Tieto dve novely sa vymínajú i v rámci slobodnej stratégie literárnych období Elánu, Tvorby a Slovenských pohľadov vo svojom čase.⁷ Tatarka sa zúčastnil aktívne na SNP a zo zážitkov vo Francúzsku 40. rokov napísal Prútené kreslá (vydané až v roku 1963) a Pannu záračnicu (1944), v ktorých je zachytené jeho estetické vyhraňovanie sa a Farskú republiku (1948), v ktorej je explicitný jeho politický postoj.

Tatarkov impulzivný intelekt stratil postupne, no v pomerne krátkom čase, onú počiatočnú „úzkost hladania“ a s prvým gestom odvahy sa vrhol do víru názorov konjunktúrne, ale často aj proti prúdu.

Po skončení druhej svetovej vojny jeho cesta ako povstalec prirodzene viedla do ľavého politického prúdu. Komplikované, intelektuálne a hodnotovo padlé 50. roky s fyzickými a duchovnými čískami na pôde zjazdov KS a po nich v kultúrnej oblasti na zjazdoch spisovateľov v Budmericiach, ktoré sa zneužívali na vyrovnávanie si účtov a likvidáciu, tento čas zlyhávania charakterov, ktorý sa teraz spätne ospravedľňuje ako čas čísteho presvedčenia (aktuálne povedzme v sporoch o M. Kundenu), je aj pre Tatarku časom diskvalifikácie: Pravda publikovala reakcie verejnosti na proces so Slánským a i. Sú tu aj príspevky Andreja Bagara, Ladislava Mňáčku a Dominika Tataruku z 26. a 27. novembra 1952. Dominik Tataruka 26.11.1952 napísal: „Ešte sa hrozíme, lebo sme sa ešte nenaučili nezmlievať, nesmierne týchto zlosynov nenávidieť primerane ich zlotrilosti. To preto, že sme sa nenaučili nezmlievať nenávidieť i v sebe, vo svojom myslení a konaní, čo nasiala táto banda. Ale naučme sa to!“

Presvedčenie o správnosti komunistickej idey, či momentálny existenčný strach a duševné vydieranie surovými politickými čískami mohli priviesť intelektuálov k podobným zlyháním. V opačnom prípade by sa bol musel Tataruka vytratiť z verejnej scény, a to sa mu pri jeho exhibičnej povahе nechcelo. Avšak so skúsenosťou demokracie v kultúre prvej CSR a materiálnej konjunkturny v kultúre v období Slovenskej republiky sa nechcelo ani ostatným spisovateľom ešte upustiť od získaných pozícií na demokratickej platforme. Následkom toho ešte koncom 40. rokov, na Zjazde národnej kultúry v Prahe 10. 4. 1948, sformulovali Manifest socialistického humanizmu (M. Bakoš), ktorý však napriek tomu, že bol verejne prednesený, zostavovatelia zjazdového zborníka zamĺkali a nepublikovali.⁸ Aj táto skutočnosť bola predzvesťou manipulácií v totalitnej kultúre 50. rokov.

Politické čistky sa nekonali len v oblasti kultúry, ale na ploche celého verejného života, kde sa postupne usídlil strach z perzekúcií. Slovensko ako silno a prevažne katolícka a protestantská, teda nábožensky vyhranená krajina bola podobne ako Poľsko pod špeciálnym dohľadom ideológov.

Po „barbarskej noci“ (1950), keď boli zrušené rehole a kláštory a duchovní väznení, ako človek vychovaný v silno katolíckej rodine začína Tatarka uvažovať o type moci, ešte vydáva konjunkturálne diela Prvý a druhý úder (1950), Radostník a Družné letá (obe v roku 1954), ale už tajne píše prvé dielo odporu Démon súhlasu (1956), ktoré môže vydat až po Stalinovej smrti.

Šesťdesiate roky ho takto prijímajú ako výraznú osobnosť procesu odhalovania mechanizmov moci. Tatarkova cesta je na Slovensku podobná, ako je cesta „konjunkturálneho rytiera literatúry“ Pavla Kohouta, čo sa týka náboženského ctenia aj Jiřího Grušu v Čechách.

Tatarka je plodný prozaik. Ako šéfredaktor vývarnej redakcie Slovenského vydavateľstva krásnej literatúry (1953-1963) a dramaturg Čs. štátneho filmu v Bratislave má všetky podmienky na vydávanie svojich diel. Postupne vychádzajú reportáže Človek na cestách (1957), Rozhovory bez konca (1959), Prútené kreslá (1963) a realizujú sa filmové scenáre Príehrada (ešte z r. 1950) a Panna zázračnica (1966).

DOMINIK TATARKA A LUDVÍK VACULÍK

Vo svojej životnej amplitúde sa Tatarka znova raz a naposledy nachádza viditeľne na vrchole práve v roku 1968. Výrazne vystúpi proti vstupu vojsk Varšavského paktu, pridá sa k demonštrácii študentov na námestí a študenti ho nesú na rukách ako transparent, ako faklu, ako symbol. V roku 1969 je ešte vo funkcii šéfredaktora Literárneho života. Oficiálny obrodný proces v rámci KS dáva Tatarkovi všetky pochyty až po ocenenie zaslúžilý umelec. Vráti toto štátne ocenenie, upadá do nemilosti, stráca občianske práva, navyše ako prvý zo štyroch Slovákov (M. Kusý a T. Peťrýv, neskôr i H. Ponická) podpíše neskôr Chartu 77 a dostáva sa na index. Kým všetci posilňujú sa, ako to už na Slovensku býva, v tichosti postupom času dostávajú zas „do normálu“, to znamená, že získavajú pozície a vplyv, alebo emigrujú, Tatarka ostáva outsiderom. Je nebezpečné, čo sa s ním aj stretá, takže aj najlepší priatelia okolo J. Budája a F. Mikloška, J. Špitizera a na sklonku života skupiny okolo J. Budája a F. Mikloška s ním prerušujú kontakty.¹⁰ „Vnútomá emigrácia“ Dominika Tatarku nadobúda existenciu zničujúci charakter. Držia ho zahraničné kontakty, najmä organizovaný český disenti, takže mu vychádzajú samizdatové diela Písačky, Sám proti noci (1984), V nečase (1986), Listy do večnosti, Navrávačky (1988). V roku 1986 sa stáva prvým nositeľom Ceny Jaroslava Seiferta, ktorú zriadila Nadácia Charty 77. V roku predlom k demokracii, v máji 1989 Tatarka všetkými opustený v samote zomiera.

Ako jednoznačne Tatarka v 68. roku proti okupácii, tak vystúpil Ludvík Vaculík pred tým na 4. zjazde československých spisovateľov s ostrou kritikou vlády, za čo bol vylúčený zo strany a stratil tým všetky publikačné a postupne aj občianske práva. Avšak situácia v Čechách bola celkom iná. Vaculík sa neangažoval osamelo spomedzi literátov ako Tatarka na Slovensku. Disent bol liahňou sil-

ných osobností ako Václav Havel, Jiří Gruša, Arnošt Lustig, Pavel Kohout, Josef Škvorecký, Milan Kundera a iní, ktorých spojila angažovanosť v spoločnom proteste. Petr Pithart definuje dve roviny dissentu: a/ radikálny dissent protestu, to znamená rýchlych reakcií na aktuálne dianie vo forme výziev, ako bolo *Dva tisíce slov* (1968), 10 bodov, petícií, fejtónov, založenie edície Petlice (Vaculík), kde sa v 16 exemplároch prepisovali celé diela atď., b/ dissent reflexie, kde spisovateľia, publicisti, filozofi, sociológovia, teológovia, psychológovia, politológovia a historici analyzovali stav spoločnosti.

Dvatisíce slov možno považovať za prvý vážny atak na pozície vládnej strany. Keďže bol čítaný verejne, publikovaný a bola možnosť pripojiť sa k nemu, znamená aj značnú politickú silu. Vaculík tu analyzuje mechanizmy moci, s ktorými sa nemožno stotožniť: „Kommunistická strana, ktorá mala po výhre veľikou dôveru ľudí, postupne ji vymenšovala za úřady, až je dostala všetky a nič iného nemela. Musíme to tak říci a vědí to i komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak velké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sbce, vyčítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím.“

Vaculík formuluje otvorene, prirodzene a nekonvenčne. Jeho jazyk sa nevyznačuje povinnou rétorikou socialistického novinára. Dojímavo pripomína jednoduchou a úprimnou čas prvých komunistov. Celý jeho text implikuje neuveriteľnú vieru v človeka-komunistu, je to hlas možnej záchrany, hlas návratu k čistej ideii a k pôvodným ideálom, hlas vyzývajúci k sebazáchovnej reflexii. Zároveň s vyslovením nádeje je však realista a v podtexte jasne cítiť obavu o existenciu reformistov:

„Pravda tedy nevíteří, pravda prostě zbývá, když se všechno ostatní proústruje! Není tudíž důvod k národním vířezoslávě, je pouze důvod k nové naději. Obracím se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěř ani teď. Ale promluvíli jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit tento režim musíme jedlně dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá.“

V porovnaní postáv českej a slovenskej „vnútornej emigrácie“ je v prípade L. Vaculíka a D. Tatarku splnený základný predpoklad - status proskribovaného autora, ktorý ostal vo vlastnej zemi a neemigroval do zahraničia. Nemožno teda v tomto prípade priradiť k Vaculíkovi napríklad L. Mňačka. Ide tu predovšetkým o akt odvahy postaviť sa moci zochi-voči vo vlastnej zemi a riskovať existenciu. Toto gesto je pre Tatarku a Vaculíka spoločné. Obidvoch viaže istá až sebazničujúca otvorenosť, vzťah k „prirodzenému svetu“, k tejto základnej entite, ktorá mala a mohla narušiť konvenčné a strnulé spoločensko-politické procesy. V esejách a umeleckých dielach ich spája narácia viazaná na vlastné zážitky, autenticnosť a prirodzená reč.

Rozdiel je evidentný v stavbe textu, ktorý je u Vaculíka pevne logicky a chro-

nologicky vystavaný, kým u Tataruku ide vždy o dlhúznu, asociatívny text.

Medzi týmito dvoma autormi, ktorí boli osobní priatelia, je však oveľa zásadnejší rozdiel: L. Vaculík pochádza z moravskej dediny, z rodiny presvedčeného komunistu (viazanosť na otca je evidentná v románe Sekyra), vyštudoval v Prahe vysokú politickú školu a bol novínárom socialistického Československa. Jeho gesto slobody, gesto etiky prvotnej idey rovnosti a pozitívnej stavby ľudskej existencie s rovnakými právmi pre všetkých a verejným otvoreným rozhodovaním bolo a je gestom zažitým v českom prostredí v husistve dávno pred etablovaním komunistických ideí. Je to stará špecificky česká tradícia slobody pre všetkých - tradícia permanentne revolučnej existencie.

D. Tataruka pochádza zo slovenskej dediny, zo silno katolíckej rodiny s celoživotnou citovou väzbou na matku. Študuje humanitné predmety v Prahe a v Paríži. Jeho vzťah k socialistickým ideám je naučený, ak nehovoríme o nanútení v päťdesiatych rokoch. Možno to jasne vidieť na okrajovosti tém ako sú ľudské práva či sloboda slova a prejavu viazané na kultúru. Kresťanské pojmy nesmrteľnosť a večnosť tvoria kľúčový inventár jeho úvah o zmysle života i umenia.

O 13 rokov mladší Ludvík Vaculík tvorí popri zjavných rozdieloch pendant k Tatarukovi. Obaja autori sa môžu stretnúť na rovine prepojenia komunistických ideí rovnosti všetkých ľudí s kresťanským univerzalizmom. Obaja sú si však príbuzní typom autora, typom autentického autorského rozprávača, dôrazom na jednu z ústredných tém disentu, ktorou bola téma nožnej existencie civilizovaného sveta, ktorou bol „prírodný svet“.

ROZDIEL MEDZI ČECHAMI A SLOVENSKOM V ČASE KONSOLIDÁCIE

V Čechách nastúpili pod Husákovým vedením sankcie, voči ktorým sa bolo treba tak či onak postaviť. Postihy intelektuálov boli oveľa výraznejšie. Tým sa vyčírila situácia - mnohí intelektuáli z čias obrodného procesu 60. rokov odišli a žili v zahraničí, vlastne im to bolo „umožnené“ za trisťoch podmienok ako v prípade J. Grušu, P. Kohouta, A. Lustíga a i., alebo boli sledovaní doma ako L. Vaculík, V. Havel a i. a zo svojej „enigrácie do svojho sveta – života v pravde“ organizovali dôležitý odboj s rizikom vypočúvania, väznenia a perzekúcií i podradného občianskeho postavenia bez práce, či adekvátneho pracovného miesta.

Na Slovensku v tejto situácii sankcie neboli celoplošne nastavené ako alternatíva „bud' alebo“. Okrem M. Šimečku, neskôr J. Kalinu, ktorí boli väznení. Protest proti ich väzneniu, na rozdiel od Čech, nik nevzniesol. Diferenciácia po previerkach v roku 1970¹¹ sa stala práve nástrojom na rozbitie jednoty disentu na Slovensku. Na rozdiel od Tataruku, Jablonického, Kusého, Ponickéj, Várossa, Straussa, Zemka, a i. ostatní v tichosti dostali nové nenápadné miesta

(v kultúre zachraňovali večný Mináč, Rosenbaum, Šmatlák, Válek). Vtip o per centách disidentov, komunistoch a zvyšku - väčšiny – o otcoch rodín, vznikol z tejto fraškovitej situácie. Tým sa rozbili posledné zvyšky nádeje na spoločný front odporu.

V Čechách bol spoločenský život „paralelnej kultúry“ organizovaný. Od verejných vyhlásení, ako bolo *Dva tisíce slov*, cez petície až po edíciu Petlice a inú činnosť, na ktorej sa podieľali mnohí, ale ktorú napriek sledovaniu polície neúnavne podnecovali L. Vaculík a V. Havel. Situácia pre nich nebola jednoduchá. L. Vaculík v *Českom snaží* píše o tom, ako sa priatelia z bývalých Literárik strelili napr. na jubileu Sašu Klimenta. Na vydanie zborníka z príspěvkov potreboval fotky a Klimentovi synovia mu ich odmietli poskytnúť. Sám Kliment mu to vysvetlil blížiacimi sa skúškami synov. Vaculík k tomu píše: „Pocítil jsem zas to chvění, nepochopitelně a nepřiměřeně přicházející z jakési onemocnělé části mého těla snad. Ani jsem cestou zpátky, Saša mě vzal domů, mluvit nemohl. Po normálním přátelském rozloučení jsem se doma, byl jsem tam našťastí sám, ze zahabnení propracoval ke vzteku: jsou ti jeho kluci snad cennější a vzácnější než moji?“¹² Táto prhoda nie je len epizódou. Svedčí o aktivitách napriek tomu, že nebolo ľahké zotrvať v organizovaní odporu a zachovať si slobodu prejavu.

POZNÁMKY

¹ Spracovaná problematika je súčasťou dlhodobého výskumného záujmu autorky tohto príspevku. Datuje sa od začiatku 80. rokov minulého storočia a je súčasťou súčasného výskumného projektu minimálne do roku 2012.

Paradoxy Pavla Straussa. Petrus: Bratislava 2006. Z toho najmä kap. VIII. Vnútorná emigrácia ako produkt totalitných systémov.

² Pojem „disent“ je jeden z najnepresnejších pojmov. Na jeho uvedení sa podieľali podľa Z.

Mlynářa západní novináři a ľudia činní v opozícii, ktorí sami seba nevedeli presnejšie označiť, ako „inak zmyslajúcí“. Disidentstvo znamenalo prejaviť svoje názory verejne, „nežiť v ží“ (Solženicyn), žiť „život v pravde“ (Havel), „obranu vlastnej skutočnosti“ (Šimečka). V Československu súvisí s disentom otázka prirodzeného sveta, ktorý sa formuloval voči konformizmu reálneho socializmu. (M. Kusý). Táto otázka sformuloval J. Patočka ako filozofický problém. V. Bělohradský ako problém politiky.

Otázka prirodzeného sveta tvorí podstatu všetkých diel D. Tatarku, je esenciou jeho rozprávania, ako prejav spontaneity jeho talentu sa vyzráža stotožňuje s prúdmi moderny – expresionizmom a surrealizmom, neskôr akčným umením. Prirodzený svet a jeho výklad tvorí explicitnú súčasť Tatarkových úvah napr. v diele Navráčaky. INDEX Spoločnosť pro českou a slovenskou literaturu v zahraničí, Köln 1988

Pozri k tomu:

Mlynář Z.: „Disidentství“ na politické mapě dneška. In: Svědectví, 15, 1980, č. 60, s. 660.

Bělohradský, V.: Přírozený svět jako politický problém. Eseje o člověku pozdní doby. Československý spisovatel: Praha 1991, s. 83

Kusý, M.: Přírozený svět jako filozofický problém. Československý spisovatel: Praha 1992, s. 9

Kusý, M.: Velký brat a Velká sestra. In: Kusý, M., Šimečka, M.: Velký brat a Velká sestra. O strate skutočnosti v ideologii reálneho socializmu. Nadácia Milana Šimečku: Bratislava 2000, s. 95

Podobne v štúdiu Kneř, N.: Disent. In: Slovensko a režim normalizácie. (Ed.: N. Kneř a J. Marušíak). Ústav politických vied SAV, Vyd. Michala Vaška: Prešov (bez udania roku vydania)

³ Politika Sovetského zväzu sa po smrti Stalina 2x pokúsila o „odstálinizovanie“, raz na 20.

zjazdu KS v roku 1956, raz na 22. zjazdu v roku 1961. Potom znova nastalo zatváranie do väzenia. V umení zohrali piloniu funkciu v procese demokratizácie B. Pasternak a VI. Vysockij a koncepcia „vzbury osobnosti“. Etablovane samizdaty v 60. rokoch znamenalo necenzúrovanú platformu. Spomeňme „Kroniku bežiacich udalostí“ z r. 1968, založenie skupín „Iniciatívy“ z r. 1969, to boli prvé programové vystúpenia vo východnom bloku za ľudské práva.

⁴ Poľsko - v roku 1956 boli pokusy o reformy, ktoré rýchlo skončili. Vláda však musela rešpektovať katolícku cirkev, do nej sa aj uchýlili intelektuáli. V r. 1970 Gdansk a Gdingen - štrajk robotníkov, 1980 založené sociálne a robotnícke hnutie Solidarnosť. Narod sa organizoval do spoločenstva aj voľbou K. Wojtyły za pápeža. Poliaci boli vo svojej ťažkej histórii cvičení vo vytrvalosti, v 2. svetovej vojne zorganizovali podzmnú štátnu štruktúru. 1981 sa vyhlili komunistickej vláde a išli vlastnou cestou.

Maďarsko - opozitné myslenie baziruje na skúsenosti z r. 1956. János Kádár sa usiloval odpolitizovať a ekonomicky reformovať štát. Intelektuáli - žiaci G. Lukátsa otvorili teoretické debaty o súčasnom socializme. Súčasne pôsobili Maďarskí disidenti, využívali ekonomické výhody

a v 80. rokoch dosiahli dialóg s reformným křídлом moci.
DDR - v 61. roku, keď už všade nastal proces uvoľnenia, postavili v NDR Berlínsky múr. Skupiny odporu sa formovali od polovice 70. rokov z cirkevných a kultúrnych kruhov. Išlo o mierové a ekologicke iniciatívy, odzbrojenie a ochranu prírody. Vyhostene Wolfa Biermanna (1976). Galérie, edície a noviny mimo oficiálnej scény. Ľudské práva prišli na program až pred prevratom.

⁵ K tejto otázke je už pomerne bohatá literatúra v oblasti histórie a spracovania jednotlivých častí odporu (katolícky disent, alternatívne výtvarné umenie). Pozri k tomu: Lipták, L.: Slovensko v 20. storočí. Kalligram, Bratislava 1998, (pôvodne 1968) Rychlík, J.: Češi a Slováci ve 20.století: Česko-slovenské vzťahy 1945-1992. Academic Elektronice Press Bratislava a ústav T. G. Masaryka Praha, 1998
Courtois, S., Werth, N., Panné, J.-L., Paczkowski, A., Bartošek, K., Margolin, J.-L.: Čierna kniha komunizmu: Zločiny, Teror, Represálie. Vyd. AČORA, 1999
Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989. Personifikácia politického vývoja. Ed. J. Pešek. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2003
Kaplan, K.: Kronika komunistického Československa. Doba táni 1953-1956.Brno: Barrister a Princípal, 2005

Tenže: Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956-1968. Společnost a moc. Společnost pro odbornou literaturu -Barrister a Princípal, 2008

Pešek, J.-Letz, R.: Strukturý moci na Slovensku 1948: 1989Ústav politických vied SAV Bratislava, Vyd. M. Vaška, Prešov 2004

Petřivý, T.: Hra o všelko. Knižná edícia časopisu Fragment. Bratislava 2005
Slovensko a režim normalizácie. (Ed.: N. Krneč a J. Marušíak). Ústav politických vied SAV, Vyd. Michala Vaška: Prešov (bez udania roku vydania)

Triedni nepríatelja I, II. Svedectvá o brutálite komunistického režimu. Ed. R. Dobiáš. Vydavateľstvo M. Vaška, Prešov 2005, 2007

Lesňák, R.: Listy z podzemia. Kresťanské samizdaty 1945 – 1989. Sĺborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publikistíky na Slovensku v rokoch 1945 - 1989. Vydavateľstvo ÚSPO Peter Smolík Bratislava 1998.

Mikloško, F.:...

Strauss, T.: Urajená korešpondencia. Kalligram. Bratislava 1999

Bátorová, A.: Aktionkunst in der Slowakei. Aktionen von Alex Mlynářčík, LIT Verlag, Münster 2009. S. 36-62

⁶ „Nazdávame sa, že konečne už i pre nás nastal čas, keď pri úvahách o slovenskej škole, slovenskom divadle a slovenskej kultúre budeme môcť položiť dôraz na školu, divadlo, a kultúru a viacej ako o formálny národný charakter týchto inštitúcií a pojmov budeme sa môcť borit o ich úroveň a vnútorný obsah, nakoľko ich slovenská povaha je už raz navždy zabezpečená.“
Novomeský, L.: Na okraj našej kultúrnej politiky. Nové slovo. 15. júna 1945

⁷ Analýza novely Pach bola autorkou tohto príspevku prednesená v Umenoviednom ústave SAV na konferencii Vojna v umení umenie vo vojne 26. 5. 1988. Bolo to po prvýkrát, keď sa Tatarko-vo meno vyslovilo po 20 rokoch na verejnom fóre. Zborník vyšiel v Umenoviednom ústave SAV v Bratislave 1989. Príspevok k Tatarkovi s. 121 - 132
K situácii v kultúre Slovenskej republiky 1939 - 1945 pozri: Bátorová, M.: Roký úzkosti a vzopäťta. Bratislav: Causa editio 1992

⁸ Pozri k tomu: Drug, Š.: Premeny umeleckého života po roku 1948. In: Umenie v službách totality. 1948-1956. Bratislava USL SAV 2001, s. 17 - 38

Bakoš, V.: Maniest humanizmu. (K zápasu slovenských intelektuálov za autonómnosť tvorby a kultúrnu kontinuitu na prahu nástupu komunistickej totality). Ibid. s. 95 - 106

⁹ Pavel Kohout, 21 ročný, pôsobí ako kultúrny ataše v Moskve, po návrate urobí závratnú kariéru ako šéfredaktor satirického týždenníka, vydáva dve zbierky básní a v 54. roku sa po smrti Stalina začína obrodny proces v Čechách práve diskusiou o básnickej tvorbe Pavla Kohouta, ktorou sa stal idolom svojej generácie. Napíše divadelnú hru Septembrové noci, v ktorej je už kritika

politické demagogie a obhajoba dezercie mladého dôstojníka. Hra sa uvádza rok predtým, ako Chruščov na zjazde KS ZSSR prezentuje zločiny Stalina. Kohout je znova na vrchole. Serke, J.:

Die verbanten Dichter. Albrecht Knaus Verlag, Hamburg, 1982, s. 99 a n.

¹⁰ Tatarka píše o svojich najhorších posledných 5 rokoch života: „Priateľé, kromé Alberta

(Marečtin, pozn. M.B.) už mi nevolajú!...“ „Matuska si odemé pučtuje hĺben, češe své krásné šedivé vlasy, rídke. Neboť i on, tak jako Fabry, je svým způsobem zmizraceny: „učesany“, „rídky“. Takové jsou jeho sebrané spisy. Kromé jiného, mamé bych v nich hledal článek věnovaný mi k paděsátce.“⁽¹⁾ „Toulal ses a viděl neučesaného Matusku, který neučesaný existuje už jenom v nepřístupných profnybitech a archivech.“

Češtíci sa Matuska je v Tatarkovom sne rovnako ako v tmavom obleku prichádzajúci Altonz Bednár. Obaja bývali priatelia sa zjavujú Tatarkovi ako zradcovia spoločne stavaných ideálov slobody. Obaja prijímajú od konsolidátorov? významnania, a tým môžu fungovať. Bednár v spomienkach Tatarku (nie je celkom jasné, či skutočne, či vo sne), sa mu za to pride opravvedlniti.)

Tatarka, D.: Sám proti noci. Edice Akříř, Karel Jadrný Verlag, 1984, s. ???

Situáciu „vnútornej emigrácie“ na Slovensku v rozličnom čase a v rôznych oblastiach spoločenského a kultúrneho života načrtáva štúdia autorky/ tohoto príspevku: Vnútorná emigrácia ako produkt totalitných systémov. In: Paradoxy Pavla Straussa. Bratislava: Petrus 2006, s. 153-168.

¹¹ Presnú štatistiku ako i rozdiely výsledkov čistiek v Českej republike a na Slovensku pozri bližšie v kapitole Rozdíl při průběhu čistek v ČR a SR. In: Rychlík, J.: c.d., s. 280- 282

¹² Vaculík, L.: Český snář. Atlantis: Brno 1990, s. 39

DVE OPTIKY POSTIHNUTÝCH

ANDREJ ČERVENŇÁK

25

Napätie a útlm, aktivizácia a dezaktivizácia, viera a zúfalstvo sú sprievodnými javmi bytia Vesmíru, Prírody a SociETY.

V societe po období veľkých očakávaní nastupuje obdobie rozčarovania, po atmosfére ilúzií – atmosféra dezilúzií.

Týka sa to aj literatúry, o ktorú nám na tomto mieste ide konkrétne – o literatúru obdobia normalizácie, ktorá prichádza po období pražskej jari 1968. V čase viery a nádejí, ktorý aktivizoval odporcov i reformátorov totality, začali v Československu púčiť rôzne (ak nie všetky) kvety umenia a literatúry, žiarit rôzne farby duchovnej dúhy. Na Slovensku vyšiel dokonca Dostojevského román **Besy (Diablol posadnutí)** s doslovom Václava Černého, Tatarského **Démon súhlasu** (1963), Mňáčkove **Oneskorené reportáže** (1963), Špitzerova novela **Patím k vám** (1964), súbor esejí Pavla Števčeka **Návrat k literatúre** (1964), Veiglova (po dvadsaťročnom vynuútenom mlčaní) zbierka meditatívnej poézie **Mesto na návrší** (1968), Jarošove moderné prózy **Váhy** (1966) a **Putovanie k nehybnosti** (1967), atď. atď.

Po vstupe spojeneckých vojsk na územie Československa v auguste 1968 začali však pomaly vädnuť kvety a blednúť farby slovenskej literatúry. Obdobie tzv. normalizácie vytvorilo aj pre literatúru nenormálne podmienky. Jedni tvorivé sily boli umlčané, druhé pacifikované, tretie transformované, štvrté umelo vitalizované, piate... atď.

Ludvík Štěpán v štúdií *Specifická tematika (i forma)* – *cesta k schematizácii literárneho diela* ukázal, ako atmosfére normalizácie podľahli dokonca „karyfeji“ literatúry – slovenský Miroslav Válek (v poéme **Slovo**, 1976) a český Ivan Skála (najmä v zbierke básní **Čo si berú na cestu**, 1975). L. Štěpán je toho názoru, že obidvaja autori sa vrátili v ideovej a estetikej rovine tvorby k schematicmu päťdesiatych rokov... V našom príspevku chceme poukázať na ďalšie formy epiky i literárnokritickej aktivity v období tzv. normalizácie.

Autor epiky – **Ladislav Ťažký** – bol po roku 1968 biograficky sthaný, umlčaný, aj keď nie umlčaný... Ako človek aktívny a umelec tvorivý – nerezignoval. Začal bojovať. Ak v období aktivizácie vydal napríklad počas dvoch rokov (1964-1965) päť prozaických diel (**Dunajské hroby**, **Amemmária**, **Křídela divých Adamov**, **Pivnica plná vlkov**), po roku 1970 musel na vydanie ďalšieho diela (**Evanjelium Čakára Matúša**) čakať takmer desať rokov. Avšak novú tvorivú a edičnú aktivitu prejavil až po dvadsiatich rokoch, keď v napätí troch rokov (1990-1993) vydal znova päť prozaických diel (**Smrť obchádza štadióny**, **Kto zabil Ábela**, **Fantastická Faidra**, **Dvanásť zlatých monarchov** a **Maršalova**

ROK 1968 OČAMI ČECHOV A SLOVÁKOV

dcéra). Vynára sa otázka: Čo znamenalo obdobie dvadsiatich rokov mlčania a polomlčania pre takého aktívneho človeka a tvorcu, akým bol a je L. Ťažký?

– Žil, tvoril a písal, po a) *epické diela*, ktoré *nešpirovali* na momentálne vydanie, a po b) *články a štúdie*, ktoré *ašpirovali* na momentálne vydanie. Je jasné, že hodnotiace kritériá, epické a publicistické úvahy, duch doby, ohľad na cenzúru museli byť v týchto prípadoch odlišné. V *epickej tvorbe* sa L. Ťažký odpútava od „zobrazovania života formami samotného života“ a ponára sa do hlbín a tajomstiev človeka a života. V jeho realistickom repertoári sa objavujú nové žánrové formy (detektívne, dobrodružné, literatúra faktu), nové gnozeo-logicko-estetické postupy (sen, fantasztika, parapsychológia), nové filozoficko-etické roviny (transcendentálne, kresťanské). Rodí sa nový Ťažký. V novele

Útek z neresnice (1999) využíva napríklad antropologický kontextový a textový *palimpsest* – *antropologický* (hlavný hrdina Rudý Rudý sa 11-krát stotožňuje, projektuje na Dostojevského), *palimpsest kontextový* (objavujú sa úhno tzv. kanáloví ľudia ako istý pendant Dostojevského ponížených a urazeným malých ľudí), *palimpsest textový* (mlhociť sa Dostojevského úvahy o zmysle ľudského života, o Kristovi a dvojnícťe atď.). Ťažký ako epik a *kronikár človeka v dobe* sa pomaly mení na *kronikára doby* v *človekovi*, akoby prešiel cestu od optiky Tolského k optike Dostojevského, ktorú pre ruskú literatúru znapoval Merežkovskij. V čase nečasu života a literatúry Ťažkého slobodná tvorba, nezatažená priamo dobou, získava *nadčasové* filozoficko-estetické dimenzie.

Popri tejto rovine tvorby L. Ťažký sa realizoval aj v *rovine publicistickej* (ako autor článkov, úvah, reflexií), kde sa musel napojiť na dobový komunikačný systém. Jeho eseje, ktoré vyšli v troch zväzkoch (**Zastavte palbu! Prosim**, 1997, **Ľudia nie sú anjeli**, 1998 a **Amor anti Moloch**, 2001) reagujú na aktuálne problémy života obdobia normalizácie tak, že ich posúvajú do časovo-nadčasových, filozofických i všeludských rovín. Na ich adresu som svojho času napísal, že Ťažký sa akoby pripravoval dobe: „*Zastavte palbu! Prosim...* (prvý zväzok), pretože *Ľudia nie sú anjeli* (druhý zväzok)“ a počúvajte Slovo, ktoré bolo na počiatku, a to Slovo bolo u Boha a Boh bol Slovo (*Amor anti Moloch* – tretí zväzok). Nie slovo ako bodák (Majakovskij), nie slovo ako pozaruzomové (zaumnoje) posolstvo (Chlebnikov), ale Slovo ako Boh, čiže bohoslovo. Prvé dva zväzky sa formálne (tematicky) akoby napájali na tematickú rovinu dobovej publicistiky: boj za mier, za nového človeka, za lepší život propagovala strana... atď. L. Ťažký využíva tento tematický priestor literárnej a *dobovej* aktivity, ale napriňa ju (pašuje do nej) *nadčasovú* axiológiu (teóriou hodnôt). Jav je dobový, ale podstatá javu nadobúda všeludské etické a filozofické dimenzie.

Dve optiky – epická a publicistická – dva zdanlivo odlišné uhly pohľadu tvoria jednotu tvorivej aktivity L. Ťažkého. V porovnaní s aktívitou pred rokom 1968 ide o prehlbenie tak epickej (virtuálnej), ako aj publicistickej (opretej o faktografiu) tvorivej aktivity spisovateľa. S analogickými prejavmi (či zákonitostami) tvorby som sa vyrovnával aj ja v literárnej vede.

Sedem rokov života a práce mimo vysokej školy a ďalšie roky (až do roku 1989) sa niesli v kontexte Dostojevského „*ponižených a urazených*“. Nerezignoval som však, tak ako nerezignoval ani L. Ťažký... Dnes zisťujem, že taktiež tu bola realizácia v dvoch rovinách: a) v *rovine literárnovednej* a b) *publicisticko-recenzentskej*.

Literárnovedná monografia **Vajanský a Turgenjev** vyšla roku 1968, ďalšia – **Človek v literatúre. Dostojevskij** – až o osemmäť rokov. Po Vajanskom a Turgenjevovi pripravená bola publikácia **Tajomstvo Dostojevského**, modely troch trás svetovej dostojevskiády (sociálnej, biologizátorskej a transcendentnej), ale po roku 1970, napriek pozitívnym posudkom filozofky Varosovej a profesora Kopaničáka, jej vydanie v Tatrane bolo zastavené. Vyšla až o 20 rokov, roku 1991. Preto monografia Človek v literatúre nemohla byť adresovaná dobe. Išlo v nej o koncepciu človeka (v literárnych textoch i kontextoch), ktorá rešpektovala výsledky vedeckej antropológie (Levi-Straussa, Freuda, Froma a ďalších), antropológie kresťanskej (T. de Chardina, M. Schelera, G. K. Chestersona), fenomenológie (F. Schleiernachera, W. Dietheya a ďalších), estetiky (Bergsona, Šklovského, Mukajovského, Bachtina, Lotmana a ďalších). Boli v nej zovšeobecnené a systematizované výsledky *esteticko-antropologickej koncepcie* literatúry ako syntézy prežitého i nažitého, zdedeného i získaného z podnetov domácej i svetovej estetiky i antropológie, filozofie i sociológie atd. Táto koncepcia vníma umenie a literatúru ako *esteticko-antropologickú a duchovnú aktivitu človeka o človekovi pre človeka*. Jej východisko tvorí chápanie človeka ako dediča a nositeľa motívov, kvalít a hodnôt genotypu – fenotypu – nootypu, dominant prírodného individua – sociálnej osobnosti – duchovnej individuality, jednoty prírodnej imanencie – sociálnej realizácie – duchovnej transcendencie atd., ktoré podmieňujú charakter umeleckej ontológie – umeleckej gnozeológie – umeleckej axiológie v akte tvorby i recepcie umenia a literatúry... V atmosfére 80. rokov, keď tzv. vedúca sila spoločnosti proklamovala formálne ideu filantropizmu („*Človek je človekovi súdruhom, priateľom, bratom*“), podarilo sa knihu Človek v literatúre dostať do edičného plánu vydavateľstva Slovenský spisovateľ. Jej lektor, prof. Ján Števec upozorňoval však autora, že jeho koncepcia človeka nekoreluje s dobovou koncepciou, čo mu môže ublížiť, ale v doslove ku knihe sa ho zastal. „*Andrej Červenák a autori, na ktorých sa odvoláva, hovoria o troch aspektoch človekovedy: bytostnom (biologickom), sociálnom a duchovnom* – uvažoval kritik. *Isteže veci by sa dali postaviť tak, že sociálna stránka je pre výmer človeka najdôležitejšia* (sic! – A. Č.) *a do nej sa premietajú spomenuté dve ďalšie jeho stránky. Červenákoví však ide o ich rozčlenenie, aby všetky tri stránky boli viditeľné.*“

Paralelne s nadčasovou literárnou vedou existoval záujem aj o časovú publicisticko-recenzentiskú aktivitu, ktorá kulminovala v monografii **Socialistický realizmus v diskusii** (Bratislava 1983, 302 s.). Bola to téma mimoriadne aktuálna. Bolo potrebné využiť ju tak, aby sa rozšíril priestor pre axiologický *antidogmatizmus* a *estetický pluralizmus*. Napriek tomu, že dvanásť pozitívnych recenzii

knihu privítalo, jej autor bol predvolaný pred súdruha Pezlára, ktorý vyhlásil, že autor sa nepoučil a naďalej pokračuje (a tu prečítal anonymný list, ktorý prispel k tomu, že som bol uvoľnený zo školských služieb) – „Na fakulte mal prednášať (a to ešte pred r. 1968) marxistickú teóriu literatúry a mal učiť poslucháčov chápať socialistické umenie, avšak on sa chopil Freuda a namiesto marxistickej teórie poslucháčom prednášal freudizmus v literatúre, úpadkový modernizmus a posledným jeho učiteľom sa stal renegát a antikommunista Roger Garaudy.“ Po chvíľke mlčania pokračovali: „Naozaj ste sa nezmenili... Ved' už samotný názov knihy je antimarxistický – nenapísali ste knihu o socialistickom realizme, ale o socialistickom realizme v diskusii... akoby existovala iba v diskusii.“ Trafil klince po hlávke. Bolo potrebné pre zachranu existencie vykonať sebakritiku.

Ukazuje sa, že tzv. normalizácia vytvorila podmienky (tak v epike, ako aj v literárnej vede) pre vznik dvoch optík – jednu optiku pre šuflíkové diela, druhú pre aktivity, ktoré chceli preraziť krunier časovej edičnej a publikačnej cenzúry.

LITERATÚRA:

- Život a dielo Ladislava Ťazkého. Ed: A. Červeňák. Nitra 1994.
A. Červeňák: Človek v literatúre. Bratislava 1986.
A. Červeňák: Socialistický realizmus v diskusii. Bratislava 1983.

ROKY 1968-1969 A SLOVENSKÍ SPISOVATELIA: LÚZIE — FAKTY — ZLYHANIA

ANTON HYKISCH

ROZKOL SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV V APRÍLI 1968

Samozrejme, že slovenská kultúrna elita sa zúčastnila na celospoločenskom pohybe. Vedúcimi silami boli týždenník *Zväzu slovenských spisovateľov Kultúrne život*, mládežnícky denník *Smena*. Postupne sa pridávali aj ďalšie médiá: rozhlas (brzdený dogmatickým vedením literárno-dramatického vysielania) a televízia (s obmedzeným vlastným slovenským programom).

Spomeňme najaktívnejších autorov z *Kultúrneho života*: Pavol Števček, Roman Kaliský, Ladislav Mňačko, Agneša Kalinová, Zora Jesenská, Dominik Tatarka, Ivan Kupec, Ivan Mojík, Anton Hykisch, Eugen Loebel, Rudolf Olšínský, Miroslav Hysko a i. V *Smene*: Ján Čomaj, Milan Vátroš a i.

Predohrou nástupu kultúrnej opozície bol už spomenutý IV. zjazd čs. spisovateľov v Prahe v lete 1967. Za prítomnosti tajomníka ÚV KSČ Hendrycha odzneli zásadné prejavy celospoločenskej kritiky: Ludvík Vaculík, Milan Kundera, Pavel Kohout. Armošt Lustig prišiel v *battle dresse* izraelskej armády. Treba povedať, že českí progresivisti neinformovali slovenských kolegov o chystanej kritickéj ofenzíve. Slováci ostali prevapení. To by nebolo najhoršie. Horšie bolo, že časť významných funkcionárov vtedajšieho ZSS (Mihálik, Válek, Novomeský, Matuška aj Mňačko a ďalší) nielenže nepodporila českú ofenzívu, ale naopak: Vznikol konfúzny list, kde sa slovenskí spisovatelia ohradili proti zneužívaniu zjazdu na politické ciele, spisovatelia by sa mali venovať otázkam tvorby a pod. Samozrejme, tento list poslúžil novotnovskému vedeniu.

Spomínaný list podpísala skupina funkcionárov ZSS, ale nie všetci slovenskí účastníci zjazdu. To bol zárodok rozkolu medzi slovenskými spisovateľmi.

Rozkol pokračoval po atére s Mňačkovým demonštrátnym odchodom do Izraela v lete 1967. I keď časť progresivistov nepovažovala Mňačkov odchod práve v tej rozhodujúcej chvíli za šťastný a premyslený, predsa sa postavila na Mňačkovu obranu. Naopak, strane a štátu verný výbor ZSS odsúdhlasil represálie proti Mňačkovi.

Rozkol sa v priebehu jari 1968 prehĺbil. Na stránkach KŽ prevládli hlasy progresivistov. Na mimoriadnej konferencii slovenských spisovateľov 2. apríla 1968 v hoteli Dukla došlo k ostrému stretu medzi reformátnomi a dogmatickmi. Skupina významných básnikov: Miroslav Válek, Vojtech Mihálik a Ladi-

slav Novomeský, verná Novomeskému vyhláseniu, že „nehodlá pod plášťom demokratizácie asistovať pri demontáži socializmu“, ohlásila odchod z redakčnej rady KŽ, deklarovala nesúhlas s líniou progresivistov. Založili (obnovili) s Husákovou pomocou týždenník *Nové slovo*, ktorý sa stal tribúnou husákovského ponímania reforiem. Ku skupine básnikov sa pridal aj Vladimír Mináč a ďalší autori.

Ústrednou otázkou sa stala známa dilema „Demokratizácia – versus – federalizácia“. Pravdaže, táto dilema bola falošná, nemohlo ísť o žiadne poradie. Aj v prejave na aprílovej konferencii som dokazoval, že oslobodenie občana a oslobodenie národa je jeden a ten istý proces. Federalizácia republiky musí ísť paralelne s procesom demokratizácie politického systému. Je neoddeliteľnou súčasťou očisty.

Kým reformátorské krídlo spisovateľov pokračovalo v nastolovaní tém prestavby systému (viď napr. Hykischov článok *Druhá fáza experimentu „D“*, č.24, KŽ), zatial Husáková skupina využívala aspekty nacionálneho pohybu.

HUSÁKOV REŽIM A SLOVENSKÍ SPISOVATELIA

Po vstupe vojsk 21. augusta 1968 síce takmer všetci spisovatelia protestovali a básnici žiadali nad okupáciou. No zápas o zachovanie kultúrneho týždenníka ako platformy demokratizácie ostal iba na reformnistoch. Na konferencii v decembri 1968 sa reformnej skupine podarilo získať podporu väčšiny spisovateľov. Na čelo ZSS zvolili dočasné vedenie zväzu v zložení Ivan Kupec, Ladislav Ťažký a Anton Hykisch.

Paradoxne, v tom istom čase Husák zariadil pri tvorbe novej vlády Slovenskej socialistickej republiky, aby sa ministrom kultúry stal Miroslav Válek. Mihálik sa stal na krátky čas predsedom Snemovne národov Federálneho zhromaždenia ČSSR, Novomeský, vzhľadom na zdravotné ťažkosti, sa postupne stiahol z politického života. Válek sa stal aj členom predsedníctva ÚV KSS a dlhoročným ministrom kultúry. Tieto posty zastával prakticky až do novembra 1989.

Vladimír Mináč sa stal predsedom Matice slovenskej. Z funkcie bol spoluzodpovedný za čistky v MS. Odmietol snahy o oživenie vzťahov s počtom a vplyvnou slovenskou emigráciou v Amerike oznámkovanou ako „klérofašistická“ či „separatistická“.

Tak sa stala federalizácia posledným a jediným výdobytkom slovenskej kultúry po roku 1968.

Na konferencii slovenských spisovateľov v apríli 1969 sa Mihálikovej skupine podaril návrat do vedenia zväzu. Do čela ZSS bol zvolený Andrej Plávka. Reformní spisovatelia boli postupne vytláčení zo všetkých zväzových orgánov. ZSS vydal vyhlásenia proti politike reformistov v roku 1968.

Po brutálnom potlačení demonštrácií 21. augusta 1969 na prvé výročie vpádu vojsk v Prahe a v Bratislave začal sa pohon proti všetkým „pravícovým“ exponen-

tom a „anti-socialistickým“ životom. Prvým signálom bol referát prvého tajomníka ÚV KSS Štefana Sádovského (Pravda 4. 11. 1969). Citujem:

„Zásluhou súdruhov Novomeského, Miháľika, Váľka, Mináča a ďalších sa prehľbii diferenciálny proces v spisovateľskej obci, nepodarilo sa zahriaknuť zdravé a komunistickéj strane oddané sily v tejto významnej spoločenskej organizácii, hoci proti týmto čestným súdruhom a vynikajúcim predstaviteľom slovenskej kultúry páľili zo všetkých kalibrov ľudia typu Zory Jesenskej, Mňáčku, Hykischea, ale aj Löbla a iných, medzi ktorých patrí, žiaľ, aj s. Števec.“ (Pravda, 4. 11. 1969)

Vzápätí nasledovali škandalizujúce seriály v tlači a v rozhlase o jednotlivých aktéroch reformného roku, čo malo za následok stratu zamestnania a zákaz publikovania.

V roku 1971 Plávkov výbor ZSS hromadne vylúčii prvých vyše 30 slovenských spisovateľov zo zväzu, čím „legalizoval“ ich umlčanie. Druhá vlna vylúčovania pokračovala po roku 1977, po vzniku Charty 77.

Napriek nekončným ústupkom „strane verných“ súdruhov, režim nepovolii zväzu vydávať svoj vlastný týždenník. Až v roku 1988 pod vedením Vincenta Šablika mohol začať vychádzať liberálnejší *Literárny týždenník*. Istým fórom pre volnejšiu publicistiku bol stranický týždenník *Nové slovo*, ktorý v 80. rokoch uvoľnil slovo mladšej, národne orientovanej generácii s programom „Dnešok je naša pevnina“ (D. Machala a in.).

SLOVENSKÁ PODOBA NORMALIZÁCIE, ROZKVEŤ ROMÁNU

Normalizácia v slovenskej kultúre mala niemejšiu podobu ako v Čechách. Prečo tak bolo, možno objasnia iní diskutujúci. Väčšina proskribovaných autorov musela opustiť dovtedajšie zamestnanie, ale až na Kaliského – nemusela pracovať vo výrobe. Prežili v rôznych organizáciách na podradných miestach ako knihovníci, dokumentaristi, propagační pracovníci a pod. Režim odmeňoval spisovateľov blahosklonnejšie. Zaslúžilými umelcami sa stali napr. Lubomír Feldek, Vincent Šikula, Vladimír Mináč a pod. Je kuriózne, že skupiny normalizátorov sa grupovali dokonca na akonsi konfesijnom základe. Jednu skupinu predstavoval Pezlár (z bývalej rodiny trockistu, proces proti jeho otcovi sa chystal v rokoch 1959-1960) s voľným napojením na protestantské tradície. Druhú skupinu predstavoval Válek, Miháľik, Šmatlák, Šabík, všetci so skrytým „katolíckym“ podhubím.

Vzhladom na nepoččetnosť slovenského literárneho disentu došlo počas 20 rokov normalizácie postupne k rozkvetu slovenského románu. Do literatúry vstúpila mladšia generácia autorov, ktorá sa neangažovala v roku 1968. Neskôr dostali obmedzený priestor aj ďalší prozaici. Uvedme mená ako Vincent Šikula (trilógia Majstri), Peter Jaroš (Tisícročná včela), Ladislav Ballek (Pomocník, Agáty), Anton Hykisch (Čas majstrov, Milujie kráľovnú), Anton Baláž, neskôr Ladislav Ťažký.

Tieňom tohto obdobia ostávajú vrchnosťou vynútené sebakritické vyhlásenia viacerých autorov, často šalamúnsky formulované, ktoré umožnili legálne publikovanie neskôr aj kritických diel v gorbačovovskom období. Svojím spôsobom ich nebrali vážne ani spisovatelia, ani ich čitatelia.

POZITÍVNY ODKAZ ROKU 1968 PRE BUDÚCNOSŤ

1. *Posívny nenásilný odpor celého obyvateľstva Československa proti agresorovi*, predovšetkým po 21. auguste 1968 ostáva jedinečným fenoménom vo svetových dejinách 20. storočia. Morálne vzopätie všetkých spoločenských vrstiev Čechov, Slovákov i národnosti ČSSR na obranu suverenity a nezávislosti krajiny a na podporu legálnej vlády. (Porovnajme s revolúciou v Maďarsku roku 1956).

2. *Nekomunistická väčšina občanov zachránila svojím masovým odporom skupinu reformných komunistov*. Tínašť miliónov nekomunistov zachránilo skupinu reformných komunistov, a tak aj renomé 1 milióna členov represívnej komunistickej strany. Občania dúfali, že reformy umožnia dôstojnejší život v štáte. Vďaka charizme Alexandra Dubčeka uverili, že komunisti budú tolerantnejší k ostatným občanom.

3. *Slobodné masmédiá boli schopné úspešne bojovať proti vojenskej okupácii a zabezpečili fungovanie štátu bez legálnej vlády*. Ide o politologický jedinečný fenomén na svete. Nezávistí novinári a štátom nekontrolované rozhlasové stanice v týždni bezvládia (7 dní po 21.8.1968) dokázali mobilizovať 14 miliónov ľudí okupovanej krajiny v záujme zachovania mieru, nenásilia a udržania hospodárskeho chodu krajiny. Spojený nenásilný odpor Čechov a Slovákov prinútil Brežnev a rokovat s unesenými čs. reformnými politikmi.

4. *Hľadanie tretej cesty*. Rok 1968 práve svojimi protirečeniami a limitmi je aj pokusom hľadať a formulovať parametre „tretej“ cesty medzi byrokratickým socializmom a klasickým liberálnym kapitalizmom. V tomto zmysle môže byť inšpiráciou (i varovaním) pre ostatné krajiny v 21. storočí.

Záverom chcem povedať, že vzostup a pád rokov 1968-1969 zmenil chod môjho života. Rozdelil moje osudy na roky „pred“ a „po“. Tak sa stalo aj miliónom ľudí mojej generácie.

Napriek všetkým zlyhaniam, nepochopeniu, ilúziám ostáva však nezmazateľný odkaz pre budúcnosť:

Rok 1968 bol veľkým rokom spojenej energie miliónov utláčaných občanov Československa zacielenej na nadobudnutie stratenej slobody a ľudských práv. Je obdobím nevídaného vzopätia Čechov a Slovákov proti ozbrojenej agresii cudzej mocnosti, a to nenásilnými prostriedkami v mene demokracie, slobody a suverenity vlasti. Mnohí spisovatelia sa na tomto pohybe aktívne zúčastnili.

Rok 1968 je historickou udalosťou, ktorá rozhodujúcou mierou poznamenala tvár 20. storočia. Táto historická skúsenosť môže pomôcť aj ľuďom 21. storočia.

NORMALIZÁCIA V (ČESKO)SLOVENSKOM LITERÁRNOM KONTEXTE

TIBOR ŽILKA

Termín postkolonializmu sa zväčša vzťahuje na tretí svet, v literatúre na tematiku, ktorá charakterizuje diela odrážajúce stav spoločnosti po rokoch útľaku, ponižovania, podceňovania, nesamostatnosti a vytesnenia ľudskej society a spoločnosti na nižšiu úroveň vývoja. Zabúda sa pritom na strednú Európu, ktorá po druhej svetovej vojne musela znášať ruskú nadvládu a dosta-

la sa do (polo)koloniálneho stavu. Slovenská a česká spoločnosť bola vystavená takému ideologickému tlaku, že bola zbavená samostatnosti a individuálnej slobody občanov. Po odhaleňí kultu osobnosti Stalina sa postupne začalo Československo viac orientovať na Západ, pričom tento trend vyústil do tzv. obrodneho procesu známeho ako pražská jar. Ale tento proces bol zmarený sovietskymi tankami v auguste 1968. Potom nastáva obdobie normalizácie, ktoré trvá do konca roku 1989.

Na oživenie pamäti si pripomeňme, čo to bola normalizácia? Najprv bola pražská jar (obrodný proces), potom z 21. augusta na 22. augusta Československo obsadili vojská piatich štátov Varšavskej zmluvy. Nastáva chaos, ale s ňou aj eufória. Kundera túto skutočnosť vystihuje takto: „Byla to opitá slavnost nenávisli: Česká města byla vyzdobena tisíci ručně malovaných plakátů s posměšnými nápisy, epigramy, básněmi, karikaturami Brežněva a jeho armády, které se všichni smáli jako cirkusu analfabětu.“ (Kundera, 2006, s. 34)¹. Uvedieme príklad na výsmech sovietskej okupácie na základe jedného epigramu, ktorý sa často objavoval na uliciach Bratislavy počas prvých dní okupácie na improvizovaných nástenných novinách po meste:

*Na ochranu našej banky
nie sú treba vaše tanky.
Na to hovno, čo v nej máme,
sami si aj pozor dáme.
Z toho hovna veľký kus
ukradol nám aj tak Rus!*

Kvôli pochopeniu tohto epigramu treba vedieť, že pri sporadickej streľbe na bratislavských uliciach sovietske delá trafili práve budovu banky v strede mesta. Na základe tejto skutočnosti vznikol tento epigram, ktorý sa šíril bez mena autora ako produkt mestského folklóru.

Ďalšie texty z ulíc v prvých dňoch okupácie:

¹ Kundera, Milan: *Nesnesiteľná ľahkosť bytí*. Román s doslovnou Květoslava Chvatka a poznámkou autora. Brno, Atlantis 2006, s. 34.

DEJINY INTERNACIONÁLY ROBOTNÍCKEJ TRIEDY:

1848: Marx: *Výmysel*
1918: Lenin: *Uskutočnil*
1948: Stalin: *Znášilni!*
1958: Chruščov: *Naprával*
1968: Brežnev: *Pochoval*

Oznam

všetkým príbuzným a známym, že nás navždy opustilo

Československo-sovietske priateľstvo.

Skonalo náhle v noci 21. augusta 1968 po zdlhavej chorobe,

vzdor drastickému liečbe.

Pohreb nie je nutný, pretože nezostalo (z neho) ani tolko,

čo by sa do umy zmesilo.

Po návrate štátnych predstaviteľov z Moskvy na čele s Alexandrom Dubčekom nastáva obdobie konsolidácie: dostávame rozkaz – konsolidujte sa! Ako keď vám zlodeji vtrhnú do bytu, všetko rozdrúzgajú, potom si sadnú do fotelov a rozkážu vám, aby ste urobili poriadok. Na jar roku 1969 sa ujíma funkcie generálneho tajomníka Komunistickej strany ČSSR Gustáv Husák a začínajú sa obdobie normalizácie. Vtedy sa začína normalizácia aj medzi spisovateľmi: už skôr niektorí opustili Československo (Ladislav Mňačko, Irena Brežná, Jozef Miluňák, Rudolf Skukálek, Dušan Šimko a ďalší, v roku 1980 aj Jana Gavalcová). Totálny zákaz publikátnej činnosti dopadá na viacero autorov: Dominik Tatarka, Milan Hamada, Ladislav Ťažký, Anton Hykisch, Jozef Melicher, ale aj na príslušníkov katolíckej moderny (Janko Šilan, Pavol Strauss, Svetoslav Veigl). Ďalšia skupina vytvára tzv. poloficiálnu línii: sú medzi nimi tí, ktorí zo začiatku majú svoje politické problémy, ale neskoršie sa istými ťažkosťami presadzujú: Dušan Mitana, Ján Johanides, Rudolf Sloboda a ďalší. Zakázali aj vydávanie týždenníka Kultúrny život, v Slovenských pohľadoch nastáva viacsobná výmena redakcie, napokon sa na dlhé roky ujíma funkcie šéfredaktora Vladimír Reisel. Príčina je načisto slovenská: bol kedysi učiteľom Viliama Pezlára, ideologického tajomníka ÚV KSS. Samotná normalizácia je politickým pojmom: v samej podstate išlo o revitalizáciu vedúcej úlohy komunistickej strany ČSSR, presnejšie k návratu k metódam z obdobia päťdesiatych rokov, návratu k stalinizmu. Napriek tomu je to obdobie tzv. „mäkkej totality“, lebo neboli popravý a po istom čase sa rozvinul aj alternatívny spôsob života. Vznikli samizdaty (najmä v Čechách), medzi disidentmi dochádza k stretnutiam i k spoločným akciám. Prirôznené, najťažšie obdobie trvá do vzniku Charty 77, potom tlak postupne, ale veľmi pomaly slabne.

Ako sa to prejavuje: koncom 70. rokov už vychádzajú knihy aj poloficiálnych autorov (J. Johanides: *Nepriznané vrany - 1978; Balada o vkladnej*

knížke - 1979, Rudolf Sloboda a neskoršie aj Anton Hykisch vydali viac kníh). Kto sa však opováži verejne protičeť, stáva sa úhlavným nepriateľom socialistickej spoločnosti (vhodným príkladom je spisovateľka Hana Ponická). Do literatúry sa vracajú až neskoršie takí autori ako Peter Karvaš, ktorý môže v druhej polovici 80. rokov vydávať prózu, ale jeho drámy nemôžu byť inscenované. Dôvod: vtedajší predseda Zväzu slovenských spisovateľov Ján Solovič je dramatik, jeho drámy sa hrajú vo všetkých divadlách, má svoju popularitu, Karvaš by mu veľmi konkuroval.

Keď hovorím o „mäkkej totalite“, napriek všetkým prenasledovaniam a príkorian, treba povedať, že vznikli literárne diela, ktoré vpašovali do textu kritiku súdobej spoločnosti alebo aspoň obrátili naruby to, o čo sa najviac opierala vtedajšia ideológia. Napr. nanucovala sa téma Slovenského národného povstania a priemerní autori sa chopili tejto príležitosti a vytvárali priemerné, až podpriemerné knihy s touto témou. Začiatkom druhej polovice 70. rokov Vincent Šikula vydáva trilógiu *Majstri (prvý diel vychádza v roku 1976)*, kde vznik povstania je značne parodizovaný, ale knižka nie je zakázaná. Prírodzene, tu paródiu (z gréc. paródia = protipieseň) chápeme ako zosmiešnenie iného textu alebo textov. Paródia je text nadväzujúci na iný text (pretext) jeho napodobením, hyperbolizovaním, so zámerom zosmiešniť ho. Paródia môže byť kontroverzne nadväzovať na konkrétne literárne dielo, na viaceré diel naraz, ba aj na poetiku konkrétneho autora či dobového štýlu a pod.

Za paródiu humoristického ladenia možno pokladať pokusy o zosmiešnenie folklóru; sem treba zaradiť texty zosmiešňujúce „jáňoškovskú tradíciu“ v programoch M. Lasicu a J. Satinského alebo v hudobnej veselohre *Na skle maľované*. Pôvodne aj Cervantesov *Don Quijote* vznikol ako paródia na rytierske romány.¹ Ani Šikulov román *Majstri* nie je paródiou iba jedného konkrétneho diela, ale celého súboru textov, v ktorých dominuje tematika Slovenského národného povstania s náležitým (falošným) socialistickým päťosom.

Vychádzame teda z toho, že paródia nemusí byť napodobením a zosmiešnením iba jedného textu, ale sa môže vzťahovať na viaceré literárnych diel rovnakej proveniencie. Objektom výsmechu sa niekedy stáva prehnaná presnosť či dôkladnosť, vznesenosť či výnimočnosť prvovzoru. V Šikula v románe zosmiešňuje ten typ povstaleckej prózy, v ktorej sa preferuje uvedomelosť más a jej ideologicky podložené zapojenie do ozbrojeného odporu proti nemecským jednotkám na našom území. Hlavnú postavu Inru Guildána vyťahujú napr. z postele milenky a prinútiť ho ísť do povstania. Chceli pôvodne Joža, manželka Guildánovej milenky, ale ten, prirodzene, nebol doma:

Klopanie na dvere. – Vstávaj, Jožo, vstávaj!

Kto je tam?

No ja. Partizán. Jožo je doma?

Hlučný hahot. Ktosi šepkal: -- Podme preč! Nemiešaj sa...

(Šikula, 1976, s. 257)

¹ Pozri Žilka, Tibor: *Vademecum poetiky*. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Ustav literárnej a umeleckej komunikácie 2006, s. 276-278.

Napokon klampiar Karčimaričik (aj meno je komické) sa uspokojí aj s Imrom Guldánom, hlavná vec, že o jedného (získaného) partizána viac ich môže nasadnúť na auto a ide sa do povstania.¹

Ani takéto prejavy a pokusy v literárnej tvorbe však ešte vonkoncom neznamenajú, že normalizácia zaniká. Zákazy naďalej pretrvávajú, ba pribúdajú aj nové: Juraj Jakubisko po filme *Postav dom, zasad' strom* (1979) má značné nepríjemnosti s vrchnosťou, až v roku 1983 sa mu podarí preniesť na plátno Jarošov román *Tisícročná včela* (román vyšiel v roku 1979). Film má obrovský úspech, dlho takmer nepredstaviteľný v slovenských pomeroch. (Nieleno podobné som zažil v Lyone, kde ľudia stáli v rade na film o G. Bushovi 9/11 pred americkými prezidentskými voľbami v roku 2004). Až film toho istého režiséra, J. Jabubiska, pod názvom *Báthory* z roku 2008 sa s týmto diváckym úspechom dá porovnať. Z obdobia osemdesiatych rokov osobitne treba spomenúť román Rudolfa Šlobodu *Rozum* (1982), možno je to najlepšia próza v slovenskej literatúre z hľadiska kritiky tzv. socialistickej spoločnosti, resp. takpovediac reálny obraz o absurditách bežného života v nej.

TRÉZOR TVORIVEJ PAMÄTE

DANA PODRACKÁ

Prišli sme vzdať hold disentu, odsúdiť prenasledovanie, udavačov a štbákov, menoslovy z čiernych listín, ktorými sa poistuje každá moc. Tamten disent sa skončil. Ale nezačal sa nový? Disent nekomerčne píšucích autorov, zotrvaťvajúcich v najvyššom leveli písania a myslenia, v živote ako znaku, ktorých trh zdržanlivo odmieta a berie po jednom výtláčku do komisionálneho predaja? Tamten disent sa skončil. Začal sa disent nekomerčnej literatúry, v novej ére postliterárnej kultúry.

Grécke príslovie hovorí: „Sova zostane sovou, aj keď bude žiť s dlkobrazom.“ Aké prosťé. O človeku sa to vždy povedať nedá. Režim ho môže zošrotovať ako knihu. Predtým bola mierou jeho ľudskosti sloboda, ktorú si dokázal vybojovať. Dnes mu ostala samota uprostred liberálov.

Niet slova, ktoré by bolo naphenené tak mnohorakými významami ako sloboda. Okolo nej, aj keď má podobu samoty, je ako obranný val – múr, ostnatý drôt či priepasť. V duchovnom slova zmysle. Pätnásť rokov po roku 1948 a 5 rokov pred rokom 1968, 21. júna 1963 napísal **Vladimír Holan** báseň **Zed**.

¹ Pozri Šikula, Vincent: *Majstri*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1976, s. 256 – 265.

**Proč těžký je tvůj let,
proč se tak pozdí?
-- Mluvil jsem patnáct let
do zdi**

**a zed' tu vláčím sám
ze svého pekla,
aby teď ona vám
všechno řekla...**

Vždy som ten obraz videla: Kráčajúca postava – nenesie ako Kristus svoj kríž, ale čosi veľmi podobné krížu v modernej podobe: nesie múr. Časť múra. Časť seba. Nesie symbol mlčania či umlčania, ale zároveň aj symbol neumlčateľnosti. Múr väzenskej cely. Múr, pred ktorým sa zabíja. Múr sa stal negatívnu ikonou dvadsiateho storočia.

Múr na apelovať. Múr nárekov, Berlínsky múr, múr v pásmo Gazy a mnoho ďalších múrov, na ktoré nedovidiť, ako na ten čínsky múr z vesmírnej lode, ale na ktoré dovidieť z histórie a literatúry.

Kedyś sa pri múre pochovávali samovrahovia. Dvadsiate storočie prenechalo múry zavraždeným.

Prorocký Holanov múr básnickým slovom vymedzil absolútne súčasnú hranicu – medzi kultúrou a konzummom, medzi kultúrou a barbarstvom. Holanovský múr bol zárukou toho, že stále existoval a existuje trezor tvorivej pamäti, trezor kultúry, ktorý je nedobytný, kým pretrváva v čo i len jednej pamäti.

Ako v básni **Zbigniewa Herberta Raport z obliehaného mesta** z roku 1982:
(úryvok v preklade *Vlastimila Kovalčíka*)

**cintoríny rastú počet obrancov sa zmenšuje
no obrana pokračuje a bude trvať do konca**

**ale ak aj Mesto padne a jeden sa zachráni
on bude v sebe nieť Mesto po cestách vyhnanstva
on bude Mesto**

**hladím do tváre hladu do tváre ohňa
do tváre smrti
najhoršia zo všetkých – je tvár zrady**

a len naše sny neboli ponížené

Obidve tieto básne sú natoľko univerzálne, že by sa dali pokojne vzťahnúť aj na ten starý, ale aj na ten nový disent. Na odkaz odkazov: nezradit kultúru, nezradit seba, nezradit sny.

Dobre vieme, že jednou z najvýraznejších postáv slovenského dissentu, aj vďaka jeho francúzsko-českému vzdelaniu, bol **Dominik Tatarka**. Začalo sa to tiež omnoho skôr ako roku 1968. Začalo sa to v roku 1956, keď vydal Démostena súhlasu, teda v 50. rokoch, keď pomaly utíchali veľké vlny popráv. Po roku 1948 bolo v bývalom Československu popravených spolu 232 ľudí, z toho 50 Slovákov. Pri básnickej matematike to zhruba vychádza tak, že na jedného popraveného pripadá približne jeden živý disident. Rok 1949 – 23 popravených; rok 1950 – 57 popravených; rok 1951 – 54 popravených; rok 1952 – 43 popravených; rok 1953 – 27 popravených; rok 1954 – 11 popravených; rok 1955 – 7 popravených. Potom sa trúsili po jednom po dvoch, do roku 1963. Pri básnickej matematike, ako vravím.

Možno bolo ústredným gestom vtedajšieho dissentu: predrat sa, preväzniť sa, premúriť sa k svojej podstate, zachovať ju rezistentnou voči všetkému a voči všetkým. Na tejto povahе dissentu sa nezmienilo nič.

FILozOFIA DEJÍN A ŠTÁTNA MYŠLIENKA

ANDREJ FERKO

Štátnej myšlienky niet, napísal Vladimír Mináč, premýšľajúc o poprevratovej politickej garnitúre. Platí to dodnes. Na jednej strane treba privítať, že terajší šéf prezidentskej kancelárie Milan Čič ako historický prvý slovenský politik premyslene cituje vedúceho supervplyvného globálneho prognostika Tofflera. Na strane druhej jeho dvojdielny text Slovensko na rázcestí (LT 28-29/2004 a 30-31/2004, knižne v zborníku esejí Európska únia – nádeje a pochybnosti, Bratislava: CCW 2004) sa štátnej myšlienke po celej osi od dávnej minulosti po budúcu poznatkovú spoločnosť nevenuje.

Nevenovať sa jej aj musí, lebo niet štátnej myšlienky bez filozofie dejín. A tú nemáme. Nemáme všeobecne prijatú rámcovú filozofiu dejín a jednotlivé názorové spory iba roztriešujú historickú obec, ktorá mimochodom berie od štátu peniaze, za ktoré na tejto úrovni nič neprinesla. Historický ústav SAV bol dlhé poprevratové roky pod deformujúcim vedením čechoslovakistov Lipitáka a Kováča. Antagonistickí autori sa zas nie a nie vyrovnat s historickými a mediálnymi faktmi, ktoré už dávno eliminujú perspektívnosť ľudáckeho prístupu, hoci v mnohých jednotlivostiach sa blamovali viac neočechoslovakisti ako neoludáci. Napr. satelitný Slovenský štát mal síce naivné až groteskné územné požiadavky (Moravské Slovácko) voči Tretej ríši, no čechoslovakisti v trápne anonyymnej gruppenreakcii na knihu prof. Dúrice napísali, že nič také neexistovalo. Čechoslovakistická cenzúra diskusného textu Dr. Deška v časopise Historická

revue viedla ku vzniku protičasopisu *História* a v predajni VEDA na Štefánikovej vám dokonca nepredajú vedecké knihy „od konkurencie“ (AEP). Spochybňuje sa opakovane aj líder čechoslovakistov Dušan Kováč, ak ani po upozornení od mladých historikov neopraví jasné nepravdy vo svojich knihách. Dokonca 33-minútové cik-cak blúdenie Štefánikovho lietadla od preletu Dunaja rýchlosťou 120 kilometrov za hodinu tento autor zanovito označuje ako „pristávací oblák“. Od Dunaja v mieste preletu po Ivánku neexistuje „oblák“ s dĺžkou 66 kilometrov... možno husto vinutá špirála. Vecnú časopriestorovú analýzu vyšetrovacej správy musel za profesionálov po desiatkach rokov nevecného handrkovania naostatok urobiť amatérsky historik Ing. Emil Karol Kaučský, ktorého kniha *Kauza Štefánik* teraz vychádza vo Vydavateľstve Matice slovenskej.

Obidva tábory historikov nemajú pre seba ani pre verejnosť povyjašňované ani len základné metafory a štát, ktorý ich platí, nemá teda od nich dodnes zásadne myšlienkové línie pre estetiku štátu, ktorá by ho priblížila jednak masovo emigrujúcej vzdelanej mládeži, jednak zahraničiu. Filozofii dejín národa sa po prevrate, pokiaľ viem, výšlovne venovali iba publikované texty od geomorfológa dr. Urbánka v Slovenských pohľadoch, *Kultúra* a *Novom dni*. A tejto najzásadnejšej interpretácii sa systematicky nevenuje ani jeden profesionál, ak nerátame jedného doktoranda v SAV. Na intuitívnej úrovni pre detského čitateľa sa pritom skoro všetky vrstvy a aspekty pragmaticky vnímanej filozofie dejín objavujú v knihe *Slovakia, the Heart of Europe*, ktorú napísali Olga Drobná, Eduard Drobný a Magdaléna Gocniková (slovenská verzia Slovensko moje, Bratislava: PERFEKT 1996, 2004, anglickú verziu vydalo americké vydavateľstvo Bolchazy-Carducci Publishers). Naproti tomu by človek očakával, že najnovšie Krátke dejiny Slovenska (Bratislava: AEP 2003) prinesú aspoň neskraslené fakty. Ide o modifikáciu anglickej verzie knihy *A Concise History of Slovakia* (AEP Bratislava), ktorá vyšla aj po rusky. Krátke dejiny Slovenska redukciou faktorov a interpretácie vychádzajú v ústrety tendenciám pražskej a budapeštianskej propagandy. Ignorujú v lipťákovsko-kováčovskom duchu mnohosť faktorov o maďarskej a pražskej kolonizácii Slovenska. Maďarské obete povojnových presunov sú zrátané na chlp presne (s. 300), no slovenských odvláčencov odviekli údajne iba tisíce (s. 298), hoci ich boli desattisíce, napr. v *Dejinách Slovenska a Slovákov* uvádza prof. Milan S. Dúrica 40 až 60 tisíc, *Lexikón slovenských dejín* Dušana Škvarnu a kol. píše o desiatich tisícoch. Čechoslovakistické Krátke dejiny načisto zatlkajú kampaň proti buržoáznym nacionalistom, čo bola v skutočnosti 14 rokov trvajúca skrytá občianska vojna českých stalinistov na maďarský podnet proti Židom a Slovákom. Jej hodnotenie a porovnanie s Tisovým režimom publikoval Dubčekov spolupracovník doc. Ján Uher, ktorý preštudoval otravné spisy „procesov“. Nemali sme teda v tomto období žiadne straty na životoch, zabudnite na popravených stredoškóľakov z Bielej légie, Žingora či Clementisa, a v base autori zaznamenali iba jedného Husáka. Hm... Dat na obálku fotografiu od A. B. Manna znamená jednoduchou nevkus. Tento pán neraz presvedčil, že

ochotne slúži tuším každému cudziemu záujmu a slovenskej verejnosti doteraz dlhuje vysvetlenie autorstva protislovenských lží v smutne známej viacjazyčnej publikácii Rady Európy Rómovia-Cigáni-kočovníci, v ktorej sa čechoslovakisticky neslýchane klame o osudoch Rómov v Čechách a na Slovensku. Jeho fotografia na obálke Krátkych dejín kompozične neguje siluetu Hradu, takže symbol slovenskej štátnosti je tu vizuálne prečítaný, z hľadiska čitateľnosti negovaný a hierarchicky ponížený voľbou uhlu pohľadu, a preto ho prekrýva iná budova, ktorá v priestorovej realite aj v historickom význame bola, je a bude vždy hlboko pod ním. Suma sumárum, šancu perverzne ikonizovať zásadnú knihu dostal amatérsky fotograf, ktorý možno kedysi robil slušnú etnografiu, ale k slovacie má diskutabilný vzťah, ako to napokon dokumentuje aj semiotika jeho prinajmenšom nepodarenej fotografie. V duchu tejto zákernej fotografie, zopakovanej zmenšene aj na chrbte knihy, sa nesú celé pasáže jej texového obsahu. V záverečnej časti Krátkych dejín sa na úroveň mysliteľa Mináča stavia šlendriánsky napísaný pástranový text čechoslovakistu Pavla Kováča, ktorého vedomostnú biedu dostatočne zreflektovala diskusia v Slovenských pohľadoch a zatiaľ sa zásadný prínos filozofa Vladimíra Bakoša, ktorý našiel doteraz jedi-

né perspektívrne (modernizačné) riešenie dielom slovenských historikov. A každého maďarského šovinistu poteší, že táto kniha odkazuje hlbavejšieho čitateľa iba na jednu z mnohých kníh najrenomovanejšieho experta dr. Deáka. Podobnú radosť spraví kniha českým šovinistom – chýba tu celý Klimek, najmä zásadné knihy *Boj o Hrad*, nevraviac o sudetonemeckom pohľade na „spoločný štát“ (R. Kučera). Kniha sa zrejme napochytr prekladala z anglickej sadzby, takže na s. 355 slovenskej knihy ostala perlička MISTRLIK, Miloš and others: nevraviac o tom, že na bibliografické záznamy a odkazy latinské et al., abecedné usporiadanie odporúča použiť namiesto and others latinské et al., abecedné usporiadanie prameňov (nie poradie Pešek, Pekník a zas Pešek, s. 357) a dvojbodku iba za miestom vydania. To by si mohli „profíci“ v AEP (knihu podľa tiráže totiž nikto neredigoval) našťudovať hoci v knihe Dušana Katuščáka o písaní kvalifikačných prác. Zvláštne pôsobí - popri ignorovaní štátneho znaku a symbolov - aj výber portrétov s vymečaním samostatných portrétov Bemoláka, Štúra, Štefánika, Husáka a Mečiara. Svoje portréty tu však majú prominentní čechoslovakisti ako „Čechobratr protišťurky“ Ján Kollár (zo sadzby vypadol obraz Slávy dcery, ostal len pri prázdnom mieste titulok, s. 203) či Vavro Šrobár, ktorý rušil SNR a demontoval štátoprávne postavenie Slovenska v rozpore s odbojovými zmluvami. Bezcharakterný rozkřádač, podlý sluha šovinistickej Prahy v protišťurovsko-protislovensčinovej kampani a skorumpovaný úplatkář Hodža si zo všetkých slovenských politikov zaslúžil asi päťnásobne väčšiu obrazovú plochu. Tvárami z najnovšieho obdobia sú teda – podržte sa - iba Kukan a Křažko na s. 326, dvaja čechoslovakistickí neprezidenti a nepredsedovia prvej slobodnej vlády. Takýto prístup odporuje popri objektivite aj hierarchii portrétov, hoci na terajších slovenských bankovkách, ku ktorej dospeli experti Národnej banky SR pri tvorbe meny. Z tiráže sa nedá zistiť, kto je autorom tejto priručnej tendenčnej manipulácie, takže zodpovednosť zrejme padá na zostavovateľku E. Mannovú, pravdepodobne prbuznú autora ohavnej fotografie na obálke vo farbách maďarskej trikolóry, čo vyzereá ako daň jednému zo sponzorov. Je na našu spoločnú hanbu, že nevieme sami – bez tendenčných zdrojov - financovať poriadne napísanú kvalitnú reprezentatívnu knihu o svojich vlastných dejinách. Kniha, ktorá doposiaľ vyšla v troch jazykoch, sa teda matne začína zostavovateľskou sebadefiníciou ako „syntetickej predstavý“ a končí sa úvahou, ktorú „nie je možné ani v náznaku chápať ako pokus o náčrt dejín, resp. analýzu slovenskej historiografie“. Možno som zle hľadal, ale nie je tu ani raz zmienka o filozofii slovenských dejín. V dvoch svetových jazykoch nás teda už reprezentujú kniha, ktorú možno krátko označiť ako koncepcnú bezradnosť – ak nie zlomyseľnosť - a sotva sa dá použiť ako východisko pre pozitívnu estetiku štátu. Filozofia dejín v tejto knihe chýba práve tak ako obrázok Slávy dcery. Podobný stav tápania s pokusom o koktavú a nezaužívanú metaforiku predviedol národu predsedá NR SR Pavol Hrušovský v dokonale trápnom neslávnom slávnostnom prejave k 10. výročiu vzniku prvého demokratického štátu v našich dejinách.

PRAMENE

- BAKOS, V. 1999. *Question of the Nation in Slovak Thought*. 191 s. ISBN 80-224-0606-6. Bratislava: VEDA 1995.
- FETŐ, F. 1998. *Rekvizitamentvou írši. O zlkáze Rakouska-Uherska*. 298 s. ISBN 80-200-0669-9. Praha: Academia 1998.
- FERKO, V. 1990. *Kriha o Slovensku*. ISBN 80-06-00103-0. Bratislava: Mladé letá 1990.
- GOJDIČ, I. 2000. *Devin. National Cultural Monument*. ISBN 80-968492-3-9. Bratislava: Pre-Press, Studio Style 2000.
- KALVODA, J. 1998. *Genese Československa*. 607 s. (angl. orig. *The Genesis of Czechoslovakia*. New York: Boulder 1986). ISBN 80-85846-09-8. Praha: Panevropa 1998.
- KLIMEK, A. 1996. *Boj o Hrad /1./ Hrad a Pétka /1918-1926/*. 432 s. ISBN 80-85846-06-3. Praha: Panevropa 1996.
- KLIMEK, A. 1998. *Boj o Hrad /2./ Kdo po Masarykovi? /1926-1935/*. 591 s. ISBN 80-86130-02-9. Praha: Panevropa 1998.
- KONŠTANTIN FILOZOF (Sv. Cyril). 1996. *Proglas*. ISBN 80-967020-2-5. Bratislava: Herba 1996.
- KOENIGSBERGER, H. G. 1998. *The Habsburgs*. Encyklopedické heslo. In: *1998Groler Multimedia Encyclopedia*. ISBN 0-7172-3400-2. Groler InteractiveInc. 1998 (c) 1997 Groler, Inc.
- KUČERA, M. (Ed.) 2000. *Slovaks in the Central Danubian Region in the 6th to 11th Century*. ISBN 80-8060-052-X. Bratislava: SNM 2000.
- MANNOVÁ, E. – DANIEL, D. P. (Eds.) 1995. *A Guide to Historiography in Slovakia*. ISBN 80-967150-8-9. Bratislava: HU SAV 1995.
- MARSINA, R. et al. 1999. *Slovensko očami cudzincov. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*. ISBN 80-85501-16-3. Bratislava: LLC 1999.
- MATZNER-HOLZER, G. 2002. *Neznáme Slovensko očami Rakúšaniky*. ISBN 80-88939-44-5. Bratislava: Petrus 2002.
- MINAC, V. 1970. *Dúchanie do pahrieb*. 126 s. Bratislava: Smena 1970.
- ŠKVARNÁ, D. et al. 1999. *Lexikón slovenských dejin*. ISBN 80-08-02977-3. Bratislava: SPN 1999.
- SVIDRON, J. 2001. *Slovak Republic: Law of Intellectual Property*. 202 s. ISBN 90 6544 887X. The Hague - London – Boston: Kluwer Law International (Edition: International Encyclopedia of Laws, General Editor Prof. R. Blanpain, JPR-editor Prof. Hendrik Vanhees), 2001.

O ROCE 1968 BYCHOM MĚLI VĚDĚT VÍC (CO POLÁCI VĚDÍ O ČESKOSLOVENSKU ROKU 1968)¹

ADAM F. KOLA

1. Glotalizace roku 1968

Glotalizace je to hledání všeho toho, co lokálního je v globálním, anebo je to lokalizace globálního, tzn. „globální zprávy jsou dekodovány v lokálním kontextu“². Rok 1968 byl první globální událostí. Na jedné straně je rok 1968 společný většině západního světa, ale revolta probíhala také v třetím světě a v zemích sovětského impéria. Jaroslav Pažout v knížce *Mocným navzdory – Studentské hnutí v šedesátých letech 20. století* uvádí, že k nejvýznamnějším aktérům tohoto celosvětového pohybu v roce 1968, protestům šedesátých let, patřili studenti, že to byla součást globálního vzrušení³. Na druhé straně měly tyto události všude lokální vyznění. Ve *Spojených státech* amerických to byla revolta proti válce ve Vietnamu a proti tradiční, konzervativní společnosti. V západní Evropě dominovala levicová, socialistická mládež a studenti a také teroristické bojůvky; jinak ve Francii a jinak v Německu⁴. Ve východní Evropě to vypadalo jinak a úplně jinak v jednotlivých státech: v Československu, v Polsku anebo v (dnes již bývalé) Jugoslávii.

Bude to jen několik tezí, poznámek o polské recepci (v roce 2008) Pražského jara a invaze vojsk pěti socialistických států v čele se Sovětským svazem (SSSR, Polsko, Maďarsko, Bulharsko, NDR) – Varšavské smlouvy - do Československa.

2. Osobní příběhy

Kromě psaní textů budu využívat osobních vpravěvních/příběhů lidí, s kterými jsem mluvil a kteří v roce 1968 byli v Československu a znají tuto událost nejen z rozhlasu nebo televize, ale z vlastní životní zkušenosti.

a) *Středoevropský paradox – první příběh*

Hlavní postava: muž, narozený kolem 1948, bydlí ve Vratislavi. V roce 1968 byl odveden do Polské lidové armády (Ludowe Wojsko Polskie – LWP) jako bravec. Byl vyslán do Československa v srpnu 1968. Když začala na počátku 80. let 20. století v Polsku vyvíjet činnost Solidarność, byl jedním z disidentů a bojoval proti komunistické straně a totalitní diktatuře. Tento příklad ukazuje,

¹ Slov. I. Pospíšil, *O Polsku bychom měli vědět víc, „Rovnost“ 2001, č. 146.*

² P. Jedlicková, http://web.ft.cuni.cz/~jedlicko/kurz/osi/ati_n_prednasky/iss/issid007.htm

³ J. Pažout, *Mocným navzdory – Studentské hnutí v šedesátých letech 20. Století*, Praha: Prostor 2008.

⁴ A. Krzemiński, *Ślad nad pokoleniem*, „Polityka“, č. 15 (2649), 12.04.2008, s. 46-48.

jak paradoxní je střeoevropský osud. Je to na jedné straně – spojení romantické tradice - tragika hrdiny jako z díla Adama Mickiewicze *Konrad Wallenrod*, na druhé – střeoevropská ironie dějin.

b) **Střeoevropské sympatie a antipatie – příběh druhý**

Hlavní postava: muž, narozený kolem roku 1940, bydlí v Toruni. O letních prázdninách roku 1968 byl jako mladý sportovec na tréninkovém táboře v Jugoslávii. Když se uskutečnila invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa, skupina polských sportovců byla internována na dva týdny v uzavřeném táboře. Neměli kontakt s rodinami a státem a dokonce ani nevzděli, co se stalo a co s nimi bude. Nechtěli čekat a nehladě na zákaz se rozjeli autobusem přes Československo do Polska. Problém byl jen v tom, že většína dopravních značek byla zničena a všude byla – také polská – armáda. Klady-mi hrdiny tohoto příběhu jsou Češi, kteří nehladě na invazi pomáhali polské skupině sportovců najít cestu domů. Z polské perspektivy roku 1968 vztahy mezi Čechami a Poláky nebyly špatné. Všechno se změnilo v následujícím období tzv. normalizace. To od té doby lze mluvit o odporu a antipatii Čechů k Polákům jako o síle, která zabíhla touhu po svobodě. V době normalizace se Československo muselo rozloučit s nadějí na svobodný stát. Rok 1968 se stal, stejně jako Záolšíř (část Těšínska¹), důležitým problémem jak Poláků, tak Čechů. Je to černá skvrna ve vzájemných vztazích.

3. Příběh oficiální

V roce 2008 se v médiích mnoho mluvilo a psalo o událostech z doby před 40 lety. Jenže v Polsku – a to za prvé – byl nejdůležitější březen², a to, co se stalo u nás na jaře, a nikoli až srpen 1968 v Československu³. Je charakteristické, že se ve dnech tohoto výročí méně mluvilo a psalo o protestech studentů a o jejich vyloučení z Varšavské univerzity – mimo jiné Adama Michnika, zato více o anti-semitské komunistické vládě a o pronásledování lidí židovského původu. Za druhé, charakteristické je umístění polského nebo Československého roku 1968 v širším kontextu globální revoluce, o čem jsem psal už na počátku tohoto textu. Nejlepším příkladem je kniha *Revoluce 1968*, společně vydaná deníkem *Gazeta Wyborcza* a *Národní galerie Zachęta ve Varšavě*⁴. Najdou se v ní analýzy fenoménu roku 1968 v celém světě, a to v politickém, uměleckém i společenském kontextu. Je tam například kapitola *Topografie revolty*, která obsahuje dějiny revoluce roku 1968 ve Spojených státech amerických, v Polsku, Československu, Francii, Itálii, Německu a Jugoslávii. Jsou tam originální texty z roku 1968 publikované většinou v Polsku poprvé. Charakteristické je to, že gros autorů komentujících minulé události jsou mladí lidé narozeni teprve po roce 1968.

¹ P. Osęka, *Wodzu, prowadź nas na Czechy*, „Gazeta Wyborcza”, 27-28.09.2008, s. 25-26.

² W. Władyka, *Polští kalendář: marzec 1968*, „Polityka”, č. 10 (2644), 8.03.2008, s. 30-37. Jinak to vypada in: J. Ilig, *Polskie lato miłości*, „Gazeta Wyborcza”, 27-28.08.2008, s. 26-27.

³ Je charakteristické, že se v Polsku mluvilo jenom o Česku, o Slovensku v roce 1968 vůbec.

⁴ Výjimka: J. Tomaszewski, *Czechosłowacja*, Warszawa: Trio 1997, s. 210-234. Jen že je to historická monografie z roku 1997, a ne článek z roku 2008.

⁵ *Revoluce 1968*, Warszawa: Zachęta Narodowa Galeria Sztuki, Agora S.A. 2008. Strv. výstava *Revoluce 1968*, *Národní galerie „Zachęta” ve Varšavě* (16.09-9.11.2008).

ČESKÉ A SLOVENSKÉ CESTY K ROKU 1968

HANA VOISINE-JECHOVÁ

Úvahy nad paralelami a rozdíly mezi českou a slovenskou situací v průběhu třiceti rozporných let 20. století, tj. od začátku druhé světové války po obsazení Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy v čele se SSSR v roce 1968, vycházejí, zdá se, z dojmu, že jde o epochu vyhraněnou. Dodnes však budi spoustu otázek, ve kterých se odráží celkové chápání toho, co je národ a jak se projevuje proměnlivé soužití lidí různých jazyků v jednom státním útvaru, který je ostatně také proměnlivý. Podle jakých kritérií je možno definovat národní příslušnost a jaký to má vliv a vývoj kultury a na formy existence v průběhu času? Tento problém se netýká pouze Čechů a Slováků, ale poznamenává dějiny různých národů od starověku dodnes.

Je příslušnost kmenová, identifikovaná často s příslušností jazykovou.¹ Jenže lidé nežijí stále tam, kde se narodili. Slovák Šafařík žil v Praze, Slovák Kollár žil v Budapešti, Moravan Tranoscius žil na Slovensku...

A otázka jazyka? Kdy si psali vzdělanci různých zemí latinsky, český král Václav II. byl německy píšícím minnesängrem a do české literatury obvykle zařazován není. Německy píšící Dobrovský, který se narodil v Uhrách, však ve všech dějinách české literatury bude citován. A Havlíček nechtěl považovat za českého spisovatele v Praze narozeneho a také český píšícího S. Kappra, který byl původu židovsko-německého. Stává se Kundera spisovatelem francouzským?

Slovenština je Čechům srozumitelnější než lašské dialekty nebo chodština. Jenže chodský dialekt se objevuje pouze v některých spisech regionálních, zatímco existuje samostatná slovenská literatura, odlišná od literatury české. Bylo tomu tak vždy? Bude tomu tak i v dalším vývoji, ohroženém jazykovou a kulturní uniformizací? Slováci mohou číst české knihy, aniž by se češtině učili. Maďarsky psaným textům takto rozumět nebudou. Jenže s Maďary žili po staletí ve stejném administrativním celku a to jejich kulturu poznávalo. A někteří literární historikové se snaží vývoj slovenské literatury spojovat s prostředím maďarským.

Jde o problémy obecné, které se však ve vztahu Čechů a Slováků projevovaly specifickým způsobem a to poznávalo i jejich stejné a rozdílné cesty k roku 1968. Lze ostatně těžko mluvit o jediném postoji Slováků. Je nutno vzít

¹ Jan Patočka v článku *Falšná teorie národa a Slovensko* upozorňuje na herdfrovské, dlouho uznávané pojetí, podle něhož « Národ je určen jazykem ... ». In : LL.č. 13, 23. května 1968. Cit. podle *JARO 1968. Čítanka pro děti a mládež*. Knihovna 150 000 SLOV, v únoru 1988, s. 187.

v úvahu nejen postoje individuální, ale i určité rozdíly spojené s konfesijní příslušností, často provázené i teritoriálním zakotvením¹, které na Slovensku dlouho existovaly – a snad existují dodnes, zatímco v Čechách se náboženská příslušnost v politice tak výrazně neodrazilila.² Bylo by sice nespřávné soudit, že slovenští protestanti smýšleli pročecky a slovenští katolíci se přikláněli spíše k Maďarům. Štúrova odluka byla prosazována protestanty, katolík Hlinka kdy- si zvolil připojení Slovenska raději k Čechám než k Maďarsku... Jde tu spíše o konfrontaci dvou různě konstruovaných kulturních a společenských celků.

Na první pohled by se zdálo, že rozpory mezi příslušností teritoriální a kmenovou poznamenaly především kulturu slovenskou a že u Čechů se tyto dvě příslušnosti překrývaly. Situace je však složitější. Česká část bývalé československé hymny (a dnešní česká národní hymna) vyjadřuje příslušnost teritoriální, na Slovensku naproti tomu je, a to právě v období štúrovske odluky, kdy byla zdůrazněna, příslušnost kmenová v písni *Hej Slováci*. Tento text byl sice namířen proti maďarizaci, ale otevíral i cestu odklonu od Čechů.³

Příslušnost kmenová se v 19. století prosazovala i v Čechách a po skončení druhé světové války nabyla takové převahy, že vedla k odsunu sudetských Němců. Respekt příslušnosti teritoriální byl znova nastolen, byť ne bez konfliktů, až vytvořením samostatného slovenského státu po tzv. sametové revoluci. Problémy však zůstávají.

S tím je spojen i rozdílný vývoj situace v letech 1938-1945 a jeho dozvuky v Čechách a na Slovensku. Pro Čechy bylo zřízení Protektorátu Čechy a Morava katastrofou, pro Slováky nebylo vytvoření Slovenského státu tak jednoznačné, byli i ti, kdož jej přivítali se sympatiemi nebo skoro se sympatiemi. Jenže povstání proti německé okupaci (Slováci si byli vědomi, že jsou *de facto* státem okupovaným) vypuklo na Slovensku a mělo jiný dosah než několik dnů bojů na konci války v Praze, byť jeho hodnocení procházelo a prochází různými zvyty. Postoj Čechů byl tehdy (a v tomto případě je dodnes) jednoznačný. I rozhodní nekomunisté, později pronásledovaní a vězněni, vítali v květnu 1945 s nadšením Rudou armádu a také později, když mnozí lidé nesouhlasili s odsunem Němců, nikdo na dobu německé okupace nevzpomínal nostalgicky.

Na Slovensku si na nacistické období také nikdo nevzpomínal kladně, situace však byla jiná. Poprava Tisa pobouřila některé katolíky. Jestliže vztah Čechů k Němcům byl tehdy - a k nacistům vždy - jednoznačně negativní, Slováci se takto proti Maďarům nepostavili. Jak na tuto situaci reagovali spisovatelé a jejich čtenáři? V obou zemích oficiální kultura vzbuzovala často odpor. Jenže kdo mohl za komunistického režimu znát třeba jen *Svet na Trasovisku* od Čigera-Hronského, kde je kritizováno slovenské povstání? Autor emigroval, jeho knihy byly nedostupné.

¹ Zdá se, že rozdíly mezi severním a jižním Slovenskem jsou výraznější než rozdíly mezi různými oblastmi českými.

² To neznamená, že by v Čechách za první republiky církev do politiky nezasahovala; rozdíly mezi katolíky a protestanty se tam však neprojevovaly tak jasně jako na Slovensku.

³ Témto otázkami se zabývá Karel Křejčí v knize *Jazyk ve vývoji společnosti*, Praha 1947, a to zvláště ss. 24-27.

Spojení Čechů a Slováků v jednom státě bylo od začátku problematické. Na konci šedesátých let Mináč označil masarykovskou demokracii, v Čechách obecně obdivovanou, za téměř genocidu pro Slováky, což pohoršilo nejen Čechy, ale i Slováky, jak o tom svědčí reakce Husáčkova.¹

Na Slovensku po válce komunisté nezvířizili tak jako v Čechách – i mohlo by se zdát, že nebudou prožívat kocovinu z « lyrické iluze » tak silně jako Češi. V literatuře se však tento rozdíl přímo neodráží. V obou zemích se zklamání a rozhořčení spojovalo často s výčitkami svědomí těch, kdož uvěřili komunistickým heslům. Na Slovensku však k tomu přistupovaly ještě rozporupojené s uspořádáním státního soužití nebo nesusoužití Čechů a Slováků. KSČ měla, aspoň v prvních poválečných letech, už z tohoto důvodu více potíží s prosazováním své politiky na Slovensku než v Čechách a byla nucena k různým ústupkům. A paradoxně toho Slováci využívali k pomoci Čechům. Čeští vědciť pracovníci, kteří se dostávali po roce 1948 do konfliktu s oficiální mocí v Praze, nacházeli porozumění na Slovensku. Někteří se tam usadili téměř natrvalo, jako Milena Cesařková-Michalcová, jiní – jako Jiří Veltřuský – dali nakonec přednost emigraci, byť jim byla možnost působení v Bratislavě nabídnuta. Zdá se, že v určitých kruzích inteligence byla větší solidarita mezi Slováky a Čechy než mezi Čechy samými. Bylo to dáno tím, že Slováci byli odvážnější než Češi? Někdy se skoro zdá, že Slováci byli v té době mentálně bližší Polákům než Čechům. Mnozí Češi začali tehdy číst slovensky, aby se seznámili se západoevropskými spisovateli, které se česká nakladatelství neodvažovala vydávat.

ČESKOST, SLOVENSKOST A ČESKOSLOVENSKOST — PROBLÉM DVOJÍ IDENTITY

MILAN POKORNÝ

Osou epické tematizace slovensko-českých vztahů je už od poloviny 19. století tradice střetu „dvou světů“, kdy proti rurálnímu slovenskému geoprostoru s emocionální i morální pravdivostí stojí „umělý“ industrializovaný, intelektuálně-bohémský svět český. V protikladu vůči sobě zpravidla stojí prakticistní, zkažený „velký svět“ český vůči citlivé, přírodní, idealistické síle slovenské. V románovém žánru můžeme tuto osu sledovat například v dílech Gejzy Vámoše *Atómy Boha* (1928), Martina Kukučína *Lukáš Blahosej* *Krasoň*

¹ Viz *JARO 1968. Čítanka pro děti a mládež, o.c., s. 223.*

(1929) a Mila Urbana Hmly na úsvite (1930). Pro Urbana je Praha „betonová past“, místo katastrof skutečných (zřícení novostavby hotelu) i osobních, psychických, jež jsou katastrofami přerodu. Z „betonové pasti“ je možná jediná záchrana – návrat v dvojitým smyslu: faktický, z Čech na Slovensko, domů, ale také návrat „k opravdovému životu“ charakterizovanému vírou, pokorou, odhodláním „žít jinak“, nést těžký úděl jako zkoušku. Tak koneckonců postupuje i Peter Jaroš v románu Nemé ucho, hluché oko (1984), když uvádí příslušníky rodu Pichandů na pražská studia. Jeho snaha jít nad rámec schématu skončila neúspěchem. Teze, že Češi a Slováci si musí být navzájem přirozenou ekonomickou i politickou záštíťou, zůstává pouhou proklamací publicisticky dokumentárního charakteru. Příkladem budiž deníkový zápis Marka Pichandy, jenž podává rozbor této problematiky, zakončený fiktivním rozhovorem českého čechoslováckisty, slovenského nacionalisty a slovenského komunisty: „Všetky dnešné slovensko-české spory majú svoje korene v hospodárstve a protičeské nálady na Slovensku majú sociálny charakter...“¹ Tyto pasáže jsou svědectvím obtíží, jež přinesla snaha žánrově inovovat generační román, pohybující se v poměrně striktně vymezené oblasti lidských vztahů a jen obtížně a jaksi mimoděk mapující prostřednictvím těchto vztahů i společenský prostor rodinné či rodové existence.

Také v románu Ladislava Balleka Lesné divadlo (1987) je tematizován slovensko-český protiklad, tentokrát s využitím přírodních symboliky: hrdina odjíždí na vojnu „z teplejších dyňových polí jižního Slovenska do hmlistých lesův západních Čech“ do kraje „večných hmlí a ustavičných dažďov, víchrov a metelíc, vlhka a zimny, ako aj zradných močiarov“². Zde nejde, jak se ukáže, o variantu výše zmíněného strukturálního protikladu, záměr autora je jiný. Cesta z jižního Slovenska na západ Čech je cestou napříč státem, od hranic k hranicím. Hranice se vracejí jako leitmotiv v různých historických souvislostech (kromě jižních a západních hranic státu hraje důležitou roli i severní slovensko-polská hranice), jejích ochrana přechází z generace na generaci a tvoří tematickou dominantu románu. Napětí pojímá hranice – domov zde slouží k posílení vědomí dvojí identity: národní a státní. Tomu odpovídá poznámka, jež autor přisoudil svému alter egu v jedné z reflexivních pasáží: „České národné a československé štátne tvrdže tento kraj nešetřili, už z jeho kroník vysvitlo, že tu veľká aj pohnutá história nepostávala na jednej nohe.“³ Nejvýmluvnější je však v tomto ohledu motto druhé části románu – Pískanie noriek: „Rodný kraj sa miluje, štátu sa slúži.“⁴ Tento citát z Čapkovy úvahy My a oni (1925) je ohniskem debaty, která se nad Ballekovým románem s přestávkami vede již dvacet let. Pro dobovou reflexi Lesného divadla potvrzoval „státoprávní“ tendenci díla: Rudolf Chmel jej nazval „románem státnosti“⁵, Jana Čupová soudila, že „z hladiska epického priestoru jednotlivé príbehy ciatalve-

¹ Tamtéž, s. 405.

² Ballek Ladislav: Lesné divadlo. Slovenský spisovateľ, Bratislava 1987, s. 9

³ Tamtéž, s. 88

⁴ Tamtéž, s. 201

⁵ Chmel, Rudolf: Román státnosti. Pravda, 22. 10. 1987

dome a explicitne indikujú povedomie národnej a štátnej identity“¹. Podobne smýšľel Ivan Sulík: „Zabezpečená hranica rovná sa suverénny štát, a to sa rovná história, kontinuita, spoločensko-politická autorita a podoba.“² Ballekovi monografista Igor Hochel dospel v roce 2005 k presvědčení, že Čapková citace má ironický podtón, a opírá se přitom o interpretaci partií, jež „kult hranice“ problematizují (zejména scéna setkání československých pohraničníků s opalující se bavorskou divkou, jež oba vojáky navzdory své nahotě ignoruje; absence pocitu studu i jiných emocí naznačuje mjením dvou uzavřených, nespojitých světů). Obecně řečeno, Hochelova interpretace zdůrazňuje v Ballekově díle relativizaci, znejistění, subjektivní rozměr lidské identity a „státoprávní“ rozměr románu chápe jako ironizující komentář s politicko-společenskými konotacemi.

S autorovou interpretací Lesného divadla lze v leccems souhlasit. Čtvrtou knihu motivicky se vážící k Palánku – po Južné pošte, Pomocníkovi, Agátach – lze charakterizovat jako epickoú kontemplaci o paradoxech pojmů, jež jsme si zvykli používat ve vyprázdněné, odosobněné podobě nálepek bez obsahu: pojednává o problematice morálnosti morálky, o sebedestruktivní síle msty, o konice tragiky a hořkosti vířezství. Příběh vrcholů kunderovský vystaveným paradoxem pomsty, jež navzdory všem předpokladům mjí svůj účel a její energie se s ničivou silou vrací k jejímu původci. Viděno z tohoto zorného úhlu, autorově metodě ironizace historického kontextu není cizí. Avšak stejným právem lze pojmy „domov“, „vlast“ nahlížet reverzní optikou hranice v jejích časoprostorových proměnách: hranic československého i samostatného slovenského státu. Rozlišování regionálního, „národního“ a „státního“ prostoru je v Ballekových úvahách přítomné dlouhodobě. V eseji Jubilant 91 (vzniklé čtyři roky po vydání Lesného divadla) autor například píše: „Naším rodičem, áno, ležali na srdci aj väzby miestne, rodové a krajové, ale aj sebavedome národné a vedome štátne, republikánske. To v ich súdoch, pohľadoch a videniach bola nám Československo a v ňom Slovensko nezvyčajne človečie, navyše aj stará kultúrna krajina.“³ Na okraj existence Slovenska ve federálním československém státě Ladislav Ballek napsal: „(Federácia) zohrala na Slovensku význačnejší moment, ako sa to dnes vcelku pripúšťa. V tragickom a nenejvyš deštruktívnom okamžiku našich dejín, národných aj štátných, ponúka Slovensku náhradný síce, no predsa len akýsi integrujúci článok, element, určitý, tak povediac, národný krov, a inak aj vyvolala či prebúdžala v nas tie sebaapremietania, sebaškúmania, sebaopozorovania, ktoré sa po rokoch znova dotýkali našej politickej zrelosti, schopnosti tvoriť správu země, vytvárat z vlastnej v le štát.“⁴

Federalizace měla být kompromisem mezi československými a autonomistickými tendencemi, přítomnými v slovenském národním diskurzu po minulých padesát let. Nestalo se: tyto spory byly pouze zakonzervovány,

¹ Čupová, Jana: *Problematický svet Ballekova Lesného divadla*. Romboid, 23, 1988, č. 11, s. 61

² Sulík, Ivan: *Slasťný pocit z príbehu*. Romboid, 23, 1988, č. 2, s. 78

³ Ballek, Ladislav: *Zlatý stĺ. Verejne v rokoch 1974–1999*. Adade, Banská Bystrica 2000, s. 9

⁴ Tamtéž, s. 170

„zapouzdřeny“ a vynořily se znovu vzápětí po listopadu 1989. Problémem byla rozdílná interpretace pojmu federalizace: na jedné straně stál obraz zavržení jedné etapy slovenských autonomistických snah ustanovením vlastního parlamentu, vlády a dalších institucí potvrzujících svébytnost národní existence jako předstupně státoprávní suverenity. Na straně druhé stál obraz kvalitativně nové fáze československé vzájemnosti, realizované na zásadě „rovný s rovným“.

K OTÁZKAM RECEPCIE SVETOVEJ LITERATÚRY V 60. ROKOCH 20. ŠTOROČIA NA SLOVENSKU A V ČECHÁCH

OLGA KOVAČIČOVÁ

„Šesťdesiate roky boli zatiaľ najobdivuhodnejším obdobím v dejinách našej kultúry, literatúry a umenia.“¹

Vo svojom príspevku budem hovoriť o prekladoch svetovej literatúry v 60. rokoch, a najmä v roku 1968, s využitím materiálu dobových literárnych časopisov a vybraných knižných edícií, zároveň ale, ako konštatuje René Bílík v práci *Duch na retazi*, reflexia literárneho života v tomto období môže vystupovať ako pars pro toto dobovej situácie v kultúre. „Ide totiž o spoločné a v tematizovanom čase závažné systémové rámce – politické, ideologické i metodologické – bola to práve literatúra, ktorá v sledovanom období a v sledovanom systéme dobovej kultúry púťala na seba zvýšenú pozornosť.“²

Na úvod v skratke pripomenieme, čo sa čítalo a prekladalo z inonárodných literatúr v 50. rokoch: I. svetová literárna klasika – v slovenskom kontexte nástup jej intenzívneho prekladania, motivovaného snahou nových mocenských štruktúr sprostredkovať pracujúcemu ľudu svetové literárne dedičstvo, pravda iba to pokrokové, spadá práve do tohto obdobia; 2. knižný trh a všetky v tom čase existujúce médiá zaplavila vlna väčšinou podprijemných produktov sovietskej socialistickorealistickej literatúry.³ Treba pravda podotknúť, že okrem toho existovali aj knižnice – verejné i súkromné s množstvom prekladov vydaných v predvojnovom i vojnovom období. Na knižnice obvodného formátu ideologický tlak doby až tak nedosiahol. Tým väčšími dolahol na vydávanie modernej západnej literatúry – s jej živým literárnym dianím sa v tomto období celkom stráca kontakt.

Ako sa mení situácia v 60. rokoch. Juraj Šebo v nedávno vyданnej publikácii *Zlaté 60. roky na rečnícku otázku Čo sme čítali?* odpovedá: Remarquua,

¹ HAMADA, Milan – MIKULA, Valér: *Kapitoly z dejín literatúry*. Bratislava : Akadémia vzdelávania, 1990.

² BÍLÍK, René: *Duch na retazi. Sondy do literárneho života na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava : Kaligram, 2008, s. 19.

³ Ako uvádza S. Pašteková, podľa štatistického prehľadu knižne vydávaných prekladov umeleckej literatúry za roky 1945 – 1984 v r. 1950 vyšlo na Slovensku 144 prekladov ruskej a sovietskej „umeleckej“ literatúry. Pozri PAŠTEKOVÁ, Soňa: Transformácie obrazu ruskej literatúry (1945 – 1970). In: *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836 – 1996*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1998, s. 84.

Camusa, Robbe-Grilleta, Kerouaca, Ferlingetitho, Moraviu, Greena, Sartra, Passolinio, Hellera¹ a rusista by musel dodat Belého, Zamiatina, Remizova, Pasternaka, Cvetajevovú, Mandelštama, Bulgakova atď., atď. Zdrojom informácií o dianí vo svetovej literatúre bola nielen knižne vydávaná prekladová produkcia, ale aj časopisy – česká „Světovka“, slovenská Revue svetovej literatúry, Slovenské pohľady, Mladá tvorba, najčítanejší týždenník Kultúry život, české Literární noviny, časopisy Orientace, Host do domu a iné. Popri prekladoch vychádzajúcich na Slovensku prirodzenú súčasť kultúrnych informácií slovenského čitateľa tvorili české preklady svetovej literatúry a samozrejme aj pôvodná česká literárna tvorba. V čitateľskom prostredí mojej generácie väčšina z nás pri čítaní prózy neprikladala význam tomu, či ide o preklad v slovenčine alebo češtine a pri básnickej tvorbe dokonca uprednostňovala skôr české preklady.

Presnejší obraz o recepcii jednej z najvýraznejšie rezonujúcich „západných“ literatúr na Slovensku v 60. rokoch prináša Jana Truhlářová v nedávno vyданej monografii *Na cestách k francúzskej literatúre*². Jej mapovanie francúzskej literatúry na stránkach Slovenských pohľadov je v mnohom príznačné aj pre recepciu ďalších západných literatúr:

V prvom období desaťročia (roky 1960 – 1961) je francúzska literatúra ešte zastúpená iba fragmentárne, orientovaná skôr na klasiku a v interpretácii textov dominuje socialistickorealistický prístup. Za prelomový považuje autorka rok 1962 (pri knižných vydaniach možno vravieť o zhruba ročnom posune), keď dochádza k zreteľnému obratu a zmene optiky – klasika ustupuje do pozadia a najmä v prezentácii prózy nastupuje systematické mapovanie modernej francúzskej literatúry 20. storočia. Existencializmus (Sartre, Camus, Simone de Beauvoir), nový román či antirómán (Robbe-Grillet, Michel Butor, Nathalie Sarrautová, Claude Simon), reflektujú sa spisovateľa ako André Gide, Paul Claudel, Louis-Ferdinand Céline, rozsiahly recenzný oddiel poskytuje informácie o prekladoch i novinách francúzskeho knižného trhu (Saganová, Durasová a mnoho ďalších) vrátane najmladšej generácie prozaikov (J. M. G. Clézio a pod.), systematicky sa prezentujú všetky výrazné prúdy medzivojnovnej i povojnovej poézie. Mimoriadny záujem vyvolávajú modernistické prúdy konca 19. a začiatku 20. storočia, priestor dostáva aj povojnová francúzska dráma.³

Modifikáciou tohto obrazu je štúdia Mariána Gazdika *Prekladanie a recepcia anglickej prózy v slovenských časopisoch v rokoch 1960 – 1969*⁴, ktorý taktiež konštatuje, že v prvých rokoch desaťročia (1960 – 1963) prevládali vo výbere textov i v ich interpretácii spoločensko-politické aspekty, „šlužobná“ funkcia literatúry z hľadiska triedneho boja“, ktorá stimulovala záujem o auto-

¹ ŠEBO, Juraj: *Zlaté 60. roky*. Bratislava : Marenčin PT, 2008, s. 37.

² TRUHLÁŘOVÁ, Jana: *Na cestách k francúzskej literatúre*. Bratislava : ÚSL SAV, 2008.

³ Tamže, s. 147-169.

⁴ GAZDIK, Marián: *Prekladanie a recepcia anglickej prózy v slovenských časopisoch v rokoch 1960 – 1969*. In: *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku III.* (Ed. K. Kenížová). Bratislava, SAV, 1995, s. 71-96.

rov skupiny „mladých rozhnevovaných mužov“ (najmä Johna Braina) a lavicovo orientovaných spisovateľov (Alan Sillitoe, James Aldridge, Graham Green – najvydávanejší z anglojazyčných autorov v priebehu 60. rokov); v ďalšom období (1964 – 1965) sa síce uvoľňujú ideologické bariéry, ale slobodnejšia politická atmosféra sa prejavuje skôr v reflexívnych prácach o anglickej literatúre ako vo výbere prekladových textov. Za najdôležitejšie považuje roky 1966 – 1969, keď biele miesta na mape slovenskej prekladovej tvorby začali zaplniť predstavitelia anglickej moderny (James Joyce, Virginia Woolfová, D. H. Lawrence), súčasnej literatúry (Muriel Sparková, J. G. Ballard, Samuel Beckett) a autori ako Dylan Thomas, Thomas de Quincey a iní.¹

Pokúšať sa o komplexnejší syntetický pohľad v rámci krátkej štúdie by bolo nereálne, ale azda aj zopár fragmentov postačí na načrtnutie toho, s akým zápalom sa v politicky uvoľnenej atmosfére vydavateľstvá vthli na dobíhanie zameškaného najmä vo vzťahu k západným literatúram. Príklad z poézie: v roku 1963 vznikla na Slovensku edícia Kruh milovníkov poézie, inšpirovaná českým Klubom přátel poezie založeným tri roky predtým. Len v rokoch 1963 – 1969 v nej vyšli preklady z frankofónnych autorov Charlesa Baudelaira (*Parížsky spleen*, 1965), Lautréamonta (*Poézia*, 1967), Henri Michauxa (*Lazar, spiš!*, 1968), Paula Eluarda (*Posledné ľubostné básne*, 1969), z anglojazyčných Lawrencea Ferlinghethiho (*Smutná nahá jazdkyňa*, 1965), Thomasa Stearnsa Eliota (*Pustatina*, 1966), Robinsona Jeffersa (*Prirodzená hudba*, 1967), Dylana Thomasa (*Tento chlieb, ktorý ľámem*, 1969); pekné zastúpenie má talianska poézia: Francesco Petrarca (*Sonety pre Lauru*, 1968) a Giuseppe Ungaretti (*Sny a akordy*, 1967), poľskú poéziu predstavuje Julian Przyboś (*Sestra v plameňoch*, 1968), po dvadsiatročnej prestávke sa vracia k slovenskému čitateľovi Rainer Maria Rilke (*Piesne o láske a smrti*, 1968), z ruských básnikov sa v tituloch edície objavil experimentátor Andrej Voznesenskij (*Trojholniková hruska*, 1964) a Boris Pasternak (*Vlastnosť vášne*, 1965). Príznačné je, že v zborníku *Mnohofarebný večer* (1973), venovanému 10-ročnému výročiu vzniku Kruhu milovníkov poézie a zostavenému z domácej a prekladovej tvorby básnikov zastúpených v predchádzajúcich knižných vydaniach edície, si už Novomeského preklad Pasternaka nenašiel miesto. V tom čase už bol pre novú politickú garnitúru nepríjateľný aj Pasternak, aj Novomeský.

No a ešte tu bol roh hojnosti českých prekladov. V 60. rokoch vyšli desiatky knižných výberov z tvorby básnikov modernej doby, pars pro toto v rokoch 1965-66 boli vydané výbery z tvorby Gunnara Ekelöfa (1966), Robinsona Jeffersa (1965), Christiana Morgensterna (1965), Hansa Magnusa Enzensbergera (1966), Rainera Maria Rilkeho (1966), Juliana Tuwima (1966), Zbigniewa Herberta (1965), Gyula Illyésa (1965) a Endre Adyho (1966), Sergeja Jesenina (1965), Vladimíra Majakovského (1965), Borisa Pasternaka (1966), Ivana Gorana Kovačiča (1965), Tina Ujeviča (1966), Octavia Pazu (1966), Rabíndranátha Thákura (1966), Georga Trakla (1965), Pierra Reverdyho (1966), Tristana

¹ Tamže, s. 89-90.

Tzaru (1966), Paula Valéryho (1966), Guillauma Apollinaira (1965), nositeľa Nobelovej ceny Saint-Johna Perseho (1965)¹ a k tomu ešte treba spomenúť výbery z tvorby básnikov predchádzajúcich stáročí, len v Klube přátel poezie sa v tomto období objavil Puškin, Verlaine, Heine, Lemontov, Dante, Shakespeare atď. a skvelé antológie ako *Přerušeny ráj. Antologie moderní italské poezie* (1967), *Magnetická pole. Výběr z poezie francouzského surrealizmu* (1967), reprezentatívna antológia súdobej americkej poézie *Obeznamení s nocí* (1967), antológia nemeckého expresionizmu s názvom *Haló, tady je víchr, vichřice* (1969), v roku 1968 znova vychádza aj Čapkova *Francouzská poezie nové doby*² a v tomto zďaleka nie úplnom vyratúvaní nemôže chýbať v dnešných časoch už neprekonateľná antológia ruskej básnickej moderny *Kolo inspirace, ktorej sme vraveli „mathausersovská“* (Praha, Svět sovětů, 1967).

ČESI A SLOVÁCI! REŽIM SLÁBNE A BOJÍ SE VÁS...

SLOVENČINA A ČEŠTINA V LITERÁRNOM SPOLUŽITÍ II

MIRA NÁBĚLKOVÁ

K téme tohtoročnej brnianskej konferencie, k šesťdesiatemu ôsmemu roku s jeho mnohorakými priemetmi do života česko-slovenského spoločenstva (keď prebiehajúce vývinové procesy a dramatické zvraty niečo otvárali a niečo zatvárali) bolo by možné prísť aj z pohľadu vývinu česko-slovenských jazykových vzťahov z rozličných hľadísk. Niektoré nové prvky do jazykových vzťahov a ich reflexie vniesol priamo šesťdesiaty ôsmy rok (pokračujúc pritom v tendenciách, ktoré priniesli už predchádzajúce roky), iným otvoril cestu.

Spoločenské uvoľnenie nabúravajúce mnohé dlhoročné tabu umožnilo napr. zmeny v možnostiach rozpracúvania aj zverejňovania dovedy tmenej slovenskej lingvistickej reflexie postavenia slovenčiny, teórie spisovnej jazyka a jazykovej kultúry v slovenskom prostredí, v ktorej sa odrážalo aj videnie vzťahu slovenčiny k češtine. Najvýraznejšou deklaráciou nazerala podopretého oživením spoločenského záujmu o národné veci, v tom aj aj o jazykové otázky boli ružičkovské *Tězy o slovenčine* prednesené na konferencii o jazykovej kultúre v r. 1966 (Ružička, 1967), ktoré sa sa stali základom

¹ Údaje prevzaté z bibliografie v publikácii *Sto moderních básníků. Uspořádal a doslov napsal Adolf Kroupa. Praha : Československý spisovatel, 1967, s. 287-296.*
² Všetky vyšli v Prahe vo vydavateľstve Československý spisovatel.

výskumnej a popularizačnej práce a prístupu k jazykovej kultúre jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra do ďalších rokov, ako aj s nimi súvisiaci návrh na prijatie jazykoveho zákona publikovaný v roku 1968 (Ružička, 1968)¹, kam sa okrem iného implicitne premietlo aj odmietanie cielených tendencií po zblížovaní češtiny a slovenčiny vynárajúcich sa v minulých obdobiach. Možno ich považovať za istý míľnik vo vzájomných jazykových vzťahoch. Týmto otázkam nazeraným v širšom kontexte – s hodnotením a zaznamenaním ďalších osudov aj vplyvu dobových návrhov na neskorší vývin slovenskej jazykovej politiky bola už spätne venovaná pozornosť.

Iné dôsledky udalostí toho roku dotýkajúce sa jazykových koexistenčných modelov, pri ktorých je zrejmy ich dalekosiachly dosah s presahom do nášho času, by si ešte zaslúžili (predovšetkým pokiaľ ide o dokumenty a postupy zabezpečujúce implementáciu prijatých rozhodnutí a nariadení) podrobnejšie zmapovanie. Na spôsob koexistencie obidvoch jazykov a rozvoj plošného percepčného bilingvizmu (predovšetkým jeho posilnenie v českom prostredí) mala výrazný vplyv federalizácia spoločného štátu (jeden, hoci vzhľadom na politický vývin v štáte nie prišiel demokratický výsledok „obrodneho procesu“), ktorá napr. v mediálnej sfére priniesla stanovenie pomeru vysielania v jednom a druhom jazyku, znamenajúce posilnenie prítomnosti slovenčiny v spoločnom mediálnom priestore. Pôvodne som pri zvažovaní témy svojho príspevku smerovala práve k tejto motívickej línii, ktorej závažnosť, výrazný podporný vplyv na pripravenosť Čechov a Slovákov prijímať texty v obidvoch jazykoch sa zreteľne ukazuje štyridsať rokov po – keď sa v porovnaní tých, ktorí zažili striedanie jazykov vo federálnych médiách (a v istej miere v rámci spoločného štátu aj predtým), s mladou českou generáciou, ktorá už takú situáciu nepoznala, ukazuje rozsiahly ústup bezproblémového a „pohodlného“ percepčného bilingvizmu, osvojeného vo veľkej miere práve pravidelným mediálnym kontaktom s druhým jazykom. Napokon som však dala prednosť možnosti pokračovať (v jemnom dotyku s rokom 1968) v lingvoliterárnej téme, ktorú som ponúkla na ôsmej brnianskej konferencii v r. 2005, a venovať sa otázke slovensko-českej literárnej viacjazyčnosti, ktorá s problematikou česko-slovenského a slovensko-českého percepčného bilingvizmu súvisí. Pravda, textová dvojjazyčnosť v slovenskej próze, ktorej sa chcem dotknúť, sama o sebe s rokom 1968 priamo nesúvisí (jej existenčný základ je hlbší a vecné odovodenie všeobecnejšie), postrehnuteľné väzby s ním sú tu iného charakteru.

Citať v názve príspevku pooháďa z literárnej tvorby Pavla Hruzá, s ktorým sa v slovenskej literárnej histórii budú zásadným spôsobom spájať dva „osmičkové roky“ – rok 1968, ako rok publikovania jeho knihy poviedok *Okulizmus* (a súčasne rok, ktorým sa v súvislosti s o čosi neskorším publi-

¹ Ružičkove úvahy z r. 1968 o potrebe zákona o štátnom jazyku naši oživenie pri prijímaní jazykoveho zákona v deväťdesiatych rokoch (prijatý bol v r. 1995) a možno sa k nim v istom zmysle vráťat aj dnes, pri návrhu jeho novelizácie – napr. v tom smere, že (ako upozorňoval už v r. 1995 Jozef Mlacek, pozri Mlacek, 1995) predkladal Jozef Ružička svoj návrh explicitne ako deklaratívny, a nie ako sankčný zákon. Návrh novelizácie zákona o štátnom jazyku z r. 2008 so sankčnosťou počíta.

kačným zákazom podmieneným normalizačným procesom na ďalších skoro dvadsať rokov literárne odmlčal), a náš rok, rok 2008, ktorým sa jeho životná a literárna cesta celkom uzavrela. Je to cítiť z prozaického textu *Veľká vlnková mena* z knihy *Hore pupkom, pupkom sveta*, vydanej v ďalšom (ostanem v zajať kultúro-politického publicizmu) osmičkovom roku 1998. Ide o text, pri ktorom sa chcem pristať vzhľadom na špecifický postup prekladania/prelínania (aj členenia) slovenského textu pasážami v češtine, ktorý predstavuje jeden z osobitých spôsobov využitia českých fragmentov v slovenskej próze. Ako som v súvislosti s využitím slovensko-českej dvojjazyčnosti v literárnej tvorbe slovenských autorov konštatovala už na iných miestach (Nájbélková, 2005a, 2005b), v takomto, nijako nie ojedinelom a súčasne čo do foriem a funkcií českých fragmentov diferencovanom prístupe, možno vidieť odraz osobitých česko-slovenských kultúrnych a jazykových vzťahov, a zo zorného uhla individuálnych jazykových kompetencií prejav autorského bilingvizmu počítajúceho súčasne s percepčným bilingvizmom (slovenského, prípadne aj českého) čitateľa, ktorý dokáže túto textovú koexistenciu jazykov vnímať ako významotvorný a esteticky nosný prvok tkaniva literárneho diela.

Ešte predtým, ako sa v textovej ukážke stretneme s Hruzovým narábaním so slovensko-českou dvojjazyčnosťou v tomto texte, chcela by som sa krátko dotknúť niektorých súvislostí česko-slovenských literárnych kontaktov, do ktorých sa tvorba Pavla Hruza ukladá. V čase, keď mu v spoločenskej situácii odvíjajúcej sa od zlomu roku 1968 nebolo povolené oficiálne publikovať, uverejnil mu Ludvík Vaculík v edícii Petlice prózu *Zvuky tícha* (1976), pričom priateľská literárna spolupráca s Ludvíkom Vaculíkom mala aj ďalší rozmer: Pavel Hruza patril k tým slovenským autorom (Kadlečík, Poničák, Špižer, Tatarka, Kusý, „podmienečne“ – vzhľadom na slovenské prostredie vzniku textov a využitú slovenčinu – aj M. Šimečka), ktorí v situácii publikovného dlžšancu v „konsolidačných rokoch“ publikovali svoje texty v niekoľkých zväzkoch samizdatového *Československého fejetónu/fejtonu* (1976, 1977, 1978, 1979; Vaculíkove predstavy a obsahy zväzkov sú dostupné na internete: <http://ludvikvaculik.cz>). Postojová spríaznenosť pri inak veľkej osobnostnej rozmanitosti „fejtonistov“ vytvárala tu špecifické česko-slovenské spoločenské vzťahy. Z jazykového (a vzťahového česko-slovenského) hľadiska je zaujímavé, že – vari v snahe „vyvážitiť“ nižšie zastúpenie slovenských autorov (a slovenčiny) v porovnaní s českými – napísal Ludvík Vaculík predhovor k prvému zborníku fejtónov po slovensky, pričom v jeho závere tento kvantitatívny nepomer (v kontraste k zastúpeniu a funkciám Slovákov na súdobých politických postoch) aj tematizuje:

... Čakám, že sa niekto začuduje nad nízkou účasťou slovenčiny v týchto československých doskách. Ved' jej už nájdeme viac i na pražských uliciach, kde sa dobre osvedčuje aj k dirigovaniu pohybu obyvateľstva - Prechod pre chodcov apod. Niektoré české dušičky to zloští, ako keby išlo o číselný

pomer českých a slovenských riaditeľov dačoho. Na to ja hovorievam: kto robí robotu, má právo popísať si ju svojou rečou, a nad národnosťou dnešných riaditeľov je jediné výstižné smelo zahodiť rukou. A tak si myslím, že slovenská účasť v tomto sborníku je pravdivá, súc presnou mierou čohosi nepresného, o čom neviem, ako tomu nadávať. Servusi! <http://ludvikvaculik.cz/index.php?pid=3&sid=86>

Hrúzovo narábanie so slovensko-českou dvojjazyčnosťou vo *Velkej vlakovej mene*, funkčné striedanie obidvoch jazykov na ploche celého textu v graficky odlišných textových úsekoch, predstavuje jeden z možných vyčleniteľných postupov (porov. Nábělková, 2008, v tlačí), aký možno stretnúť aj u iných autorov, napr. u P. Vilikovského či u V. Klimáčka. Do Hrúzovho textu, kde české časti (ako sa v závere dozvedáme, citáty z bankovky – letáčika, vyzývajúceho k „zjednocovaniu a mobilizovaniu síl“ odporu) rámcujú autorovo slovenské rozprávanie prinášajúce „obrazy starého sveta“, času, v ktorom v českom a slovenskom prostredí spoločne panoval režim, proti ktorému „české výzvy“ smerujú, sa premieta vnímanie spoločného česko-slovenského životného priestoru. Alternovanie jazykov predstavujúce súčasne alternovanie tematických línií (ako ho demonštrujú nasledujúce stručné ukážky z textu) slúži autorovi ako efektívny výstavbový prostriedok, ktorý implicitne naznačuje rozličné súvislosti (napr. dominanciu českého prostredia v protirežimovom odpore), no súčasne možno v tejto textovej koexistencii jazykov (s oporou o spôsob ich mimoliterárneho fungovania v bežnom živote) vidieť literárne využitie česko-slovenského bilingvizmu pri zachytení spoločných osudov Čechov a Slovákov v rámci jedného štátneho priestoru v istom jeho vývinovom štádiu:

Česi a Slováci! Režim slábně a bojí se Vás.

Moc je v lidu a lid stojí proti režimu.

Slub sa mi slubně prepiakol.

Stojíme v riedkom rade, poslední mohykáni nečlenstva.

(...)

Sjednocujte a mobilisujte svoje síly!

Můj brat by teraz zrejme – ako ostatní šoféri v jeho zaradení – rozvážal po obchodoch hlavného mesta tovar.

(...)

Прыч с колchoзы!

Aj ja si vystojím svoje. Ak idem pred šiestou, musím stáť pred mliekáňrou pol hodiny, zato som však medzi prvými. Ak idem o siedmej a je ešte tma, predajňu ani nevidím – mám pred sebou tridsaťmetrového mlčanlivého hada...

(...)

Výsledkom je polstranový zápis v žiackej knižke. Začína sa slovanmi: „V dobe, keď všetok náš pracujúci ľud smúti v hľbokom zármutku, Váš syn si provokatívne píše a smeje sa. Dúfam, že v jeho ďalšej výchove ho budete viesť...“

Darmo, mám problémy.

Lid ostatných zemí, zotročených Sovetským svazem, se zjednocuje a připojí se k Vám ve Vašem zápase.

Najstarší brat pokojne už môže mať papiere aj na ťažké stroje.

(...)

Zatiaľ však je v Prahe ešte len predjarie a to znamená jazdy, túry, štreky a opäť jazdy. S tovarom pred obliehané obchody.

Svobodný svět je s vámi!

Čo čert nechcel, otec odmieta zápis v žiackej knižke podpísať. Matkin sólo-autogram nepostačuje.

(...)

Čoskoro západné vetry privejú lesklé balóny a ja držím v ruke napodobeninu novej papierovej stokorunáčky a čítam, čo je na nej:

„Je to dlhaz vládní bezradnosti a bankrotu pétiletky, památka na to, oč Váš vláda okradla. Je to výzva k boji, povel, abyste proti slabosti režimu postavili sílu lidu a kladli odpor, jak nejlépe můžete.“

Aj môj nebohý brat by si musel všimnúť... (VVM, s. 86 – 98).

Prelínavé uplachtenie slovenčiny a češtiny vo *Velkej vlakovej mene* Pavla Hruža je typovo jedným z postupov literárneho uplachtenia dvojjazýčnosti v slovenskej próze. Iný typ koexistencie slovenčiny a češtiny – ich graficky či interpunkčne špeciálne nesignalizované (neodčlenené) prelínanie v prúde rozprávania – uplatnil Viliam Klimáček v poviedke *Legenda o veľkom mazáčkovi* (Ďalekohľadenie, 1991). Každá z jazykových línií slovenčina rozprávača a do nej „zapustená“ čeština vyvolávajú, lákania k cirkusovo-akrobatickej atrakcii, reprezentuje uňho jednu z dvoch konvergujúcich línií rozprávaného príbehu, ktoré sa pretnú vstupom „veľkého mazáčka“ na povrazolezecké lano ako definitívnu šartovaciu plochu do legendy. Z textu poviedky nie je zrejmé, či sa príbeh odohráva v Českom alebo slovenskom prostredí – len meno Alenka Biháryová ako odkaz k tej, čo sa, zrejme z radov divákov, nebála a cestu po lane absolvovala, by mohlo naznačovať, že sme na Slovensku, nie je to však isté (vojenské prostredie protagonistov príbehu by zase – v opore o poznanie bežnej praxe lokalizácie českých a slovenských vojačikov prednostne na druhom území – naznačovalo skôr opak). Kde sa príbeh odohráva, je vo vzťahu k jeho vývinu a vyzneniu vlastne jedno – z jazykového hľadiska je zaujímavé, že prítomnosť češtiny v tomto prípade odkazuje v špeciálnej „reálii“, cirkusovému prostrediu s jeho tradíciou v Českom a absenciou tejto tradície v slovenskom prostredí, s čím súvisí aj fakt, že v slovenskom vedomí sú „cirkusové“ jazykové prejavy (zažité v spojení s hosťujúcimi českými spoločnosťami) späť primáme s češtinou.¹

¹ Za jeden z prejavov tejto skutočnosti možno napr. považovať aj českú jazykovú podobu úvodných slov zo slovenského divadelného predstavenia *Esencia divokej ženy* (Štúdio L+S, 2008) – *Vítejte v našem cirkusu!*

LITERATÚRA

- Kultúra spisovnej slovenčiny. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1967.
- MLACEK, Jozef: Jazykovedné poznámky o jazykovom zákone. In: Studia Academica Slovaca. 24. Prednášky XXXI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Slnu 1995, s. 119 – 126.
- NABĚLKOVÁ, Mira: České listy v slovenskej próze. Zkadlenie/Zrcadlení. Česko-slovenská revue, 2, 2005a, č. 1, s. 22 – 32. Dostupné na internete: www.cesk-nev/zrcadlenie/zima_2005/nabelko-vaslovak.html.
- NABĚLKOVÁ, Mira: *Keby vám delala čeština potíže, jenom, oné, žeknete...* Slovenčina a čeština v literárnem spoužití. In: Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století (Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti). Biměsíční texty k slavistice VIII. Ed. Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka, Anna Zelenková. Brno: Ústav slavistiky FFMU 2005b, s. 147–162.
- NABĚLKOVÁ, Mira: Spýtal sa: „Hiddegý“? Slovensko-maďarská viacjazyčnosť v literárnych textoch. In: Aktuálne problémy slavistiky. Ed. M. Zláková. Budapešť: ELTE BTK, Szláv Filológiai Tan-szék 2007, s. 75 – 91.
- NABĚLKOVÁ, Mira: Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu. Bratislava – Praha: Veda – Filozofická fakulta UK v Praze 2008 (v tlači).
- RUŽIČKA, Jozef: Témy o slovenčine. Kultúra slova, 1, 1967, s. 33 – 40.
- RUŽIČKA, Jozef: Zákon o slovenčine. Kultúra slova, 2, 1968, s. 225 – 228.

PRÁMENE

- HRÚZ, Pavel: Veľká vlaková mena. In: Hore pupkom, pupkom sveta. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1998.
- KLIMÁČEK, Viliam: Legenda o veľkom mazákoví. In: Ďalekohľadenie. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1991.
- VILIKOVSKÝ, Pavel: Metodologická poviedka. In: Eskalácia citu. Bratislava: Tatran 1989.
- VILIKOVSKÝ, Pavel: Prvá veta spánku. Bratislava: Smena 1983.

BEZSTAROSTNÁ NORMALIZÁCIA ČI RISKANTNÁ EMIGRÁCIA?

(DILEMY SUBJEKTU V ROMÁNE PAVLA VILIKOVSKÉHO
POSLEDNÝ KŇŇ POMPEJÍ)

PETER KAŠA

*Vetu možno spraviť o čomkoľvek, ťažké je však iba
spraviť jednoduchú vetu o sebe.*

(Pavel Vilikovský)

Napriek tomu, že tvorba P. Vilikovského zatiaľ výraznejšie nerezonuje v medzinárodnom kontexte, celkom prirodzene a oprávnene ho možno priara-
diť k takým exkluzívnym stredoeurópskym prozaikom ako napr. T. Konwicki,
M. Kundera či P. Eszterházy. Dokazujú to aj viaceré prestížne domáce i zahra-

ničné ocenenia (Cena Dominika Tatarku a Stredoeurópska cena Vilenica, obidve 1997, Anasoft Litera 2005). Podobne aj román (zatiaľ ostatný) *Posledný kôň Pompejí* (2001), hodnotila kritika veľmi pozitívne, dokonca v preslávenej ankete denníka SME sa stala aj knihou roka 2001. Dodnes vyšla už aj vo viacerých prekladoch.¹

Keby sa pripravil „frekvenčný slovník“ z interpretáčnych textov o prozaickej tvorbe Pavla Vilikovského, určite by sa na popredných miestach ocitli slová ako intertextualita, postmoderna, hravosť, irónia, city, pocity... Kritici by sa však určite zhodli aj na tom, že všetky doterajšie texty si vyžadujú kultívovanejšieho, otvorenejšieho a zároveň hlbavého čitateľa.²

Nie náhodou, veď väčšina textov sa primárne interpretuje ako zložito štruktúrovaný a nestály obraz sveta, v ktorom sa neustále prevrstvujú a ironizujú veľké témy i banálne životné situácie či privátne frustrácie. Slovom, pre Vilikovského je príznačná pestrá intertextuálna hra s jazykom a príbehom. Túto textovú stratégiu možno prirovnať aj k hre masiek a ironických gest, kde sa permanentne menia „tváre i tvary“: „U Vilikovského ide pritom neraz o dvojitu, *intertextuálne–intertextuálnu naračnú stratégiu. Jeho texty s textami o možnosti či nemožnosti napísať príbeh a zároveň napísanými príbehmi.*“³

V týchto súvislostiach treba poznamenať, že za ironickou hravosťou možno odkryť aj vážne existenciálne a mravné problémy ako večné dilemy subjektu s „autenticitou a identitou“, ktoré autor „zjehňuje“ prvkami z pestrejšej vŕediny až takmer triválnych „citov a pocitov“. Ale aj táto subtlivejšia emocionálna s tendenciou k sentimentalizujúcej melanchólii takmer vždy naráža na drsnejšie hrany (seba)ironie, sarkazmu a čierneho humoru.

Na tomto princípe ukrývania a vyjavovania citov a pocitov sa buduje aj poetika najnovšieho románu *Posledný kôň Pompejí* (2001), ktorý literárna kritika nazvala „príbehom Európana“⁴, „románom emigrácie“⁵, ale aj „ozvenou kvetinových šesťdesiatych rokov“⁶ či obrazom „normalizačného koloritu a atmosféry sedemdesiatych rokov“.⁷

Je zaujímavé, že z hľadiska tvaru je to síce prvá próza P. Vilikovského s parametrami „čistého“ románu, čo síce znamená, že autor tu „rezignoval na svoje obľúbené krátke žánre, zachoval však priamu kontinuitu svojho spôsobu písania a literárneho videnia sveta“⁸. Tento román „možno označiť aj za sumu Vilikovského intertextuálnych postupov“, ktorý „... obsahuje množstvo návrat-

¹ Spomenieme len preklady do češtiny, maďarčiny a poľštiny. Všetky citáty v tejto štúdii uvádzame z vydania: Vilikovský, Pavel: *Posledný kôň Pompejí*. Bratislava, Slovenský spisovateľ 2001. Komplexný a systematizujúci obraz o doterajšej tvorbe Pavla Vilikovského podávajú najmä dve práce: Zajač, Peter: *Od totálnej citovosti k autobiografickej pamäti*. In: Vilikovský, Pavol: *Prózy*. Bratislava, Kalligram 2005. Darovec, Peter: *Pavel Vilikovský*. Bratislava, Kalligram 2007.

² Zajač, Peter: c. d., s. 822.

³ Součková, Marta: *Posledný ? Kultúrny život 2001*, č. 26, roč. 2, s. 8.

⁴ Darovec, Peter: *Pavel Vilikovský*. In: *Portréty slovenských spisovateľov 3*, red. J. Zambor, Bratislava 2003, s. 92.

⁵ Zajač, Peter: c. d., s. 861.

⁶ Rédey, Zoltán: *Súčasná slovenská próza v kontexte civilizáčno – kultúrnych premien*. Nitra, UKF 2007, s. 71.

⁸ Darovec, Peter: c. d. 2007, s. 136.

ných, vždy z inej perspektívy nasvietených motívov z predchádzajúcich textov¹. Napríklad indicie k napísaniu tohto románu vznikali ešte v 70. rokoch², ale forma listu priateľa z emigrácia rámcuje aj poviedku *Veľké more, oceán*, (uverejnený až v knihe poviedok *Čarovný papagáj a iné gyče* (2005) ako variant pôvodnej skice *More je veľké, Londýn tiež*), ktorý sa končí týmto trpkým vyznaním emigranta: „Musím zabúdať. To je momentálne úloha čísto jeden... *O pár rokov bude zo mňa Austráľčan, dúfam*.“³ Týmto konštatovaním sa uzatvára poviedka – list, ale zároveň sa otvára oveľa väčší priestor – „román o emigrácii“, ktorý je textovým labyrintom či intertextuálnym tkanivom listov, odkazov, spomienok, pocitov, trpkých preciznútí a sebatryznivých úvah. „*Slovenský mládenec sa ocitol v Londýne, pobudol tam niekoľko mesiacov a nakoniec sa vrátil domov*“, takto zľahka a s príslovečnou iróniou opísal román *Posledný kôň pompejí* Tomáš Janovic, ktorý však vie, že práve u Viltkovského je všetko omnoho komplikovanejšie a zložitejšie.

Naozaj, román možno čítať aj interpretovať na viacerých úrovniach, ale na prvý plán sa neustále vysúva „nepríbehová“ reflexívnosť, ba až akési filozofické meditácie či skôr mladické „útrapy z rozumu o (ne)možnosti emigrácie do slobodného sveta“.

Táto počiatocne nevinná otázka sa mení na permanentné premýšľanie a váhavosť prerastajúcu až do chorobnej bezradnosti, rozpačitosti a trápnosti, s ktorou postava zápasí jednak v exteriéroch veľkomesetského bludiska, ale aj a v interieri vlastného mozgového labyrintu. Dilema sa rýchlo vykryštalizuje: domov (totalitné Československo – Bratislava) alebo svet (demokratická Veľká Británia – Londýn). Pričom domov je nemenný a uložený hlboko v pamäti, ale nový svet je vždy veľkým pokúšením a s možnosťami, ktoré si však žiadajú nevyhnutný obrat od zaužívaných socialistických kompromisov a bezstarostnej normalizácie, k nekompromisnému individualizmu a k riskantnému hľadaniu novej identity v emigrácii.

HODINA TICHÁ (PŘED ROKEM 1968)

FRANTIŠEK VŠETIČKA

Konfrontace a kontrast jsou častými stavebními prostředky, jichž slovesní umělci používají. Ve svém románě *Hodina ticha* (1963) s nimi pracuje i Ivan Klíma. Konfrontuje v něm dvojí prostředí a dvojí svět, českého intelektuála s východoslovenskou vesnicí a východoslovenskými postavami. Události v slovenské nížině i osudy inženýra Petra se odvíjejí zpočátku velmi volně,

¹ Zajac, Peter: c. d., s. 860 a 862.

² Tamtiež, s. 815.

³ Viltkovský, Pavel: *Veľké more, oceán*. In: Viltkovský, Pavel: c. d. 2005, s. 336.

na sobě nezávisle, teprve později se začínají stýkat a prolínat. Bez ohledu na jejich průběh mají obě dějové roviny od počátku až do konce konstantně vymezený prostor v podobě dvou samostatných pásem, dvou linií. Navzájem jsou odlišeny několikerým způsobem, mimo jiné také kvantitativním rozsa- hem a označením.

Celý román má osm kapitol a osm intermezz. Kapitoly věnované východo- slovenským hrdinům mají podstatně větší rozsah než intermezza a jejich názvy jsou víceméně strohé. Každá kapitola je pojmenována po jedné z postav: Laborecký, Jurcová, Farář apod. Intermezza, jejichž protagonistou je inženýr Petr, mají vcelku nevelký rozsah, jejich označení je básnické: Budeš si pama- tovat to ráno, Tam táhnou čapí hejna, Dřítet deštník nad hlavou apod. Kapitoly a intermezza se v románu pravidelně střídají, po každé kapitole následuje intermezzo; jejich střída tak vytváří kvantitativní rytmus.

Volba kapitol a intermezz není náhodná, má jistý smysl a určitou funkci. Náplň kapitol je život východoslovenské vesnice, obsahem intermezz osud inženýra Petra. Oba tyto světy jsou značně rozdílné, zdánlivě nespojitelné; společná existence je však vzájemně ovlivňuje a v jistém smyslu i sblížuje. Rozpory jsou otlupovány, protivy nabývají smířlivějších podob. Klímovova románová stavba není tedy založena pouze na kontrastech, ale také na paralelách.

Kontrastní uspořádání prózy spočívá už v základním rozvržení románových sil. Kapitoly jsou věnovány vesnickému společenství, kolektivu, kdežto intermezza jedinci, individu. Obě tyto síly stojí proti sobě a vedle sebe. Z některých syžetových postupů a náznaků lze usuzovat, že autorův původní záměr byl poněkud důmyslnější a komplikovanější. Z vesnického kolektivu to měl být patrně Pavel Molnár, jenž měl ztělesňovat určitý druh venkovské mentality a psychiky a být tak jakousi kontradikcí, rovněž individuální, k inženýru Petrovi. Dokladem pro tento záměr je zejména častý výskyt Pavla Molnára v jednotlivých kapitolách. Pavlovi není sice věnována žádná kapitola, zato však, na rozdíl od ostatních vesničanu, vystupuje ve všech. Jednotlivé kapitoly jsou rozděleny do pěti podkapitol, z nichž všechny liché jsou věnovány hrdinovi, po němž je kapitola nazvána, a všechny sudé patří, až na dvě výjimky, Pavlovi. Vedle Pavla vstupují do sudých podkapitol různé postavy z jeho okolí, ale dominující úlohu v nich hraje vždycky on. Jeho existence se ovšem zdaleka neomezuje pouze na sudé podkapitoly, vystupuje pochopitelně i v ostatních, i když v nich už nemá rozhodující podíl a skutečnost v nich není nahližena jeho očima.

Tento důmyslný autorský záměr nebyl však plně umělecky realizován. Pavlova postava zůstala nedotčena, Pavel je vlastně ze všech vesnických figur nejmeně individualizován; řada ostatních, jimž je v kontextu románu vymezeno daleko méně místa a méně pozornosti, působí výrazněji a přesvědčivěji. Pavel se svou pasívností a setrvačností je zatlačen do pozadí a jeho funkce inženýrova protějšku ztrácí na významu.

POZNÁMKY

¹ Intermezza nejsou v románu číslována.

² Cituji podle 1. vydání — I. Klíma, *Hodina ticha*, Praha, Čs. spisovatel 1963.

K ŠIRŠÍ REFLEXI DŮBOVÉHO OBRAZU SITUACE NA JIHU ČECH V ROCE 1968

(ZPROSTŘEDKOVANÉMU REGIONÁLNÍMI PERIODIKY)

ZBYNĚK HOLUB

Motto:

... by bylo chybné pouštět ze zřetele, že po vítězství proletářské revoluce alespoň v jedné z pokročilých zemí nastane pravděpodobně příkrý obrat, totiž že se Rusko brzy stane zemí, která už nebude vzorem, nýbrž opět se stane zemí zaostalou (v „sovětském“ i socialistickém smyslu)... Lenin, V.I., Dětská nemoc levičáctví v komunismu. In: Vybrané spisy ve dvou svazcích, sv. II., Praha 1951, s. 547

... symbolická logika... je s to odstranit veškerý balast zatěžující mezilidskou komunikaci... Asimov, I., Nadace. Mladá fronta, Praha 2001, s. 73

K PROBLEMÁTICE ČTENÍ MEZI ŘÁDKY A K MODELŮM JEHO JAZYKOVÉ REFLEXE

Zhruba od poloviny 50. let 20. století (patrně zejména od tzv. madarských událostí a od posílení kritiky kultu osobnosti v tehdejším SSSR) až do období tzv. Pražského jara v roce 1968 – stejně jako v době po vpádu vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR do listopadových událostí roku 1989 - bylo ve většině českých nebo slovenských rodin naprosto běžné, že se informace, které obyvatelům země předávaly sdělovací prostředky, filtrovaly prostřednictvím tzv. „čtení mezi řádky“.¹ Naprosta většina čtenářů (televizních diváků, rozhlasových posluchačů) přistupovala k textu (ať tištěnému nebo mluvenému) s apriorní nedůvěrou, která vedla k odlišnému (mnohdy asociativnímu) výkladu toho, co bylo sdělováno. Po listopadových událostech roku 1989 došlo u nás ke změně politických i společenských podmínek, ale dědictví předchozí doby se tím naše společnost nezavírala. Naopak. Mnohé společenské i politické mechanismy se této skutečnosti spíše přizpůsobily. Poměrně rychle ovšem

¹ Čteně-li např. v Jihočeské pravdě z 1. 4. 1969 prohlášení, že se předseda Sněmovny lidu Josef Smrkovský v pátek 28. 3. mezi lidmi zcela jistě neobjevil (a že nesouhlasí s vandaliismem, který doprovázel události toho dne), v příslušné době by si většina čtenářů tento kód vyloučila správně. Bylo známo, že oslavy vítězství našeho hokejového týmu nad Rusy přerostly v celonárodní demonstrace (srov. pozn. 3 dále). Jednalo se tedy o úhynný manévr reflektovaný tiskem ve formě tohoto prohlášení.

vítězily mechanismy tízní společnosti. Postupně se tak z povědomí uživatelů jazyka poměrně rozšířená (a společensky „naučená“) dovednost „čtení mezi řádky“ vytvácela. Zejména v době, kdy na povědomí mluvčích mladší a mladé generace útočí rafinované modely reklamy a zábavního průmyslu, je pro čtenáře (posluchače, diváka, dnes již především konzumenta masmédií...), ale také mluvčího) velmi obtížné rozeznat všechny zálučnosti, které jsou spojeny s metodikou působení mediálních center. Před rokem 1989 byla jistě pravda „popelkou“. Obecně však existovalo povědomí o nevěrohodnosti komunistické (tzv. „reálně socialistické“) propagandy. V současné době se ovšem nejedná o nějaký „jednosměrný ideologický nátlak“, ale o působení celé řady center. Běžný konzument se v podobné spleti obvykle těžko orientuje. A snadno potom podléhá dojmu, že si může tzv. „svobodně vybrat“. Vzniká tak soubor nových ideologií (a mytů), které jsou ovšem v textech daleko hůře odhalitelné než byla ta „komunistická“. Na druhé straně se pak ze společnosti vytváří jakékoliv obecně přijímané přesvědčení, které by formovalo její společné úsilí. Taková situace je bezpochyby nejen nepřehledná, ale také nepodnětná. Lidé ztrácejí zájem o veřejné aktivity. Místo starého („socialistického“) *hurákovéktivismu* nastoupil novodobý *huráindividualismus*. Pro člověka, který si chce v dané situaci zachovat zdravý rozum, je potom nezbytné vrátit se ke „čtení mezi řádky“.¹

V naší společnosti se tak již delší dobu objevují některé problémy, s nimiž se západní civilizace potýká od 50. let 20. století. Zatímco v tzv. socialistických zemích bylo „čtení mezi řádky“ mnohdy běžně přijímanou metodou, na Západě (vzhledem k zásadním odlišnostem mediálního a společenského působení na občana) bylo potřeba vypracovat samostatnou metodiku, která by běžnému recipientovi umožnila orientaci ve spleti mediální džungle. Problématika „čtení mezi řádky“ pronikla do filosofie, politologie, sociologie... i do dalších věd. Do výukových programů škol se začala byla zařazovat tzv. *mediální výchova*. Něco takového bylo ovšem pro okruh vládců „sovětského bloku“ nemyšliteľné. Proto se s uvedenými problémy u nás setkáváme až po roce 1989. A to nikoliv okamžitě. Euforie ze společenských a politických změn přetrvávala v 90. letech poměrně dlouho; brzy se však projevilý zhoubné účinky *huráindividualistických* koncepcí.

V této souvislosti je nezbytné odkázat i na **některé vědecké projekty souviselců**, které se podobné tématicce (nikoliv ovšem pouze na vtorcích regionálních textů) věnují dtkladněji; např. na projekt GA405/03/1056 Univerzity Pardubice (*Autocenzura a „kódování“ vědeckých textů v období normalizace, 1968-1989 – z let 2003-2004*, dostupné: APLIKACE. Výzkum se zabýval problémem autocenzury ve společenskovědních a humanitních publikacích v období tzv. „normalizace“ (1968-1989) a jeho cílem byla analýza strategií při publikování myšlenek označovaných dobovou cenzurou za „závadné“. Systém „kódování“ textů či „psaní mezi řádky“ byl popsán v řadě publikací.

¹ Neregulovaný tih účinně snižuje rozmanitost mediálních produktů a omezuje povědomí o názorech lidí (Thompson 2004: 191)

Současně existence komplexního systému „kódování“ textů ve své době předpokládala, že čtenář tohoto „kódu“ porozumí. Jak se zdá, to se opravdu dařilo.¹ Užít konkrétních slovních spojení (navenek v souladu s oficiální ideologií) tu bylo jakousi „úlitbou bohům“.

Velmi důkladně analyzovala strategii „kódování“ textu a „čtení mezi řádky“ Ursula Reidel-Schrewe (1995, s. 273 – 282). Autorka systém kódů analyzuje na příkladu díla Michaila Bulgakovy (*Mistr a Markétka*); kromě jiného i v návaznosti na studii Kevinu Mosse (např. 1984). Do takové hloubky se v tomto rozkladu pouštět nemůžeme. Vzhledem k tomu, že máme do jisté míry omezený rozsah zdrojů i analýzu textu tu dokládáme v regionálním kontextu, považujeme naši studii spíše za podnět k dalšímu sledování mediálního „jazyka vybraných období“.

Ovšem žádné ohlednutí do minulosti nelze odtrhávat od současného vývoje společnosti. Četná **varování** již v tomto ohledu přišla i z **americké strany**. Dlouholetý předseda americké *Board of Governors of the Federal Reserve* Alan Greenspan např. před rokem prohlásil: „*Jsem smutný z toho, že je politicky nevhodné uznat to, co každý ví: irácká válka je převážně o ropě.*“ (Alan Greenspan 2007; VULLGO). Uvedená formulace souvisí s celkovým textem článku (srov. odkaz VULLGO), který ostře kritizuje amerického prezidenta Bushe za ekonomickou politiku, během jejíhož uplatňování se vydaje zcela vynikly kontrole. Tiskový mluvčí Bílého domu Tony Fratto reagoval velmi stigmatickým způsobem. Prohlásil: „*Nebudeme se omlouvat za zvýšené výdaje vynaložené na ochranu národní bezpečnosti. Jde o investice do našeho bezpečí a do bezpečnosti země, což jsou též významné ekonomické cíle.*“

V tržní **mediokracii** amerického typu (Greenspan 2007) jde tedy o to, jak producent dokáže skutečnost prodat veřejnosti. Komentátoři podle potřeby zprávám dodají obsah, ba dopad; čínř tak výběrem a zabarvením (význam předem určujících) slovních spojení. Kritici systému z oblasti jazykovědy (např. George Lakoff z univerzity v Berkeley) pak hovoří o využití jazyka k dominanci v politice. Běžná rétorika se tu soustřeďuje na spojení *válka s terorem, svoboda a demokracie, obrana lidských práv, spojenectví* (přivlastek lze volně doplnit), *spolčování se s teroristickou organizací, jaderná hrozba* (srov. VULLGO). Tuto systematiku důvěrně zná každý, kdo „za starého režimu“ četl *mezi řádky*.

Filosof Václav Bělohradský ve svém článku *Dědictví let šedesátých* (2008; VaB) upozorňuje na **změny ve struktuře** „západního“ (konzumního) typu společnosti již od poloviny padesátých let. Odkazuje na tzv. revoluci manažerů (teorie Jamese Burnhama), problémy „společnosti hojnosti“ (John L. Galbraith) nebo diskontinuity (zakladatel moderní teorie managementu, americký teore-

¹ Alespoň jeden příklad za všechny: Jihoečská pravda uveřejnila 1. 4. 1969 článek Hokejisté opět doma. Vzhledem k tomu, že v té době již bylo „předepsáno“ odsuzovat projevy protestů proti okupaci (především) ze strany (a oslavy vítězství našich hokejistů nad ruským týmem bezsportovními protesty byly), autor článku kóduje: ... vybojovali na mistrovství světa ve Stockholmu bronzové medaile, ale dvakrát porazili soupeře nejtěžšího...; načež (vzápětí) dodává v rámci povinné „úlitby rudým bohům“: ... a mnohonásobného mistra světa – SSSR...

tik a filosof managementu, ekonom Peter Drucker soudil „Naše společnost je již *zaručeně postkapitalistická*...“), na společnost technotronickou (Zbigniew Brzezinski), postmaterialistickou (Ronald Inglehart), postindustriální (Daniel Bell; nejčastější označení)... Pokud ale technologický rozvoj znamená „převrat“ v postavení člověka v průmyslové civilizaci, potom lze pojmy „třída, proletariát, vykořisťování, soukromé vlastnictví, trh“ chápat jako překonané. S tím se ovšem v 60. letech 20. století nepotýkala jen „západní“, ale i tzv. socialistická společnost. Ideální představa *postindustriální společnosti vědění* a osvobození ze „železné klece“ standardizace, jejímiž čelními představiteli by byli vědci, studenti či různé typy „symbolických analytiků“ (tedy protagonisté „postindustriální revoluce“) předpokládá posílení střední vrstva obyvatel, humanizaci systému a překonání „odcizení člověka v procesu výroby“. V roce 1964 se dokonce objevil manifest vědců (The Triple Revolution), který reaguje na možnosti „kybernetické revoluce“.

Seznam použité literatury**Elektronické zdroje:**

- Alan Greenspan, The Age of Turbulence: Adventures in a New World. The Penguin Press
 HC; elektronicky publikováno 17. 9. 2007; komentář dostupný z [http://www.vulgo.net/index.php?option=com_content&task=view&id=856&Itemid=1... utery 19. října 2007](http://www.vulgo.net/index.php?option=com_content&task=view&id=856&Itemid=1...) - psáno pod známkou V. R... dále VULGO;
 Autocenzura a "kódováň" vědeckých textů v období normalizace. 1968-1989 – z let 2003-2004, dostupné z [http://aplikace.isvav.cvut.cz/projectDetail.do?rowId=CA405%2F03%2F1056/... dále APLIKACE](http://aplikace.isvav.cvut.cz/projectDetail.do?rowId=CA405%2F03%2F1056/...)
 Bělohradský, V.: Dědictví let šedesátých. SALON č. 581, Právo 14. 8. 2008; dostupné z [http://www.vulgo.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1041&Itemid=1...dále VaB Jirák, J.:](http://www.vulgo.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1041&Itemid=1...) Mediální výchova ve světě. Dostupné z <http://www.atfs.cz/bubaci/medijeeton.html>; 2003

Základní literatura:

- Bina, D. a kol.: Výchova k mediální komunikaci. Jihočeská univerzita, České Budějovice 2005
 Davies, N.: Evropa. Dějiny jednoho kontinentu. Prostor, Praha 2000
 De Vito, J.: Základy mezilidské komunikace. Grada, Praha 2001
 Eco, U.: Mysl a mysl. Vize 97, Moravia/press, Praha 2000
 Le Bon, G.: Psychologie davu. Kra, Praha 1994
 Mc Quail, D.: Úvod do teorie masové komunikace. Portál, Praha 1999
 Moss, K.: Bulgakov's Master and Margarita: Masking the Supernatural and the Secret Police. Russian Language Journal, Vol. 38, Nos. 129-30 (1984), 115-131.
 Reidel-Schrewe, U.: Key and tripod in Mikhail Bulgakov's Master and Margarita. Journal Neophilologus. Publisher: Springer Netherlands. ISSN 0028-2677 (Print) 1572-8668 (Online). Volume 79, Number 2 / April, 1995. Pages 273-282
 Richa, R.: Civilizace na rozcestí - společenské a lidské souvislosti vědecko-technické revoluce (kol.). Svoboda, Praha, 3 rozšířené vyd. 1969.
 Schulz, W., Scherer, H., Hagen, L., Reitová, I., Končelík, J.: Analýza obsahu mediálních sdělení. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze a Univerzita Erlangen v Norimberku /Nürnberg. Nakl. Karolinum /UK, Praha 2004 ... dále AOM
 Thompson, J. B.: Média a modernia. Karolinum, Praha 2004

Periodika:

Nový život. Orgán Okresního výboru Komunistické strany Československa a ONV v Českých Budějovicích:

- r. XV:
 -č. 21. České Budějovice 20. května 1965 (dále NŽ XV/21)
 -č. 37. České Budějovice 9. září 1965 (dále NŽ XV/37)
Jihočeská pravda. Orgán Jihočeského krajského výboru KSČ.
 -r. XXII, č. 231. Pondělí 26. září 1966 (JP XXIII/231)
 -r. XXIV:
 -č. 199, 21. srpna 1968
 -č. 200, 21. srpna 1968:
 -MIMORÁDNÉ VYDÁNÍ (1. MV)
 -2. MIMORÁDNÉ VYDÁNÍ (2. MV)
 -3. MIMORÁDNÉ VYDÁNÍ (3. MV)
 -č. 201, 22. srpna 1968; 1. a 2. zvláštní VYDÁNÍ
 -č. 204, 25. srpna 1968; 2. MIMORÁDNÉ VYDÁNÍ
 -č. 205, 26. srpna 1968
 -č. 206, 27. srpna 1968
 -č. 207, 29. 8. 1968
 -č. 209, 31. 8. 1968 (sobotní)
 -r. XXV:
 -JP č. 77, 1. 4. 1969
 -JP č. 79, 3. 4. 1969
 -JP č. 173, 25. 7. 1969 (pátek)
Svoboda. Orgán OVKSČ a ONV České Budějovice. Večerník.
 -r. 1:

- č. 3. Pondělí 26. 8. 1968
 -č. 4. Úterý 27. srpna 1968
 Svoboda. Noviny Československa. Pátek 30. srpna 1968; číslo 5 – ročník 1

Zpravodaj Stínx. Stínx, základní závod České Budějovice. Č. 17, r. III, 27. 8. 1968

Jihočeský pohraničník. Pátek 30. srpna 1968

KRÁTKÉ MORAVSKÉ KULTURNÍ INTERMEZZO

(DÁVNNO ODVÁTÝ ČAS, KTERÝM PŘED ČTYŘICETI LETY MLÁDÍ ŠLO)

LUDVÍK ŠTĚPÁN

Časopisů, které se věnovaly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku kultuře a literatuře, od padesátých let 20. století mnoho nebylo. V moravskoslezské oblasti musel stačit brněnský *Host do domu* a ostravský *Červený květ*,¹ časopisy spíše skupinové² než pro širší autorské zázemí. Situace se poněkud (i když ne o mnoho) změnila v období krátkého intermezza, kdy po letech (šedesátých) „tání“ s dočasným ústupem cenzury³ v roce 1968 příležitostí k prezentaci kultury, včetně časopisů přibývalo. Chtěl bych u příležitosti reflexí roku 1968 vzpomenout počínů tehdy mladých či začínajících umělců (literátů, výtvarníků, hudebníků, herců, tanečníků ad.), kteří v Brně založili *K-klub* (Kuryr klub) a jeho prostřednictvím se prezentovali na veřejnosti v *Mladé Múze* a také na dvojsměrně (v kulturní rubrice) časopisu *Kuryr*.

K-klub byl v prvopočátcích záležitostí pouze brněnskou, ale velice záhy jihomoravskou a později moravskoslezskou, s přesahy do Čech a s kontakty na Slovensko. Autoři a zájemci se zpočátku scházeli v různých klubech, později v hotelu Morava (po dohodě s jeho velice vsřícným a pro kulturu zapáleným ředitelem), v jehož salonku působila obdoba pražské Víoly, brněnská Poetická vinárna Múza.⁴ Tam také začali členové K-klubu veřejně prezentovat svoji tvorbu – na pravidelných textapealech a později i v komponovaných a scénicky provázených pořadech (s hudbou, někdy i s balelními prvky), s oficiální hlavníčkou Mladá Múza.

V následujících řádcích nebudu zmíněně iniciativy kriticky hodnotit či je historicky zařazovat do kontextu, zdržím se i úvah o politickém pozadí, protože

¹ Host do domu vycházel v Brně v letech 1954-70, kdy byl zakázán, Červený květ tiskli v Ostravě v letech 1956-69 a skončili také likvidací.

² Nemám na mysli literární skupiny, spíše autory, kteří se kolem časopisů seskupili a publikovali v nich, aniž by měli nějaký společný program či umělecké směřování.

³ Tehdy byla zrušena předběžná cenzura, při níž se vše, co se prezentovalo na veřejnosti, muselo předkládat cenzorům, kteří obsah knih, časopisů, novin, divadelních her atd. buď schválili, nebo neschválili (v takovém případě provedli tzv. zápis) či doporučili úpravy (případně obsah okleštili, někdy i nevatně zmrzčili). Po nastolení normalizačního režimu se cenzura oficiálně „nevrátila“, nastoupila však autocenzura: za obsah odpovídali vydavatel, provozovatel ad. Oproti dřívějšíku, kdy autoři zkoušeli, co cenzurou projde, a co ne, to bylo zhoršením stavu, s atmosférou strachu a nejistoty.

⁴ V jejím čele stál Miroslav Částeck, který (kromě svých pořadů) do vinárny zval další herce s jejich programy. Částeck, když později neměl jiné východisko než odejít z Mahenovy činohry, se stal úspěšným principálem a protagonistou Divadla jednoho herce (po vzoru někdějšího významného herce a režiséra Rudolfa Waltra), s nímž dodnes obíždí domáci i cizí kraje.

k tomu nemám dostatek materiálů, ani schopnosti (politice jsem nikdy neurozuměl a při jejím chápání jsem hrozně dlouho zůstával naivním). Chtěl bych pouze poukázat na několik příkladů „žně“ tehdejšího svobodného výtvysku iniciativy a radosti z tvůrčí práce, která pro některé znamenala „mladickou nerozvážnost“, pro jiné však start více nebo méně úspěšné profesionální tvorby.

Časopis Kurýr byl měsíčníkem a vycházel v roce 1969 a v první polovině roku 1970,¹ kdy byly s konečnou platností zlikvidovány mládežnické iniciativy jako rezidua roku 1968. Nabylo to periodikum čistě kulturní a už vůbec ne literární,² ale na kulturní dvostraně dávalo prostor, jak jsem předestal, prezentaci mladých tvůrců.³ Pro příklad mohu uvést několik profilových článků-medailonů vytvářených umělců v titulku společně označovaných X X z profilu. Tak se čtenářům Kurýru „z profilu“ představil později významný grafik a sochař **Eduard Ovčáček**, nejdříve student pražské Vysoké školy hospodářských věd a později absolvent bratislavské výtvarné akademie (mj. s Čunderlíkem, Urbáskem, Jankovičem)⁴ který dělal vynikající serigrafie, reliéfy leptané do kovu a zejména koláže. O pražských studiích, která začal v roce 1952, tpoce poznamenal: „*Situace na škole nebyla valná. Člověk měl ideály, že bude třeba studovat filosofii skutečně z původních pramenů, ovšem naše první návštěva s kolegovou v knihovně, kde jsme si chtěli půjčit Kantu a Hegela, skončila tím, že nás vyhodili. Byli jsme odkázáni na skriptá, patřičně připravená, aby našemu vývoji neuškodila.*“⁵

Z jižní Moravy pochází sochař, který se po studiích na pražské akademii (u prof. Laudy) ocitl v rámci decentralizace také v Ostravě – **Jiří Babíček**.⁶ Vypracoval se na autora ceněných soch v plenéru, autora spíše umanutého a světázdného, který cítil poetické materiály, zejména bronz a kámen. Toto je jeho názor: „*Záměr každého umělce – a sochaře zvlášť – je realizovat, aby to někde stálo. Vždycky jsem šel za svým cílem – abych mohl dělat, co mě baví, co vnitřně cítím. Vybudoval jsem si pozici a mohu si vybírat. Když za mnou přijde architekt s nabídkou, musím přesně vědět, o co jde, jestli si to mohu dělat podle svého a zda je na to dost peněz. Já nerad dělám z náhradních materiálů, chci, aby to byl slušný materiál, nejraději bronz. A to něco stojí.*“⁷

¹ Časopis vydávala MLOK – Mládežnická obchodní komora v Brně, později Rada pracujících mládeže brněnského krajského výboru mládežnické organizace. Jeho šéfredaktorem byl nejprve Miloš Antoš, po tlaku krajské svazkové organizace se jeho vedení ujal pro torma Karel Příkrý; ani to však nepomohlo a po několika číslech (s aplikací autocenzury) časopis musel skončit.

² Rubriky obsahovaly reportáže z domova i ze světa, ze života mladých lidí, také tehdy módní horoskopy (jen pro zajímavost – Kurýr zveřejnil i autentický horoskop tehdy legendárního pana Hřebáčky, který ve své předpovědi předvídal vpád cizích vojsk na naše území) a články charakteru spíše bulvárního.

³ Kulturu v Kurýru měl na starosti autor těchto řádků a všechny zmiňované články také pocházejí z jeho pera.

⁴ Ovčáček vydržel v Praze tři semestry a potom odešel do Ostravy na Vysokou školu baňskou. Spřátelil kreslíli (hlavu, akty, krajiny) a na této škole byl až do čtvrtého ročníku, kdy jeho vytvárné zájmy převážily.

⁵ Eduard Ovčáček z profilu, viz Kurýr č. 4/1/1969.

⁶ Kurýr dal jeho profilu prostor v č. 10/1969.

⁷ Jiří Babíček z profilu, tamtéž.

POVĚDOMÍ O SLOVENSKU

(KE 100. VÝROČÍ SKLADATELE EUGENA SUCHONĚ)

KVĚTUŠE LEPILOVÁ

Aká si mi krásna, ty rodná zem moja!
 Krásne i tie hory, kol teba čo stoja.
 Krásne je i nebo nad tými horami,
 žehnám ta, vítam ta vďačnými slzami.

(E. SuchonĚ r. 1932 pre žiacky (ženský) sbor
 na básneň Petra Bellu-Horala) 1

Jaro 1968, březen a duben na stáži na Moskevské univerzitě s dalšími učiteli středních a vysokých škol Československa, které vybralo ministerstvo školství na jazykový kurz. Mezi nimi i brněnskou slavistkou připravenu zlínskou a pak olomouckou středoškolskou učitelku češtiny a ruštiny. Ve výuce během zdokonalování ruského jazyka uvnitř snaživé skupiny z Československa, která díky přátelství s moskevskými slavisty získala i vstupenky na tehdejší moskevský hit - premiéru Chačaturjanova baletu Spartakus. Všichni v Moskvě zažili i Gagarinův pohřeb, vzpomínkový večer ke 100. výročí narození Maxima Gorkého a řadu kulturních zážitků té doby.

K největším z nich pro nás patřilo ale nakonec setkání všech stážišťů MGU na rozloučenou. V dubnu, koncem studijního pobytu jsme dostali úkol reprezentovat naši zemi vystoupením na večeru družby, kde se měly představit skupiny ze všech zemí. Ale současně tu vynikl i známy problém – předvést se a přitom reprezentovat zemi. A nezklamat publikum.

A co my? O nás se vědělo, že jsme zpěvaví. Nikdo s veřejným vystoupením ovšem nepočítal. Naštěstí jsem měla s sebou sbírku mého otce Františka Lýška *Pomněnky. Z československých písní národních (vyšlo 1937, 1945, 1952)*. Pohřbená prosbami delegovat skupinu na úrovni prezentující národy a státy, začala jsem s kolegy nacvičovat.

Čím začít? Kamkoli v těch letech někdo z Československa přišel, zpívalo se jedinečné *Tancuj, tancuj, vykřučaj*. Ale už při nacviku této tehdy velmi populární lidové písně jsem definitivně pochopila, že to není píseň ze Slovácka, ale píseň slovenská! A nejde v ní o pecku ovoce, ale o malou pec, která se nemá zbořit („*len tú piecku nezručaj*“, což potvrdovala slova „*dobrá piecka na zimnu, nemá každý perinu*“). Slovenští kolegové už při generálce trvali na tom, abyich jako sborníkem ohlásila výběr z písní nikoliv československých, ale českých

a slovenských. Žili jsme na stáží tehdy bez mobilů a televize a debaty s kolegy při nácvičku sboru mne ujistily, že nazrála nová doba k přemýšlení a porozumění slovenské otázce, konec omylu.

Na chvíli přesto jako kdybych se ve vzpomínkách ještě mýlit chtěla: vždyť jsme si byli jako děti české a slovenské tak blízce! Vzpomněla jsem na setkání nás, zpěvačku Brněnského dětského sboru (BDS), s dětským sborem z Bratislavy před dvaceti lety, v roce 1948. A na to, jak Bratislavu Brněnský dětský sbor nejen objevil, ale jak se pak v Brně povědomí o Slovensku zahnízdilo díky kontaktům se Slovenskem na střední škole na Kotlářské ulici. Tam, kde byl BDS r. 1945 založen a kde získával své první úspěchy, k nimž patřil i výměnný zájezd dětských sborů Brna a Bratislavy, jak o tom píše ve své korespondenci sbornísta BDS František Lýsek:

***

Patnáctého ledna 1948 jsme zpívali v aule filozofické fakulty lidové písně z rusavského kraje při oslavách na paměť básníka F. Táborského a 23. února jsem po táboru lidu odjížděl do Karlových Varů (...). Hned po návratu z Varů mne však čekalo překvapení. V duslavadu Janáčkova festivalu koncert bratislavského družebního dětského sboru bude až v sobotu 15. května večer. Uspořádá jej Dorost Červeného kříže pod záštitou Osvětové rady a Městského školského výboru. Zvu bratislavského sbornísta Hollého na zkoušku našeho sboru tento týden na Bílou sobotu, bude ve škole na Kotlářské ulici. Pak odcházíme na Dominikánské náměstí, kde zpíváme při vyhlášení Míru. Slovenský sbor Suchoňův (podtrhla K. L.) je nacvičen, je snadný, tož se neobávám o společné provedení s bratislavskými dětmi. Jako společný český sbor navrhuji Mou hvězdu Bedřicha Smetany. (...)

*A koncert dubna roku 1948 byl náš sbor na zájezdu v Bratislavě. Setkali jsme se v Praze na hudebních dnech mládeže již dříve se **Speváckým zborom bratislavských mieštianských škol** (podtrhla K. L.), vedeným sbornístem Antonem Hollým, a dohodli jsme tehdy společně koncerty v Brně a v Bratislavě. Teď tedy se setkaly sbory se zdarem v bratislavském kině Hviezda. Pro náš sbor byly charakteristické skladby vokální polyfonie a pro slovenské děti skladby jejich autorů. Společně jsme přednesli také mou úpravu české lidové písně *Měla jsem holoubka a Suchoňovy skladby (Ked sa vlci zišli a Aká si mi krásna). Koncert sblížil děti nejvděčnějším způsobem.**

Výtrvale vzpomínáme, co jsme toho zažili v Bratislavě a pak se slovenským sborem v Brně. Škoda, že se neuskutečnil zájezd na Macochu, Červený kříž nemohl zaručit dva dny stravování, a tak společný zájezd festivalových sborů padl. Kromě toho o svátcích je Macocha přelidněna a děti by musely většímu času pročkat. Ale stejně mi jich bylo líto a byl jsem z toho rozmrzelý. Než to už je pryč. Kéž by se jen zásobovací situace zlepšila. Na školách rozdáváme ze sbírek dětem šatstvo a obutí.²

Ubytování BDS v rodinách dětí poskytovalo možnosti pro rozvíjení přátelství. I moje s Marienkou Suchoňovou. Bylo mi patnáct a prožívala jsem tenkrát svá první setkání se Slovenskem, ztělesněným pro mne pobytem v rodině hudebního skladatele Eugena Suchoně. V letech 1941 – 1948 byl profesorem kompozice na Štátnom konzervatóriu v Bratislavě. Jako otec Marienky mi připadal laskavý, klidný a mírný. Ale když jsme nacvičovali ve školní tělocvičně skladbu *Aká sí mi krásna*, Eugen Suchoň nás zaujal se založeným rukama poslouchal a nakonec nám řekl rozhodně: „*Vynikajúce. Lenže – počúvajte, spievajte nie „krásna, ale krásna“ a nie „tie hory, ale „tyje hory“*“. Jako děti jsme ještě nechápali proč, ale snaživě jsme vyhověli.

ROK 1968 OČAMI ČECHOV A SLOVÁKOV

POZNÁMKY

- ¹ V roce 1932, kdy Suchoň skladbu *Aká sí mi krásna* napsal, studoval skladbu na mistrovské škole pražské Konzervatoře u skladatele Vítězslava Nováka (1931 – 1933). Nahrávku skladby v provedení Brněnského dětského sboru (sborníků F. Lysěk) natočil Supraphon Praha.
- ² F. Lysěk: *Život s dětským zpěvem. Vydavatelství UP Olomouc*, 2. vyd., 2004, s. 75 – 76.
- ³ Dne 21. října 2008 v Galerii HAMU v Praze zazněly také slovenské příspěvky FF UK Bratislava a VŠMU Bratislava ke 100. výročí narození E. Suchoně (např. Eugen Suchoň a mýtus slovenskosti nebo Primos Eugena Suchoněa pre hudobnú pedagogiku aj.).
- ⁴ Eugen Suchoň (25. 9. 1908 Pezínok - 5. 8. 1993 Bratislava). Skladatel, pedagog, organizátor hudebního života je považován za předního představitele moderní hudby v Československu, ale pro Slovensko má význam zakladatelský. Jeho osobní hudební řec, pramenící z lidové písně slovenské, brzy uchvátla publikum. Psal komorní árie, orchestrální a vokální skladby, písně a sborové cykly, kantáty, opery aj. Cestu do světa otevřela Suchoňovi jeho *Baladická suita*, uvedená v *Dražďanech*, *Berlíně*, *Vídni*, *Rotterdamu*, *Freiburgu*, v *Utrechtu*, *Bukurešti*, *Sofii*, *Budapešti*, *Záhřebu*, *Basileji* a jiných evropských městech. V květnu 1946 reprezentovala *Baladická suita* spolu s *Concertinem pro klavír a orchestr* od Jána Cíkkera a I. symfonii Alexandra Mozyses slovenskou hudbu na prvním Pražském jaru. <http://cs.wikipedia.org/wiki/>
- ⁵ E. Suchoň byl 1941 – 1948 profesorem skladby na Štátní konzervatoři v Bratislavě, 1948 – 1960 profesor a vedoucí Katedry hudební výchovy na Vysoké škole pedagogické v Bratislavě, 1963 – 1974 profesorem hudební vědy a výchovy na Filozofické fakultě Univerzity Komenského. V Bratislavě navázal přátelství s intelektuály z kruhu nejen hudebních, ale i spisovatelských a výtvarných (Ján Smrek, Martin Benko, Ľudovít Fulla, Ján Mudroch, Ján Kostra, Ladislav Novomeský aj.). <http://cs.wikipedia.org/wiki/>

SLOVENSKÁ GENOLOGIE NA PŘELOMU ŠEDESÁTÝCH A SEDMDESÁTÝCH LET XX. STOLETÍ

LIBOR PAVERA

Existují mezníky, mezi něž patří rovněž pro československou vzájemnost symbolicky osmičkový letopočet 1968 a do nichž jako by se čas od času vtělovala synergie dobového dění určitého časoprostoru. Rok 1968 byl nepochybně vyvrcholením a možná i jednou z katarzí procesů, které probíhaly před tímto datem ve středoevropském prostoru – procesů v mnoha oblastech lidského snažení; stejně jako po tomto datu probíhaly procesy, které nesou stigmata dění vyúsťujícího do srpnových událostí 1968 a dějů následných a které ještě nelze zcela přesně zmapovat, detailně popsat a vysvětlit, neboť zůstávají příliš živé, dynamické, osobní a zasahují do současnosti (o situaci vyprávějí některé texty žánrů dokumentární povahy, kupř. paměti, stroj. k tomu Císař 2005).

Rozhodně lze polemizovat s tezí, která se někdy objevuje nejen v publicistice, ale která bývá vyslovována často rovněž renomovanými vědci na důkaz, že literatura a věda o ní by měly být oproštěny od společenských pohybů. Tudiž podle teze nezasahují společenské a politické procesy do kulturních a vědeckých oblastí. Z pochopitelných důvodů se omezíme na krátký exkurz do oblasti genologického bádání, které se slibně začalo rozvíjet ve slovenském prostředí ve druhé polovině šedesátých let 20. století a našlo si tam několik výrazných nositelů a zastánců tohoto přístupu k literárním textům v přestavitelích slovenské literární vědy – i když genologii nepřijímali bez výjimky *en bloc* pozitivně. Ale nebyla to výlučně oblast genologie (bádání o družících a žánrech), jinými oblastmi výzkumu, které se v uvolňujících se celospolečenských poměrech začínaly svěbětně vyhraňovat, byly komparatistika, která ve svěbytnou disciplínu – v kontextu přímo světovém – vrostla péčí Dionýze Ďurišina (z té doby zvláště *Problémy literárnej komparatistiky*, 1967), stylistika ve spojení s výzkumem výrazových kategorií nebo výzkum literární komunikace a metakomunikace. Centrálním místem dvou posledně zmiňovaných oblastí se začala stávat Nitra a tam se v roce 1967 zrodilví Kabinet literárnej a umeleckej komunikácie, který v modifikované podobě existuje v rámci Filozofické fakulty Univerzity Konštantína Filozofa do dnešních dnů, ačkoli v jeho pracovní a akční rádius je již (zvláště posledním dvacetiletů) daleko širší a výsledky kvantitativně i kvalitativně bohatší... Zatímco z dnešního pohledu lze snadněji diferencovat mezi jednotlivými proudy či badatelskými skupina-

mi, dobové publikace tuto vyhraněnost ještě v úplnosti nevykazují, ačkoliv zaměření příspěvků již dává tušit, že jednotliví badatelé se již systematicky a cílevědomě zaměřovali na určitou problematiku.

Výzkumy genologické byly v šedesátých letech 20. století ve slovenském literárněvědném prostředí nosné, postačí podívat se na tematiku v té době otiskovaných studií a monografií (Zlatko Klátik se věnoval otázkám genologickým na konkrétním textovém materiálu, zejména pak žánrovým otázkám spjatým s cestopisem – *Vývin slovenského cestopisu*, 1968; Cyril Kraus učinil zase předmětem svého zájmu poznávání balady umělé i lidové, např. *Slovenská romantická balada: Jozef Hvišč* provádl své žánrologické výzkumy rovněž v komparativním rámci, zejména slovensko-pojském, např. *Epika. Epické literárne druhy v slovenskom a pojskom romantizme*, 1971 atd.).

Výrazné badatelské aktivity – komparativně-genologické – lze na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století pozorovat v prostředí prešovském: v Prešově fungovala Filozofická fakulta košické Univerzity P. J. Šafárika a ústřední postavou tamějšího badatelského literárněvědného kongresu byl Pavol Petrus. Zatímco ještě sborník věnovaný 6. Mezinárodnímu kongresu slavistů z roku 1968, sestavený Andrejem Červeňákem a Pavlem Petrusem, se orientuje spíše k problematice srovnávací literatury, zejména pak vztahům bilaterálním (srov. *Meziliterných vztahoch*, 1968), potom sborník z roku 1973 je již výsledkem členěně zaměřeného výzkumu komparativně-genologického: jde o výsledek soustavnější, systematické práce skupiny badatelů, která byla prezentována na konferenci Komparatistika a genológia, „která byla účastí připraveny slovenských slavistov na VII. mezinárodní slavistický kongres vo Varšave,“ jak charakterizuje projekt P. Petrus (Komparatistika 1973 : 3).

LITERATURA

- Cisár, Ľestmír**
2005 *Paměti. Nejen o zákulisí Pražského jara* (Praha : SinCon)
- Komparatistika**
1973 *Komparatistika a genológia*, ved. redaktor Pavol Petrus (Bratislava : SPN), vydavatelem byla FF PU P. J. Šafárika v Košicích
- O meziliterných vztahoch**
1968 *O meziliterných vztahoch*, zostavili Andrej Červeňák a Pavol Petrus (Bratislava : SPN), vydavatelem byla FF PU P. J. Šafárika v Košicích
- Pavera, Libor a kol.**
2005 *Stabilita a labilita žánru – žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu*, sv. II (Opava : Slezská univerzita)
- 2006 *Žánry živé, mrtvé, revitalizované – žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu*, sv. III (Opava : Slezská univerzita)
- Pavera, Libor–Pospíšil, Ivo**
2003 *Žánrové metamorfózy v středoevropském kontextu*, sv. I (Brno : Istenis)
- Petrů, Eduard**
1996 *Vzdálené hlasy* (Olomouc : Votobia)
- 2000 *Úvod do studia literární vědy* (Olomouc : Rubico)
- Vodicka, Felix**
1969 *Struktura vývoje*, ed. Miroslav Červenka (Praha : Odeon)
- Zilka, Tibor**
2000 *Postmoderná semiotika textu* (Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa)
- 2006 *Postmoderná literatúra a film* (Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa)

FENOMÉN SOCIÁLIZMU V MEMOÁROCH SLOVENSKÝCH ŽIDOVSKÝCH AUTOROV

IVAN ŠUŠA

ÚVOD

Rok 1968 je v dejinách Česko-Slovenska jedným z „osmičkových“ rokov, ktoré výrazne ovplyvnili vtedajšiu spoločensko-politickú situáciu v bipolárnom kontexte, literatúru i život ľudí. V slovenskej literatúre nájdeme mnoho autorov, ktorých režim potrestal za ich odmietavý prístup k okupácii krajiny, už menej konkrétnych príkladov v samotnej básnickej či prozaickej tvorbe (čo je napokon aj vzhľadom na vtedajšiu cenzúru pochopiteľné.) Práve tu v Brne sme pred dvoma rokmi prezentovali príspevok „K trojuholníku okupácia-revolúcia-integrácia cez prizmu autorov Karola Sirměňa, Gorazda Zvonického a Imricha na konkrétne výstupy autorov Karola Sirměňa, Gorazda Zvonického a Imricha Kružílaka proti augustovej okupácii roku 1968. Dnes si dovoľme túto tému rozšíriť o ďalší rozmer – o slovenských autoroch židovského vierovyznania a o ich postoj (nielen k augustu 1968), ale k bývalého režimu vôbec prostredníctvom ich memoárovej tvorby.

NEVIDITELNÍ ŽIDIA¹

Pokiaľ ide o povojnovú situáciu židovského obyvateľstva, osud židov v tzv. západnej a tzv. východnej Európe - a v rámci nej v Československu¹ - bol odlišný (používajúc politický terminológiu studenej vojny na úkor geografického aspektu). Kým v západných demokraciách sa židovská komunita výrazne zapojila do riadenia krajiny, začala sa organizovať v spolkoch a organizáciách, vo východnej Európe sa stali židia „neviditeľnými“² (v rámci boja proti svetovému sionizmu sa o týchto otázkach zámerne nehovorilo, nepublikovalo, prípadne dochádzalo k ideologickým deformáciám faktov), aj keď ich práva v samotnej podstate neboli porušované. Chceme zdôrazniť, že jednoznačne nesúhlasíme s názorom talianskej literárnej teoretičky Mariny Beerovej, ktorá v súvislosti s rozdielnym *modus vivendi* židov v západnej a východnej Európe (východ-západ v geopolitickom slova zmysle, teda ešte v kontexte bipolarizmu) tvrdí, že „židia z východu boli podriadení tradičnému krutému tlaku antisemitiz-

¹ Dodržiavanie ľudských práv židov a z toho vyplývajúci „židovský vplyv“ (či naopak pokles vplyvu) v spoločnosti vytvárajú sinusoidu – kladná konštantna v Československu po rozpade Rakúsko-Uhorska (v rokoch 1918-1938), záporná konštantna v Slovenskom štáte (1939-1945), predpokladaná kladná konštantna v rokoch 1945-1948), narušená rokom 1948 (istým medznikom môže byť aj rok 1968 - emigrácia) a v novodobej histórii kladná konštantna po roku 1989 (kladná konštantna vo význame dodržiavanie práv a akceptovanie štátom, záporná – opak).

² Porov. dielo ESCHENAZI, G., NISSIM, G. Ebrei invisibili. (Neviditeľní židia). Milano: Mondadori, 1995.

mu slovanských národov“.¹ Práve tento fakt podľa nej spôsobil, že „východoeurópski židia“ si zachovali výraznejšiu religiozitu, „separovanú kultúru“ s vlastným jazykom (jidiš) – tieto elementy podľa Beerovej západoeurópskym židom chýbajú. Autorka tak nezmyselne spojila slovanskosť s antisemitizmom - domnievane sa, že objektívny je tu vzťah totalitná ideológia-zachovávanie si identity.

Pokiaľ ide o situáciu v Československu, ako je všeobecne známe, mnohí (po tom, čo prevzala moc komunistická strana - teda ešte v roku 1948) emigrovali do novovzniknutého Izraela, Spojených štátov amerických, Kanady, Austrálie a do ďalších štátov (a to vrátane memoáristov, ktorým sa budeme venovať v ďalšej časti príspevku). Tí, ktorí ostali v rodnej vlasti, museli čeliť novej skutočnosti – spoločná Československá republika bola uznaná za štát dvoch rovnoprávných národov Čechov a Slovákov. Slováci získali relatívne rovnoprávne postavenie, ako však vo svojich pamätiach uvádza slovenský autor židovského pôvodu **Leo Kohút**, „v novom Československu odopreli iným národnostiam občianstvo a štátnu spofahlivosť – aj židom, ak nenavštevovali školy so slovenským vyučovacím jazykom“². (To však neznamená, že židia sa vo vtedajšom Československu nemohli realizovať – naopak, uplatnili sa vo významných pozíciách, príslušnosť k židovstvu už, samozrejme, nebola v Československu chápaná na rasovej báze ako za bývalého Slovenského štátu.)

Istým historickým polomedzníkom, ktorý by sme radi spomenuli, bol aj rok 1987, keď vznikol samizdatový dokument, v ktorom sa jeho autori oficiálne ospravedlnili za hrôzy holokaustu počas Slovenského štátu. Dokument podpísalo viac ako dvadsať osobností, medzi inými spisovateľa **Dominik Tatarka**, **Hana Ponická**, **Milan Rúfus**, **Martin M. Šimečka**, **Kararína Lazarová**, predstavitelia katolíckeho disentu **František Milkloško** a **Ján Čarnogurský**, historici, maliari, architekti, sochári či hudobní skladatelia. V dokumente odsúdili deportácie židovského obyvateľstva a protižidovské opatrenia, „ktoré boli v slovenských rukách“ a vyzvali na „rovnosť všetkých bez ohľadu na rasu, na toleranciu, slobodu vyznania, demokraciu, zákonnosť a lásku medzi ľuďmi“.³ Dnes je dokument chápaný skôr ako vtedajšia kritika komunistického režimu a jeho politiky.

Novú kvalitu vzťahov so štátom a majoritou spoločnosťou nadobudli židia po roku 1989. Rok po spoločensko-politických zmenách v Československu vydala vtedajšia Slovenská národná rada „Vyhlasenie SNR a Slovenskej republiky k deportáciám židov zo Slovenska“, v ktorom sa oficiálne ospravedlnila „za

¹ Ebrei dell'Est erano sottoposti alla pressione dell'antisemitismo tradizionale e ferreo delle nazioni slave“. BEER, M. *Memoria cronaca e storia*. In Storia generale della letteratura italiana. Milano: Federico Motta Editore, 1999.

² KOHÚT, L. *Tu bola kedysi ulica*. Bratislava: Q111, 1995, s. 176.

³ V dokumente sa okrem iného píše: „Za mŕtvymi môžeme už len smútiť alebo veriaci spomedzi nás sa za nich s hlbokou ľútosťou modliť. Ich živých príbuzných a ostatných príslušníkov národa po celom svete by sme však chceli odpísať v mene nášho svedomia, v mene ľudskosti a kresťanskí signatári i v mene náboženskej viery, ktorú sa usilujeme prežívať a ktorej korene cez Starý zákon sú nám spoločné s národom Izraela.“

všetko, čím sa naši predchodcovia prevínili proti židovským spoluobčanom za druhej svetovej vojny“. Vyhlasenie bolo zároveň príslubom (formulované podobne ako predchádzajúci dokument), „že nové demokratické Slovensko už nikdy nezíde z cesty, ktorú charakterizuje úcta k slobode, tolerancia, demokracia, zákonnosť a láska medzi ľuďmi bez ohľadu na národnosť, rasu, náboženstvo či presvedčenie“.

Aj keď rok 1993 – rozdelenie československej federácie a vznik Slovenskej republiky židovská komunita neprijala pozitívne (Slovenskú republiku chápala ako nástupnícky Slovenský štát z rokov 1939-1945), dnes môžeme konštatovať, že sa stala integračnou súčasťou spoločnosti so svojimi práva-
mi, ktoré jej prislúchajú. V tejto súvislosti sa nám žiada citovať **Petra Salne-
ra**, ktorý sa vyjadril, že „židia neformujú pozitívne či negatívne stanoviská k prostrediu, kde žijú podľa mena štátneho útvary, ale na základe osobných skúseností a konkrétnych hodnôt, ktoré v ňom platia“.¹ Pripomeňme, že v novom demokratickom zriadení vznikla aj židovská náboženská obec a ich ústredný zväz, Rada na odškodnenie obetí holokaustu v Slovenskej republike a Dokumentačné stredisko holokaustu. Svoj význam nadobudli aj Múzeum židovskej kultúry Slovenského národného múzea, v edícii ktorého vychádza aj *Judaica Slovaca*, okrem toho jestvujú i židovské noviny *Delet*.

Prakticky stále sa uskutočňuje výskum otázky postavenia židov, vzťahu väčšinového obyvateľstva k nim a otázok skrytých či otvorených foriem antisemitizmu, a to na rôznych vedeckých úrovniach a oblastiach² – od politológie, cez sociológiu až po psychológiu. Nás bude zaujímať predovšetkým aspekt literárny, resp. vzťah ideológia-autor-dielo.

¹ SALNER, P. *Židia na Slovensku desať rokov po...*. In *Listy. Časopis pro politickou kulturu a občanský dialog*. č. 1/2003, s. 7.

² Ako uvádza Michal Vasečka, výskum antisemitizmu je v SR v porovnaní so situáciou v niektorých okolitých krajinách stále pomerne nedostatočný. „Miera antisemitizmu je testovaná nedostatočne, bez invecie a bez aplikovania postupov známych v mnohých európskych krajinách. Mnohí autori, ktorí sa na Slovensku venovali skúmaniu antisemitizmu, analyzujú tento fenomén ako špecifický druh netolerance a rasizmu. Porovnanie s výskumnými prístupmi aplikovanými v Poľsku, Maďarsku a Nemecku vyznieva v neprospech slovenskej sociológie, česká sociológia, naopak, sa téme antisemitizmu venovala ešte menej systematicky ako slovenská“. VASEČKA, M.: Sociologický výskum antisemitizmu na Slovensku po roku 1989 v kritičkej perspektíve. In *SLOVAK SOCIOLOGICAL REVIEW. Časopis Sociologického ústavu SAV*, ročník 38, číslo 4, r. 2006, s. 118.

- BIBLIOGRAFIA:**
- BEER, M. *Memoria cronaca e storia*. In Storia generale della letteratura italiana. Milano: Federico Motta Editore, 1999.
- ESCHENAZI, G., NISSIM, G.: *Ebrei invisibili*. Milano: Mondadori, 1995.
- FINDRA, J.: *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveťa, 2004.
- GIL, L., GILLOVÁ, CH.: *Osudy jednej rodiny*. Bratislava: Zing Print, 2001.
- HARPAŇ, M.: *Teória literatúry*. Bratislava: Tigris, 2006.
- HOLM, W. L.: *Zbohom, storoché*. Bratislava: Kalligram, 2003.
- HOLÝ, J. a kol.: *Holokaust v českej, slovenské a poľské literatúre*. Zost. Jiří Holý. Praha: Univerzita Karlova, 2007.
- MIKULAŠEK, A.: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Praha: Votobia, 2000.
- KOHÚT, L.: *Tu bola kedysi ulica*. Bratislava: Q111, 2004.
- KULAŠIK, P.: *Socializmus: Banská Bystrica*. FyAMV UMB, 1999.
- POSPÍŠIL, I.: *Genologie a proměny literatury*. Brno: Masarykova Univerzita, 1988.
- POSPÍŠIL, I.: *Labrynt kroniky*. Brno: Blok, 1986.
- PRANDO, P.: *Osobnosť Maria Albertiniho v kontexte vývoja európskych federalistických teórií v Taliansku a v Európe*. In GONCOVÁ, M. a kol.: *Evropa 21. stolecí: rozmanitosť a soudržnosť?* Brno: Masarykova univerzita, 2008.
- SALNER, P.: *Prežili holokaust*. Bratislava: Veda, 1997.
- SALNER, P.: *Zidia na Slovensku desať rokov po...* In Listy. Časopis pro politickou kulturu a občanský dialog. č.1/2003.
- ŠTERN, M.: *Znáňka môjho života*. Bratislava: Kalligram, 2005.
- ŠPITZER, J.: *Nechcel som byť žid*. Bratislava: Kalligram, 1994.
- ŠPITZER, J.: *Sviťa, až keď je celkom tma*. Bratislava: Kalligram, 1996.
- ŠTĚPÁN, L.: *Cesty mezi formami*. Brno: Stredoevropské centrum slovenských štúdií. SVN regiony, 2007.
- SUSA, I.: *K trojuholniku okupácia-revolúcia-integrácia cez prizmu politiky a literatúry*. In 13 let po.../13 rokov po... Brno: Ústav slavistiky FF Masarykova univerzita, 2006.
- VASEČKA, M.: *Sociologický výskum antisemitizmu na Slovensku po roku 1989 v kritickej perspektive*. In SLOVAK SOCIOLOGICAL REVIEW. Bratislava: SU SAV, 38. č. 4, 2006.
- WINTEROVÁ, K.: *Katarina (román)*. Bratislava: Slovenské národné múzeum - Múzeum židovskej kultúry, 2003.
- ZELENKA, M.: *Literárna veda a slavistika*. Brno: Academia, 2002.

ROK 1968 OČAMI ČECHOV A SLOVÁKOV

ČESKÉ LITERÁRNÍ PREFÁZE A POSTFÁZE LET 1968 A 1989

IVO POSPÍŠIL

Politika a literatura byly v českém prostoru vždy úzce spojeny. Je charakteristické, že každá z převratných událostí po roce 1948 má v českém prostředí svou literární prefázi a postfázi: prefáze je obvykle umělecky hodnotnější a jako by dokládá jeden z Hegelových zákonů dialektiky, totiž negace negace: vrací se k poražené minulosti, snaží se revidovat přítomnost a především směřuje k vyšší kulturnosti a toleranci, je humanitní a nostalgická. Postfáze je naopak ve vztahu k předchozí realitě nediferencované drsná, literárně méně objevná a často satirická a travestijní. Osudovým problémem české literatury ve vztahu k rokům

1968 a 1989 je to, že nehledě na silný mediální a ideologický tlak nevzniklo o nich v podstatě žádné hluboké literární dílo, neku-li dílo epochálního významu, jež by se mohlo řadit do tzv. světové literatury; není to ostatně ani proslulý Kunderův *Žert*, který pramení jinde, dokonce ani jeho *Nesnesitelná lehkost bytí*. Snad toto dílo teprve zraje a čeká na vhodnou dobu a svou příležitost.

V přelomovém roce 1963 se objevilo programově v jednom svazku pět novel souborně vydaných Státním nakladatelstvím krásné literatury a umění (jsou to novely Jana Procházky, Jana Kozáka, Ivana Kříže, Jiřího Frieda a Jana Trefulky) s doslovem Milana Jungmanna.

Proč právě tento svazek, proč oněch pět autorů a jejich pět novel s příznačným doslovem? Především proto, že střední Evropa, včetně teritoria našeho tu menšího, tu většího státu, je rozdrána kataklyzmatickými zvraty, které se projevují v životě člověka, jenž často rezignuje, brání se ironií a sebeironií, ale také hrou. V tomto smyslu má pravdu Halina Janaszek-Ivaníčková, když pokládá – na rozdíl od svého nizozemského kolegy Douwe Folkema – před- i popřevratové postkomunistické země za ideální prostředí pro vznik autochtonní umělecké postmoderny¹ – totiž nejen tlak totality a autoritářských režimů, ale také a hlavně neustálé změny politického klimatu, které často drasticky mění osudy lidí, i když pokaždé jinak (u nás např. zejména 1938, 1939, 1945, 1948, 1968, 1970, 1989...).

Prudší i povlovnější politické změny se promítly především do generačního pocitu, který byl určován přelomovými společenskými událostmi. V druhé polovině 20. století to byla druhá světová válka a rok 1945; jiné generace už vyrůstaly pod tlakem odhalení tzv. kultu Stalinovy osobnosti – jak se tomu eufemisticky říkalo - roku 1956, jiné zase se zážitkem druhé poloviny 60. let a roku 1968: generace někdy dělí jediný rok, rok přelomové události. Neměli bychom v této souvislosti zapomínat také na rok 1958, významný u nás po maďarském povstání tvrdou čistkou namířenou zejména proti nábožensky založeným lidem a zahájením totální ateizace společnosti – to se dotklo zejména vysokých škol. Bylo by zajímavé zkoumat, kdo byli nositeli a realizátoři tohoto úderu a jaký byl jejich další vývoj v 60. letech (byli to často právě budoucí reformátoři). Nové události totiž tyto dříve stmelené generace s podobným pocitem a podobným uměleckým viděním světa rozdělovaly. Příklad programů „všedního dne“ generace Května je všeobecně znám, stejně jako různé osudy jeho protagonistů (např. Miroslav Holub, Zdeněk Heřman, Josef Vohryzek, Jiří Brabec, Miroslav Červenka, Jaroslav Boček, Jiří Šotola, Karel Šiktanc, Miroslav Florian, Milan Kundera aj.).

Lze tedy vydání svazku *Pět novel* v edici Klub čtenářů roku 1963 chápat jako svého druhu manifest, který měl hned několik dimenzí?² Stačí číst věty Milana Jungmanna v několika pasážích jeho příznačného doslovu. Především tu s pochopitelným dobovým pýdepe buduje kontinuitu i diskontinuitu s obdo-

¹ Janaszek-Ivaníčková, H.: Nowa twarz postmodernizmu. Wydawnictwo Uni-wejsyeteu Śląskie-go, Katowice 2002. Janaszek-Ivaníčková, H.: Nowy problem w badaniach nad literaturą światową: postmodernizm. Pamięnik Slowiański. XXXVII/XXXIX (1988-1989), s. 211-224.

² Pět novel. Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Klub čtenářů, Praha 1963.

bím po Únoru 1948: „Próza se po Únoru s účtyhrodnou odvahou, které čas-to neodpovídala ani umělecká zkušenost, ani talent, ani myšlenková zralost, zmocňovala základních společenských problémů, velmi rychle dokázala najít krok se životem. Neměla kdy rozptylovat se okrajovými záležitostmi, chtěla stůj co stůj zachytit v hlavních rysech tehdejší prudký nástup českého a slovenského lidu za vybudování socialismu. Proto se jejím hlavním hrdinou stal typ budovatele a proto s takovou radostí ukazovala čtenáři postavy, jež v sobě našly sílu přerodit se k novému životu. Hlavním typem prózy se staly rozsáhlé romány, v jejím zorném úhlu byl celek, nikoli detail, zabírala hodně zřejší románky, společenské vrstvy a typy.“¹ Zatímco v tomto typu literatury byly podle Jungmannova konfliktu především třídní, v nové vývojové fázi se začalo ukazovat, že život je mnohem bohatší a že tu vznikají nové konflikty. Z autorů, kteří zachycovali svět již složitěji, jmenuje mimo jiné Arnošta Lustíga, Rudolfa Černého, Jana Procházku, Jindřišku Smetanovou, Valjii Styřblovou, Ivana Klímu, Vladimíra Přibského, Jiřího Frieda, Jana Kozáka a Jana Trefulku. Ti všichni, protestující proti, jak říká, tvarové rozbitosti tehdejší prózy, využívají spíše menší plochy povídky a novely. Jinak řečeno: literatura se vrací sama k sobě jako k umění,

¹ Milan Jungmann: Doslavy, in: Pět novel. Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Klub čtenářů, Praha 1963, s. 447.

neboť si jen stěží lze představit, že jiné než třídní či sociální konflikty po roce 1948 nebyly.

Když odhlédneme od dobových schémat, uvidíme, že ve všech pěti novelách se jako leitmotiv objevuje poněkud zmatené tápání a hledání deformované ovšem apriorními, jakoby axiomatickými ideologickými předpojatostmi, zaměřované dobovým jazykem a schematickými představami, vidění rozporů v nové skutečnosti a také bolestné vědomí záměrně přervaného spojení s minulostí.¹

V nejlubší novele výboru, za niž pokládám Friedovu *Časovou tiseň*, se vidí skutečnost také a především diachronně, retrospektivně; starý, odhozený svět se tu vrací v řadě detailů a podtextově je tu kladena otázka po smyslu a oprávněnosti jeho odsudku: hegelovský zákon negace negace to ožívá v nových podobách a kostýmech. Ve středu novel stojí obvykle postavy mladých lidí, nežádka žen (Kozák, Trefůlka), které se bouří, dočasně prohrávají, ale perspektivně je jejich vzpoura ve jejím poznávacím aspektu vítězná. Nikde ještě nenajdeme odvahu k totálnímu rozchodu s tehdy vytvářenou skutečností nebo s ideologií; v pochybnostech a diachronní dimenzi je v tom nejlubší J. Fried vracějící se svou poetikou k tvaru protektorátních psychologických próz.

¹ Jan Procházka: *Zelené obzory* (1962), Jan Kozák: *Mariana Radvaková* (1961), Ivan Kříž: *Oheň chce dobré dřevo* (1961), Jiří Fried: *Časová tiseň* (1961), Jan Trefůlka: *Pršelo jim štěstí* (1962).

SPOMIENKY NA SLOVENSKÚ LITERATÚRU V DOME SLOVENSKEJ KULTÚRY

VOJTECH ČELKO

(ÚRUVOK Z PRIPRAVOVANÉHO OBSIAHLEJŠIEHO
MEMOÁROVÉHO TEXTU)

Téma sa dá časovo presne ohraničiť, a to od otvorenia Domu slovenskej kultúry dňa 13. novembra 1985, pri príležitosti uvedenia do prevádzky prvej časti trasy metra „B“, a ukončením jeho činnosti dňa 31. decembra 1993. Vtedy, rok od vzniku dvoch samostatných štátov – Českej republiky a Slovenskej republiky sa obidve krajiny rozhodli priamo spravovať svoje kultúrne stre-dišká. Dovtedy bol Dom slovenskej kultúry riadený najprv odborom kultúry Národného výboru hlavného mesta Prahy, po roku 1990 Magistrátom hlavného mesta Prahy a od roku 1991 Ministerstvom kultúry Českej republiky. Na Slovensku partnerská, recipročná organizácia „Kruh priateľov českej kultúry“ bola riadená od začiatku Ministerstvom kultúry Slovenskej socialistickej a potom len Slovenskej republiky. Rozdiel v riadení bol historicky daný tým, kto bol zriadovateľom týchto inštitúcií. Dom slovenskej kultúry nadviazal na činnosť Miestneho odboru Matice slovenskej v Prahe, založeného vo februári 1969 a od roku 1977 sa jeho pokračovateľom stal Klub slovenskej kultúry. (Ďalej už len KSK). Kruh priateľov Českej kultúry bol hneď v roku 1983 riadený slovenským ministerstvom kultúry. Malo to aj svoj praktický význam. Obyčajne, keď treba šetriť a znížiť stavu, či rozpočet, šetrí sa na tých, ktorých nevidíme, tak by sa potom veľmi ľahko mohlo stať, že by sa znížovali prostriedky z Bratislavy na Prahu a naopak. Potom išlo aj o obsahovú stránku činnosti týchto inštitúcií. V Prahe sa hovorilo, že Dom slovenskej kultúry je „väčš slovenských soudruhů“ a udania, ktoré prichádzali a nebolo ich málo, ako sa neskôr o tom zmienim, boli skutočne z vlastných radov, to znamená od Slovákov pôsobiacich v Prahe a to ešte niektoré podrobnosti dodnes presne neviem, aj keď od novembra 1989 uplynulo vyše pätnásť rokov. Dakovať za to môžem len neschopnosti a neochote príslušného archívu Ministerstva vnútra so sídlom v Pardubiciach. Na Slovensku sa zase môjmu partnerovi vo funkcii Agnesovi Snopkovi podarilo dostať do Bratislavy takmer celý český underground. Vytvoril si tým dobré základy, alebo v lepšom prípade nechceli vedieť. Vytvoril si tým dobré základy pre svoju neskoršiu funkciu ministra kultúry Slovenskej republiky po roku 1989.

Činnosť Domu slovenskej kultúry sa nezačínala úplne na zelenej lúke. Nové priestory len umožnili ďalej pokračovať a rozširovať už existujúcu činnosť, ktorá prebiehala vyše šesťnásť rokov.

Predchádzajúce obdobie, roky 1969-1985, budú spomenuté pri inej príležitosti, a preto sa hneď púšťam do programového rozboru sledovaného obdobia rokov 1985-1993.

Dom slovenskej kultúry bol otvorený v stredu 13. novembra 1985. Dátum sa volil veľmi pozorne. Jednak, aby jeho otvorenie nebolo zatienené inou významnou udalosťou, čo týždeň predtým bolo otvorenie trasy metra B a zároveň oslavy výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, čo sa v tom čase rovnalo takmer štátnemu sviatku. Ďalšou podmienkou bolo, aby na jeho otvorenie mohli prísť príslušní politickí predstavitelia. Preto to musela byť streda, lebo v ten deň sa schádzalo predsedníctvo ÚV KSČ a bola istota, že budú prítomní aj jeho slovenskí členovia, ktorí sa mali na otvorení zúčastniť. Spomínam si, že sa potom hovorilo, že si nikto nepamätá, aby pri otvorení kultúrneho domu bolo prítomných toľko členov politbyra na jeden štvorcový meter.

Program, ktorý sa konal hneď nasledujúci deň, bol ešte v iných priestoroch, a to v paláci Savarin na Přikopech, kde vtedy sídlil Klub školstva a kultúry. Často tam prebiehali literárne programy a besedy „Herecké profily“, organizované Klubom slovenskej kultúry. Večer, ktorý chcem pripomenúť, bol venovaný 125. výročiu narodenia a 100. výročiu príchodu Martina Kukučína do Prahy. Montáž životopisného románu „Perica z ostrova“ od Eleny Chmelovej pripravil vtedajší dramaturg KSK a neskorší vedúci Kruhu priateľov českej kultúry v Bratislave, predčasne tragicky zomrelý Dr. Roman Hrapko. Sprievodné slovo mal spisovateľ a publicista Peter Štrelinger, ktorý bol autorom životopisnej novely o Kukučínovi „Láška a smrť“. Pani Chmelová, sprevádzaná svojím partnerom, knižným grafikom Dušanom Šulcom, bola prijatá knihy a atmosférou večera taká potešená, že pri svojich ďalších návštevách, a prichádzala do Prahy častejšie (jej dcéra pracovala v Národnej galérii), navštevovala Dom slovenskej kultúry. Na tejto besede hovorila, že pripravuje biografiu o Mikulášovi Galandovi, ale do akej miery sa jej podarilo toto želanie vyplniť, som sa už nikdy nedozvedel. Mikulášovi Galandovi sme neskôr venovali jeden program, ktorý pripravila neskoršia riaditeľka Slovenskej národnej galérie Zuzana Bartošová, ktorá priviedla so sebou aj Galandovu vdovu, ktorá aj v Dome slovenskej kultúry prenocovala. Obdarila pri besede prítomných pohľadnicovými reprodukciami diel svojho manžela. Možno by som ešte niektorú z nich našiel vo svojej knižnici založenú v nejakej knižke o Mikulášovi Galandovi.

Pri Kukučínovi by som sa ešte na chvíľu pristavil, lebo on bol takou, dnešným termínom nazvaný, „ikonom“ prvých rokov slovenskej činnosti v Prahe po roku 1969. Na Vinohradoch, v Lublanskej ulici, jeho pobyt pripomína pamätná tabuľa, ktorá bola odhalená už v roku 1970. Je na nej jeho myšlienka, ku ktorej sme sa často vracali najmä na začiatku deväťdesiatych rokov, keď sme usilovali o záchranu spoločného štátu: „Čech má učiť Slováka, Slovák Čecha. Dobrú podstatu jedného vštepovať druhému.“ Predseda Miestneho odboru Matice slovenskej v Prahe, Ing. Jozef Havaš, 21. októbra 1970 pri odhalovaní povedal: „Miestny odbor chce upevňovať národné povedomie Slova-

kov žijúcich v Prahe a súčasne utvárať predpoklady na utužovanie bratských vzťahov medzi Čechmi a Slováckmi: " Neviem, či to boli tieto výročia v roku 1985, (nikdy sme spolu o tom nehovorili, ale možno to napíše vo svojich spomienkach), ktoré inšpirovali českého slovakistu Dr. Emila Charousa prekladiť Kukučínovu knihu „Pražské siluety“. Martin Kukučín sa v nich vyrovnával so svojimi dojmaní, zážitkami a skúsenosťami. Kniha vyšla v roku 1988 v nakladateľstve Odeon a jej zodpovedným redaktorom bol Vladimír Justl, ktorý mal tiež vždy blízko k slovenskej literatúre. „Pražské siluety“ je vlastne pragensia svojho druhu. Sedem próz rôznych žánrov od čty po novelu sa spája do súvislého autobiografického pásma študentskej mladosti. Podávajú presný obraz pražského života pred sto dvadsiatimi rokmi. Kniha je doplnená dobovými fotografiami, ktoré vybral a komentoval Jan Rous. O knihu bol taký záujem, že bola hneď rozobraná a dnes už na ňu nenadábate ani v antikvariáte.

Spomínam si ešte, že pri odhalovaní Kukučínovej tabule hovoril námestník slovenského ministra kultúry Dr. Jozef Mravík. V tom čase vychádzal v týždenníku „Nové slovo“ na pokračovanie seriál okolo inštalovania Kukučínovej sochy od Ivana Meštroviča v Medickéj záhrade v Bratislave v roku 1969, ktorého bol autorom. Zaujímavý príbeh, čo všetko predchádzalo tomu, aby replika diela chorvátskeho sochára, objednaná povojnovými exilovými Slováckmi z Argentíny, inštalovaná v Chile, bola umiestnená aj na Slovensku. Nada Pucková, vtedajšia členka výboru Miestneho odboru, ktorá pracovala v parlamente a dlhé roky pripravovala mesačný bulletin Klubu slovenskej kultúry, mi neveriaco šepkala do ucha, že sa jej nezdá, že to môže byť námestník ministra, keď má taký inteligentný prejav.

Z programov, ktoré mali svoju osvedčenú tradíciu a ktoré pokračovali ďalšie roky v priestoroch Domu slovenskej kultúry, bol v novembri 1985 uvedený už niekoľko rokov prebiehajúci program „K žriedlam slovenskej poézie – štúrovci“. Konal sa v Grégrovej sále Obecného domu a bolo to literárno-hudobné pásmo pre stredné školy. V rokoch do rozdelenia Československa bolo v rámci osnov vyučovania českéj literatúry niekoľko hodín venovaných slovenskej literatúre. Po dohode s Pedagogickým ústavom hlavného mesta Prahy (rád spomínam v tejto súvislosti na pani prof. Příbořskou, ktorá bola i členkou školskej komisie KSK a pomáhala nám pri tom), využívali školy možnosť navštíviť tieto programy pripravené a financované KSK a potom Domom slovenskej kultúry. Programy v rámci vyučovania boli pre študentov bezplatné a uľahčovali pedagógom, ale i pre študentov to bola zmena – nenásilné predstavenie slovenskej literatúry. Bola to literárna obdoba za prechádzajúceho režimu rozšírených výchovných koncertov.

Autorkou programu „Štúrovci“ bola docentka slovenského jazyka na Katedre českého jazyka a literatúry Filozofickej fakulty v Prahe Viera Budovičová a texty prednášali herci pražských divadiel Vlastimil Fišar, Zuzana Talpová, Miroslav Chornvát a Hana Gregorová. Časom prišli i ďalšie programy, doplnujúce slovenskú literatúru v rámci školských osnov, ktoré mali určité herecké

odmeny, ale k tomu sa ešte vrátiť neskôr. Na prezentáciu slovenskej literatúry v období, keď ešte neexistoval Dom slovenskej kultúry, boli používané aj iné priestory napríklad v Pamätníku písenníctví na Strahove. V Sieni Boženy Němcovej odznelo dovtedy viacero významných literárnych programov. V novembri 1985 to bol program k 170. výročiu narodenia Ludovíta Štúra a k 140. výročiu prvého vydania Slovenských národných novín s názvom „Orol tatranský“. Jeho autorkou bola Viera Budovičová a v programe vystúpili herci bratislavských a pražských divadiel. K tomu programu len toľko, že ho režíroval František Meluzín, ktorý bol vtedy námestníkom riaditeľa Pražského kultúrneho strediska (PKS) a do tejto funkcie sa dostal z úspešného vykonávania funkcie tajomníka (KSK). Predtým, kvôli jeho angažovaniu sa v rokoch 1968-1969, bol z divadelného prostredia násilne vzdialený.

Je pozoruhodné, koľkí perzekvovaní ľudia našli v rokoch 1970-1990 možnosť aspoň čiastočne sa uplatniť vo svojej profesii v rámci aktívít Klubu a potom Domu slovenskej kultúry (DSK). Prísloviu „pod svetlom je najväčšia tma“ napomohol hlavne predseda KSK Ing. Jozef Havaš, ktorý viedol dvadsať rokov sekretariát predsedu slovenskej vlády v Prahe a všetky prípadné ťažkosti svojou autoritou a šikovnosťou dokázal „vyžehliť“. Z vlastnej skúsenosti o tom viem najlepšie.

Aj keď bol Dom slovenskej kultúry otvorený 13. novembra, než sa pripravilo prestahovanie a bežná prevádzka, uplynul takmer mesiac. Klub sa presťahoval zo štvrtého poschodia Obecného domu, ktorý vtedy spravoval PKS, do konca roka 1985 zriadovateľ KSK, pripravovateľ DSK, dňa 10. decembra 1985. Predtým, ako prejav vďaky za poskytnuté priestory a všetku pomoc, usporiadal KSK takmer celodennú rozlúčku, na ktorej sa zúčastnili v priebehu dňa takmer všetci pracovníci PKS od riaditeľa Richarda Nēnca až po vrátnika zo zadného vchodu, čo bol vstup pre zamestnancov. Rozlúčka veľmi zapôsobilá – nielen slivková štrúdla s makom a bratislavské rohlíčky, upečené pani Dr. Olgou Seberovou, či studené misy, pripravené Tāňou Bāitū a Lídou Markovou, ale aj výborné víno a najmä skvelá nálada, lebo ešte niekoľko rokov sa spomínalo pri spoločných akciách: „Jak se Slováci loučili s PKS.“

Skutočne prvý literárny program, ktorý sa konal už v priestoroch DSK, bolo 11. decembra uvedenie knihy člena Rady KSK, po roku 1990 konečne docenila Katedry slovenskej literatúry na FFUK, lebo predtým to nebolo z dôvodov už vyššie uvádzaných možné, a jedného zo spoluzakladateľov Kabinetu slovakistiky Ludvíka Pateru. V melantrišskej edícii „Odkazy pokrokových osobností“ vydal k 75. nedožitým narodeninám a k desiatemu výročiu úmrtia Alexandra Matušku jeho biografiu. Bola to prvá biografia venovaná tomuto významnému literárnemu kritikovi. Ludvík Patera v knihe poukázal na Matuškovu väzbu s českou literatúrou, najmä na F. X. Šaldu. Na besede, ktorú som ako všetky ďalšie až do konca činnosti DSK moderoval, čítal úryvky z Matuškových textov Vlastimil Fišar. Medzi hosťami bol aj Matuškov syn Stanislav. Ludvík Patera vo svojom úvodnom slove zdôraznil, že Alexander Matuška bol

autorom syntetickej práce „Človek proti skaze - pokus o Karla Čapka“, ktorá vyšla už v roku 1963. Táto kniha v česko-slovenskom kultúrnom kontexte zohrala významnú úlohu a možno to bola jedna z motivácií Ludvíka Patenu napísať Matuškovu biografiu. Pri tejto príležitosti by som rád opätovne ocenil melantrišskú edíciu „Odkazy pokrokových osobností“, ktorá v priebehu rokov priniesla aj Šmatlákovu knihu o Hviezdoslavovi a pre túto edíciu napísaný životopis Ludovíta Štúra od ďalšieho bohemistu – slovákistu pražskej univerzity Vladimíra Forsta.

Vznik novej inštitúcie podporila financovaním niektorých programoch hneď v jej začiatkoch v januári 1986 Matica slovenská. Programom pod názvom „Cestou života trnistou“ bola literárno-hudobná kompozícia k 170. výročiu narodenia a k 130. výročiu úmrtia Ludovíta Štúra. Scenáť a réžiu mal Juraj Sarvaš a okrem iných v ňom vystúpil v Prahe veľmi obľúbený z televízneho seriálu „Nemocnica na kraji mesta“ Ladislav Chudlík, čo bolo hneď zárukou plnej sály. Ďalší takýto program, zostavený z veršov slovenských básnikov, financoval pre zmenu Slovkoncert, ktorý v priebehu celej existencie Domu slovenskej kultúry pomáhal radou, sprostredkovaním, často aj subvencovaním, či rôznymi zľavami či prémiami a to nielen z oblasti hudby, ale aj hovorového slova.

Prvý takýto program z ich ponuky bol venovaný tvorbe Novomeského, Bottu, Válka, Rázusa a ďalších a mal názov „Odkazy“. Osvedčená dvojica – Eva Kristínová a Klára Havlíková spoločne prvýkrát vystúpili v januári 1986 na pôde Domu slovenskej kultúry. Obidve umielkyne boli už v zrelom veku, svoj zenit mali za sebou, ale bolo v nich zanietenie a boli ochotné zísť do akéhokoľvek miesta, či to bolo v Hornej či Dolnej, kde bol záujem o poznanie slovenskej kultúry. Na druhý deň po programe som požiadal z podnetu pani Havlíkovej hospodársku správu, aby sa zakúpila iná stolička ku klavíru. Pri nákupe klavíra niekoľko mesiacov pred tým, sme zakúpili takú okrúhlu, kvázi barovú stoličku. Vedel som, že nemá zmysel sa sporiť s pani Havlíkovou, lebo jej odhodlanie napomáhať tomu, čo si predsavzala a považovala za dobré, nemalo hraníc. Svojho času sa jej takto podarilo získať klavír pre Kysuce, tak čo tam potom jedna stolička! Pani Kláru poznal som ešte zo školských „výchovných koncertov“ a imponovalo mi na nej, že sa vždy hlásila k svojim učiteľom, čo sa u nás nestáva tak často. Profesorka hudby, ktorá ju ovplyvnila, Ida Gállová–Brunovská, patrila k obľúbeným žiačkam Bélu Bartóka a len rozpad monarchie zabránil jej umeleckej kariére. Žila v Trenčíne, kde dlhé roky mala svoju hudobnú školu, na ktorej len sama učila hru na klavír a spev. Vychovala viaceru umelcov. Jej žiačkou bola i Ida Rapaichová. Spomínam si, ako som raz v deň takého výchovného koncertu cestou domov videl, ako aj s Margitou Česányiovou konverzujú cez plot jej vilky v Piaristickej ulici. Ida néni mala vždy svorku aspoň piatich psov a jej sestra Olga néni chovala liliputky, všetky spoločne zdieľali priestory domu, takže bol veľký problém vojsť k nej do bytu. Klára Havlíková to zo svojich hodín klavíra asi dobre vedela

a nechcela preto vystaviť tejto skúske pani Česányiovej. Ku Kláre Havlíkovej ešte jednu poznámku: svojim nasadením pre propagáciu Suchbátrovej hudby urobila veľmi veľa. Niekoľkokrát aj s jeho skladbami vystúpila v Dome slovenskej kultúry a pri niektorom zo svojich pražských koncertov mimo DSK v garsónke Domu slovenskej kultúry prenocovala. Aj s odstupom rokov si za to zaslúži uznanie. Patria k málu slovenských interpretov, ktorí si vzali za svoju propagovať súčasnú slovenskú hudbu, a tak aj konala.

O Eve Kristínovej sa hovorilo, že pozná celú Sládkovičovu „Marínu“ naspamäť, bola obľúbenou herečkou a v Prahe dokonca chodila na gymnázium. Nikdy som nepochopil jej aktivity po roku 1990. Raz mi vysvetľovala, v bývalom mliečnom bare na Hviezdoslavovom námestí, kde sme sa pri jednej mojej návšteve Bratislavy v roku 1990 náhodne stretli, že tie aktivity, ktoré sa odohrávajú na ulici nie sú proti Čechom, ale proti Madarom Po tom, čo som vedel, že jej otec bol odsúdený na doživotie za Slovenského štátu, sedel niekoľko rokov i v päťdesiatych rokoch, tak som nechápal, z čoho to v nej vyvierá.

Keď chronologicky spomínam na nasledujúce literárne večery, patrila k nim pod názvom „Čaro literatúry faktu“ beseda so spisovateľmi Miroslavom Ivanovom a Vojtechom Zamarovským. Program bol veľmi dobre navrhnutý a tešil som sa, že tam boli prítomné študentky strednej knihovníckej školy, čo som z hľadiska budúcnosti Domu považoval za významné, lebo som rátal, že prídu aj inokedy. Nebolo jednoduché tento program pripraviť, navštívil som Vojtecha Zamarovského, býval vtedy na Vínohradskej ulici a veľmi sa mu do toho nechcelo. Povedal mi, že chodí na besedy už len do detských domovov a k vojakom. Svojho času, na jeseň v roku 1969, som s ním robil na Koleji Větrník pre Klub slovenských akademikov besedu, ktorú som mu teraz pripomenul. Bol tiež spolužiakom môjho otca z židovskej chlapčenskej školy v Trenčíne, tak som ho po chvíli presvedčil, aby naše pozvanie prijal. Vysvetlil som mu, že v začiatkoch novej inštitúcie treba, aby sa ľudia o nej dozvedeli a taký program, reprezentovaný dvoma významnými autormi literatúry faktu, tomu môže napomôcť. Nemýlili som sa. Pozornosť z nejakého dôvodu bola zameraná viac na Miroslava Ivanova, ktorý tam mal veľa svojich čitateľiek dôchodkového veku. Jedna v priebehu besedy dokonca neovládla svoje city a vykrikla nadšením: „Vždyť vy jste Jirášek dnešní doby!“, a bola odmenená dlhotrvajúcim potleskom. Program som moderoval a dopustil som sa toho, čo moderátor robiť nemá, vyslovil som svoj názor a stal som sa tretím v besede. Povedal som, že neverím niektorým jeho vývodom a poukázal som na jeho vtedy aktuálnu knihu „Požiar Národného divadla“. Ivanovova téza bola, že požiar založili pražskí Nemci. Povedal mi, že nie som prvý ani posledný, najmä historici sa nechcú stotožňovať s jeho názormi, ale jemu to nevedí, hlavná vec, že sú čitateľa spokojní. Okolo toho sa rozbehla zaujímavá diskusia a zamýšľaný dvojhodinový podvečer trval dlho do neskorého večera.

Miroslav Ivanov potom prichádzal do Domu slovenskej kultúry často i ako

divák. Vojtecha Zamarovského, s ktorým som sa časom spriatelil, som po programe presvedčil, že keď má problémy s nohami, nech to skúsi ešte v Trenčianskych Tepliciach. Nejako sa zdráhal, vraj tam mali kedysi dom a predali ho, a preto sa mu tam nechce ísť. Povedal som mu, kto o tom dnes vie a koho to už zaujíma a skutočne počúvol moje rady a stal sa bratovým pacientom. Po čase sa aj spriatelili. Zamarovského sa mi podarilo ešte asi dvakrát pozvať do Domu slovenskej kultúry. Nevládal na nohy, tak sme ho spolu s jeho synom vytiahli do prvého poschodia tak, že nás objal za ramená. Aj keď jeho choroba pokračovala, myslelo mu to brilantne. Vždy bol o stretnutia s ním záujem, aj keď fyzicky už nemohol napríklad podpísať svoje knihy. Navštívil som ho ešte v októbri 1994, z poverenia Klubu slovenskej kultúry pri jeho 75. narodeninách v Souticrcht, kam sa odsťahoval, keď svoj pražský byt postúpil synovi. Hovoril mi, že som vystriedal práve odchádzajúcu redaktorku nakladateľstva Mladá fronta, ktorá pripravuje ďalšie vydanie jeho prekladu Ceramovej knihy „Bohové, učenci, hroby“. Táto kniha svojho času u nás vyvolala veľký rozmach záujmu o literatúru faktu. Vravel mi, že upozornil autora na nejaké nepresnosti v texte a požiadal ho o súhlas opraviť ich v českom vydaní. Ceram mu odpovedal, že kniha vyšla v mnohých jazykoch a vo veľkých nákladoch a nikomu to nevadilo, ale keď si myslí, že českí čitatelia sú takí nároční, rád dáva na to svoj súhlas.

Dostal som vtedy od neho jeho najnovšiu knižku o Simuhetovi, podpísal mi ju, ale mal podpis veľkosti nechta na malíčku. Knihu vraj diktoval dcére Ruda Britáňa, o ktorom pohovorím pri inej príležitosti, lebo sám už ju nemohol písať. Stažoval sa mi, že ešte slovenský minister kultúry Miroslav Válek pridelil Slovenskej televízii prostriedky na nakrútenie televíznych filmov na miestach, ktoré Zamarovský navštívil a kde sa odohrávali príbehy z jeho knh. Filmy boli skutočne nakrútené, ale Česká televízia nemala záujem ich odvysielat. Pričom už mali i historickú hodnotu, lebo niektoré architektonické pamiatky tam zobrazené padli za obeť iracko-iránskej vojne a sú zachytené len v týchto televíznych filmoch. Viem, že v Slovenskom inštitúte potom niektorý z týchto filmov premietali na konci deväťdesiatych rokov i v prítomnosti autora. Gratuloval som Vojtechovi Zamarovskému ešte v roku 1999 v Trenčianskych Tepliciach. Bol som tam vtedy z rodinných dôvodov a brat ma upozornil, že Zamarovského pozval na týždeň na zotavenie. Pri príležitosti jeho osemdesiatim mal byť prijatý prezidentom Schusterom, ako iným autorom, kolegom z oblasti literatúry faktu. Preto ho chcel trochu zdravotne postaviť na nohy. Vojtech sa stravoval v izbe, bol na vozíčku a priznám sa, že nič som nerozumel, čo mi hovoril, ale bolo vidieť, že má z mojej návštevy radosť. Pôsobilo to na mňa depresívne, premyšľal som o kvalite života za takýchto okolností, ale nikto, kto tú situáciu sám na sebe nezažije, nevie, čo to je. Odvtedy sa podarilo vydat jeho súborné dielo na Slovensku a opäť vychádza v českých prekladoch. Moja gratulácia k jeho osemdesiatym piatym narodeninám, adresovaná do Souticrcht, sa mi vrátila naspäť s tým, že „se odsťahoval bez udání adresy“. Neviem, kde

dnes býva, lebo jeho byt na Vinohradoch už dávnejšie obýval syn, ktorý v tých rokoch prednášal na ČVUT a dcéra bola vydatá na Cypre. Zamarovský potreboval stálu opateru. V Trenčíne mu zriadili múzeum, ale tam nebyval. Ešte mu prezident Michal Kováč udelil Rad Ludovíta Štúra. Vtedy ho v jeho zastúpení prevzal syn ako uznanie za jeho spisovateľskú činnosť v oblasti literatúry faktu, popularizácie vedy a za jeho preklady. Málokto si dnes spomenie, že Vojtech Zamarovský preložil korešpondenciu Goetheho so Schillerom, Udelenie ceny bolo svedectvom, že kompetentné miesta na Slovensku mali vtedy cit, aby ocenili toho, kto skutočne zviditeľnil Slovensko v tomto prípade na poli literatúry.

V piatkových Hospodárskych novinách z 28. júla 2006 som sa dočítal v nekrológu, že pred dvoma dňami, po dvoch mesiacoch v kóme, Vojtech Zamarovský zomrel. Spomenul som si na naše posledné stretnutie pred necelým rokom na začiatku septembra na Žofíne pri oslave štátneho sviatku Slovenskej republiky. Bol tam na vozíku, sprekvádzaný synom, ktorý sa o neho posledné roky obetavo staral. Chcel som syna trochu odbrementí, tak som ho poslal na chvíľu sa prejsť a pozdraviť sa so známymi, že sa zatiaľ budem o neho starať. Pýtal som sa ho, čo by chcel, ale len kývol na pohár červeného a šiel sa pozdraviť s veľvyslancom L. Ballekom. Požiadal som tam prítomného Dr. Tomašoviča, aby zašiel za veľvyslancom a tmočil mu Zamarovského prosbu. Po chvíli za ním Ladislav Ballek prišiel a spolu sa snažili dohovoriť. V tej chvíli som si premietal v hlave naše stretnutia, rozhovory o jeho knihách, ktorých čítanie ma obohatilo na celý život.

tvorba

ERIK ONDREJIČKA (E)PIGRAMY

93

(e)PIGRAMY

Jeden deň pekný a jeden škaredý – a oba v tej istej! Chujave nášho života. To sa mi na básnikovi Erikovi Ondrejičkovi páči, že po dvoch vážnych básnických zbierkach vydáva rozmarnú knižku (e)pigramov, kde sa – najčastejšie pri pohári vína – rozumuje a filozofuje nad „rodným krajom karpatských úpäť“. Páči sa mi to vrstvenie. Nevelmi verím na tých kumštýrov, ktorí si ešte v mladosti naladili husle na jednu smutnú strunu a deň čo deň - či je pekný a či škaredý – v rovnakom rytme tahajú sláčik a vyludzujú plačlivé melódie. Ako keby ani raz slnko nevyšlo! Obdivujem maliara schopného po celý život malovať napríklad dva rovnaké údenáče. Ale musel to byť dosť nudný a smutný život. Erik Ondrejička vyskočil rovno na literárny Parnas – ako čert zo škatulky. Literárny kritik Jozef Bžoch: „Ondrejička ovláda všetky formy básnickej techniky, má dobrú invenciu a vynachádzavú metaforiku.“ Alexander Halvoník: „Do slovenskej literatúry pribudol poeta natus, s ktorým bude treba rátať.“ Mária Bátorová: „Erik Ondrejička bravúrne a elegantne dáva najavo, že poézia v tejto trubadúrskej podobe nevyhynie.“ Al Lubo Feldek v doslove Ondrejičkovej prvej knihy Na vnútornej strane viečok hovorí, aké prekvapenie mu pripravil tento mladý neznámy muž, zat známeho Albína Brunovského, keď sa mu priznal so svojím básnickým dielom – Feldek si zapísal: „... ako som čítal báseň po básni, tak som bol čoraz viac uchvátený od Boha talentom.“

Moje stretnutie s Ondrejičkom sa udialo o dva roky neskôr na akomsi verejnom čítaní v Mestskej knižnici. Po dlhom čase som odrazu počúval básne, ktoré mali myšlienku, nápad, ba aj hlavu a päťu. Ako som sa vzápätí dozvedel – napísal ich výkonný zememerač. Aj ja sa hrdlo hlásim k tejto profesii, hoci po skončení školy som v odbore pracoval sotva pol roka.

Zememerači sú zvedavé, vytrvalé a tvrdohlavé náture. Všade a vo všetkom chcú byť prví. To je taký zememeračský syndróm. Tam, kde dnes je ešte len holá planina, prví prichádzajú zememerači – aby ju zmapovali. A hneď aj snívajú o tom, kde zamerajú nové hrady, kde priehrady, kde vinohrady – a kde budú stáť viechy... Lebo život je nielen o práci, ale aj o chvíľach pohody s priateľmi pri pohári vína. Erik Ondrejička svojou knihou vínnych pigramov dokazuje, že je básnikom mnohých vrstiev. Po jeho vážnych zbierkach držíte v rukách veselú správu z tohto nášho slzavého údolia.

A ja som ju ilustroval rád a s pasiou.

Nalejme si čistého vína: Ondrejička je básnik. No neprekvapilo by ma, keby sa už zajtra vynoril niekde spoza rohu s ďalším novým rukopisom pod pazuchou. Predpokladám, že tentoraz to bude román.

Ivan Popovič, ilustrátor Ondrejičkovej knihy (e)PIGRAMY

Genetika in vivo

*Akoby na Zemi
nebolo dost živo,
vedci chcu v skúmanokách
spladiť nový život.
Zoláštnie, že po práci
do doby staroby
preferujú radšej
klasické spôsoby.*

Keď ste malí platom...

*Keď ste príliš malí
postavou aj duchom,
s veľkou len plešinou
a lojovým bruchom,
zato ešte smiete
ľubiť mladé micky.
Aj keď, s malým platom
– iba platonicky.*

Láska na prvý pohľad

*Vďaka za ten zážrak
čo sa mužom stáva,
Keď zrazu pocítia:
„Toto je tá práva.“
Srdce sa otvorí
a už nechce inú.
Takú lásku stretnú
len raz za hodinu.*

Nevesta

*Ako tá nevesta
osnivo žiari.
Akoby sa anjel
usmial na oltári.
Pripíne mladuche
na šťastie s Campari.
Nech sa jej vždy sobáš
tak krásne vydarí.*

(e)PICRAMY

Nežné pohladenia

*Aké sú len krátky
nežné pohladenia.
Ako sa len na vzduchu
nenápadne menia.
Až sa človek nazdá,
že to bol len vetrík,
čo sa ako prsty
túlal v cudzom svetri.*

Opitá planéta

*Položte mi ruky
prosím dole na zem.
Na štyroch akosi
predsa lepšie vládzem
spomaliť kolotoč
opitej planéty.
Keď ju riadne držím
na štyroch zapretý.*

Osvietenie

*Nie je jednoduchý
akčný život lámu –
sto rokov presediť
v jednom kúte chrámu.
A keď vás už z toho
trochu v kostiach láme,
nechať sa osvietiť
a mať na saláme.*

Ó, krásne dievčatá

*Ó, krásne dievčatá,
nešťastné milenky,
koľkým z vás váš milý
nesiala po členky.
Skúste mu prezradiť,
po čom túži žena,
nech vám milý siaha
aspoň nad kolena.*

Ó, rodný kraj karpatských úpäť

*Najkrajšie na ženách
sú mocné ramená,
s nimi aj objatie
už niečo znamená.
Kto by už chudučkú
mohol mať ozaj rád,
keď ani nevládze
pokopať vinohrad.*

Pantha rhei III

Sedel som tu vôbec?

*Či sa mi to sníva,
medzitým čo časník
nesie ďalšie pivá.*

*Tie predtým tak zmizli,
že sa mi sny pletú.*

*Či sa mi svet prisnil
a či len ja svetu.*

Plodní autori

*Ježiš aj Sokrates
nepísali mnoho
a svet ich cituje*

s úctou hodnou bohov.

*Darmo im závidia
plodnejší autori.*

*Nepomohlo ani
vystrelit' z Aurory.*

Politika

*Znalca politiky
máločo vyplaší.*

*Vie, ktorí sú naši
a ktorí judáši.*

*Len laik sa z toho
ťažko vysomári.*

*Keď judášov ženu
naši janičiari.*

Posledný sud

*Vino vraj vždy bolo
a dovedty bude,
kým sa nestretneme
pri poslednom sude.
Len stále nevieme,
či k súdnemu snemu
ten sud priguľajú
a či len nás k nemu.*

Práca úradníka

*Ťažko zrychliť vážnu
prácu úradníka,
kým sa ho chlad strachu
náhle nedotýka.
Nebude pes plávať –
tá pravda je prostá,
kým mu voda nejde
pod vrchnú časť chroosta.*

Pred voľbami

*Spočítavať nuly
dokážeme z hlavy.
Aj keď ich je ako
chlpkov na pohlavi.
Súčet sa nezväčší,
aj keď celé horady
budú lepiť všetky
nuly na bilbordy.*

Po voľbách

*Zato nás tie voľby
niekam posunuli,
z bývalých jednotiek
sú dnes iba nuly.
No v istých orgánoch
sa na čosi prišlo.
Vraj aj taká nula
vie byť riadne číslo.*

Predseda

*Je ten náš predseda
driečny aj výrečný.
Prečo by nemal byť
pritom aj na slečny!
Vie zatáť sekerou
aj objedať vlna,
že ani necatí
aká je to špina.*

Príslovia

*Ako sa do hory –
tak sa aj do lesa.
Nešťastie nechodí –
má na to kolesá.
Kto druhému jamu –
rozbolia ho kríže.
A kde dvaja klanú –
tretí si to zliže.*

Prví muži

*Každý chlapec chce byť
prezident krajiny
a môcť amnestovať
zločiny na iných.
No postupom času,
ako chlapec rastie,
zistí, že len zopár
ujov má to šťastie.*

Ranné správy

*Nad našim územím
z večera do rána
treba rátať s provým
preletom boeciana.
Kto sa chce dozvedieť,
kam sa boecian vráti,
nech sleduje ranné
správy o počatí.*

Spoločné užívanie

*Kto to, Bože, vnukol
mužom takú radu,
že sa radšej delia
s hocikým o mladá,
ako by mali mať
vernú a žiarlivú,
čo si iba pre nich
vytiahol z archívu?*

Stroj času

*Aj keď sa mu trochu
už kolieska trasú,
stále chodí presne
naš božský stroj času.
Mešká iba vtedy,
keď nás lásky mučia.
A leť, keď znovu
oklznú do náručia.*

Sýty hladnému neverí

*Najedený nikdy
nepochopí presne,
ako cívo znejú
tiahle črevné piesne.
Vyhladnutý zase
sýtym neverí,
ako ťažko sa im
dýcha po večeri.*

To pitie niektorých naozaj zahubí

*To pitie niektorých
naozaj zahubí.
Fľašku si nedajú
odtrhnúť od huby.
Kto ako kôň pije,
aj spánok má ťažký.
Pite ako ľudia!
Stacia dve-tri fľašky!*

V raji II.

Vraj aj každý hriešnik
bude raz spasený
a jediné peklo
máme tu na Zemi.
Vďaka, že pár rezňov
dať sme si v ňom mohli,
kým nás v raji čaká
grahamový rohlík.

Všade dobre, doma...

Sú niektoré miesta
horšie ako iné.
Také, kde nevedia
nič o dobrom vine.
No aj tam sa dá žiť
pár hodín bez vina.
Ozaj všade dobre.
Len doma rodina.

Pigramy

Keď už musím bežať
beh, v ktorom nevyhrám,
aspoň v behu Bohu
napíšem epigram.
Z pera mi však lezú
len vinné pigramy
o sčete, kde prehrý
voláme vyhrami.

SPOMIENKY NA KAMBODŽU

MICHAL GIBODA

Spíňa sa mi detský sen a predsavzatie dospelého muža. Letím do trópop a nie hocijakých. Letím do juhovýchodnej Ázie, zvanej skôr Indočína, hrob bieleho muža, letím do Kambodže, do mesta Takeo, ktoré leží na území oddávna nazývanom Kočičína. Odtiaľ si francúzski vojaci v roku 1876 v sebe doniesli dovedy neznámeho červa a chorobu pomenovali kočičínska hnačka. Parazita dnes voláme *Strongyloides stercoralis* a vyskytuje sa aj na Slovensku, najmä u osôb trpiacich AIDS-HIV. Čo prinesiem ja?

Sedím v Boeingu 747 spoločnosti Air France na jej najdlhšej linke Paríž – Karáči – New Delhi – Bangkok – Hočiminovo mesto, ktoré sa do histórie zapísalo nezmazateľne ako Saigon. Mám zmiešané pocity. Teším sa a neviem na čo a neviem, čoho sa báť. I v bufete Zlatá koruna pri jedení vyprášaného syra som nad tým rozmyšľal. Vedľa mňa sedí päť kolegov. Rok budeme žiť a pracovať v nemocnici v Takeu a vidíme sa druhýkrát...

V Karáči vystupujeme a pakistanskí policajti nás dôsledne šacujú, v New Delhi nás držia v lietadle a potmehúdsky Pakistanec mi dôverne hovorí, že on by aj tak nemohol von, „my sme s Indiou“ a postavil ukazovák proti sebe. Keď zistil, že som z komunistickej krajiny, tichučko sa stratil. V Bangkoku to prišlo! Vystúpil som z lietadla a prišla rana – horúčava a vlhko. Polapil som dych, zišiel po schodkoch a... začal sa poiť. S menšími pauzami som prepoťil nasledujúcich 13 mesiacov. V leteckovej hale sa vznáša vôňa dialok, pestrý kolorit rás a oblečení, babylonská spleť jazykov, je to výnimočné, cíťim, že som už niekde ďaleko, sú to dotykky ďalekého sveta.

Zatiaľ je to pekné, vrátane dvoch dní v Hočiminovom meste, kde čakáme na lietadlo do Phnompenhu. Letí nás tam osem. Traja Kambodžania, ako som neskôr zistil, medzi nimi i minister zahraničných vecí Hun Sen, si kontroľujú batožiny, zväčša naphené liekmi. Neskôr som pochopil, akým vzácnym platidlom a častým objektom krádeže v našej nemocnici je liek. Keď môj laborant Čaj (jeho kmeťské meno bolo ťažké) už nemal ani na rannú polievku na thnu, za jeden hydrokortizón mal na tri dni pokoj!

Na phnompenhskom letisku Pochentong na nás čakali vedúci obchodného oddelenia Honza Sháněl, vedúci takejského nemocničného tímu Jan Kuda, zástupca ministerstva zdravotníctva Kambodže Darum, ale najmä dlhá šnúra dní v tejto krajine. Všetko je tu nové a nezvyklé, čieme oblečenie evokuje hrôzu z chýrov o surovom vraždení Červených Khmérrov za Pol Potovej vlády. Na letisku stojí niekoľko rozbitých lietadiel a začínam si uvedomovať, do akých krajiny a s akou čerstvou minulosťou som prišiel. Cestou do mesta to pripomí-

najú rozbité domy, rozstrúpané fasády, špinavé ulice; na všetko sa dívam s úžasom a obavami.

Zaviedli nás do reštaurácie, tmavej a zapáchajúcej, vraj jedinej súcej pre cudzincov. Z obeda si pamätám, že som sa potil a nič mi nechutilo. Neskôr sme v nej začínali každú návštevu Phnomenuhu s rituálom, strikne dodržiavaným čašníkmi – prvou whisky spláchnut cestný prach, druhou vliat život do žíl a tretou pozmeniť optiku videnia sveta: „Nie sú škaradé ženy, je len málo opitých mužov.“

Mikrobus ministerstva zdravotníctva natrása nás aj kuife smerom k Takeu. Prvýkrát vidím domorodé chyže a nechce sa veriť, že sa 8 až 10-členná rodina zmestí do jedinej miestnosti. Všetko pomeriavam európskymi očami, hľadám možnosti intimity manželského života, zákutia na oddych. V tom rozjímaní a večných otázkach prichádzame k ubytovni v Takeu. Tu končí romantika ciest a bezstarostného potulovania. Že realita príde hneď večer, som ešte netušil.

Pohotovostná skupina

Náštup, zvolal niekto do verandovej miestnosti, kde budeme od dneška jest, diskutovať, sláviť jubileá, schádzať sa pri debatách. „Šliapol na mínu,“ upresňuje hláska. Čo sa stalo a koho volajú? Vraj niekto šliapol na mínu? Kde som sa to ocitol a čo ma tu čaká? Vstáva chirurg s anesteziológom, pripojí sa náš nový chirurg a pripájam sa aj ja. Ten podnet je taký silný, že neodolám precítiť veľký zážitok do konca.

Už pri príchode na ubytovňu som si všimol troch uniformovaných mužov so samopalni. Povedali mi, že je to ochrana ubytovne, v ktorej na prízemí je miestny hotel a vo vedľajšej prístavbe jedáleň na oficiálne príležitosti (rovnaké móresy vyvolených navzdory niekoľkým tisícokam kilometrov). Spomenul som si na našich vojačikov - ochrancov, keď reflektory áut osvetlili cestu do nemocnice záhadné postavy s puškou ako motýlkou ledabolo nesenou na pleci. Kto sú tí ľudia, polpotovci, banditi, domobrana? Nikto z nich nemá uniformu. Napätie rastie. Na chirurgickým stole leží asi 16-ročný chlapec s franforcami chodidla a vystrašenými očami. Príbuzní ho niesli od rána na nosidlách, čo je bambusová tyč s plachtou, uviazanou na dvoch koncoch. Teraz je pol desiatej večer. Pre chirurgický tím bežný operačný výkon, pre chlapca vstup do života na jednej nohe v krajine, kde i dvojnohý majú problém prežiť. A koľko ich tu je. Bojím sa vyjsť za neosvetlené múry operačného bloku. Precítam na ubytovni, kde už zasa vstrečavam informácie od môjho predchodcu. „Neboj sa, dievčatá ti to ukážu, pomôžu ti na začiatok,“ odbojil ma a jednou nohou bol už doma. Presluhovali jeden mesiac, poviete si, čo to je, ale tu je to poriadne dlhá doba. Presluhoval som aj ja, nikomu sa nechcelo nás vystriedať a nemocnica nemohla zostať bez nášho personálu. Prečo? Kambodžský riaditeľ nemocnice – zubár - chcel silou-mocou operovať a dostal šancu. Ešteže mu Láda včas odťahol ruku, inak by pacient už nikdy nevydal ani hlásku, málo chýbalo a preťal by mu hlasivky!

Večer sa tíško prešmykol do noci. Spať sa mi nechce, doma je o 6 hodín menej a ja ešte stále bežím na stredoeurópsky cirkadiálny rytmus. Prvýkrát zaliexam pod bielu hmlu moskytiéry a hneď sa cítim bezpečnejšie, izolovaný od nástrah okolitého sveta. Len tá obrovská hadia koža nad hlavou. Bože, ako ja tie hady nenávidím! Večer nás pred nimi varovali. Aký div, že spánok neprichádza.

Ráno vypravádzame odchádzajúci tím. Rozzlúčkovú fotografiu, ich úprimné želanie šťastného pobytu nám a im šťastný návrat k svojim. Trochu im záviadam, majú to za sebou, strávili tu osem mesiacov a radosť z návratu je na nich vidieť. Prevezali sme štafetový kolík, odo dneška budeme sadat na korbu land-roueru a štyrikrát denne sa natriasat poľnou cestou, plnou výmoľov do nemocnice a späť. Hneď po raňajkách tam ideme prvýkrát.

Je nedeľa, 6. marca 1983, ranná teplota 32°C, relatívna vlhkosť 87%. Po obligátnej praženiici nasadáme na korbu auta a odchádzame do nemocnice. V nedeľu

je len vizita, ambulancie a laboratória sú zatvorené. Poznám mnoho nemocníc, ale všetky v Európe. Upravené areály, pacienti na bielych posteliach, šum pulzujúceho diania v kolosoch na zdravie. To, čo som uvidel tu, sa nedalo vtesnať do doterajších skúseností. Jedno oddelenie je jedna prízemná budova s jednou miestnosťou pre lôžka pacientov a jednou miestnosťou ako ambulanciou. Kovové postele s drátenkou a... to je všetko. Pacient si donesie rohož, na ktorej leží, a príbuzní, ktorí sa oň starajú, sú „hospitalizovaní“ s ním. Tiež majú rohože, spia na zemi alebo s pacientom na jednej posteli. Nemocnica poskytuje zdarma jedlo dvakrát denne: hrst ryže a polievku, ostatné je na príbuzenstve. Tr musia zísť na trh, nakúpiť a uvariť. Preto pri každom pavilóne sú vyhradené ohniiská, kde sa v kotlíkoch táborovým spôsobom pripravuje jedlo pre pacienta i jeho sprievod. Ohnky dymia neustále, vždy ktosi čosi chystá. Na verandách pavilónov sa suší ryža, ryby, otepky dreva, bielizneň, odkladajú sa bicykle, v sieťach sa hojďajú deti a na ochrannom múriku sedí početné osadenstvo. Muži poľajčievajú silný tabak, zabalený do zeleného listu a staršie ženy žujú betel (peprovník betelový) a kus orecha z arekovej palmy, všetko rozdrvené v mažiari.

Jedni aj druhí plujú priamo pred seba. Ženy vyplávajú červenú močku z betela, od ktorého im sčernajú zvyšky zubov, takže úsmev sa viac podobá úšklabku. A nad nimi krúžia roje múch. Pobeňujúce prasce, pasúce sa kravky a hydina tvoria familiárnosť nádvoria nemocnice a intimitu mu dodáva vykonávanie malej i veľkej potreby pár krokov od pavilónov pred zhovievavými zrakmi okolia. Iba Európan sa čuduje.

Nemocnica kambodžsko- československého priateľstva

bol názov nemocnice v Takeu. Jej preroz z polepšovne na nemocnicu bol výsledkom uznesenia vlády Československej socialistickej republiky číslo 150 zo dňa 19. 6. 1979 o poskytnutí bezplatnej materiálovej pomoci formou daru vláde Kambodžskej ľudovej republiky na dodávky tovaru v celkovej hodnote 50 miliónov Kčs a uvedení do chodu na náklady čs. strany zdravotníckej zariadenie poľnej chirurgickej nemocnice. (Tieto i ďalšie údaje sú citované z dokumentu Federálneho ministerstva zahraničného obchodu, č.j.: 7128/81.) V polovici októbra 1980 bol do Kambodže vyslaný 42-členný čs. tím na 100 dní s poslaním inštalovať a uviesť do chodu nemocnicu. Lenže, Kambodžania neskôr uviedli, že nemocnicu nemôžu prevziať a zabezpečiť jej ďalší chod pre nedostatok odborníkov a financií. Neostávalo nič iné, než vziať všetko na seba: vybavenie chirurgickej sály, laboratórií, zásobovanie liekmi dvakrát do roka podľa našich požiadaviek, personál nemocnice, ktorý, ako sa tímy zdravotníkov sriedali, sa každých šesť mesiacov zmenšoval z pôvodných 42. My sme boli piaty tím v počte 10 osôb: 2 technici, 1 zdravotná sestra, internista, gynecológ, pediater, anesteziológ, chirurg, vedúci laboratórianeho komplexu a lekárnik. A boli sme prví, ktorí to „podpísali na rok“. Pani Vagnerová

z Polytechny (organizácia, ktorá vysielala do sveta čl. expertov, brala ich platy a len časť z toho im vyplácala) ma pri podpísovaní zmluvy veľmi dôrazne upozorňovala na psychickú náročnosť práce v Kambodži. Na moju námietku o slabých chlapoch odtušila, že v predošlých skupinách na seba tasili mačety už po piatich mesiacoch!

Juhovýchodnú Áziu malo do svojej „opatery“ prisúdené Slovensko, preto bol minister Slovenska, košícky chirurg prof. Matejček, požiadaný, aby pripravil realizáciu medzivládnej dohody; dnes by sme povedali, projektu. Ten sa z toho vykrútil tým, že na Slovensku niet dost odborníkov zo skúsenosťami z trópy: Malo ale dost politikov na cesty do týchto končín. S jednou z takých delegácií, vedenou mestským tajomníkom KS Bratislavy, Gejzom Šlapkom, som letel pri druhej ceste do Kambodže. Asi po troch hodinách letu už mali súdruhovia „nakúpené“ a začali obťažovať dámu pred sebou, samozrejme (uhovzvučnou slovenčinou. Dotýčná sa ohradzovala po anglicky, čomu zasa oni nerozumeli, až sa zúfalo obrátila o pomoc ku mne. Bola to kuchárka z fínskeho veľvyslanectva v Hanoji!

Od februára 1982 prešla nemocnica do plnej správy kambodžskej strany na čele s kambodžským riaditeľom a československí odborníci fungovali len ako experti. V praxi to znamenalo, že som nemal žiadne právomoci nad personálom môjho úseku, ale bolo mi dovolené pracovať „od nevidím do nevidím“. Medzi ďalšie záväzky kambodžskej strany patrilo zásobovať náš pitnú vodu, elektrickým prúdom a zaisťiť našu bezpečnosť.

Pitnú vodu sme získavali z neďalekého jazera. Keď som ju dal pod mikroskop, uvidel som trochu vody medzi hemžiacou sa masou mikroskopických živočíchov. Voda z jazera sa prečerpala do nádrží na streche ubytovne, tam sedimentovala, prečerpala sa do kuchyne, kde ju madam Sovady prevarila, dala do varnice, varnice sme vyniesli k nám na poschodie, naliali do indických keramických filtrov (ktoré sme si kúpili) a až potom sa mohla piť.

Elektrický prúd v nemocnici vyrábal agregát, ale taký slabý, že keď sa operovalo, už som nemohol používať mikroskop. Vytiahol som ho na okno medzi zvedavé zástupy pacientov, bedlivo sledujúcich akési čary, ktoré robíme s ich krvou, močom a stolicom. Zrkadlo mikroskopu som nasmeroval na slnko, ako za čias von Loevenhooka. Elektrický prúd na ubytovňu sme dostávali z takej-ského agregátu, pracujúceho na 110 wattov, ale len do desiatej večer. O desiatej naši technici zavetili „meníme“ a naštartovali náš 220 W agregát a my sme preskrutkovali 110 W žiarovku za 220 W. Akoby na povel, zvuk agregátu odštartoval i každovečerný súboj jeho monotónneho vrčania so škrekotom žlab v susednom močarisku. Obaja aktéri nás oberali o spánok a milý agregát sme obohnali múrom. Na žaby, močiar a liahň komárov v ňom sme boli krátki. Raz večer som napočítal 50 uštipnutí komármi za 15 minút na predlakti jednej ruky. Zostávalo iba veriť, že komáre nie sú nakazené malariickým parazitom. Bola to silná viera, za celý rok nikto na maláriu neochorel, zato na črevné parazity každý a niekoľkokrát do roka.

Našu bezpečnosť zaisťovala skupina troch až piatich uniformovaných vojakov vyzbrojených samopalmi. Na terase pod nami mali posteľe, v ktorých trávili väčšinu dňa a asi i noci. Súdim to podľa hlasného chrápania, ktorým nás budili. Priležitosť k akcii dostali v deň lúčenia s Karolom Vízkom, mojím nočným spolužadcom do nemocnice a víkendovým do Phnompenhu. Keď bujaré veselie osamelých mužov vrcholilo, v susedstve rezidencie sa ozvala strelba. Hneď sme boli na bruchu za hrubými múrmi a sledovali smer strelby. Do deja vstúpila i naša ochranka a hneď skrája to páliťa do blízkeho ryžoviska. A vtedy Karol vyhlásil: „Krajší rozlúčkový večer som si nemohol vymyslieť.“ Lenže asi po polhodine zazvonil telefón, že do nemocnice vezú zraneného muža so silným krvácaním. Transfúziu som mal v popise práce ja a šiel som tam s operačným tímom. Transfúzia... doma s krvnou bankou, s označením krvnej skupiny a Rh faktoru, tu som mal len papieriky na krížový test, ktorý sa robí tesne pred transfúziou. Z domu som si v mrazničke niesol referenčné séra, lenže v Bangkoku mi to vzali thajskí colníci s podzrením na pašovanie drog. Manželka zraneného mala našťastie krvnú skupinu 0, tak sme až do hlbokej noci prenášali krv 20-mililitrovou striekačkou. Ráno niekoľko vedľer vody na hlavu a hajde do práce. Laboratórium nemalo ani stropný ventilátor, nieto aircondition, len okno plné zvedavých, smrkajúcich, chrchlajúcich hláv s tridsaťpercentnou pozitívou na tuberkulózu!

Stredný zdravotnícky personál bol miestny, ale až na pár výnimiek bez potrebného vzdelania. Skúsenosti naberali prácou s našimi odborníkmi, ale stále chýbalo to najhlavnejšie, ozajstný vzťah k práci a pacientom. Ich previnilý úsmev pri výčitke chyb odbrojoval na začiatku, ale stále sa opakujúce tie isté chyby dokázali rozzúriť do biela. V laboratóriu črevných parazitov, malárie a tuberkulózy som začínal s jednou laborantkou, ktorá sa mi predstavila ako Šampon. Meno dostala od mojich predchodcov. Bola ne vzdelateľná. Za celý čas sa nebola schopná naučiť správne napísať do protokolovej knihy meno parazita *Ancylostoma duodenale*. Pisala ho buď ako *Ancylosto maduodenale* alebo medzeru urobila niekde inde, len nikdy nie tam, kde mala. Keď som jej to včítal, usmiala sa a povedala: „Doktor dobrý, Šampon blbá.“ I moji predchodcovia rezignovali na jej vzdelávanie. Tpežlivosť, tpežlivosť, denne bolo treba zo seba dolovať, keď emócie šepkali niečo iné. Sme však v Ázii, kde ukázať svoje pohnutky a nálady patrí k slabosti, stratte tvár, nezvládli ste situáciu, nedokázali ste sa povzniesť, ako veľa vecí úsmev Budhovej tváre. A ešte jedna dôležitá zásada - nikdy nekritizovať pred ďalšími kolegami. Kritizovaný pred nimi „stratí tvár“, nikdy vám to neodpustí a máte zatiaľto nepriateľa na zvyšok pobytu. Vidíte, toto a veľa iných dôležitých informácií nám nikto pred odchodom nepovedal, museli sme ich objavovať metódou pokus-omyl, zvyščajne v náš neprospech. O čo lepšie pripravení prišli do tejto krajiny pracovníci zo Západu, dokonca absolvovali i krátky kurz kmeštiny, my sme sa to učili od našich spolupracovníkov.

Kambodža trpela veľkým nedostatkom kvalifikovaných kádrov, vrátane zdravotníckych. Zdôraznil to i Heng Samrin, prvý predseda vlády Kambodže po

zvrhnutí vlády Pol Pota, na tlačovej konferencii pre novinárov, ktorí sa ako prví dostali do Phnompenhu, hneď po vyhnaní Červených Khmérův. Píše o tom poľský novinár Wiesław Górnicki v knihe Bambusové poselství. Na otázku, kde má Kambodža najväčšie nedostatky odpovedá: „... najviac potrebujeme lieky, obväzy, lekársku pomoc.“

V Phnompenhe už bola farmaceutická fakulta a škola pre infirmiérov (francúzsky názov pre stredný zdravotnícky personál). Preto v Kambodži pracovali zdravotníci zo Sovietskeho zväzu, Kuby, Nemeckej demokratickej republiky, ale iba Československo malo nemocnicu mimo hlavného mesta, dokonca celú obsadenú vlastnými odborníkmi. Preto sa naša skupina tešila veľkej pozornosti i úcte medzi kolegami v Phnompenhe. Obdivovali našu odvahu a na späťotčnú cestu do Takea nás vyprevádzali so želaním šťastného návratu. Cesty boli zradné, nielen jamami vykopanými polpotovcami v asfaltovom povrchu, ale i strážne strielne pozdĺž ciest, obsadené vietnamskými vojakmi, nebudili pocit bezpečia. Pri jednom návrate do Takea začali lietat guľky od strielne. Po prvej dávke sme si mysleli, že to nepatrilo nám. Pri druhej dávke sme vedeli, že to už nie je náhoda. Lahli sme na podlahu auta a šofér pridal plyn. Ďalšia dávka už bola tesne nad kapotou. Odovzdali sme dušu Bohu, telo kremácií niekde pri Takeu a zastavili auto. Príbehol udychčaný vietnamský vojačík a naznačil, že chce cigarety. Zahmuli sme ho krabičkami fajčiva a pobrali sa domov. Vietnamský vojak nesmel opustiť strážnu službu, ale nikto mu i niekoľko dní nedonesol najesť ani napit, tak čo mu zostalo než nás zastaviť strelbou a požiadať o „desiatok“ za našu ochranu.

Služba tvá 24 hodín

Ocenenie našej práci sa nám dostalo z úst najpovolanějších, ministra zdravotníctva Kambodže dr. Yit Kim Senga. Prišiel za nami do Takea a ako bývalý lodný lekár s úctou hovoril o našej misii a ťažkom živote osamelých mužov (bez tých hrišňných lások). Uznanie hreje, ale každodenná lopota zostáva na deviatich mužoch a jednej žene. Každý z nás mal svoj diel povinnosti a tú nosil 24 hodín denne, tolko, čo trvala naša služba. Telefonicky zavolajú v ktorúkoľvek večernú či nočnú hodinu a ráno je nemilosrdné. Vedrá vody odožrenú spánok, ale prúd chorých a tropické horúčavy nelútostne vyciavajú sily a zmárajú ducha.

Romanika trópop postupne mizne a mení sa na náročné a zodpovedné poslanie. Každý deň sa nám pripomína chorobami, ktoré sužujú ľudí. Tiež jedno z päťročnej vlády Pol Pota. Smutné a žalostné ako ním preferovaná čierna farba, do ktorej navliekol celý národ. Nikto mi nevedel vysvetliť filozofiu systematického vyvažovania kambodžskej inteligencie. Pod nacionalistickými výzvami zvolával vzdelaných kambodžanov z celého sveta. Cesta mnohých z letiska končila v Tuol Slengu – najväčšom väzení prebudovanom z lýcea. (Pôvodný názov školy bol Tourl Soay Prey). Vládol v ňom bývalý uč-

tel matematiky, potom fanaticky komunista a nakoniec zabijak Kang Kek Leu. Aká zvrátená symbolika; najskôr vzdelával, neskôr vo vzdelávacej inštitúcii vzdelaných vraždil. A nebolo ich málo, okolo 20 tisíc. Mučili ich kruto. Aby neutiekli, navliekali ich ako koráľky na kovové lanko pretiahnuté pod šľachou päty. V tropickej páľave na betóne bez pohnutia rany zhnisali a končili jazvou, akú nám ukázal Darum, náš „slyčný dôstojník“ s ministerstvom zdravotníctva. Po páde režimu Kang Kek Leu zmizol v džungli, konvertoval na kresťanstvo, ale Božie mlýny ho dostihli. V roku 1999 bol fotografom Nicom Dunlopom identifikovaný a po 30. rokoch ho konečne začali súdiť. Všetko zapieral, žiadnu vinu nepriznal.

Polpotovská „očista národa“ bola rozdelená na tri etapy: likvidácia inteligencie, likvidácia buržoázie, likvidácia všetkých, ktorí vedeli čítať a písať. S obľudnou dôslednosťou sa splnili prvé dve. Aký div, že prežilo iba 60 lekárov, ktorých v roku 1968 bolo 440.

Dedičstvo po Pol Potovi

Pol Pot zanechal chorú Kanbodžu, obrazne aj doslova. Zdravotnícku stabilitivosť za jeho vlády poskytovali ľudia po trojmesačnom kurze, v ktorom sa funkcia vnútorných orgánov vyúčovala na otvorených bruchách živých ľudí. Po jeho odchode zostal národ vystrašený a zakrknutý. Už iba žit znanenalo nesnieme šťastie. S kým som sa rozprával, každý mal mŕtveho vo svojom prbuzenstve. Toto všetko sa premieta v našej nemocnici. Vysoký výskyt tuberkulózy, malárie, ktorá v období dažďov, keď sa liahnú komáre, posilhuje v niektorých oblastiach až 80 percent obyvateľstva. Takmer 100-percentná infikovanosť črevnými parazitmi. Chýba pitná, nezávadná voda. Pred chýžami sa vykopú jamy, do ktorých sa v období dažďov zbiera voda a kúpu sa v nej ľudia i zvieratá, umyje sa bicykel, varí sa z nej, umýva sa ňou riad, dokiaľ v jame niečo je. Nečudo, že ku koncu mája, keď sa končí sezóna sucha, prudko vzrástli hnačkové ochorenia. Tradícia a možno i nedôvera privedú pacientov do nemocnice, keď už zlyháva tradičná medicína. Prídu s otvorenou zlomeninou až keď hnieje kosť, desať dní po poštipaní hadom, keď už odpadáva kus odumretého tkaniva na ruke, s ťažkými hnačkami dehydratované deti, vysušené na kosť a kožu.

Osveta pomáha a dôvera vzrastá, zástupy pred oddeleniami a najvyššie čísla vyšetrených v histórii prevádzky nemocnice to potvrdzujú. Občas je to poznať i na našej kondícii. Riziká trópop neobchádzajú ani nás. Potom lužný kríž pozorujete z miestnosti označenej WC a čaro tropickej noci sa mení na tmavý des z nástupu konca. Clivo tam spomínate na domov, chladné dni a noci bez potu, komárov a moskytiér, na spoluúčasť blízkych. Zabolí aj duša. O jej liečbe som si do denníka s dátumom 13. marca napísal: „Akosi samozrejme sme sa poschádzali v jedálni a začal sa pekný večer. Prítom sa aj niečo vypilo, ale o tie fľaše nejde. Tie nemerajte domácim metrom. Sú

potrebné na prežitie, na zabudnutie alebo privolanie spomienok. Aj sa pospievalo, každý tú svoju, zo svojho kraja, Domažlice, Morava, severné Čechy, Slovensko. Pesničkou sme si privolali to pekné, čo nám pripomína – veselie zábav, spomienky na mladost, lásky žien. Preklenieš 9 500 km a spievaš ju pre niekoho. Naberáš silu do ďalších dní samoty. Je nás tu desať, ale každý má svoj križ a nečaká, že si niekto ešte priberie ten tvoj. Sám si musíš poradiť. I vtedy, ak čakáš list a on nepríde. Neprivezú ho z Phnompenhu a nádej sa presúva o ďalších sedem dní. List je puto, zoznámene s výškmi života, pribratie za tichého pozorovateľa priebehu dní. Nepríde. Zavýjete do seba, stiahnete sa do samoty a kladiete si otázky. Tam, kde niet odpovede, nastupujú dohady... Listy sú častou témou dlhodobu pobývajúcich v odľahlých kútoch. Od odoslania listu po odpoved naš uplynulo 2,5 až 3 mesiace. Často som čítal s údivom, o čom mi to z domu píšú; dávno som už zabudol, čo som písal pred tromi mesiacmi. A čo mali hovoriť pred nami, listy a pozdravy, staré aj 1-2 roky, sme objavili náhodou v starej pošte, ktorá už nefungovala. Tak žilo desať ľudí a udržovalo chod krajskej nemocnice. Žilo svoj osobitý život a občas im bolo clivo.

Áno, občas nám bolo clivo a občas sme sa aj báli, tak ako 23. marca 1983. Z Phnompenhu sa večer vrátila dvojica kolegov, ktorí šli nakúpiť nové moskytiéry. Okrem moskytiér doniesli z veľvyslanectva správu, že v Angole bolo povstaleckou organizáciou Unita zajatých 66 Čechoslovákov, vrátane rodinných príslušníkov, pracujúcich v papierni v Alto Catumbelo. Vzhľadom na našu odlúčenosť, neexistujúce telefónne spojenie a krehkú bezpečnosť nám veľvyslanec odkazuje, že kto sa psychologicky cíti v ohrození a bojí sa o svoj život, môže sa vrátiť domov, a nebude sa to hodnotiť ako nesplnenie kontraktu. Ponuka alternatívny je horšia ako jednoducho. Vnaša do mysle množstvo dôvodov za a proti, do hry vstupuje chlapská česť, trochu i romantika dobrodružstva, život na hrane rizika s možnosťou konca. Všetko sa pretriasalo, v krajnom prípade možnosti našej záchrany, krutosť ázijských väzňov, každý sa musel vyjadriť a nakoniec sme sa rozhodli, že zostaneme. Ale strachu sme sa nezabavili. Tento večer bol jediným z okamihov, keď pravda o cene života je hmatateľná a na dosah ruky. V noci sa mi prisnil hrozny sen: dvaja Azijati usilovali o mój život. Viedol som si statočne, kým na mňa nevy pustili psiu ohavu. Počkal som, až pes bude klesať k zemi a celou silou som ho nakopol – do pelaste postele z týkavého dreva a zavyl od bolesti. To prebudilo spolunoclažníkov. „Čo sa robí, už sú tu?“ pýtali sa vystrašene. Odvtedy mám skrivený prst na pravej nohe.

Mámnivé trópy

Ako mámnivo a exoticky znie slovo trópy. Vábia tajomnosťou, dráždia nepoznaným, obklopa čarom osobitosti a ospalou dynamikou, uchvátia nocami, hviezdnyh baldachýnym oblohy, ktorá v človeku otvára priestor.

Pritom však sme Stredoeurópania, zasadení v trópoch akosi umelo. Karel Čapek vo svojej knihe Cesta na sever vysíhol, kam tiahne naša prirodzenosť: „... pretože sú tam briezky a lesy, pretože tam rastie tráva a tľbieta sa hojnosť blahodarnej vody, pretože je tam srieborný chlad a rosná hmľa... pretože i my sme už sever a v hlbke duše nosíme kúsok svojho chladného a sladkého severu, ktorý sa neroztopí ani žatevnou páľavou...”

Navzdory tomu viem, že sa mi bude za trópmi cnieť. Prihlásilo sa to 10. novembra 1983 o 22.00 hodine na streche ubytovne, kde sme v rozložených nosidlách pre ranených trávili väčšinu večerov. Kosák mesiaca visel nad Slovními horami a predžili sa žltým zrkadlením v rozčereanom jazere. Kožené listy palieom láskané vánkom sa o seba šuchotavo obtierali, roztrúsené cikády vřz-gavými pántikmi krídlel bojovali s kvákajúcimi žabami o post sólistu. Z dialky hučal splav pri Baray z prebytočných vôd Takejského jazera. Vaha, zvukomalebná tropická noc, v ktorej telo, oslobodené od zvieravých šiat, vznáša sa v myšlienkach k éterickým výšinám. Po takýchto nociach sa mi cnie. Mnohí, čo strávil čas života v trópoch, zostali nimi poznačení. Nie zdravotne, ale filozofiou života, ceremoniałom všedného dňa a mystikou ospalej dynamiky, hladajúcej štvrtý rozmer. Tu naši chvíľu pre seba, uvedomenie si spolupatričnosti s prírodou a zemitosť svojej podstaty. Až tu som úplne pochopil podstatu textu knihy Antoine de Saint-Exupéryho Citadela: „Ved život, ktorý vedieš tam v dialke, je na poláskanie tak skúpy. A naozaj, poznal si za osamelých nocí chvíľe zúfalej túžby po tej či onej žene, ktorej obraz sa ti vybavil. Lebo uprostred ticha každá krásnie... Lásku však môžeš poznať iba v dobe milostných prázdnin. Tá túžba po láske ta môže znepokojiť, lebo si zabudol, že láska je vo svojej podstate len túžba po láske...”

Po takomto spirituálnom rozjímaní si spomeniem, že už tretí deň beriem antibiotiká, že na nohách sa mi objavuje plieseň (chodíme naboso), Honzaju má na hrudi, Oľda v rozkroku. Je obdobie dažďov a veci donesené z domu vlnnú a plesnivejú.

Ako služby plnia túžby

Náš turista pozná čaro balkánskych trhov, kde sa dá preberať, zjednávať, kde sa obchoduje. Následná návšteva kamenného obchodu pôsobí umŕtvujúco, obchodovanie prešlo do suchopárnej výmeny tovaru. V Kambodži ten šok nehrozil. Hlavnými centrami s vyextrahovanou podobou obchodovania sú trhy. Sú pestré, krásne, živé a pútavé. Obrovský obchodný dom s tovarom rozloženom po zemi, na drevenej polici veľkej 2x2 metre, rozvešanom na podporných hranoloch malých šiatrov. A pri ňom alebo na ňom sedí, čupí, leží, hojdá sa v sieti, raňajkuje, obeduje a večerňa predavač, predavačka s dietatom alebo celá rodina. Vo vyčlenenom sektore sú reštaurácie veľké asi 2x3 metre, nízucký stól, po obvode niekoľko stoličiek, a za ním jeden-dvaja kuchári. Niečo hotové sa donesie z domu, väčšinou sa pripravuje pred zrakom zákaz-

nika. Servíruje sa v miskách podobných bujónkam a umýva v jednom vedre, v druhom oplachuje. Tradicionalista dostane paličky (pevné povyberá, zvyšok vypije), pokrokár krátku lyžicu, s ktorou bagrovo posúva jedlo priamo do úst z priloženej misky. Servírujú aj cez ulicu alebo rozznášajú na podnosoch.

Trh nepôsobí chaoticky, je rozdelený do sektorov: kusový textil, metráž, galantéria, sklo-porcelán, železiarstvo, farby-laky, bicykle, mäso, ryby, ovocie-zelenina, bylinkári, ryža, papiernictvo. Stánky sú v radoch vedľa seba, hranice vlastníctva niekedy nebadateľné, konkurencia hmatateľná, ale nenávisť chýba. Ak nemá požadovaný tovar, donesie ho od suseda, poradí, kde je to, čo práve hľadáte, a pozve aj nabudúce. Vábia ako sirény, ceny nadsadia, aby bolo z čoho spúšťať. Rituál sa začína výkričnou cenou napísanou na kartičke, potom vám podá ceruzku, vy jeho cenu preškrtnete a zrubete na polovicu. Začne lamentovanie, ale spustí, vy opäť škrtnete a trochu pridáte ku zrubanej, on to na vás skúša cez cily a neustále opakuje SAMAKY (družba, je rok 1983) a dáva svoju cenu do krúžku. Vás to nevezalo a s rovnakým zaklínadlom zakrúžkujete svoju nominálnu predstavu o vybratou tovare. Predavač krúti hlavou, uberá úsmev, vy mlčíte – kto popustí? Chvíľa rozhodnutia. Stahujete papier, naznačíte odchod, ale iba toľko, aby ste uvideli privolávajúci pokyn ruky – „ber si to, aj tak som zarobil, ale mohol som viac“.

Návšteva thru patrila k stabilnému rituálu návštevy Phnompenhu. Podobne ako návšteva bazéna v hoteli Samaki (predtým Le Royal), kde bývali medzi národné organizácie, lenže väčšinou nebol chlór, ani kúpanie. A ešte jedna reštaurácia na brehu Mekongu, kde mali výborné žabie stehienka. Povinná bola i návšteva nášho veľvyslanectva, vyzdvihnutie pošty a trochu poklábosenia. Tých pár zamestnancov uviňalo zmenu tém a možnosť zísť s nami do mesta. Opuštit budovu stráženú vojákmi mohli iba vo dvojici, ale ako to v malej, izolovanej komunite býva, nášť toho „druhého“ nebolo vždy ľahké. Trhovci nás po čase poznali, volali zďaleka „Takeo doktor“ a ukazovali novinky na sklade. Ak ste so sebou nemali dostatočnú hotovosť, dali na dlh, pri najbližšej návšteve to zaplatíte. Tak som kúpil rádio, na ktoré som nemal hotovosť navzdory tvrdeniu licitovaniu. Nevadí, rádio bolo hneď v krabici, dlh zmažeš nabudúce, lenže nabudúce som nemohol. Kolega Karol dostal peniaze, číslo stánku, predavača v života nevidel, ale on naňho už zďaleka kričal: „Doktor Takeo, radio Sharp.“

Mal som rád thry, miesta zhľuku ľudí, brodenie sa v dave, hlasné výkriky. V Takeu bol jediný, malý, ale dobre zásobný. Denne sme tam skoro ráno nakupovali suroviny pre našu kuchyňu, doprevádzaní niektorou z kamboďských kuchárov. Chladničky nemali a prasa alebo slepky zabíjali tesne pred otváracou hodinou. Tovarom pokrýli stoly, muchy pokrýli tovar a bolo otvorené. Naš jedálny lístok sa po celý rok takmer nemenil: ráno vajčička na sto spôsobov, na obed hustá polievka z čohokolvek a večer bravčové alebo kuracie mäso s ryžou, zemiákmi a s uhorkovým šalátom. Napriek dennej konzumácii vajčičok mám dodnes cholesterol v norme, ale pol roka po návrate som sa nemohol na uhorky ani pozrieť.

Siedmeho januára 1984 oslávila Kambodža 5. výročie oslobodenie z temna polpotovej hrôzovlády. Od roku 1979 ušla veľký kus, Kambodža býva, je najedenná, oblečená, chodí do školy, dostáva zdarma zdravotnícku starostlivosť, vrátane liekov. Kambodža sa usmieva, v Kambodži je *ló* (dobro). Ako žije Kambodžan?

Maličky novorodenec bez plienok, povojníka a perinky – v náručí matky. Keď sa začne dívať na svet zhora, je uložený obkročmo na boku matky. Matkino vysunuté bedro tvorí sedačku a obkročná poloha je dobrou ortopedickou prevenciou proti vykľbeniu. Ženy tak stoja s deťmi pri nekonečných debatách a vysunuté boky zvlínia ich telo do driečnej, ľadnej krivky. Štvor-päťročného Kambodžana posadia samostatne na bicykel, buď na prednú sedačku z kromy, ale najčastejšie zaprie nožičky do železa zadného nosiča a ručičkami sa drží rodiča ako kliešť. Naše dieťa by vrieskalo, rodičov by vyhlásili za hazardérov, ale malý Kambodžan si pokojne sedí i na tej najhrbiatejšej ceste. Deti majetnejších rodičov tak sedia na malej motorke, výhradne japonskej.

Náš Kambodžan podrástoľ a zverili mu bicykel. Ten je tu najhlavnejším dopravným prostriedkom, najmä na vidieku. Na bicykli prevezú čokoľvek a na akúkoľvek vzdialenosť. V upletenom koši metrákové prasa a 30-40 slielok, kačíc, zviazaných za nožičky, prevesených cez tyč, do výšky hlavy naskladany košíkársky tovar. Krajina plná bicyklov a mestá nimi prehustené. Tie najnovšie boli krásne, farebné, objekty našej závisťi, vyzývajúce nasadnúť. Pretože sú určené do oblasti, kde ženy nosia sarong, špice na predných kolesách sú kryté ozdobným plechovým tunelom, zadné koleso bielou drôtenou ozdobou. Z bicykla sa ľahko stáva bicykel-taxík zmäččením zadného nosiča, trebárs jutovým vrecom. Vela ráz som chcel ísť domov pešo a dýchať vôňu zeme, ale odkiaľsi sa vynoril bicykel a majiteľ mi naznačil, že je volný.

Druhým verejným dopravným prostriedkom je riksša. V mestách obstarávajú prevážnú časť mestskej dopravy a sú požehnaním preludnenej Ázie. Dostanú sa do najtesnejšej uličky, cez najhustejší dav, sú rešpektované šoférmí. Práca riksš je ťažká, niekedy sa na sedačku natlačí celá rodina i s nákupom. Mnohí po celodennej lopote spia schúlenní na sedačke pre zákazníkov. Keď už nevládzu, zjídu k babke s bankami, ktoré prisaté na chrbte podporujú prekrvenie a odplavívia toxické metabolity. Rozumel som ich nenávisťným pohľadom, keď som šiel pešo po ulici.

Za riksšou-bicyklom je riksša-motorka s prívesom pre 8-10 osôb a tovar. Pre-máva na väčšie vzdialenosti, zväžza ľudí a tovar z vidieka do mesta.

No a príde autobus. Ten krásny koráb kambodžských ciest, pestro natretý, obložený ľuďmi, zvieratami, ovešaný ozdobami. Sedí sa v kabíne s oknami bez skla, sedí sa na streche, pod kabínou je v celej dĺžke plocha pre všetko, čo možno predat. Vzadu sú naviazané košíky, bicykle, ak ho nedôverčivý majiteľ nevezal so sebou na strechu. Na rebríku stojí muž s pišťalkou. Pišťkaním signalizuje šoférovi, že ho predbiehate (späťne zrkadlá chýbajú), zvoláva na

zastávkach rozbehaných pasažierov. Sú to utiešené stroje spájajúce človeka s človekom, prúdiaci život po tepnách ciest.

Veľmi by sme ublížili ázijskému konfkovi, ak by sme ho obišli pri výpočte prepravcov. So zvesenou havičkou a utahanými očami cupotá drobnými kopytkami od skorých ranných hodín, za sebou dvojkoľák s gumovými kolieskami vrchovato naložený ľuďmi a tovarom. Jeho údel mi tu pripadá najbiednejší. Po úzkej stope života, vymedzenej očnými klapkami, je neustále poháňaný až... na mäsiarsky pult.

O niečo majestátnejšie sa vynímajú kolosovité telá vodných byvolov. Čierna pancierovitá koža pokrytá riedkymi štetinami sa po vynorení z vody leskne na slnku. Ťahat umelecký vyrezávaný rebrianiak na takmer poldruhametrových koliesách, zobrazeny už na reliéfoch Angkor Vatu, je pre neho hračka i pri plnom naložení hrnčiarškymi výrobkami, dreveným uhlím, drevom stavbným či na kúrenie. Obýčajne ťahne po cestách 5-6 povozov v zovretom útvara. Dostali od nás hrdé pomenovanie „ťaháci“.

Počas jedného roka každý z nás slávil narodeniny, kambodžské a vietnamské štátne sviatky, do toho prišla nejaká svadba, pohreb, zjazd mládeže, strannícke konferencie a podobne.

Narodeniny sme slávil „v úzkom kruhu“ so slávnostnou večerou, ktorej menu si vždy zostavil oslávenec a pripravili ho dievčatá z kuchyne. Nikdy nechýbali žabie stehienka, ale nechcel som vidieť tie odporné ropuchy za živa. Po príjtku a vinšoch sme zaspievali hymnu našej skupiny a pokračovali ódy na oslávenca. Texty skladal Lojzo na známe melódie.

Úryvok hymny s melódiou piesne „Už se ten tálišký rybník nahání“:

„Na behu Takea residence stojí
a v ní pár mládenců o ktk se bojí
O šji labutí, o mužné moudí
co kdyby Polpoiti chtěli je tnouti.
Evropa daleko Phnom Penh je blízko
zajdem do Liberty na jedno pivko...“

Úryvok z piesne k mojím narodeninám s melódiu piesne „Už se ten tálišký rybník nahání“:

„... dal jsem se naverbovat
Kměry jít kurířovat
Žít tady rok prý mám bez žen a dívek
Jíst rýži spávat sám, v špitále chlívek,
možná že po měsíci zajdu na tasemnici.
Potím se průjmy, mám a v noci nespím,
hubnu a uvadám, k moři však nesmím,
nevím co počít si mám, asi si frtana dám...“

Devät mužov a jedna žena, stratení v štrej Ázii, si vytvárali virtuálnu slávnosť. Prilevanie kalíškov do ohňa imaginácie sa skončilo rannou kocovinou. A opäť na strechu, vedrá vody na hlavu, telo na korbu Land-Rowera a sám chorý liečiť choroby iných. Včerajší večer zmutoval do smútku i spomienok a svedectva magnetofónovej pásky.

Oficiálne a štátne oslavy sa začínali so zapadajúcim slnkom, horúčava zmära i domorodcov. Vietnamský štátny sviatok sme slávil v polorozbúranej poschodovej budove. Pretože v čase osláv bezpečnosť nebola najlepšia, poslali po nás dva gazdky, na každom s dvoma vojakmi so samopalmi vpredu a dvoma vzadu, medzi nimi náš land-rower. Presun bol rýchly! V prázemí už čakali „vietnamskí dobrovoľníci“ (oficiálny názov príslušníkov vietnamských ozbrojených síl), na tvárach vryté stopy tvrdého života bojovníkov, kambodžské ženy a muži v slávnostnom. Rozsadili nás medzi hostí, moja

susedka bola pekná Kambodžanka, lenže konverzácia viazla, ja som nevedel po kmérsky a ona len po kmérsky – tak sme sa na seba usmievali. Prvý chod boli čínske čierne vajčička so zmäknutou škrupinou. Pre miestnych delikatesa, pre mňa nepoživateľná. Po otvorení škrupiny vykukol na mňa zobáčik a mne sa zdvihol žalúdok. Čo teraz, odmietnuť je nezdvorilosť, všetci sa dívali ako si s tým poradíme. Daroval som to kambodžskej susedke ako znak úcty k ženám. Dar bol s vďakou prijatý a na stole zostal kúsok zobáčka a časť nožičiek. Potom prišlo niečo ako guláš a spozorneli sme. Vedeli sme, že Vietnamci jedia psy, pred zabitím ich týrajú, aby sa im mäso dobre prekrvilo. Niečo som si naložil a cez nášho Frankyho som prosil o odpustenie všetkých psov. Hostina sa končila za hustej tmy. Gazík vpredu, gazík vzadu, kužel svetla osvietil cestu, ale stal sa i dobrým terčom, domov sme došli bezpečne.

Hostina takejských policajtov bola veľkolepá, kusy kravy sa varili celé popoľudnie v obrovskom kotli zapustenom v zemi. Pekáče mäsa, saigonské závitky, ryža taká a onaká, nemocničné sestry a laborantky ako servírky. Anesteziológ líjka mi poradil, že pečené mäso od kosti je veľmi chutné. Bolo, až do premietania filmu na našej rezidencii. Zrazu sa mi plátno začalo otáčať a ja som zafilil vzostup jedla opačným smerom. Najprv som si myslel, že to zvládnem, ale po prvom stiahnutí bránice som uznal svoj omyl. Rýchlo k východu; z bezpečnostných dôvodov bol zamknutý. Zatal som zuby, líca sa mi naduli a čakal som na kľúčikara. Neviem, koľko zastávok mala moja krížová cesta až k nám na poschodie. Dvere na WC neboli (ani poklop), hviezdy sa ligovali a ja som mal tak blízko k Bohu. Prišlo mi ľúto zísť z tohto sveta pre kúsok hlúpeho mäsa od kosti. Uspokojovalo ma, že testament bol na veľkyšlanectve a nikto nezostane opomenutý. „Stromy zomierajú postojáčky“, ja somár v záchodovej miše. Celú noc som pendloval od postele k miše. Poviete si, je tam toho, ale nezabudnite na obrad spania pod moskytíerou. Nemali sme matrace, ale splasnuté gumové matračky na tykových doskách. Podstrčiť pod ne moskytíeru po celom obvode postele, aby sa žiaden komár nedostal dovnútra, chce čas, a keď ste už temer pri konci, poplach a rýchlo von do noci na misu. Dlho som nenávidel hovädzie od kosti!

A potom prišla oslava oslobodenia Kambodže od Pol Pota. Bola to veľká paráda s vojenskou prehliadkou, vypúšťaním holubov, alegorickými vozmi a večerným banketom. Hrala tam i živá hudba, pripomínalo mi to známú pieseň, z čoho sa vykluli Podmoskovské večery. Palmy a Južný kríž nepatria k Moskve a sotva i tanec muža s mužom v alkoholovom opojení. Vietnamský dôstojník mužnej tváre, poznačenej strádaním a pevného stisku rúk, ma vyzval k tanču. Neviem, či sme obaja chceli tancovať rovnaký tanec, ale ten hybrid bol v súlade s clivitou podmoskovských večerov. Šialená sociálna patológia, nahradenie ženy mužom, pretrpený údel z odlúčenia. Nechcem to viac zažiť!

Prežili sme v Kambodži viac ako rok, v prostredí úplne odlišnom než boli naše dovtedajšie skúsenosti. S inou kultúrou života, zvykmi, obťažnou komunikáciou z neznalosti miestneho jazyka. Museli sme si na veľa vecí privyknuť, v niečom sa prispôsobiť, prijať niečo z ich štýlu života už aj preto, že je stáročiami vyselektovaný ako najlepší.

Nebezpečná premena, ktorá postihla mnohých belochov, samostatne pracujúcich v obklopení domorodcami: Zapadol do chatče k domorodke, naploddil detí a prijal filozofiu, že toto je naozajstný, pokojný, zmysluplný život. Život umožňujúci siahnuť až na dno tých najpôvodnejších hodnôt ľudského života: duševná vyrovnanosť, radosť z pobývania v dobroprajnom spoločenstve, čas na lásku, styk s krásou, prírodou, striedanosťou, a podobne.

Na čo som si ani po roku nezvykol, bola všadeprítomná špina. Ba naopak, čím ďalej, tým viac som bol na ňu alergický. Ako silno som túžil sadnúť si do čistej reštaurácie k bielo prestretému stolu, a nie dívať sa na suseda, ako si pri stole vyberá špinu medzi prstami na nohách, ako mačky a psy drvia kosti, ktoré im na zem hádžu stolovníci, denne na seba liať studenú vodu z jazerá veľkou naberačkou namiesto sprchy a veľa ďalších detailov.

Preto, keď nadišiel čas odchodu, každý deň navyše bol utpením a obetou. Presluhoval som len dva týždne a odletel Aeroflotom z Phnompenhu, cez Hočimin a Hanoj do Moskvy. Bol marec, v Moskve -12° C, a ja som behal po letisku v ľahkých bavlnených nohaviciach a košeli a zhaňal kanceláriu ČSA, aby som si potvrdil letenku Moskva-Praha. „Bářišne“ ma bezočivo posielali z kancelárie do kancelárie, sotva pritom dvíhajúc hlavu od brúsenia nechtov, česania vlasov, popíjania čaju. Až sa ma ujala „hábuška“ zo stánku s pirôžkami: „Mladý muž, čo naháňate, vidím vás prebehnúť okolo najmenej trikrát.“ Podelil som sa s ňou o svoje problémy, ktoré rýchlo vyriešila: „Počkajte pri východe číslo 24, tam príde Andriuša, on vám pomôže.“ Bolo to ako zjavenie. K stánku sa už hrmuli naši turisti v kožuchoch a opovržlivo na mňa zazerali. Andriuša pomohol, ešte mi ukázal kufer v batôžinovom priestore a ja som nasadol do lietadla ČSA. Vysušený ako treska. Ruská letuška mi totiž z Hanoja odmietla dať viaccej vody (mój pitný režim bol nastavený na 2-3 litre denne). „A čo vám to nestačí? Pozrite sa okolo, všetci sú spokojní!“ Na letisku mi za dolár dávali 75 kopejok! Odmietol som, pil som z kohnútka na toalete.

Bol som doma a opäť som zneistel. Vypadol som z rituálov, choval sa hrubo, napomenuť ma a ja som sa v spomienkach vracal a predstavoval si, čo sa asi v tom čase deje v nemocnici, v rezidencii...

Tri mesiace som sa zžíval s Kambodžou, rovnako dlho som sa usídlil doma.

EGYPTOLOGICKÉ DENNÍKY

JÁN MIDŽIAK

Přšu sa 60-te roky 20. storočia, Núbia je súčasťou Zjednotenej arabskej republiky, na jej čele stojí Gamál Abdal Násir a nová „Vysoká priehrada“ v Asuáne sa buduje v úzkej spolupráci so Sovietskym zväzom. Československo reagovalo na výzvu medzinárodnej akcie UNESCO tak, že na záchranu starovekých pamiatok Núbie vyslalo našich odborníkov.

V tom období a v tej politickej klíme to bola pre egyptológa FF UK v Prahe profesora Zbyňka Žábu veľká výzva i jedinečná príležitosť nadviazať kontakt so svetovou egyptológiou. Pri výbere účastníkov to nemal ľahké. Odborníci museli byť aj patrične politicky uvedomení, do zahraničia nemohol vycestovať hocikto.

Keď sa študent 2. ročníka arabčiny z bratislavskej univerzity Ján Midžiak dozvedel, že pražská fakulta hľadá tímočníka na expedíciu do Egypta, neváhal. Rozhodol sa presúpiť do Prahy a prihlásil sa na štúdium do 1. ročníka egyptológie, ktorý sa vtedy otváral. Jeho robotnícky pôvod a členstvo v KSČ zaručovalo, že je „politicky spoľahlivý“.

Expedícia, na ktorej sa zúčastnil študent Ján Midžiak prvý raz, bola v poradí už štvrtá, a v oblasti údolia Nilu, v dĺžke asi päťsto kilometrov, získalo Československo až dve koncesie. Oblasť, v ktorej bádali, bola postupne vyludňovaná, ľudia opúšťali svoje obydliá a stahovali sa do bezpečia. Poznánky či zápisky Jána Midžiaka dokumentujú stav vecí fragmentálne, ale aj zo strohých poznámok možno vyčítať mnohé, nielen „ako tam bolo“. Čítať v nich jeho úprimné zaujatie týmto projektom, snahu a úsilie pomôcť veci. V zápiskoch sa skrýva hodnota, o ktorej sa zvykne hovoriť, že sa nedá vyčísliť nijakou menou. Som presvedčená, že to mohla byť zaujímavá a pútavá knižka, keby sa „osud“ Jána Midžiaka po roku 1968 politicky neotočil o pár sympatických stupňov.

Ako vôbec prvý Slovák, študujúci na Karlovej univerzite egyptológiu, si zarábal aj ako externý rozhlasový hlásateľ. Zhodou okolností mal službu v tú osudnú noc z 20. na 21. augusta 1968. Vraj už vtedy vedel, že za toto raz kruto zaplatí. Vyhodili ho z KSČ, čo nebola preňho tragédia, ale skôr vyslobodenie, no nášilný odchod z 5. ročníka egyptológie, ktorú mal rád, to už nebola maličkosť. Prišiel aj o externú spoluprácu na fakulte v ČSl: egyptologickým ústave FF UK v Prahe. A od rozhlasového mikrofónu ho, samozrejme, odstavili tiež.

V Prahe potom prešiel rôznymi zamestnaniami – krátko pracoval v technickom oddelení paláca Lucerna, potom u kamenárov, bol skladníkom, šóférom, vozil robotníkom obed, neskôr vypomáhal v šatni v Paláci kultúry, tri roky pracoval na zimnom štadióne na pražskej Štvanici ako roľbista. Keď Husák pritvrdil a normalizácia sa rozbehla plnou parou, Ján Midžiak „vdaka nej“ spoznal mnoho ľudskej zbabelosti.

Roku 2003 sa z Prahy, kde prežili väčšinu života, presťahoval naspäť do Vrútok. Má 77 rokov a do Prahy sa rád vracia najmä za dobrými priateľmi.

DOKUMENT O JÁNOVI MIDŽIAKOVI

Od nášho prvého stretnutia s Jánom Midžiakom mi bolo jasné, že je to človek výnimočný svojou skromnosťou a hoden toho, aby sa o ňom natočil dokument. Do Slovenskej televízie som ponúkla námet ešte v septembri 2005. Ako dokumentaristka som si počas tvorby námetu a scenára prišla na svoje – Janko napríklad s úctou opatruje staré osvedčenia svojho otecka, že môže pltníčiť, spolu s pochvalným listom za vynikajúci výkon rušňovodiča. Ale aj list statočného pána profesora Zbyňka Žábu, egyptológa z Univerzity Karlovej, ktorý sa počas normalizácie listom prihovára u mocných za svojho študenta Jána Midžiaka, aby tento mohol aj naďalej pracovať aspoň v ústave egyptológie.

Jankov denník z dvoch egyptských vedeckých expedícií v rokoch 1963 a 1964 považujem za najzaujímavejší dokumentaristický úlovek. Verím, že úryvky z neho zaujmú aj čitateľov Zrkadlenia/Zrcadleni.

Je to unikátny dokument už aj z toho dôvodu, že miesta, o ktorých čítame a po ktorých sa vo svojich predstavách pohybujeme, sú už dávno pod vodou. Bola by večná škoda, keby takáto cenná „literatúra faktu“ zostala navždy ukrytá len v Jankovom súkromnom archíve.

Už len dodám, že takmer hodinový dokumentárny film Slovenskej televízie a spoločnosti Píknik Pictures s.r.o. o Jánovi Midžiakovi vysielala Slovenská televízia v premiére večer 21. augusta tohto roku.

Hana Daubnerová, august 2009

EXPEDÍCIA 1964 – ZÁPISKY JÁNA MIDŽIAKA

Praha – Káhira 7. apríl. V Káhire na letisku sme si už počínali ako starí mazáci. Dostali sme hneď so sebou batožinu kargo, ktorú sme posielali v debnách, a to vďaka Rizgalovi, prišiel nám aj s fotografom Jardom Novotným a šéfom (profesorom Zbyňkom Žábnom) naproti.

Expedícia pod vedením profesora Zbyňka Žábu je v poradi už piata a čo do počtu účastníkov najväčšia. Ďalší jej členovia: Dr. Jaroslav Novotný, fotograf a konzervátor, promovany historik a lekár Evžen Strouhal – vedúci archeologickéj skupiny a zároveň i lekár expedície, Dr. František Váhala, ktorého hlavou náplňou práce je zanašanie nálezov do máp, Evžen Hnátek, zastupuje chorého kapitána našej lode a je zároveň i hospodárom. A napokon sme tu v kompletnej zostave my, všetci štyria poslucháči egyptológie z FF UK: Pavel Červíček, Jaromír Málek, Miroslav Verner a ja.

Káhira 8. apríl. Už ráno sme boli s Evženom Strouhalom pri pyramídach, rovnako aj na druhý deň, no večer sme už s Jardom pripravovali debny do Núbie.

Keďže v piatok má Mohamed voľno, išli sme buickom na celodenný výlet do Dachšúru. Na spojkę z fajjumskej cesty do Dachšúru nás zastavili vojaci a museli sme sa vrátiť do Káhiry, odkiaľ sme šli na juh po pravej strane kanála. V Dachšúre sme zliezli všetky vnútorné priestory Snofwovej romboidálnej pyramídy, potom sme zastavili v Sakkáre pri Džoserovej pyramíde; rekonštruovaný bočný vchod do celého komplexu (Lauerom) má krásne stĺpy... Prezreli sme si ešte hrobku Tejovu a Serapeum.

Večer som s Mohamedom robil zoznam potravín. Ukázalo sa, že budeme mať problémy. Keďže väčšina Núbijčanov sa už presťahovala do nových domovov, nemohli sme rátať s dopĺňaním potravín, najmä mäsa, z miestnych zdrojov tak, ako to bolo minulý rok. Hovädzie mäso v konzervách vôbec nedostali! Vyhlíadka, že celý čas budeme konzumovať iba baraninu, nebola práve najpríjemnejšia. Pritom sme nedostali kúpiť ani všetkých 600 kusov konzerv, predali nám len 200. Snáď sa nám po ceste podarí niečo dokúpiť. Ja som dostal na starosť pokladnicu na stravu.

13. apríl. Dopolednia nastalo balenie osobných vecí. Pri raňajkách šéf rozhodol, že vyrazíme len v prípade, ak skončíme balenie do 15.00 hod. Bolo asi 15.30, keď on sám ešte len začal nosiť svoje veci. Ak pripočítame nakladanie vecí do gaza a šéfovo lúčenie s mačkami, tak sa netreba čudovať, že sme vyrazili až o 16.50. A to sme ešte v meste nakupovali... Ja som sa viezol s partiou v gaze, ostatní v buicku. Mali sme sa strehnúť pri pomníku. Čakali sme za Káhirou asi hodinu, ale nedočkali sme sa, tak sme sa vrátili späť do ústavy a tam sme aj prespali. Až neskôr v Suezе sme sa dozvedeli, že šéf na nás nečakal, pretože si myslel, že sme už vpredu; blúdli totiž po Káhire a to ho zdržalo.

Ráno sme sa stretli v Suezе s ostatnými, ktorí spali pri mori. Čakala nás ešte oprava buicka a po obede cesta do Sochny. Tu sme sa utáborili a okúpali.

Cestou do Marsá alam sme stáli v Safage. Kupovali sme rybie konzervy. Nepodarilo sa nám zohnať mäsové ani v Kusére. V „našej“ zátoke za Safagou sme sa okúpali, do Marsá alamu sme došli potme. Šéf nechcel spať pri Kusére, tak sme ostali pri ceste do Edfu v púšti.

Ráno sme zhaňali benzín, v Edfu sme si kúpili aj ovocie a hned sme pokračovali ďalej. Do Asuánu sme dorazili až potme a hned sme šli na večeru a potom na džús. Našťastie sme stretli rejsa Kerétiho (rejs - parták pomocníkov, nosičov) a ten nás zaviedol k našej lodi. „Sadk el Núba“ (Priateľ Núbie) nás už čakala za priehradným múrom Saad el Ali (Vysoká priehrada; Ali=velký, vysoký, Saad=priehrada). Evžen Hnátek a Jardo Novotný prezreli loď a hned sme tam aj zostali spať.

Asuán – priehrada 18. apríl. Ráno sme s Jardom Novotným skontrolovali motory, doplnili olej, vyčistili karburátory; Mohamed a rejs Keréti ich nasadili na člny a hned sme ich aj vyskúšali. Chytili ľahko.

Ešte predpoludním sme premiestnili loď do Šellálu – oproti stanici ako vlni. Lodivod sa cestou ukázal ako neschopný. Najskôr sme odtrhli záchranný čln,

ktorý sme vliekli na boku lode, zle si vypočítal priechod na stavbe, a potom takmer narazil na bôju. Chlapci to, našťastie, zbadali a pomocou motorov zachránili situáciu. Popoludní som bol s Mohamedom na nákupoch. Výrazný nápis na priehrade sa nedal prehliadnuť. Bol v ruštine i arabčine: „Budovateľia Vysokej priehrady, do prehradenia rieky Nil zostáva 28 dní!“

Celý deň som obstarával s Mohamedom nákupy potravín, no mäso sa nám nepodarilo kúpiť ani v Asuáne. Na druhý deň ráno sme sa preto vybrali s Mohamedom do Sahary. Bolo to mestečko na druhom brehu starej priehrady, bývajú tam i sovietski experti, takže je tam dobrý obchod. Mali však len tuniaky a nepredali viac ako 10 konzerv. Popoludní sme sa vybrali do Asuánu na posledné nákupy čerstvej zeleniny a vajíčok. Vrátili sme sa až o 18.00 hod., takže sa nedalo pomýšľať na vyplávanie.

Ráno išiel ešte Evžen Strohal pre séra proti besnote, lebo sme počuli, že v Núbii sa potulujú svorky hladných psov, ktorých tam zanechali odchádzajúci Núbijčania. Evžen Hnátek a Jardo Novotný vybavili zaťaž ďalšie mäsové konzervy a priniesli 100 kusov, no iba baraních. Na Gebel Šišu sme vyrazili bez lodivoda. Obedovali sme u Mohameda a fotili sme na dvore všetky ženy a deti. Poobede sme vyniesli zo skladu potrebné veci na loď. Až do večera obliehali našu loď deti a pýľali si od nás náhrdelníky (mali sme totiž so sebou slušnú zásobu pekných darčiekov z jabloneckej bižutérie).

Gebel Šiša – Šellál 22. apríl. Ráno išiel Jardo Novotný, Evžen Hnátek, Mohamed a Saád na malom člinku do Šellálu. V Asuáne boli so Šunbagim, aby nám prideli nejakého lodivoda. Slúbil ho na 24. 4. ráno. Na železničnej stanici sa dozvedeli, že sudy s latexom, na ktoré veľmi čakáme, sú v Luxore. Mohamed ich poslal z Káhiry ako spešňinu a slúbili, že 23. 4. budú tu. Latex nám nahrádzal umelú hmotu, pomocou ktorej sa robia odťahky skalných kresieb a nápisov, takže bez neho sa nezaobídeme. (Teploty: 28; 49; 23) (Poznámka: zaznamenané sú tu maximálne denné teploty v poradí: teplota vzduchu v tieni, na slnku a teplota vody)

Asuán – Šellál 23. apríl. Dopoludnia sme boli všetci okrem Jardu Novotného na západnom brehu oproti Asuánu, na Kubel el – Hava, kde sú hroby správcov (hodnostárov) zo Starej a Strednej Ríše (6.-12. dynastie). Videli sme tam množstvo lebiek a kostí, vyhádzaných s výkopmi, roztrhané obaly mincí, rakvy i jednu múmiu. Keďže odkryv (výkop) stále prebieha, sú mnohé hroby zatvorené.

Na druhý deň dopoludnia Jardo Novotný a Evžen Hnátek behali ešte za lodivodom a latexom. Nič priaznivé. Lodivod síce prišiel, no pobyt s nami len na jeden mesiac sa mu máliť a chcel aspoň na tri mesiace. Rozhodli sme sa, že odídeme bez lodivoda i bez latexu. Po chvilí nás „nabúrara“ vlečná loď; výsledok – rozbitá jedna sviečka na motore. Šli sme zavčasu spať. V noci už štípu moskyty. Teploty cez deň vyskočili na 31°C v tieni (o 15.00 hod.)

Šellál – Táfa 25. apríl. O 12.00 hod. sme vyrazili konečne na juh. Keď sme prechádzali cez priehradu, fotil som zariadenia na vode v miestach, kde budú

prehadzovať koryto Nílu. Z pravého brehu bola už navrhšená slušná hrádza. Teplota znovu stúpila. V tieni 33°C, na slnku 51°C. Asi o 18.45 hod. sme zakotvili v Táfě, bolo to dost prudké prístátie. Zažili som nočný koncert žiáb a spal som prvý raz pod moskytierou. (Teploty: 33; 51; 25)

Kalábša 27. apríl. Dopoludnia sme našli v teréne, hneď pri lodi, rýtiny a jamy po hroboch (bez kostí a bez keramiky). Chcel som robiť s Jardom Málkom archeológiu, no šéf nám prikázal robiť výber fariieb. *(Ďe to porovnávajúca metóda, pomocou ktorej sa rozlišujú odliene fariieb.)* Popoludní sme s Jardom zistili, že sa hroby tiahnu až do hĺbkych asi 3 km. Urobili sme pár náčrtov, zobrali pár ukážkových črepov a popísali celú oblasť. Návrat na loď tesne pred večerou. Ráno sme zašli do Chóru el Rachma, asi do hĺbkych 2 – 2,5 m. Tam sme zakotvili a dopoludnia sme prezerali terén. Našiel som pár črepov a hrobové jamy v skalných puklinách. Chodil som s Evženom Strouhalom a Pavlom Červíčkom, na loď sme sa vrátili skôr ako ostatní, a tak sme sa preplavili na druhý breh a presondovali terén. Vrátili sme sa na loď súčasne s ostatnými, ktorí našli vzadu pekné kresby i nejaké nápisy. Po poludňajšom odpočinku sme boli s lodou v Kalábši na pravom brehu chóru, kde sme na budove pošy vztýčili našu vlajku a priložili sme k nej i list pre inšpektora, aby vedel, že sme v chóre. Kuffania si nanosili z chalúp síry (sír - nádoba s vodou na verejné použitie) a veľké nádoby. Fotil som steny baraka zdobené kresbami. Vrátili sme sa do chóru na svoje staré miesto zakotvenia. Teplota: 37 (pod stanom); 35 (na prednej palube); 53,5; 27.

Kalábša – chór el-Rachma 29. apríl. Dopoludnia sme boli všetci v teréne. Evžen Strouhal, Jardo Málka a ja vzadu v chóre ako prieskumníci, ostatní spracovávali rýtiny nájdene 28. 4. Popoludní som chcel robiť farby, no profesor Žába vyslal mňa a Jardu Málka do terénu, aby sme si vraj preštudovali veľmi dôležitý kameň, a to vzhľadom na našu diplomovku. (Už druhý deň počas šéfovej neprítomnosti nám vyhráva jediná melódia - „Nej-nej-nej nejlepsi je láska ešte plachá,“ ktorú máme na magnetófonovej páške.)

Chór el-Rachma – Naga Akabatén 1. 5. Deň sa začal pre mňa dosť nedobre. Vyskočil motor z ložiska a padol mi na nohu. „Naklepol“ mi sval nad kolennom a spôsobil mi odreniny pod kolenom. S rejsom Kerétim a Saidom sme sa vybrali na kontrolu brehu smerom späť ku Kalábši v gumovom člehe. Naši sme len tri rýtiny, ktoré som odkreslil a zneral. Pri návrate na loď vymysleli moji sprievodcovia vynález a uviazali galabéju (galabéja - dlhá mužská košela) medzi dve veslá, a tak sme „plachtili“ po vetre až k lodi. Ja som komidloval. Popoludní som s Mirkom Vernerom lepil cenníky fariieb, urobili sme až do tmy dva komplety. Ostatní boli v teréne skontrolovať brehy ďalej na juh.

Bolo to druhý večer, keď sa začala debata o organizácii práce. Šéf popoludní hovoril, že v Chóre el-Rachma sme mali s Jardom Málkom urobiť kompletné patiny nálezov a odkresliť jednu veľkú skalu, a to všetko za jediný podvečer. Ohradil som sa, že v chóre znel jeho príkaz ináč a šéf to uznal. Zistilo sa tiež, že patiny prvého nálezu, s ktorou sa ostatné mali stotožňovať, si neza-

písal. Našťastie, poznali to jardo Málek. Okrem toho si šéf vyžiadal úplný klud medzi 14.-16. hodinou, keď je odpočínok, ináč vraj ukončí expedíciu. V jednej chvíli chcel debatu prerušiť a odložiť ju na ďalší deň, lebo mu vytekli nervy, no Evžen Hnátek mu poradil, aby udeloval slovo a potom si nik nebude škákať do reči. Evžen Strouhal a prof. Váhala nemohli vraj po búrlivej debate dlho zaspáť. Ja som šéfa požiadal, aby som mohol chodiť do terénu s Evženom Strouhalom a Jardom Máľkom. Sľúbil mi to.

3. máj. V čase odpoludňajšieho odpočínku som bol na druhej strane záľivu Chór Kolet el Bahár v dedinke Abu Hór (rozložená na oboch stranách chóru) a prekútal som pár domčekov. Chcel som si vziať tanierik sponad dvier alebo z priechlia domčeka, no Núbjčania si ich brali so sebou a na stenách nechávali len prasknuté. Našiel som aspoň malý mlynček z hliny (na spôsob žarnovu), asi na mletie korenia či kávy. Vracal som sa proti vetru a veslovanie mi dalo zabrat.

Chór Nugéh – Naga Fikóľ 5. máj. Ráno sme sa previezli cez chór Nlugéh a šli sme poza dedinky Naga Klodól, Naga el- Mahalla, Naga Šimtót, Naga Arkantar, Naga Abú Semela, Naga Jasal do chóru Jasal, kde nás čakala loď. Cestou sme vela fotili. Zaujímavé boli ozdoby čisto biele a ojedinele i farebné – najmä tie vo vstupných „halách“ do dvora. Loď zakotvila pri vstupe do chóru, prístupná vetru, a tak bolo po dlhom čase cez odpočínok znovu príjemne. Teplota na prednej palube 31°C o 13.30 hod. a vial chladný vetrák. Nemohol som zaspáť pre muchy-štipalky, a tak som písal denník a kreslil mapu. Popoludní sme sa previezli v chóre Jasal na druhý breh a preskúmali terén až po chór medzi dedinou Fikóľ a Meter. Od Foada som sa dozvedel, že skálne „záhradky“ oválneho tvaru s ullou (ulla - nádoba na vodu) uprostred, poprípade i s nádobkou na kadidlo, sú určené pre mŕtvých šéjkov.

Naga Fikóľ – chór Šaber, lavý breh 6. máj. Napoludnie sme kotvili v chóre Kábašáb. Evžen Hnátek postavil loď do chóru smerom po toku Nirú, ibaže tok mal smer východ – západ, a tak nás slnko vyhnalo z paluby do skái. Trochu som sa s Ervínom Hnátkom pochytil, pretože nerád uznáva svoju chybu. Stalo sa to už druhý raz. Prvýkrát pri motore, keď neotvoril na benzíne vzduchový závit a ešte ho túroval naplno pri zníženom predstihu. Upozornil som ho a otvoril benzín, vypochoďovali mu nervy a povedal mi: „Keď mi nemáš pomôcť, tak nerad.“ Zdá sa, že ho to neskôr mrzelo. (Teplota: 34/33; 52; 24,5)

Na ďalšej ceste som našiel ešte pár rytín – z nich význačný len slon. Chceli sme hrať v jednom hrobe, no Sugi to odmietol – vraj je to arabský hrob. Pri dedinke Naga Kabúš sme dlho čakali na loď – zdržala sa kvôli epigrafom. Kotvili sme sprvu na jednej kotve, a keď nás začal unášať vietor, tak na oboch. Loďou to veľmi točilo. Pri vytáňovaní sa nám kotvy spolu zaplietli a ďalí Kuřfa- nom vela práce.

8. máj. Ráno sme sa zviezli kúsok loďou a na breh sme sa vyloďili asi 300 metrov južne za chórom Kabúš el-Kibli. Terénom sme išli v rojnici. Nálezy žiadne. Epigrafovia však mali rytiny na mieste nášho vylodenia – boli tam i rytiny spojenia ľalu a vulvy. Dopoludnia sme prešli popri dvoch dedinách.

V dedinke Murwâw sme stretli niekoľko Núbijčanov a jedného Araba. Okrem majiteľa feluky tu boli ešte dvaja mladí chlapi. Arab sa vydával za architekta, ktorý si vraj z vlastnej iniciatívy a na vlastné náklady robí prieskum a dokumentáciu (fotografovanie) núbijskej architektúry. Jardo Málek a Evžen Strouhal hovorili, že bol veľmi vyplašený, že sa vypytoval, koľko nás je a či náhodou nie je s nami aj niekto z maslachy; (maslacha – pamiatkári). Vraj nevedel odpovedať na Evženovu otázku, ktorú univerzitu navštevoval. Starček (majiteľ lode), ktorého som si odfotil pri fajčení šíše (vodná fajka) mi povedal, že je najatý Arabom na tri mesiace a že je zo Šellálu.

Popoludní sme sa premiestnili na druhý breh a za pomalého chodu jedného motora, ktorému výdatne pomáhal vietor, sme prezerali strmý pravý breh medzi dedinou Naga el Karbašáb a chórom el Hâg Mansûr. Lod sme k rýtinám dobíehali člnom „na systém galabéja“. Po západe slnka sme sa presunuli o kúsok južnejšie, aby mali naši Kuffania dobrý nočlah. Keď sme pristávali, blížil sa sudánsky parník od Abu Simbelu. Keďže rejs Keréi so Saadom nemajú cigarety, pokúsili sme sa ho zastaviť. Saad a Saíd ho asi v polovici chytili, zastavil im, no nedal nič. Zo správ sme sa dozvedeli, že do Káhiry prišiel Chruščov.

Naga el Ragabát – Naga Salwíg Kulég 9. máj. Ráno sme sa vracali znovu na lavý breh. Šéf rozhodol pracovať dopoludnia na lavom a poobede na pravom brehu a využiť tak optimálne svetelné podmienky – priame slnko. Rozhodli sme sa pre prieskum od juhu. Z brehu sme prirazili práve pri citrónovníku a naši Kuffania hneď našklbali plné dve vrecká citrónov, ktoré sme skryli v jednej chalupe, aby ich nemusel Džábir nosiť celé predpoludnie.

Pri Naga Abú Aša sme stretli Abábdov s tavami a stádom oviec. V dedinke Naga Salwíg Kulég som videl peknú vežovitú stavbičku pre sír s vodou pre okoloidúcich. Vyslal som Foada, aby našiel sír a plechovici na pite a zahral mi scénku pijúceho – fotil som to na oba filmy. Keď som mu pomáhal hľadať nádobku na pite, našiel som kostené vyrezávané ozdoby na hrud a zápästie.

V čase, keď končil popoludňajší odpočinok, pristala pri nás lod maslachy a doviezla nám žiadané potraviny a cigarety. Bol na nej aj inšpektor pre Núbiu Abdin Siam. Dozvedeli sme sa, že budú chodiť raz za týždeň – vždy v sobotu do Abu Simbelu a v nedeľu, keď sa budú vracat, sa pri nás zastavia. Oznáмили nám, že latex je už v Asuáne a že je už asi na ceste k nám osobitnou felukou, lebo do odchodu lode ho nesihli doviezť do prístaviška nad Sadd el Áil. Prišiel i inšpektor Farúk Goma.

V zásielke z Asuánu nám, okrem iného, došli i figy, pomaranče a citróny – na večeru boli pomaranče namiesto pudingu. Nedošiel nám vanilkový puding, ale namiesto neho múka. Badrimu poslali luxusný tabak do šíše, 1 kg za 3 libry 20 piastrov (namiesto za 160 P.T.)

(Murwâw) Naga Salwíg Kulég 10. máj. Dopoludnia som bol v teréne s epigrafami a číslal som rytiny vybraté šéfom. So mnou postupoval i Jardo Novotný a Evžen Hrátek. Fotiť sa však všetko nedalo. Našiel som pri vode

jeden nápis (hieratický) a rytinu kravy asi 50 cm vysokú. Cez popoludnie som sa pokúsil písať príspevok pre Život – no slnko ma čoskoro vyhnalo z paluby.

Po odpočinku sme sa previezli na pravý breh. Evženovi Strouhalovi a mne pripadla úloha (v rámci pomoci epigrafom) skontrolovať chór el Hág Mansúr, ktorý je strašne dlhý. Vzali sme si lodku a dvoch cudzích ľudí tam boli kozorožec, gazela, antilopa a krava s cicajúcim teliatkom. Odfotili sme ju, zmerali a narýchlilo i odkreslili. Vrátili sme sa na staré kotvisko v Naga Salwig Kulég a po večeri som skúsil písať pod moskýtiteľou. Drobné mušky však lietali okolo baterky, po zošite, po rukách a znervózňovali ma. Navyše ma niečo štipalo a musel som vstať a posypať si pyžamo práškom. Šéf na mňa kričal, aby som zhasol svetlo. Je v poslednom čase strašne nervózny (napríklad príhoda s rádiom, keď Evženovi Strouhalovi vypadlo slúchadlo a chytilo to hralo nahlas – hoci to bol len moment, priviedol ho do stavu zúrivej nepríčetnosti – kričal a nadával a vyhrážal sa, že hodí rádio do vody – pritom v Prahe prosil, aby niekto rádio vzal (to preto, že slúbil na výbore KSČ starať sa o politické informácie).

Počasie sa značne ochladilo. (Teplota 9.5. o 13.00: 30/28,5;40; 25; o 19. hod.: 24/28; -; 24.)

Naga Salwig Kulég – Naga Farik (hrobky) **11. 5.** Asi o 7. hod. ráno som vyrazil do terénu s Jardom Málkom na fotenie rytín, ktoré potrebovali ranné svetlo. Niektoré veci (i môj nález - kravka a nápis) sme museli vykriedovať, lebo celý deň nemajú slnko. Po návrate na lod sme sa vydali pomaly na juh, aby stačili epigrafovia sledovať brehy – 2 dni predtým videli za jazdy na sever nejaký nápis. Južne od dedinky Naga Farik sme narazili na tri hrobky, a tak sme zastavili. S povolením inšpektora sa rozhodlo, že ich vyčistíme. Dostal som na starosť kontrolu pri hrobke č. 2, ktorá sa zdala najväčšou. Predsieň mala síce z polovice zrutenu klenbu, no bol zachovaný ešte podperný stĺp. Ešte predpoludním sme našli skalný fragment s niekoľkými hieroglyfickými značkami a polovicu tváre s parochňou – asi z hlineného sarkofágu.

Na popoludňajší odpočínok sme urobili s Jardom Málkom reorganizáciu – nohy postelí sme si dali na spojovací mostík prednej paluby a „stanu“ (plátenného prístrešku) a druhú stranu sme podložili debničkami – takže posteľe boli viac-menej vo vzduchu. Úpravy sa ukázali účinné – hoci predná paluba smerovala k západu, dosiahlo slnko o štvrtej hodine akurát okraj našich postelí.

Ešte predpoludním si šéf zavola Evžena Strouhala a vypracoval s ním text „denného poriadku“, najmä vzhľadom na popoludňajší odpočínok a spánok. Aby rušenie pri spánku bolo čo najmenšie, uložil šéf Evženovi Hnátkovi, aby rozobral s Kuffanni či Mohamedom všetky posteľe a namazal tyčky (po dobrých skúsenostiach s mojou posteľou a posteľou Jardu Málka).

Pápa (prof. Váhala) má veľké starosti s tým, že spí pri šéfovi a chrápe. Starosti mu robí i mechúr – často musí močiť, prípadne sa veľmi prenášať.

Text „denného poriadku“:

„Zdar každé expedície záleží v neposlednárťade na dobrej telesnej i psychickej

kondici členů expedice. Z nejdůležitějších faktorů je proto dostatečný odpočinek, který vzhledem ke klimatickým podmínkám rozdělujeme na noční a polední. Porušení klidu v době určené pro odpočinek je proto pokládáno za vážný přestupek. Zachovávat ticha je třeba chápat daleko absolutněji než se dosud děllo.

Noční klid začíná na lodi v 21.30 a končí v 6.00 hod. V této době je nutno omezit přecházení po lodi na zcela mimořádné případy, tedy nikoliv za účelem pití vody, mytí, praní prádla atd. Současně v této době není dovoleno svítit, vybalovat věci atd. Každý má dbát, aby věci zavěšené v jeho prostoru nehlučely. Není dovolen poslech rádia, mlúvení a šeptání. Kormidlo lodi a jiné předměty, které mohou hlúčet ve větru, je nutno upevnit.

V době odpoledního odpočinku od 14 do 16 hod. platí tyto zásady ve zvýšené míře. Zvláště pro tuto dobu je nutno využít moskýtér a nerušíť zabíjením much. Ti, kteří mají sklon k chrápání, by se měli vynasnažit, aby nezajímali polohy, o nichž je známo, že chrápání způsobují (naznak, málo podložená hlava). Pokusy o přerušení chrápání sousedy necht se nedějí mlaskáním, ale spíše jemným pohnutím lůžkem atd.“

Naga Farúk 12. máj. Od rána pri hrobke. Sprvu šli práce pomaly, lebo som mal len dvoch Kuftanov. Saada si vzal do terénu šéf, Foad zostal na lodi, aby pomáhal Evženovi pri výmene ventilov v čline a Džáбира si vzal Evžen Strouhal a Jardo Málek na vyčistenie hrobky č. 3, ktorú zakreslovali potom až do obeda. Robota šla rýchlejšie, keď sa vrátili Foad a Džábir. Džábir mi hovoril, že chcu tiež po 50 P.T. na deň ako má Saad; ostatní majú totiž po 45 P.T. a malý Said pri pumpovaní vody len 35 P.T. ako plavčík.

Prvý raz som cez poludňajší odpočínok spal od 13. hod. až do 15.50 bez prebudenia – po prvý raz som nezaregistroval návrat Kleopatry z Abú Simbelu; chodil tam ráno o 7.00 hod. a okolo 15. hodiny sa vracia. Na konci odpočinku mal Jardo Málek malér, zlomil si prostrednú tyčku postele...

Do večera sa nám podarilo vyčistiť predsieň hrobky a roztriedili sme si črepový materiál – je ho veľa, najmä zo sarkofágu. Šéf nám povolil ešte jeden deň kopat. Po večeri Evžen Strouhal prečítal text, nariadujúci zachovávanie absolútneho ticha. Vyvolal búrky veselosti. Feluka s latexom stále nechodí. Ráno o 6.00 hod. sa zastavila pri náse lodi masluchy z Abu Simbelu. Vrátili sme do Asuánu tabak a múku so žiadosťou o pudling.

Pokračovali sme v čistení hrobky, rozdelili sme ju na 4 priestory. Dopoldennia sa vystriedali v hrobke Evžen Strouhal a Jardo Málek. Najviac pribúdali úlomky hlinených sarkofágov. Popoludní som bol v hrobke bez vystriedania, Evžen Strouhal a Jardo Málek triedili hore materiál. Do večera sa nám podarilo robotu skončiť. Evžen a Jardo pracovali až do úplnej tmy. Ja som odišiel asi o 10 minút skôr, pretože som bol veľmi zaprášený a cítil som sa nevoji.

Naga Farúk (hrobky) 14. máj. Zrána som dokončieval výber keramických črepov, neskôr s Evženom Strouhalom a Jardom Málkom som robil plán, fóte-

nie a merania hrobky č. 2. Skončili sme akurát dopoludnia. Naš elán poobede trochu poklesol, niekoľko šéf cez obed povedal Evženovi Strouhalovi, že ho sklamal pri čistení hrobky – a to tým, že nechal vysýpať materiál blízko pod vchodom, čím vraj sťažil preskúmanie nášypu pred hrobkou (Evžen urobil takéto rozhodnutie len pre krátkosť času, ktorý sme na výkop mali). Večer sme požiadali šéfa, aby vysvetlil tento svoj výrok. Najskôr povedal, že nepoužil slovo sklamaný a po zásahu Jarda Málka do diskusie (ktorý onen výrok počul) povedal, že to nesmieme brať vážne, pretože ani on to vážne nemyslel.

Na druhý deň ráno pred odchodom do terénu prišiel na loď inšpektor a oznámil, že nemôžeme pracovať naraz na dvoch miestach, alebo ak chceme, aby sme požiadali o druhého inšpektora (dost divný argument, keď sme mohli byť bez inšpektora 14 dní). Žiadal nás tiež o zavezenie do Sebuy alebo do Asuánu, aby si mohol nakúpiť potraviny a omráčil nás výrokom, že je zvyknutý v Núbii ješť len čerstvú stravu. Po jeho odchode sa šéf rozhodol, že ho požiadá písomne o súhlas pokračovať v epigrafií i vo výkope okolia hrobky. Odpoveď došla poobede a bola záporná.

Uplynúť noc som mal zlý spánok. Prebudili sme sa kvôli kryse – po prvý raz sme ju videli na „streche“ stanu, druhý raz v šéfovej moskytiére – zabíj ju Jarďo Málk. Ráno sme spali asi o pol hodiny dlhšie ako obvykle.

Z prachu v hrobke sa mi začínajú vyhadzovať vyrážky po chrbte a jedna nad hornou perou, čo je dosť bolestivé. Na radu Evžena Strouhala som si to začal tinktúrovat.

Dopoludnia som kreslil na slnku (stále holý a bosý), a tak ma slnko vzalo o trochu viac ako je zdravé. (Teplota: o 13. hod.: 33/31,5; 51; 25, o 19. hod.: 32/31; 25)

Naga Farík (hrobky) **16. máj.** Dopoludnia i popoludní sme pracovali na lodi. Evžen Strouhal, Jarďo Málk a ja sme odkreslovali a popisovali keramické črepy (na kreslenie som dost lavý) a šéf s Mirkom Vernerom dávali dohromady kamenný sarkofág. Jarďo Novotný a Evžen Hnátek fotili úlomky sarkofágu. Kuftania nám čistili kosti, keramické črepy a spevňovali náterom fragmenty z hlinených sarkofágov. Popoludní nám pomáhali kresliť Pavel Červíček i Mirko Verner. Celý deň som cítil strašné svrbenie na krku. Vyrážky na chrbte a pod nosom som 2-3-krát potrel tinktúrou. Na noc som si natrel krk tekutým púdrom.

Večer zastavila pri nás Daka (na ceste do Abu Simbelu). Nedoviezla ani kešu ani poháriky – len tabak Badrimu. Vraj nesmeli chodiť autá z Asuánu na Sadd el Ali kvôli návšteve Chruščova, Násira a Ben Bellu. Večer sme počuli z tranzištoru záver prejavu N. Chruščova v Asuáne. Bol to ostrý sociálny prejav.

Na druhý deň prišiel k našej lodi pes, ktorého krími v Naga Salwík Kulég a šéf so súhlasom ostatných rozhodol, že ho zoberieme so sebou až do Asuánu. Hneď sa pri lodi udomácnil a úplne zúrivo zaháňal od lode psa, ktorý bol od neho väčší. Niekoľko ráz ho donútil na ústup. Ahmed a Kuftania posypali psa Neradinou - minuli našho dve krabičky. Keďže mal stále veľa múch, Jarďo

Málek so šéfom ho postriekali ešte flitrom - veľmi to neznášal, trhal sa a odtrhol i povraz. Pred odplávaním lode ho ešte vykúpali a umyli v Ome.

Naga Farik (hrobky) - **Wádí Abjad 17. máj.** Na tento deň nám zostala ešte dokumentácia – fotografovanie časti sarkofágu. Jardovi Málkovi sa však zasekla Praktika a nedokázali sme to opraviť. Keďže Evžen Hnátek robil s Jardom Málkom kontrolu účtov, Jardovi som pomáhal ja. Evžen Strouhal robil kontrolu úplného zoznamu nálezov a Pavel Červíček kreslil črepy. Skončili sme tesne pred obedom.

Keď sme sa vrátili na noc do chóru Wádí Abjad na naše predchádzajúce stanoviisko, chytil Pavel v jednom dome čiernu mačku. Šéf sa hmul k nej, pustil psa, ktorého mal v úmysle uviazať, a ten sa vrhol tak zúrivo na mačku, že ledva ušla.

Keďže sme neboli spokojní s organizáciou práce – vždy pred odchodom do terénu sa kontrolovali zošity alebo sa dohadovalo, čo by malo byť na programe – rozhodli sme sa zvoliť na večer schôdzu. Dohodli sme sa, že do troch dní by sme mali dokončiť severnú koncesiu a potom sa vrhnúť na južnú s dôrazom najmä na archeologický prieskum, ktorý by sa mal za každú cenu dokončiť, aby sa vedelo, s čím môže rátať budúca expedícia. Tempo bude udávať skupina archeologická a my sme zas vypracovali plán postupu tak, aby sme dokončili severnú. Koncesiu do troch dní. Večer po prísťahí doniesol Badri na lod čiernu mačku, ktorá deň predtým ušla Pavlovi.

Wádí Abjad – Naga el Batka 20. máj. Ráno sme sa preplavili krížom cez Níl do chóru Abarda, kde sme vysadli a prešli podľa plánu až po Naga Niklég – t.j. asi 16 km v teréne. Dalo nám to dobrú zaberáčku – šli sme väčšinou vo dvoch prúdoch (2+1).

Popoludní sme na pravom brehu nachodili asi 6 km, takže sme mali za tento deň v nohách viac ako 20 km. V Naga Salamáb nás upútal dom, ktorý mal vo dvore cca 12 kopulovitých stavieb (miestností). Vo dvore tohto baraka mali postavené „stany“ Abábdovia – bolo tam celkom päť mužov, no stádo mali nevelké (len asi 6 tiav). Na noc sme kotvili v malom chóre severne od Naga el Batha. Bol silný vietor a ja som vyšiel spať von – za mnou potom pápa a nakoniec i ostatní, takže na lodi zostal šéf sám. Počúvali sme tranzistor a bolo nám výborne. Hoci bolo chladno, nikto vraj nebol v noci na WC – asi vraj preto, že „nepôsobil“ zákaz pohybu na lodi.

Ráno nechal šéf vylložiť všetky veci spod chemy (plátenný prístrešok) a celý priestor umyť – vraj je veľmi špinavý – v skutočnosti preto, že mu v noci navinila mačka vedľa postele. Zdržalo nás to asi dve hodiny. Potom sme ešte skontrolovali zošity a vydali sme sa na ľavý breh. Vietor cez noc neustal, skôr naspak, viditeľnosť sa zhoršila. Evžen Hnátek vyhlásil počas plavby pohotovosť – začalo to unášať lod k juhu - nakoniec sme pristáli v závetrí pri dedine Naga el Šíma a keďže sme nemienili ísť na juh, zašli sme len k rímskej veži pri Naga Farak Alla, chóre Faray Alla, čo bolo asi 1 km cesty vzdúšnou čiarou.

Keďže nedošlo ani k očakávanej burke, popoludní sme prešli na pravý breh,

až na koniec koncesie ku Sabagúre a pochodom do chóru Dik Dik (asi 2 km severne od Sabagúry) sme ukončili našu severnú koncesiu po pravom brehu. V malom zálive sme zakotvili, a znovu sme všetci spali na brehu. Keď sme sa sťahovali na breh, zažehal nám šéf „dobrú noc s kobrčkami“ a Jardo Novotný zas jednu „dobrú noc so šteničkami“ Noc predtým ho totiž nejaká poštipala a šéf sa naštvával, že sa neprebudil, lebo si vzal prášok; rozhodol sa, že už prášky brat nebude.

22. máj. Deň sa nezačal šťastne. Ráno nám Kuffania priniesli na loď Foadu, ktorého uštipol do prsta škorpion. Vraj Foad spal zababušený až po hlavu a keď ráno našho rejs zavola, posadil sa, zhodil si deku z hlavy, a keďže škorpion mal na deke rovno nad hlavou, dotkol sa ho rukou a ten ho hneď „rafo!“. Evžen mu ranu rozrezal a dal mu injekciu. Dal som Foadovi spací vak, lebo mu bolo zima a ostal ležať na Mohamedovej posteli. Epiğrafovia šli na nápis a nás mala loď zaviezť o kúsok južnejšie, aby sme dorobili koncesiu. Keďže sa zabehla mačka, šéf poslal Kuffanov, aby ju našli. Evžen Hnátek však na to nečakal. Keďže Ahmed sa necítil dobre a Evžen by mal k dispozícii na plavbu len Badriho a malého Saida, navrhol som, aby Jardo Málek zostal na lodi. Do terénu šiel len Evžen Strouhal a ja – namiesto Foadu šiel s nami Sugi. Dopoludnia sme došli len po rímsku strážnu vežu (vyhodili nás pri Naga Gantk) – niečo cez 0,5 km. Meranie nás zdržalo natolko, že keď sme skončili, šiel po nás Sadk.

Foad dostal injekciu a keď sme sa chystali spať, prišli nám oznámiť, že sa Ahmedovi zvýšili bolesti. Evžen Strouhal rozhodol, že bude treba lieky z Asuánu, a tak sa naši pokúsili zastaviť Kleopatru. Hoci vyšli na vodu v malom číne a na lodi Jardo Málek kýval zástavou, Kleopatra nezastavila.

Po dnešnom „odpočinku“ sme prešli s lodou na druhý breh (pravý), pričom chorí, Ahmed a Foad, zostali v gerfhusejskom chráme, s nimi zostal i Džábir. Prezerali sme breh epiğraficky; začali sme južne od Sabagúry – kde sme raz stáli a potom sme pokračovali až po chór Dik Dik – t.j. na úseku, ktorý už predtým prezrel rejs Keréti.

Schôdza plánovaná na večer sa nekonala, no Evžen Strouhal, Evžen Hnátek, Jardo Novotný, prof. Žába a prof. Váhala debatovali o ďalšej práci. Vyskytli sa dva názory: 1/Jardo Novotný navrhoval, aby sa južná koncesia už nerobila 2/Evžen Strouhal bol proti – t.j. za ukončenie prác archeologickým prieskumom južnej koncesie. Šéf je skôr za návrh druhý. Popoludní sa pochytil Evžen Hnátek s prof. Váhalom. V malej výmene názorov mal tentoraz viac pravdy pápa – nedorozumenie vzniklo vlastne tým, že šéf zabudol na príkazy, ktoré vydal 5 minút predtým.

Spal som na plató chrámu (G. Husejn) s Jardom Málkom, Pavlom Červičkom a prof. Váhalom. Ostatných odradil ranný prípad so škorpionom. Zdravotný stav Ahmedov a Foadov sa k večeru zlepšil. Mačka sa nenašla – šťastne sme sa jej zbavili.

Gerf Husejn a jeho severné okolie 23. máj. Po prvý raz sme mali na raňajky mäso – na masi trochu pripravenú mutoninku (baraninu), pripravoval ju

Badi. Keď loď odišla, merali sme rímsku strážnu vežu nad Gerf Huséjnom (nad chrámom). Potom sme fotili hroby šejkov a nakoniec sme si prefotili chrám znútra – Evžen Strouhal nakrúcal film. Na popoludnie prišiel pre nás Evžen Hnátek s loďou. V chráme zostali chorí Foad a Ahmed a Džábir ako ich pomocník. Nocovali sme znovu pri gerfhuséjnskom chráme, po večeri bola schôdza, viedol som ju namiesto Evžena Hnátku, a výsledkom krátkej debaty bola dohoda, že 24. 5. predpołudním vyrazíme na juh a budeme sa snažiť dostať do Koroska i za cenu plavby v noci tak, aby 25. 5. ráno o 7.00 hod. mohol byť Jardo Novotný v Smithovom prístrešku, kde má foit – šéf totiž dával splnenie tejto úlohy na 1. miesto. Od Koroska, kde sa Jardo Novotný zdrží len 1 deň a ostatní postúpia 6 km na sever; budeme denne postupovať po 6 km, aby sme za 5 dní urazili južnú koncesiu. Tým zvíťazil šéfov návrh nad návrhom Evžena Strouhala, ktorý chcel ísť do Koroska postupne od severu. Večer mala ísť Daka do Abu Simbelu – išla však až v noci a nezastala pri nás, hoci jej Kuftania dávali svetelné znamenia.

Gerf Huséjn – Korosko 24. máj. Ráno dokončievali práce už len epigrafovia, fotilo sa na dve party: na jednom mieste Jardo Novotný, na druhom šéf. Vďaka tomu sa nám podarilo vyraziť o 8.45 z Gerf Huséjnu a definitívne sa tým odpútať od severnej koncesie.

Abý motory dobre „bežali“, vymenili som sviečky a vyčistil karburátor i na druhom motore. O 14.00 hod. sme prechádzali popri dedinke Naga Hilále, kde sme vlni pri ceste do Núbie prvú noc spali a odkiaľ mám dičky peknej architektúry. Od rejsa Keréitú som sa dozvedel, že som túto dedinku celý čas mylne nazýval Omrilán – je to názov pre viac dedín – Naga Hilál spadá teda pod Omrilán. Plavba bola dobrá – benzín sme tankovali každé dve hodiny. Poobede bolo dost teplo, takže som nemohol vydržať na prednej palube. Slabý vánok vial totiž skôr od chrbta. O 18.15 sme zakotvili v Es-Sebue. Kuftania a Ahmed sa vydali za cigaretami a my sme sa pozreli na postup prác v Ramesseho chráme. Fotil som reliéf pri umelom svetle. Dozvedeli sme sa, že inšpektor bol už medzitým v Asuáne a momentálne, že je s Dakou v Abu Simbele. Kuftanom sa podarilo zohnať od známych pár cigariet – nedostali kúpiť nič – ani cukor. Z Es-Sebuy sme vyrazili o 19.15 hod. Pri kormidle boli po celý čas Ahmed a rejs Keréitú. Počas plavby došlo k preskupeniu všetkých postelí spod chemy na prednú palubu, lebo pri šéfovej posteli sa vysral Boby – Evžen Hnátek do toho dokonca stúpil bosou nohou vo chvíli, keď sa umytý chyštal spať. Po prísatí v Korosku bola z toho hádka medzi Evženom Hnátkom a šéfom – Evžen zvýšil hlas, takže šéf preniesol výrok: „Evžene – nekríč na mně!“ Evžen sa potom ospravedlnil.

Do Koroska sme dorazili o polnoci, dirigoval som pristáťie na Evženovu žiadosť. Zistili sme, že Korosko je najsevernejšou dedinou ešte stále obývanou – jej presun odložili na 12. 6., hoci v týchto dňoch boli vyťahované už mnohé dediny južnejšie od Koroska – napr. Girgáwí, Er-Rika, Dér i časť Aniby. Ešte pred spaním sme urobili plán na ráno. My s Jardom Máalkom sme sa ponúk-

li, že pôjdeme s Jardom Novotným do Smithovho šeltru. Aj Evžen Strouhal sa pridal, že by ho chcel vidieť, no šéf povedal, že súhlasí len v prípade, ak urobíme plánik šeltru. Na to som teda navrhol, aby sme šli tých svojich 6 km po ľavom brehu. Schválené. V noci som zle spal – asi tri razy ma brechotom zobudil Boby.

Korosko – Naga el Batha 25. máj. Na ceste od československého do Smithovho šeltru som našiel rýtiny na podloží skál, ktoré sme viani nevideli, pretože do púšte sme chodili po pravej strane chóru (Fom el Atmúr) a rýtiny sú na strane ľavej. Okrem nádherných postáv a dvoch zápasiacich dvojíc i lev a dvaja muži pri ňom (kresbu mal i Dunbar) a ja som všetko odfotoval – najskôr v originále, potom nakriedované (bolo toho celkom 8 čísel). Vrátili sme sa asi o 13. 45 hod. a obaja sme po obede vyšli spať pod figovníky – na lodi bolo príliš horúco. Ku koncu odpocínku sa nahrnulo na loď veľa pacientov; jedna žena doniesla malinké dieta, vychudnuté na kosť (po veľmi dlho trvajúcej hnačke, ku ktorej sa pripojil zápal pľúc). Evžen Strouhal povedal, že pomôže len nemocnica, a hneď nato sa dozvedel, že práve deň predtým ich do nemocnice nevezali.

Popoludní sme prešli po ľavom brehu zvyšné 2 – 2,5 km (do 6 km). Cestou som veľa fotil – išiel som s Evženom Strouhalom vo vnútri púšte, Jardo Málek s Foadom pri brehu. V noci išla Daka. Keďže na svetelné znamenia Ahmeda nezastávala, vstal som a prudko zvonil (šéf mi dal na to večer súhlas). Doviezla nám len butagáz (2 bomby) a 40 vajčiek – 60 ks nám cestou minuli. Dozvedel som sa, že cesta do Abu Simbelu stojí na 4 dni i so stravou 15 libier.

Keďže náš pobyt v Núbii sa pomaly končí a naša skupina má ešte veľa nezdokumentovaných keramických črepov, zostal Evžen Strouhal na lodi, aby mohol kresliť. Do terénu sme išli vo dvojiciach: Jardo Málek s Foadom a ja s Džábitrom, pričom Jardo si vybral breh a ja som išiel púšťou. Plán znel: 6 km až na koniec takhleho pásu dedín: Naga Iliab, Naga el Nirbá Station, Naga el Hokrutba, Naga el , Hindab, Naga Sinkab a Naga el Mahol. Naš terén bol púšť, bez nálezov. Počas celej cesty viak chladný vetrík, takže som nevyopil ani illu vody. V cieľi ma čakalo prekvapenie v podobe piesočného prahu zabiehajúceho naprieč asi 80 m do Nilu. Nilské vlny boli väčšie ako zvyčajne (loď napríklad musela načas ustať v plavbe a počkať na upokojenie hladiny), a tak vznikala dokonalá idyla morského príboja. Nezdížal som sa a na konci výbežku som vliezol do vody a zaplával som si.

Až potom prišiel Jardo Málek s Foadom a Bobym. Foad mi dal nádhernú rajčinu – bola to prvá, ktorú som jedol z núbijskej úrody. Pohrezný pás popri týchto dedinách je vraj bohatý na zelenť – najmä na citróny. Foad priniesol dve vrecká.

Cez obed som spal na brehu pod sútarom – malá stavbička so strechou z palmových vetiev, má len dve steny – jedna hľadí k Nilu a druhá do púšte. Chýbajúce steny umožňujú dokonalé vetranie, a orientácia stavby V – Z (stien)

zabezpečuje tiež po celý deň. Za mnou prišli Jardo Málek i Evžen Strouhal, ktorý si to veľmi pochvaloval. Po odpočinku sme už do terénu nešli – zostali sme na lodi. Pokiaľ epigrafovia dokumentovali nálezy na pravom brehu, Evžen Strouhal a Jardo Málek kreslili črepy a ja som opravoval motor (čistil svečky a kontroloval káble, lebo som zistil, že pália len tri valce) – som rád, keď nemusím kresliť.

Nocovali sme na tom istom mieste, kde sme boli cez obed. Chcel som ísť spať do sútaru, no upustil som od toho pre moskyty. Keďže je tu dosť bahniťý breh, a najmä množstvo trávnateho koberca pri brehu, je tu i veľa moskytov, najmä v porovnaní so severnou koncesiou. Zdá sa, že sa všetci vyžívame v pití majji bi lamún (citrónová voda).

(Teplota: o 13. 30 hod.: 38/37; 54; 27,5 o 19.30 hod.: 35/34; - 27)

Naga el Amilas – Naga el Dajim 27. máj. Ráno som šiel bez Evžena Strouhala, aby mohol kresliť. Terén je pustý, škoda je ísť dvom a štvat sa. Asi o 10.20 som došiel do cieľa 6 km úseku – do dedinky (osady) Erbet el Hag Abdallak. Našiel som na zemi pohodenú malú felučku (lodičku) z plechu i s plachtou. Zreparoval som ju a po dvoch pokusoch vypustenia na vodu a návratu na breh (v oblúčku) som veslo nariadil tak, že na tretí raz sa dala na plavbu naprieč Nilom. Niekoľko ráz som ju odfočil na diaľk – pre Milana Hlinomaza i pre Jardu Málka. Plávala naprieč Nilom a nepotopili ju ani okoloidúce lode. Keď naši prišli pre nás z pravého brehu, fotili sme ju za jazdy z lode. K večeru sme prešli na ľavý breh, pretože Kuftania nechceli spať kvôli hadom na pravom skalnatom brehu. Zastali sme na piesočnom brehu južne od dedinky Naga el Dajim. Spali sme bez moskytiér.

Ráno šéf a Mirko Verner opísali posledné nápisy a Jardo Málek ešte fotil. Pri jednom (asi kráľovskom) značne veľkom, ale i značne poškodenom (rozleptávaním skaly vodou) sme museli dosť dlho počkať, kým ho osvietilo slnko. Čitateľnosť sa však nezlepšila ani po omývaní vodou.

Bolo už k 13. hod. keď šéf a Mirko opisovali posledný nápis, ktorý som deň predtým našiel pri vchode do posledného chórtku. Prof. Váhala zatiaľ zameral svoje prístroje a zistil, že sme práve na konci našej koncesie. Naša koncesia teda končí južne od dedinky Birbet el Gaz a my sme (s Jardom Málkom) šliapali 3-4 km po cudzej koncesii.

Napoludnie sme zašli do dediny Naga el Marha (kde som s Jardom Málkom končil našu púť), no bolo veľmi teplo a spanie nebolo veľmi dobré – spali sme v jednej chalupe. Po odpočinku sme prešli na pravý breh, aby mal šéf klud na napísanie listu – správy. Jardo Novotný točil pre Evžena Strouhala za asistencie Evžena Hnálka a mňa film o uštipnutí Foada škorpiónom – účinkovali všetci Kuftania. Ešte za slnka sme prešli do Es-Sebuy, kde mal šéf prerokovať veci okolo odtesania stély v Kalábsí. V Es-Sebue nás čakal i inšpektor a oznámil, že na odtesanie asi dostaneme povolenie. Zároveň sa s inšpektorom Zakim mala dojednať cesta do Abu Simbelu Dakou za režijnú cenu.

Zakí v Sebue nebol a inšpektor Farúk Goma oznámil šéfovi, že sme dostali

telegrafické povolenie na odesanie rímskej stély pri lome v Kalábši. Dohodli sa, že zo Sebuy vyrazíme len čo vyjde mesiac.

Pri lodi sa zhrmazaždilo mnoho Arabov a každý sa sťažoval na bolesť očí. Mnohým som dal očné kvapky, kým Evžen ošetroval jeden úraz. Rozdal som i nejaké aspiríny (aspro – arabsky). O 23.00 sme vyrazili zo Sebuy a dohodli sme sa na striedaní pri motoroch takto: 23.00 – 01.30 hod. Evžen Hnátek; 01.30 – 04.00 hod. Jardo Málek; 04.00 – 06.30 hod. ja. Za jazdy sa spalo dobre. Zobudil som sa až o 4.00 hod. a o 4.30 hod. som striedal Jardu. Jardo menil v motoroch sviečky. Tankovalo sa vždy po 1.30 hod. Mój motor išiel stále na 3 valce.

Es-Sebua – Dakka – Gerf Huséjn – Kalábša – Táfa (Sadík) a Táfa – Kalábša
 – **Gerf Huséjn (na Dake) 30. máj.** O 5.00 Dakka; 6.30 - Gerf Huséjn; 12.00 Kalábša. V Gerf Huséjne sme chvíľu zastavili kvôli psovi, v Kalábši, aby sme odesali stélu. Rejs Keréti hovoril, že to bude za hodiny, trvalo to však asi 5 hodín. Lá mali sa dláta, takže museli tesat i sekerou a lodným pútačím kolom. Keď už boli nervovo i fyzicky vyčerpaní, napadlo im požičať si dláta od robotníkov, ktorí odesávali kalábšsky chrám. To urychlilo odesanie. Keď doniesli stélu na loď, mali sme krátku schôdzku na brehu pod stromom („amfiteáter z doby Claudiána“ – ako to pomenoval prof. Žába).

Profesor oznámil, že odesaním stély sa ukončili vedecké práce piatej expedície a podakoval sa všetkým za úsilie a dobrú prácu. Fotil som zo statúv všetkých účastníkov expedície – i arabských robotníkov: rejs Keréti, Saad, Džábir, Foad, Súgi, Said, ďalej Ahmed a Badri. Keďže Dakka nechodila, vyrazili sme smerom na Asuañ. Strelil sme sa s ňou v Táfe za „Báb el Kalábša“ (Kalábšska brána [vráta]), práve vo chvíli, keď sa obloha úplne zatiahla mračnami a pieskom vo vzduchu, pričom vietor silnel – veštilo búrku. Dakka pristála pri brehu a jej vedúci Samír Hilmy [13 Kasr El Enny –Street Cairo (maslacha)] nám vyšiel v ústrety tak, že zoberie oficiálne dvoch za plnú taxu a troch (študentov) načerno. Do knihy hosť zapísal len Evžena Strouhala a prof. Váhalu. Títo dvaja sa budú i stravovať. Ďalší, keby chceli čo len chlieb – museli by platiť po 3 librách, keby chodili do jedálne. Ináč možno drobnosť kúpiť a vyrovnať sa priamo s personálom. Evžen Strouhal rozhodol o platení takto: on a prof. Váhala po 9 libier, my traja po 4,5 libry, čo je spolu 31,50 libry. 30 = taxa za dvoch, 1,5 libry by zostalo na bakšiš.

Ahmed ma predstavil hlavnému kuchárovi, že som jeho veľmi dobrý priateľ z Československa a aby nám pomohol pri stravovaní. Ešte večer som mu podaroval ruženec (dal mi 5 cigariet – pretože kúpiť nebolo možné). Evžen Strouhal hneď sondoval, ako je to s vodou. Zistil, že na pite filtrujú – táto voda je len v jedálni. Vo vodovodoch a kúpeľniach vraj tečie voda filtrovaná len cez piesok – preto sa všetci rozhodli, že sa v nej nebudú umývať. Ja som sa ale osprchoval hneď večer. Na pite sme si vzali dva žerkený vody a dve ully. Každý mal so sebou v lekárnike pantocid – a rozhodli sme sa, že všetku vodu na pite si budeme pantocidovať. Naše zásoby z lode: 16 konzerv

baraních, 11 ks sardiniek, 3 krabice džemu (jahodový), 2 konzervy kondenzovaného mlieka, soľ, cibuľa, 1 chlieb a 2 vrečky citrónov. Každý z nás si vzal so sebou postelné lôžko a ja i podhlavník s obliečkou. Dohodli sme sa, že budeme spať vonku, nie v kajutách. Ja som mal kajutu s jedným Arabom. Na večeri bol Evžen Strouhal a prof. Váhala s tým, že ďalej sa budeme striedať – vždy iní dvaja.

Spať sme šli hore na strechu. Obloha bola zatiahnutá čiernymi veľkými mrakmi, aké som v Núbii (ani v Egypte) ešte nevidel. Dul teplý vietor od púšte, takže sa nám nevychladila ani voda v uiliách. Daka stála v Kalábsi a potom zastala v Gerf Huséjne pri chráme asi o 22.00 hod. Mirko nemohol spať pre rámus z rádia (na streche spali všetci arabskí robotníci z lode) a išiel do kajuty. Vydržal tam len hodiny a celý spotený sa vrátil. Mne to nevadilo a spal som dobre. Evžen Strouhal vraj o polnoci vypol rádio – ináč by asi bolo hralo celú noc – vid' mentalita Arabov a ich vzťah k hudbe a rāmusu.

Ráno som si bol v kuchyni pýtať si čaj. Kým mi ho pripravili, išiel som ešte pre ďalšie náhrdelníky (sufrāgí dostal 2, chlapec v kuchyni 2 a kuchár ďalšie dva). Skôr ako som im dal darčeky, chcel som zaplatiť za čaj. Kuchár peniaz nechcel a povedal, že je to jeho čaj (je „od neho“; bta ana= patrí mne). Dostal som i biely chlieb a cukor – čaj bolo dost pre nás troch. Zjedol som si výborne – chlieb s džemom a čaj s mliekom. Na obede som bol s Mirkom – bola ryža s omáčkou ako prediedlo a potom výborne vprážené ryby.

Poobede sme sa zastavili v Amáde – foitl som jednotlivé časti rozobratého chrámu pripravené na odkovz – boli balené vo vrstve vaty. Za Amádu nám vedúci Sámir oznámil, že na pokyn inšpektora z Amády má vyinkasovať od nás ešte za dve miesta (30 libier) a že z troch študentov má ísť zadarmo len jeden. Povedal, že chce hovoriť s Evženom Strouhalom. Ten ale spal, a tak Sámir vložil situáciu mne. Vysvetlil som mu, že nemáme peniaze (len po 4 libry) a že keby sme to boli vedeli v Táfe, tak nejdem do Asuánu. Potom sa chvilu radil s arabským cestujúcim, ktorý vyzeral veľmi zazobane a celou cestou strieľal z gulovnice, mimochodom českej, ktorá ho stála 120 L, našťastie, netrafil ani jedného pelikána či bociana a po rozhovore s ním mi povedal, že je všetko v poriadku a budeme cestovať s nimi i spať. Znovu som navrhol, že za čaj a chlieb, ktorý si berieme, budeme hned platiť – odmietol to – hovoril, že netreba. Žiadal nás však, aby sme nikomu nehovorili, že sme boli v Abu Simbele Dakou zadarmo, a na zastávkach, aby sme sa nehlásili k Evženovi Strouhalovi a prof. Váhalovi, ale radšej k tomu arabskému „strelcovi“. Ešte pred týmto rozovorom som podaroval Sámirovi náhrdelníky a Evžen Strouhal mu dal kinofilm v kazete. Večeral som sardiniky, lebo ani Mirko ani prof. Váhala nechceli muttoninu (baraninu). Po večeri sme sa uložili na streche – bolo veľmi príjemne (strecha je asi 6m nad hladinou). Prof. Váhala mi urobil pohár vody s citrónom a koňakom (vytáhol ho v kajute deň predtým a tiež ma ponúkol). Do Abu Simbelu sme dorazili o 0.15 hod., keď žiaru zo svetiel na stavbe sme videli už o 23.00 hod.

1. jún. Ráno sme vstali s východom slnka a išli sme hneď ku chrámu. Záchranné práce sú v počiatkoch a sústredujú sa na vytvorenie násypu z piesku pred oboma chrámami v oblúku – na základni je násyp už takmer hotový. Autá, buldozéry a vyklápacie autá... Záchranné práce organizuje nemecká firma v kontrakte s Egyptami. Pred chrámom je naskladaných mnoho železných líst pre larsenovu stenu, ktorú vľavo od veľkého chrámu už zatŕkajú – pričom jednotlivé diely i zvärajú. Chrámy sú ešte nedotknuté záchranými prácami, ale z ich okolia sú už odtesané všetky stély alebo sa na nich ešte pracuje. Videl som, ako veľkou pilkou prepilujú dvaja muži odtesanú stély na päťtrichú hrúbku. Tesalo sa dlátami a malými čakami. Fotili sme spolu s Pavlom Červíčkom a prof. Váhalom.

Pred spaním bol Evžen Strouhal pre vodu a zistil, že nám po celý čas napĺňali žerškény vodou z vodovodu, pretože sviečkový filter na vodu, ktorý majú v jedálni (sú to dva hmce na seba a v hornom štyri sviečkové filtre) filtruje veľmi pomaly – len zopár litrov denne. I voda v chladničkách bola po celý čas dopĺňovaná z vodovodu (t.j. z vody na umývanie filtrovanej vrstvou piesku!) a my sme ju neraz pili bez pantocidu. A Mirek sa kvôli filtrácii nekúpil, len si čistil zuby, nič netušiac o pôvode „vody na pitie“ ju v hojnej miere pili. Mali sme z toho pred spaním veľkú zábavu. O 01.00 hod. sme zastali v Es – Sebue, kde sme kobyli až do 05.00 hod. ráno.

Es Sebua – Kaláňa – Asuán (Sadd el Ali) 2. jún. Spali sme dosť dlho – ešte za jazdy a po východe slnka. Z Es Sebuy sme vyrazili o 5.00 hod. V mojej izbe som našiel dvoch mužov, zrejme zo Sebuy, a tak som si preniesol veci na izbu k Evženovi Strouhalovi a prof. Váhalovi. (Pápa nás ponúkol „koktailom“.) Keďže som v noci málo spal a navyše ma niečo doštípalo, bolo mi k večeru dosť zle – bolela ma veľmi hlava a nemal som chuť do jedla – bolo mi skoro na vracanie.

Ešte zaviedla sme sa dostali k Sadd el Ali, no Daka pristála 1 km pred prístaviskom na ľavom brehu a oznámili nám, že do prístavu pôjdu až ráno – aby dodržali cestovný poriadok. Od jedného šoviša (šoviš - pomocník, sluha) som sa však dozvedel, že náš Sadk je na brehu oproti nám. Sámir nám za 1 libru objednal loďku na prevezenie. Asi o hodinu prirazila k nám plechová loďka s dvoma veslami a v nej muži z Daky – asi si ju „požičali“ pri brehu. Libru sme im však dali. Sadka sme našli ľahko – naši už spali – a keby sme vraj boli prišli o niečo skôr, mohli sme hneď vyraziť do Luxoru.

Sadd el Ali – Asuán – Edfu - Marsa Alam – Kusér 3. 6. V Asuáne som nakupoval – darčeky i potraviny a dost sme sa zdržali. Všade popri cestách sme videli transparenty a plagáty s fotografiami Násira i Chruščova a s textom: „Da zdravstvujet arabsko-sovietskaja družba!“ v azbuke i arabsky. V Edfu sme brali benzín a jedli sme – šéf, Evžen Strouhal a prof. Váhala v reštaurácii na stanici, my ostatní pri ceste z vlastných zásob. Potom Jardo Novotný kúpil ešte pomaranče. Už sa pomaly srmievalo, keď sme zastali za Marsa Alamom a najedli sa znovu. My v gaze sme sa v šoférovani striedali každých 100 km a menili sme miesta, aby i Jardo Málek sedel vpredu.

Pred Kusérom (už sme videli žiaru zo svetiel) sa začala patália s autami. Najskôr došiel buicku benzín (za Marsa Alámom sme mu dali 40 litrov a prešiel za to len 130-140 km!). Dali sme mu z rezervy, ale ani na tú nedošiel do Kuséru, a tak sme spali pri ceste. Ráno vstal prvý Jardo Novotný a Evžen Strouhal, hneď odišli gazom do Kuséru a potom natankovali i buicka. Jardo sa s ním vrátil k nám, Evžen zostal pri opravovni s gazom – uvoľnila sa vrtuľa a boli aj iné poruchy na motore. Keďže sa oprava pretahovala, išlo sa osadenstvo buicka a Evžen Hnátek vykúpat do zálivu. Ja s Jardom Málkom som zbalil gaza a keď prišiel šéf, vzal aj nás do zálivu. Fotil som farebné ryby a objednali sme si na 17.00 hod. i pečenie.

Keď bol hotový gaz, šiel do opravy buick. Tesne pred 17.00 išli do Kuséru valadi (chlapci) a šéf sa po ukončení opravy vrátil pre ostatných. Dlho nechodil, tak sme šli za ním. Mal zas poruchu a stál pri zátok. Evžen Hnátek šiel pre opravárov, ale nakoniec ho musel Jardo Novotný dotlačiť do Kuséru do dielne – bola to ťažká jazda aj pre Jardu aj pre gaz. V gaze nás bolo osem, plus dvaja Arabi z dielne. Kým buicka opravovali, jedli sme pri dielni na prinesenom stole ryby, ktoré sme si objednali – bolo už tma a rybár na nás stále čakal – dal som mu za ne 50 P.T. Nocovať sme šli do zátoky.

Kusér – Kuft – Luxor 5. jún. Asi po 100 km, vo Wádi Hammamád, praskla na buicku pravá predná pneumatika. Stalo sa to za jazdy, ja som šoféroval. Keď sa Jardo Málék obzrel, videl len mračno prachu. Vrátili sme sa a pomohli vymeniť kolo. Jardo Novotný, ako vždy pri opravách, bol hlavným pracantom. Keďže rezerva buicka bola dost chabá, rozhodlo sa, že do Luxoru pôjdu gazom len tí, čo ho nevideli, a ostatní, že sa vrátia buickom do Káhiry (mal to byť pôvodne len Jardo Novotný a jeden z nás). Došlo k malej výmene názorov, keď som vyhlásil, že do Luxoru nejdem, a Jardovi Novotnému vytekli nervy. Keďže šéf oznámil, že v takom prípade ideme všetci do Káhiry, odvolal som svoje rozhodnutie. Rozdelil som spoločné peniaze (po odpočítaní 12 libier pre Mohameda – vyšlo 145 P.T. na každého. Rozdelil som i konzervy a buick so všetkou batôžinou, okrem najnutnejšej, sa vydal na cestu späť do Kuséru a Káhiry; v ňom sa viezli Jardo Novotný, Evžen Hnátek (ktorý vyslovene nechcel do Luxoru a Jardo Málék, ktorý to už videl). Z nás to poznal len šéf a Evžen Strouhal – šéf však šiel s nami ako vedúci a Evžen Strouhal chcel ísť sám (kvôli fotkám). Do Luxoru sme dorazili asi o 17.00 hod. Luxor hotel renovujú, a tak sme dostali miesto v Savoy hoteli.

Po vykúpaní bola krátka prehliadka chrámu (fotit sa už nedalo) a potom sme boli na návšteve u koptského biskupa (koptsko-uniátskeho – tj. verný Rímu), s ktorým sa naši zoznámili na obede v Edfu. Už predtým sme sa dohodli, že zostaneme v Luxore o jeden deň dlhšie (do 7. júna), a tak sme u biskupa dohovorili, že nás ráno vezme na koptskú omšu do niektorrej dediny. Spalo sa celkom príjemne – lebo sme dostali na izbu ventilátor.

Luxor 6. jún. Návšteva západného brehu. Organizácie nám to zabezpečili pán Ramadám. Okrem prepravy (ráno nás čakala felúka) sme mali k dispozícii na neobmedzený čas po celý deň auto (z dodávky), do ktorého sme sa my šiesti akurátne vošli. Navštívili sme: Údolie kráľov, Naga el Gurnu, v Naga el Gurne sme videli 4 hrobky: Menneho, pisára Nachta, Rámosseovu a Rechimireovu. (Hrobky štátnych úradníkov, síkromníkov) Ramesseum, Deir el Bahári (Hetšepsovein chrám), Deir el Medína (hrobby robotníkov a skalné hrobky – dolu dedina robotníkov – pri tom tesne ptolemajský chrám), Medinet Habú (chrám Ramsesa III.) a odtiaľ sme sa zastavili ešte pri vchode do Údolia kráľovien (okrem Evžena Strouhala sme ani nefotili) a nakoniec pri Memnónových kolosoch. Museli sme sa veľmi ponáhľať, aby sme stihli do 15.00 hod. obed. Tak-tak nám to vyšlo.

Popoludní sme si trochu pospali a potom sme boli v meste. Mirko Verner a Evžen Strouhal v chráme. Pavel Červíček, pápa a ja sme chodili po obchodoch.

Luxor – Safága 7. jún. Ráno sme išli do dedinky Es-Sojäg pri Luxore na koptskú omšu s nami i biskup pán Juhanna Luez. Dedinka Es-Sojäg má cca 1000 obyvateľov, z toho koptov ortodoxných 250, katolíkov 750 a len asi 30 moslimov. Ja som bol počas omše na streche kostola a odtiaľ som fotil, jednak krajinu okolo, jednak pohľady do chrámu (zhora) na našich počas bohoslužieb. Sedeli v prvej lavici. Po bohoslužbách sme museli zostať na obed, biskup nás zaviedol do jednej rodiny. S Mirkom sme potom išli do Luxoru nakúpiť si zeleninu a odrieknuť obed v hoteli, namiesto neho sme si vyžiadali balíčky na cestu. Obed bol v Es-Sojåte, zas v inej rodine (naši medzitým navštívili aspoň štyri), kde sme nakoniec pili karkadé (čaj z kvetov).

Po návrate do hotela a osprchovaní sme odišli do Karnaku. Na koniec prehliadky tohto najväčšieho komplexu sme videli i alabastrový chrámik a chrámik z pieskovca, s nádhernou vyhotovenými hieroglyfmi, ktoré nie sú prístupné návštevníkom, lebo sú ešte nepublikované.

V hoteli sme sa ešte raz umyli a pobalili. Cestou do Keny (68 km z Luxoru) sme išli stále po pravom brehu nového kanála. Na našu známu cestu sme vyšli pri železničnej stanici Kuft. Cestou z Kuftu do Keny sme videli na ceste stovky potkanov, ktorých sme spočítali pre zábavu počítali a potom sme už nestačili. V Keny som si kúpil chlieb a rajčiny. Večerali sme pri ceste už v púšti – balky z hotela boli výborné. Po pápovi sa dostal k volantú i Evžen Strouhal, no mal smolu v jednej zatačke a potom už bol vynerovaný a po ňom ja. Bola zlá viditeľnosť, cesta splyvala s okolím, a tak som musel dávať veľký pozor. Doviezli sme sa na naše staré táborisko, kde sme spali.

Ráno sme šli do Hardaky (dnes Hurgada), navštívili sme Mohsena a Mohammeda, okúpali sme sa a pokračovali sme v ceste do Rázgaribu, kde sme si dali urobiť šalát z vlastných zásob, lebo žiadnu zeleninu tam nemali. Za Rázgaribom nám došiel benzín z hlavnej nádrže, hoci sme ju natankovali naplno (spotreba okolo 20 litrov na 100 km) a hneď nato sme dostali „šusdefekt“ na pravé zadné koleso. Hever bol pokazený, museli sme zastaviť okoloidúce

auto. Naštastie, nečakali sme dlho a chlapi z neho nám vymenili koliesá (dal som im 25 P.T.) Keďže plášť na rezerve bol poškodený, šli sme veľmi pomaly. Keď už všetci driemali, ponúkol šéf šoférovanie Evženovi Strouhalovi, ktorý odmietol, a tak som to vzal ja. Spali sme pri Saafaráne, kde je terén trochu zvlnený a poskytoval nám ochranu pred studeným vetrom. Všetci išli do zavesenia, len ja som zostal spať v aute ako strážca.

Saafarána – Káhira 9. jún. Ráno sme popošli len kúsok do miestnych garáží a poprosili sme o opravu pichnutej guny. Zistilo sa, že ju roztrhlo úplne a nebolo ju možné opraviť. Šéf garáže nám „vyšteloval“ poruchu vo valcoch, pretože už asi od Saafagy sme išli len na tri valce. Za opravu nevzali nič, a tak sme si pýtali adresu, aby sme im mohli poslať z Káhiry aspoň náhrdelníky. Boli k nám takí ochotní, že nám ponúkli vlastnú rezervu z gazu, ktorú viezol za nami tanker plávajúci do Suezu – tým odstránili naše obavy, že by sme mohli zostať na ceste visieť.

V Sochne sme všetko vyložili a do Suezu sme išli len my dvaja s Mirkom. Novú dušu, jej nasadenie a spätnú výmenu kolies nám urobili asi za desať minút. Dohustili nám i ostatné koliesá. Stálo to 350 P.T. a 10 som dal ako odmenu. Ešte sme sa okúpali a naposledy pri mori i fotili (vo vode – Pavel Červíček s Klobúkom). Kúpanie výborné, lebo v Sochne je piesočnaté dno. Podobné bolo i v Saafaráne.

Cestou do Káhiry sme sa zastavili ešte v Resthause, trochu sme sa najedli a do Káhiry sme došli o 21.45 hod., do ústavu asi o hodinu neskôr. Posledné peniaze zo spoločného sme minuli v džusárni v Gize. V ústave nebol nikto, no čakali ma v stole štyri listy (tri od Ivany) a jedno oznámenie z pošty. Keď som zaspával, vrátili sa naši z mesta. (V stole som mal 22 libier od Ahmeda za rádlu – dal ich Jarďovi Málkovi, len čo dostal 12 libier za varenie v Núbíi, ktoré sme mu dali zo spoločných peňazí.)

Káhira 10. jún. Dopoludnia som bol v meste kupovať darčeky. Popoludní sme robili vyúčtovanie: pobyt v Luxore a za benzín v gaze (čiaska 1/6) ma stál 482 P.T. Výlet na západný breh stál každého 60 P.T. Večer sme išli s Pavlom na film „Lawrence of Arabia“.

11. jún. Popoludní sme delili kosiť z hrobky 34L2 a popisovali sme ich cezuzkou (Evžen Strouhal, Jarďo Málk a ja). Večer znovu do mesta. V Kursall bazáre som si kúpil texasky za 110 P.T. a čiernošedú košelu taktiež za 110 P.T. Potom sme boli v St. Jamse na filmoch „Vražda v Monte Carlo“ a „Jason a Argona“ (historický film).

Dopoludnia sme dokončili popisovanie kostí (Evžen Strouhal, Pavel Červíček a ja), ostatní fotili mapy. Tesne predpoludním sme išli do mesta. My s Pavlom sme boli na vyhladkovej veži. Má 15 poschodí a nad tým ešte terasu, kde sú dva dalekohľady fungujúce asi minútu po vzhodení plastru. Urobil som si pár diákov. Vrátili sme sa autobusom, lebo gaz dlho nechodil. Večer sme boli opäť v kine - Jarďin (lehná záhrada) na filme „Scaramouche“ (v hlavnej úlohe Stewart Granger) a „Šteklivý prípad (aféra)“. Oba farebné.

13. jún. Dopoludnia v meste na ambasáde, kde sme volili – kandidát: dr. Fr. Šorm (akademik – viceprezident). Pri volebných hárkoch sedel sám veľvyslanec – vraj je predsedom volebnej komisie. S Evženom Hnátkom sme sa pokúsili zistiť, či by nám výnimočne vzali peniaze na Tuzex. Potom som bol v meste, kúpil som 1 kg brazílskej kávy za 101 P.T. (Ahmed nám ju kupuje za 125 P.T.)

Na ambasáde sme stretli Janka Paulíného. Bol som s ním v univerzitetnom meste v internáte. Býva sám. Hovoril mi, že keď udreli pred pár dňami 43°C horúčavy, študenti polievali zvonka budovu vodou, lebo sa v nej nedalo vydržať. Keďže na koniec školského roka sú na univerzite všetky skúšky i písomné a nemajú na to dost posluchárni, postavili v univerzitetnom meste veľký stan a pár menších a v nich pšu písomky.

Odlet z Káhiry do Prahy.

Sumár nálezov z expedícií r. 1963 a 1964: vyše 5000 rytín, 243 nápisov na skalách: staroegyptské, grécke, latinské, aramejské, meroiske, koptské (väčšina nápisov sú mená a tituly osôb, ktoré tadiaľ prechádzali).

Kritika

VLADIMÍR PETRÍK

Juraj Šebesta študoval estetiku a divadelnú vedu, písal hodne o divadle a dramatickom umení, je autorom rozhlasovej hry, prekladá z angličtiny, ale známejším v kultúrnej verejnosti sa stal, keď začal písať a publikovať prózu a vydal kritikou a čitateľskou obcou pozitívne prijatú knižku noviel *Triezvenie* (2005). Šebesta nová knižka *Keď sa pes smeje* je komponovaná ako román. Rozprávačom príbehu – nejde o súvislý príbeh, skôr o sériu príhod rozmanitej proveniencie – je päťáštročný Tomáš. Téma dorastajúceho hrdinu je vďačná. Do slovenskej prózy ju kedysi v šesťdesiatych rokoch voviedla Klára Jarunková a ukazuje sa, že je živá dodnes. Jej úspešnosť sa viaže na jednu podmienku: detský hrdina (vyrastajúci z detských topánok) musí byť zároveň rozprávačom. Jeho rozprávanie je jeho vlastnou predstavou sveta, v ktorom žije a ktorý poznáva. Tento „posun“ dáva autorovi nové možnosti (jednou z obľižátnych je humor) a záležť len na ňom, ako ich využije.

Juraj Šebesta si počína ako profesionál, ktorý využil svoju tému na doraz. Tomáš je plnokrvný charakter, intenzívne prežíva všetko, čo sa okolo neho deje, ale v suжете má zároveň funkciu registrátora, ilustrátora, oboznamovateľa a tá je dominantná. Cez neho čitateľ poznáva skutočnosť ako originálny fenomén. Aký je to fenomén? Vypĺňajú ho najmä vzťahy, predovšetkým vzťah rodičia kontra dieťa. Šebesta ho vložil do množiny ďalších rodinných vzťahov a tie sú také komplikované, že ich musel objasňovať na záložke a uvádzať, kto je kto. Ide o starých rodičov z oboch strán, strýčcov, tety, bratrancov atď, jedna časť z nich má český pôvod a to vytvára špecifické situácie. Dôležitým rodinným príslušníkom je – pes, jeho význam autor zdôraznil aj tak, že ho uviedol v názve svojho románu. V scénach, kde sú prítomní rodinní príslušníci tvoriaci onú početnú množinu, sa uplatní ako charakterizačný prostriedok humor. Ďalšie frekventované oblasti sú škola, školské zážitky, školské lásky, teda Tomášove prvé citované a erotické kontakty, kamaráti a pod. Cez tieto prvky preniká do románu aj spoločenská realita, v prítomnosti nanajvýš rozkolsaná a neustále atakovaná totalitnou minulosťou, ktorá visí na charakteroch otcov a materí. No ťažisko suжете je doma, v rodine, čo je pochopiteľné, keďže najmä tam sa Tomášovo vnútro formuje a nadobúda čtyr dospelosti. Toto formovanie má veľa podôb, podmienených jednak vzťahom k rodičom, jednak reflexiami na všetko prežívané, no dôležitú úlohu tu hrá aj intelektuálna rovina vyspievania, charakterizovaná dimenzia sveta, materializmus – idealizmus), tak ako ich prináša každodenná životná prax, najmä v rámci rodičovsko-synovských polemík.

Situáciu v rodine autor drammatizuje tým, že rodičovský zväzok nechá na čas rozpadnúť. A ten sa už nikdy viac nedostane do pôvodnej polohy. Pre Tomáša je to traumatizujúci zážitok, ale autor ani tu neopúšťa vecnosť ako dominujúci prvok románového štýlu. Tomáša autor vyformoval do racionálnej, emocionálnosťou nie veľmi poznačenej podoby. V tej racionality, zreteľnej na celej ploche príbehu, je zakódovaný nielen zmysel pre humor, ale aj pomerne tvrdý postoj generácie detí voči generácii rodičov. Vela dialógov, ale aj jednotlivých scénok, tento postoj evokuje. Motivácie sú rôzne. Najbežnejšia je, keď rodič neberie do úvahy fakt, že dieťa zo dňa na deň rastie, vyvíja sa a pochopiteľne rastú aj jeho nároky. Tu sa dostáva do konfliktu dynamika rozvoja so statikou rodičovských postojov. Druhý motív: trvalé reakcie dieťaťa na správanie sa rodičov. Dieťa vidí to správanie sa ako pod drobnohľadom a hodnotí ho veľmi prísne. Tak je tomu aj v románe *Keď sa pes smeje*. Pritom Tomášov postoj (meno signalizuje nedôveru ku globálnym pravdám) je v podstate pozitívny, zdá sa mu však, že rodičia sa správajú nedôsledne, nelogicky, impulzívne, bez racionálnej úvahy a často robia opak toho, čo hlásajú. Pripadajú mu často ako deti – a dospely, teda realisticky uvažujúci, je vlastne len on sám. No život (a teda aj reakcie rodičov) sa neradi len rozumom. Do stanovísk a postojov vchádzajú ďalšie faktory, ovplyvňujúce naše reakcie. Všetko toto Tomáš vníma len okrajovo. Keď dospéje, uvedomí si to vari napho.

Osobinou kapitolou románou je jazyk. Autor v snahe autenticky zachytiť rečový prejav a uvažovanie pätnásťročného chlapca, využíva slang i „chýbné“ výrazy (tak ich nazýva v úvodnej poznámke); väčšinou ide o nespisovné slová a slovné spojenia, ktoré sú však bežné v hovorovej reči. Keďže časť postáv má českú národnosť, používa sa tu aj čeština a to aj v slovenských prehovoroch, nadväzujúcich na české. Slovný miš-maš pri čítaní nevádí, naopak, zdá sa mi, že vhodne ilustruje jednotlivé roviny textu. Niekomu bude možno vadit občasná, ale praveidne sa opakujúca fráza: *Ty kokos*, obracajúca sa na nejestvujúceho (alebo aspoň neprítomného poslucháča), avizuje však ďalší rozmer subjektu.

Román Juraja Šebestu *Keď sa pes smeje* je rozmaným čítaním na medzigeneračnú tému, ale nielen to. Nastoluje problémy, na ktoré treba hľadať odpovede. Humor ich tu nezastiera, naopak, skôr obnažuje.

Dnes je veľký deň. Bola prijatá ústava našej slávnej republiky. A narodil sa náš pes.

Teda, nevieme, či sa Žoňa narodila presne 1. septembra, čo je sám osebe mučivý dátum, keďže druhého nastupujeme do školy. Našli sme ju s otcom na chalupe. (Jej mama rok žila v lese. Asi ju niekto vyložil z auta.) Zverolekárelné a okrem toho štátny sviatok vyznačený červenou v kalendári. Inak, šuflík vzápätí Žofkin preukaz stratil. Nechápem, ako takýto typ môže podnikat. Mal radšej ďalej skúmať tie svoje dejiny v akadémii. Teda, nech si podniká, ale ako to, že prežije?! Žofka (len to tak z nej šustalo) vykakala hovnička pretkané bielymi červami, trochu pripomínali klíčky, keď sú zemiaky dlho v špajzke, aspoňže sa tie červy nemrvili. Pospali sme ju púdom proti bľhám, zúfalo z nej vydesené skákali a klopkali o dno lavóra. Bolo posiate omráčenými až, obávam sa, skapatými bľhami. To bol iný pohľad.

Pätnásť október 2004 bol môj najšťastejší deň. Práve ma prestávali baviť nahňačky na autách a slávna zoo, najmä keď ma do nepríčetnosti vytáčali leniví upratovači, ktorí chodili zasnení okolo kôp hovien. Vždy, keď som už dúfal, že zastanú a upracú, lebo kvôli tomu som im dal život, ledbolo prešli okolo. Strácal som body, a pritom som za to nemohol. Takto dopadne človek, na ktorom sa šetrí. Napalujú mu hry z druhej ruky. Už ma nebavilo ani zakrádaj sa so samopalom v nepriateľskom tábore. Úplne mechanicky som odpaľoval hlavy a presekával vnútornosť olovom, prepádaval stráže odzadu a škrtil ich ocelovým lankom. Vyzeralo to na riadnu depresiu. Kukanie von oknom, čakanie na čosi, čo by sa malo zrazu vynoriť a zachrániť ma od hrozivej nudy. Keď sme s otcom otvorili vrata na stodole, lebo sme vnútri počuli skučanie, a Žofka v nich vrtela chvostom a tak detsky štekala, hneď som sa podakoval pánbožkovi. Vedel som, že toto bude náš pes.

Mala taký skrčený krátky ňufáčik a v jednom kuse sa nám motala pod nohy. Kombinácia púštnej ľľky s netopierom: uši priveľké k hlave, ktorá je zase priveľká k telu. Vôbec sa nás nebála, nechala sa hladkať a škrabkať a prevaliť na chrbát. Dali sme ju do škatule od topánok. Pamätám sa, ako nám mama nechcela veriť a potom na jej rozžiarenú tvár, keď uvidela Žoňu. Iné meno, ty kokos. Nepoznám žiadneho psa s takým hrdým uhorským menom. S ním by mohla vysedať na hrade a nechať sa obskakovať sluhami v parochniach. A vôbec neskučala za Patou, svojou mamou, ktorú si neskôr zobrali susedia, ani za bratom, čo sa o niekoľko týždňov zadusil. Susedia im nechávali pri chalupe žrádlo a jemu sa ňufák zastokol do konzervy. Normálne som sa zaňho pomodlil, lebo ja – prírodný evangelík – verím, že aj zvieratá majú duše. Možno sa s ním stretneme v nebi a tam mu dáme meno. Divné, keď psík zomrie

bez mena, nie? Inak, je to trochu problém, všetky tie duše. Napríklad, ako vyzerá duša? Ako človek, čo práve zomrel? Keď zomrie dieťa, spozná v nebi svojich rodičov, čo budú takí starí a zoschnutí? No, asi oni spoznajú jeho, teda ak sa dostanú do neba. Čo ak mal niekto celý život psov, ako napríklad Dédó? Bude v nebi so svorkou psov? Je to nejasné s tými dušami. Ježiš na to odpovedá tiež dost nejasne: že je to blbá otázka. Keď už je duša v nebi, teší sa, že tam je a nevymýšľa.

De je miska?

Ktorá?

Psova. De je?

Tam, de by bola.

Keby tu bola, sa nepýtam, ne? De je?

Pozri sa lepšie, de by bola? Tam, de ždy.

Šak pozerám na to miesto, de ždy je. Ale tam není.

Jáj, prepáč. Umyvala som ju. Nechala som ju na vani.

Do by už hladal misku pre psa na vani.

Prepáč.

Kakala poobede?

Ne.

Vábec?

Ne. Lebo ani ráno ne. A večera poobede?

Ne.

Hm. Lebo ani večera večer né.

Málo sa hýbje asi. Ale večer sme boli v Ružovej doline. Dvakrát sme obišli

Delfín.

Fíha.

Není chorá?

Ne. Trucuje.

Ani večera nežrala?

Ne.

A predvečerom?

Ne.

Dávala si jej granule?

Hej.

A není chorá?

Ne. Vravím ti, trucuje. Nechce žrat granule.

Tak jej dám aj dneska. Snád ťich od hladu zožere. A nezožrala nič z koša?

Ne. Chce ma donútiť, aby som jej varila.

A nedala si jej starú šunkku?

Né.

Ani vtedy, keď mala tú sračku? Keď kakala ten riedky sliz?

Né, ti hovorím. Ty zle počuješ? Trucuje.

Lebo z toho sa jej mohol pokaziť žalúdok. Včera žrala trávu.

To od hladu.

Chudinka. Dám jej tie granule.

Žere?

Len oňucháva.

A čo?

Nič. Kuká na mňa tak vyčítavo. A teraz odchádza.

Ja jej varit nebudem.

Musíš.

Ona to zožere. Uvidíš. Z pudu sebazáchovy.

Nezožere. Susedkin jazvečík nežral celý týždeň. Až grcal žlč. Museli mu navariť.

Potvora jedna tvrdohlavá.

Dám jej kúsok syra.

Daj. Čo už s ňou. Uvar jej párky.

Ja?

Ležím, nevidíš?

Som v kuchyni, ne? Dva?

No.

Dva asi stačia, ne?

Preboha, už ich uvari!

Čo je, čo sa deje?!

Nič. Ježiši.

Nie sú staré? Sú otvorené...

Ne. Iba odvčera.

Žofínka? Pod sem, moja. Tu máš páročky.

Čo? Žere?

Uhm.

Je spokojná?

No.

A čo?

Nič. Už ich schlamstla. Olizuje sa a vrtí chvostom.

Potvora jedna malá, tvrdohlavá. Pod sem, ty moja tutulička. Šušňavá hopsajda. Sem ku mne. Hopaj!

„Ahoj,“ Július na mňa máva z predsiene. „Nechcem sa hádať.“ Približuje sa ku mne v tielku a v tých svojich rozleptaných spodkoch. Som v strehu. „Chcem problémny riešiť pokojne. Mierovým dohovorom,“ zatáhuje.

Spýtao naňho pozriem, ten tón je trochu zvláštny, a ďalej jem cimminies. To má od mamy, keď tak psychologizuje. „Dobrá chuť, synáček,“ zubí sa od ucha k uchu. Ani mi nevyčíta, že som si nasypal misku kopcom. Na druhej

strane, šetrím mlieko, nie? A tak na oplátku nemlaskám, viem, že to neznáša. (Aj obyčajné prežúvanie mu dá zabrat z nejakého dôvodu. Človek aby rovno hltal.)

Sadne si oproti mne a tvári sa dobrácky. „Sme rodina,“ gestikuluje. „Základná bunka spoločnosti. A táto bunka musí fungovať. Každý máme svoje povinnosti (aha). My s mamou pracujeme. Ty chodíš do školy, v poriadku. Ja nakupujem, triedim odpad a občas ho aj vynašam. Mama varí, perie, žehlí. Ty vysávaš a drhneš dlážku,“ žartovne kýve hlavou. „Trošinku menej šponuj tie ústa,“ povie už svojím zvyčajným príkazovým tónom. „Je ta počúť až na ulicu.“

Kukám nahňo urazený, ved ústa mám celý čas zavreté. Snažím sa jest time-ne, čo to dá, ty kokos. Aby som to ani ja sám nepočul.

„Môžem sa ta niečo spytať?“ pokračuje ďalej tak medovo. „Ale neurazíš sa, však?“

Príkývnam, radšej na chvíľu zadržím prežúvanie.

„Kedy by si mohol vydfhnúť dlážku?“ vyškiera sa ako nejaký zabudnutý veľkonočný zajko v špajzi.

Rozmýšľam, ako na to. Keď otvorím ústa, nevyhnutne mlasknem, alebo minimálne vydám nejaký zvuk. Keď ostaneš ticho, bude si myslieť, že ho ignorujem.

„Nemáme mop,“ poviem rýchlo, aby som predbehol prvý mlask. „Kedy kúpite nový mop? Starý sa zlomil, taký bol zhrdzavený.“

„Načo ti je mop. Ja som umýval s keťou a s handrou,“ spomína na mladosť. „Vieš, že s mopom sa nedá poriadne dostať do rohu. No ako s mopom vytrieš roh? Potom sa vyhábaš rohom a takým tým stvrdnutým, zaschnutým špinám.“

„Tati, žijeme v dvadsiatom prvom storočí. Nemôžem vytierať bez mopu,“ vravím.

„Naši predkovia si poradili aj bez mopu.“

„Predsa nebudem v dnešnej dobe klačať na zemi a plahočiť sa s nejakou handrou.“

„Nuž, naša generácia prežila aj bez vreckového.“

Sme doma. „Ja od vás dostávam len príkazy,“ hundrem v miernom protiútku. „Stále na mňa tlačíte.“

„To neznamená, že ta nemáme radi,“ odpáľkuje pokojne a usmieva sa, možno aj prirodzene. „Myslíme to v dobrom, aby sa z teba stal človek. Vieš ako: ťažko na cvičisku, ľahko na bojiisku.“

Aha, ešte si musím počkať, kým budem človekom.

„Tati, nemôžeš kúpiť ten mop?“

„Čo máš proti kefe a handre? S keťou sa dostaneš pekne všade a všetko vydfhneš.“

„S keťou sa tiež ťažko dostaneš do rohu,“ chytám sa.

„Ale to nie,“ otec úplne ožije. „To musíš tak po jednej strane v rohu tou špicatou stranou kefy dopredu a potom po druhej strane toho rohu tiež špicatou

dopredu, vieš? Akože tak do kríža. Všetak vieš. Ukážem ti?”

„No a keď máš zaoblenú kefu?”

„Tak si kúpiš špicatú. Okrem toho, máme ju doma. Je v kúpeľni v lavóre, ako dobre vieš.”

„Navrhujem, že ja povysávam a ty umi dlažku.”

Fotrik sa zamyslí. Prehnal som to, ale on povie: „Dobre.” A potľapká ma po pleci. „Predvediem ti teda tú rohovú techniku. Špicatou dopredu a na kríž, to je celé. Pekne po stranách a viackrát za sebou. Uprac si izbu, už sa tadiaľ nedá prejsť,” povie akože ledabolo, ale je to smeč.

Mal to premyslené, šachista. Odšuchce sa do práce, ja idem až na druhú hodinu. Myslel som, že si to užijem v postielke, s empétrojkou a tak, ale... svoju cimru som fakt trochu zanedbal. Na dlažke porozhadzované učebnice a zošity, skrtkvané ponožky v chuchvalcoch prachu. Pod posteľou som nevyššával mesiac. Na lamine pekne vidieť prach. Schuchme sa tam rekordne rýchlo. Na stole *Robin* z IKEI už kysne kelímok od actimelu, vnútri zľahka splesnivý. Žltý starožltý nábytok, ktorý som zdedil po otcovi (z jeho detskej izby, ty kokosi!), police a skriňa *bez dverí*. Celé sú flakaté od samolepiiek a čarbaníc. Dvierka na hornej skrinke majú rohy zaliate epoxidom, keďže dlhým používaním sa pánty vylomili z drevotriesky. Dvere na skrini sa už nedali opraviť, a tak som bez nich. Sem by som Paulu pozvať nemohol. Naši stále špekulujú, ako tam treba na pláton navŕtať tú plastovú vodiacu lištu so závesom, namiesto toho, aby kúpili novú skriňu. (Vraj nový nábytok dostanem, keď sa prestahujeme.) Inak, tu by sa dalo upratovať každý deň. Radšej nechám bordel päť týždňov vyzrieť, potom raz upravené a máim pokoj. Naši robia to isté s celým bytom. Otec fakt len nakupuje a občas cestou do práce vynesie smeti. O niektorých predmetoch ani netuší. Rozozná žehličku od rýchlovarnej konvice?

Keďysi, v pradávnych dobách, a najmä v Amerike, fotrik nebol takýto nervoň. Keď sa manína definitívne odmietla so mnou hrať šestnásť hodín denne a utiekla do New Yorku pracovať zadarmo bez prinútenia, on ma dokázal zničť. Ja vyčerpaný klesám a klesám, a on ďalej skladá ten náš poschodový dom. S garážou a s výbehom pre kone, s plotom a všetkými tými terasami. Vidím ho, ako sedí na parketách v detskej izbe, zasypanej legom. V dome, kde nás prichýlil Jack, po rodičoch Slováč, ale celkovo Američan. Tatko už vtedy trinoyal na realitáka. A potom sa zruťim na zem a zaspím.

Hneď, ako som sa prebral, povláčil ma po všetkých ihriskách v Palisades Park. Musel som preliezť všetky preliezky, šmyknúť sa na všetkých šmykľavkách, pohojdať sa na všetkých hojdačkách aj kvarglách, prekopať sa všetkými pieskoviskami, pričom som musel použiť všetky tie lopatky a hrabičky a sítká a poháre, ty kokos. (V skutočnosti len predstieral, že sa na tých kvarglách hojdá kvôli mne. Kolkokrát nás s mannou donútil! Ujíkal a maniacky za odražal a s chichotom nás prudko nadhadzoval.) A keď som dúfal, že sa doma trochu spamätám, pred smrtiacim výletom k jazeru, zobral ma autobusom do supermarketu. To bol iný des, nosiť tie nákupné tašky autobusom. Také tie sáčky

z tvrdého papiera, do ktorých vám pokladnička uložila nákup a potom to ešte strčila do igelitky. Všetci ostatní (okrem bezdomovcov a potulných bláznov) nakupovali autom. Ale keď sme boli dnu, už to bolo v pohode. Zbožňoval som ten pocit, že si môžeme kúpiť hocičo z tej hory potravín, že celý ten obrovský priestor zaliaty takým tým svetlom, ktoré povzbudzuje do nakupovania, patrí nám. (Majú to vyskúmané, Amíci). Otec šachoval s kupónmi z časopisov, s ktorými niečo mohol kúpiť o päť centov lacnejšie. Zakrádal sa zohnutý medzi nekonečnými regálmi, ktoré praskali od žranice, kukal zblízka na cenovky a bol schopný konzultovať so skúsenými dôchodcami. Umieral som, z posledných síl som sa za ním plazil, lebo by ma tam kvôli tým kupónom aj zabudol. Zároveň som to zbožňoval, keďže u nás supermarkety ešte neboli. Vždy som si vymaučal nejakú pištoľ (mamina potom otca ničla, že mi kupuje zbrane) alebo aspoň helikoptéru vo výpredaji. (Black Hawk, mala nalomené jedno krídlo vtule.) Keď sme odchádzali z Ameriky, museli mi kúpiť osobitný obrovský kufr na hračky. Vtedy v New Jersey bol tatko ešte normálny. Ja viem, chcel ma unaviť, aby som poobede zaspal, a on si mohol chvíľu študovať, keďže tam bol na tom študijnom pobyte, ale ja som sa predsa nemohol len tak vzdať. Hral také to divadlo, že mu zrazu klesne hlava a začne odľukovať, ty kokos. Roztváral som mu oči, a keď bolo najhoršie, som mu veru aj zhúkol do tváre. Otec to predýchal a odpotáčal sa do kúpeľne, kde si nechal tiecť studenú vodu na hlavu. A potom ma šiel doraziť k jazeru. Bola to taká prímesťská bačorina (otcov výraz) s lavičkami na asfaltových chodníkoch a s kačkami a labutami, ale Amíci sa tam vyžívali ako v panenskej prírode. Nekompromisne sa tam korčuľovali a bicyklovali a kočíkovali, v jednom kuse ste boli v ohrození života. Mal som takú malú namotávaciu korkovicu ešte z Chorvátska, za osem kún z Rabacu, a na tú som chytal v tej mláčke štučky a pstruhy, alebo aspoň kapre. Július zatiaľ čítal noviny a pokúšal sa hovoriť s domorodcami. Párkrát sa mu to podarilo, ale boli to len také zúfale útržky o počasi a o deťoch, že aj ja som tomu rozumel. Amíci sa tvárili bodro, ale na nejaké veľké debaty neboli. Rád som liezol na vysokú preliezku, skadial som mohol pozorovať mrakodrapy na Manhattane. Dával som sa na tie divoké tvary, videl som ich pred sebou ako na stavebnici, Ceruzku a Chrysler a Empire State Building. Dobre som videl aj Terminal, kde sme vystupovali z autobusu, a na južnom konci Dvojičky. Stačilo len povedať, a už ma brali do nejakej herne pre deti, kde som si mohol kresliť a váľať sa v guľičkách a šmýkať sa do bezvedomia. Alebo do knižnice, kde som si pozrel videjko a komiksy. Občas sme zašli do China Town, kde mamina nakupovala tie čudesné čierne a biele reďkovky a kučeravé zelené rezance a celkom haluzné minibanánčky v takých tých trškoch. Vždy sme skončili v pekárni a cukrárni pri trhovisku, kde sme si dali čínske gulky a rožteky a iné motance. Spomínam si, ako sa otec, už v Bratislave, skoro rozplakal, keď som stúpil na škrabátko, ktoré kúpil v China Town za dolár. Trochu som mu nalomil jeden zub, ale dá sa používať. Mám ho na stole. Je to taký náš obrad, hladanie škrabátka. Keď sa navzájom obviňu-

je me, kto ho kde schoval. Dokonca aj Žoňa to má rada, keď jej preberám srst na chrbáte. Práve teraz sa maniacky drhnem medzi lopatkami. Užasné, kvôli tomuto sa oplatí žiť. Bambusové škrabátko mi vŕzga na koži. Keby na otcovej, chápal by som, že ju už má takú zrohovatelu, ale mne? Ako keď šúchate moriskú penu o parkety. Navrú mi tam také neurotické červené pruhy. Problém je, že človeka vždy znovu svrbí.

Listujem si v modrom zošite, otec tam zapisoval výrocky. Celkom haluz, kokos. „Mamina je moja slúžka a tatino slúž.“ Mal som štyri roky a televízne obdobie. „Dramatúria Gažo Bažo, účinkujú František Kikik a Prčica Malá,“ zapísal tatko. 4. apríla 1996 som napríklad povedal: „Už sa mi slinky rozbiehajú.“ Otec zatal v mojej izbe a ja som sa spyňal: „Kde to zase vŕtajú?“ Keď bol u nás známy, išiel som po ňom na záchod: „Mami, smrdí tam hovno. Mám to povedať nahlas?“ Smial som sa a opakoval: „Hovno smrdí, hovničko. To je ale hovnota.“ Pamätám sa, ako mi mamina hystericky pchala ruku na ústa. Mohol by som si to čítať dokola. Odložil som zošit do tej starožijnej vitríny z Hrabyně, po babičke Natálke. Naši tam dávajú doklady, tie machnaté trúbce s diplomami. Sú tam aj albumy s fotkami a staré mince, československé koruny a haliere, ale aj šilingy, marky a slovenské toliare.

Raz som bol s ocom na jeho slávnej univerzite, rovno oproti Bryant Parku, kde sa Amíci vyvalujú na tráve s papierovými kávičkami a šalátikmi v kelímkoch, a kde v lete zadarmo premietajú filmy. Je tam aj hlavná budova Public Library, tá historická, keby to niekto hľadal. Vonku pražilo, asi štyridsať stupňov, a dnu bolo mŕnús, fakt nekecám, jak tam peckovali klímu. Keď ste vyšli von, teplo vás omráčilo. Ani sa otcovi nečudujem, že zmenil robotu. Asi mu zmrzli myšlienky. Keď sa vrátil z Ameriky, nechal históriu a slávnu akadémiu a začal podnikat s realitami. Najprv robil pre jedného Angličana, potom sám. Pamätám sa, ako ma vláčil po roliach, keď začínal. Mamina ma občas s ním poslala, vraj aby som bol na vzduchu. *Krokova/tie* pozemky a v jednom kuse telefonoval. Na ušiach sluchátka, mobil držal vo vystretej ruke meter od tela. *Diablov vynález*. Odvtedy je taký nervózny. Ako každý, kto vošiel do tej džungle, pre ktorú sa nenarodil ani náhodou. Kto zázraky nerobí a peniaze neserie. Kto je každý mesiac v mŕnuse.

Sedíme v rešitke oproti škole, deviataci to majú fakt blízko, pijem malú a on veľkú desinu Topvar.

Jeho tvári sa navracia ľudská farba. „Som rád, že si ma vytiahol z domu.

Mali by sme pravidelne športovať.“

„Ja športujem. Ale ty mi to zakazuješ.“

„Ako?“

„Nechceš mi dat peniaze do posilky.“

„Hej? Beh je užasný šport. Na vzduchu, na slnku, zadarmo. Žiadny pach prepotených tiel...“

„Nemôžem stále len behat.“

„My sme kedysi *len* behali. Hrali futbal a hokej.“

„Nemáme ihrisko.“

Mávrne rukou a odpíše si. „Neskutočné, ako som upadol,“ povie. Žmúrieme do slnka, asi sem svietil *len* v zime, lebo na ulici rastú po oboch stranách vysoké stromy. Tie s tými veľkými záhadnými strukmi.

„Vieš,“ vraví, „ja keď ti niečo vypočítam, ja to myslím v dobrom. Fakt. Nám, myslím tým aj učiteľov, napríklad, ide *len* o to, aby sme z vás vychovali slušných ľudí.“

„Dobrych kresťanov, nie?“

„Ak si kresťan, je to bonus.“

„Neviem, či by s tým v našej škole súhlasili.“
Zasmeje sa.

„Mrzí ma, keď sa spolu hádame. Ak by som ti aj nadával, robím to *len* pre tvoje dobro. Ja sa niekedy bojím, že mamu udrieš. Bud' k nej dobrý, je to najlepšia žena na svete.“

Zrejme hovorí o sebe. Príkyvujem. „Nikdy by som ju neudrel,“ vravím. „To by som nikdy nespravil.“

Aj mňa mrzia hádky. Teda, počas hádok je to niekedy haluz, ale potom zvyčajne depka.

„Musíš v sebe potlačiť egoizmus,“ hustrí do mňa. „Bojovať so zlom v sebe samom. Lebo v každom človeku je aj zlo. A zo zla v človeku pochádza všetko zlo na svete. Všetky tie vojny a zločiny a nespravodlivosť...“

„Keď nedopijem fľašu minerálky...“

„Presne tak...“

„... alebo si natieram maslo nahrubo...“

Otec sa usmieva. Raz po mne našiel pol tabletky paralenu na stole. Kukaľ, čo s ňou a tak si ju šupol do úst. Sedíme v teple a za oknami slnečný podvečer. Po behu, ktorý sme obaja prežili. Trinásť stupňov v decembri, fakt nekecám.

„Veľa zla pochádza z egoizmu. Keď človek nedokáže byť skromný. Rozmyšľaj o tom.“

Príkyvujem.

„Ja som ti chcel *len* povedať, keď ta napomínam, hoci aj často, myslím to v dobrom. Neznamená to, že ta nemám rád.“

To si pamätám. Myslím na to vždy, keď s ním niečo riešim.

Jeden piatkový večer koncom februára si zbalil veci, do môjho rukosaku Husky, a odišiel od nás.

Boli sme z toho v šoku. Vrátili sme sa z prechádzky so Žofkou a otca nikde. *Len* odkaz na papieri.

Takéto prekvapenia mi tatko vyrábal, keď som bol malý. Vytočil som ho a on nevrieskal, ani nič nepovedal, *len* zrazu ma zozadu plesol po hlave a ja som

sa rozklepal nie z toho, že ma bije, ale od zľaknutia. Nenávidel som ho za to. Hádám neušiel s tou mladou, čo ho videli chalani v meste... Zobral si len oblečenie a pár kníh.

Mama plakala a pokúšala sa mu volať, nezdvihnáť.

Bol som totálne čulý a tak som prepiral programy. Mama už zaspala, zrejme si šupla prašok, a zrazu som natrafil na mrte divný film. Niečo zo začiatkov kinematografie. Vlastne to pokojne mohlo byť nenné. Asi pol hodinu fúkal vietor do listov, než toho pána v obleku v tom parku odbachli, čo sa tam objímal s tou krásnou brunetkou. Čo vysvitlo po ďalšej polhodine v tmavej komore. On, mladý Hopkins, ak to bol on, na zväčšenej fotke objavil hlavuň pištole. Medzi listami. A potom aj tvár vraha a jeho ruku s pištoľou. Už som akosi rátal s tým, že v celom filme bude fúkať, aj mi z toho začalo šumieť v mozgu. Nevrátil sa mladý Hopkins do toho parku, ty kokos? Niečo sa mu nezdalo na tej fotke, hľadel na ňu zblízka lupou a tak. Ale kukal som to až do konca. Napriek tým hodinovým zberom, bola to haluz. Ako ta niekto vyláka a prašk. Nejaká nádherná ženská, o ktorej si myslíš, že ta zbožňuje. A tak sa tam ten fotograf vrátil, do toho parku, fúkať neprestalo ani náhodou, a pod kríkom našiel mŕtvolu toho muža v obleku, presne tak, ako ju videl na svojej fotke. Skoro som zomrel od strachu, bolo to neskoro v noci. Filmový klub alebo čo. Byť bol zrazu tak šialene prázdný a všetky tie tiene mátožili okolo stolnej lampy... Ešteže som mal pri sebe Žofiu. Tlačila ma zadkom do brucha a zohrievala. Nikdy nepôjdem sám večer do parku. Ani keby bolo bezvetrie. Ešte na druhý deň som bol z tej *Zväčšeniiny* zmätaný. Nebol to Hopkins, ale nejaký Hemmings. Plus oco nikde.

Rodina je základná rakovinová bunka spoločnosti, napíšem do najbližšieho slohu. Nenávidím slohu.

Naposledy bol Dédó na streštávke predminulý rok v júni. Človek by netušil, aká môže byť so starými ľuďmi stranda. Erich, čulý organizátor streštávok, si ešte stále privyrábal prekladmi z nennčiny. V jeho rodine vedeli dobre po nemecky a nennčinu si zdokonalili v pracovnom tábore priamo v Nemecku. Bol tam rok, cez druhú svetovú. Dédó s Babičkou také štipendium nemali. Mohli len konverzovať na chatke v Beskydách, kde sa skrýli pred lietadlami Spojencov, čo bombardovali Ostravu. (Inak, keď sa vrátili, z ich domu polovica chýbala, čumeli cez ruiny na rez vlastným bytom. Až kým nepochopili, že tam viac bývať nebudú.)

Každú chvíľu si niekto prisadol a Dédó ho objal (už si dal pár pohárov červeného). Dotýčaný po úvode o vnučatách popísal, aké má problémy s chrbticou, pečeňou, hrubým črevom, tenkým črevom, mechúrom, anáľom, očami, ušami, pätami, pamäťou, sluchom, zrakom i čuchom, ale aj s koncentráciou, orientáciou a erekciou.

„Nesed u m' tak blízko! Koukněte na starýho chlípnička, jak ji tam pod stolem

ošáhavá kolena! Deš vod ni!“ Ľve Dėda na spolužiaka oproti. Ten sa takmer šeptom prihovára svojej bývalej favoritke.

„Co máte porád s tou Klárou? To s ni nepřestanete blbnout ani nad hrobem?“ akože žartujú tri bryľaté kamarátky z kúta. Traamy z detstva. Tak mi pripadajú títo veselí starečkovia v obnosených oblekoch a rozstrapkaných kravatiách a rozjarené staruchy v stredovekých róbach a parochniach. Je ich tu dvanásť z tridsiatich štyroch a pár vyzírkovských príbuzných, ktorí sa tvária ako osobní šoféri, napríklad ja s otcom. Salónik v reštaurácii sa zmenil na gympel cez prestávku.

„Jenom klid, Arnošte. Mné to již vůbec nefunguje. A ani nebví.“

„Chápal bych, že ti to nefunguje, ale že tě to nebví?“ Dėdo prekritikuje hluk.

„To rovnou zemí, vole.“

„Díky za dobrozdání. Až po tobě, Arnoštiku, až po tobě.“

Erich vstane a zaklope lyžičkou na pohár. „A nyní, milí spolužáci a ctihodní důchodci, si uděláme náš přehled. Jako vždycky, i tento rok mi neocentelně pomohl náš vzorný týdeník Zdenko. Který je mým věrným organizačním asistentem, téměř partnerem, poněvač udělá téměř celou práci.“

Smeieme sa.

„Dem na to. Adamec.“

„Mrtvý,“ odpovedá Zdenko.

„Ákos.“

„Mrtvý.“

„Albrecht.“

„Mrtvý.“

„Počkej,“ povie niekto. „Dyt' sou všichni mrtví. Je tady vůbec někdo naživu?“

„Albrecht zemřel? Dyt' tady před rokem byl...“

ERICH: Před rokem jo. Už to má za sebou.

„A jak zemřel?“

„Nijak vesele. Rakovina hrubého střeva.“

„Prosím tě, Erichu, když je někdo čerstvě mrtvý, řekni nám alespoň, jak zemřel a tak.“

„No jo. Pudem dál. Babják.“

„Mrtvý.“

„Cibulka.“

„Mrtvý.“

„Nějak nám to blbě vychází. A – Daubner.“

„Zde.“

„Dymáček.“

„Se hlásí.“

„Elišková.“

„Ještě žije. Omluvená. Po operaci srdce.“

„A co jí dělali?“

„Chlopeň.“

„Kterou?“

„Není to jedno?“

„Jen se ptám. Já mám umělou pravou. Titiánovou, přímo z výžku-
mu NASA.“

„Blahopřejeme z Kavčích Hor.“

„Pojdme dál, at to máme za sebou, tu procházku hřbitovem.“

Gazárka v zime skosila mřivica, Gratzlová zde, aj keď o barňách kvóli klbom. Ako host vystúpi pani Vlasta Klimentová, dáma s veľkou sivou parochňou a fialovou šálou na pleciach. Chodila o ročník vyššie. Býva v susednej dedine, tak ju pozývajú. Neverím vlastným očiam, ona vstávala od stola asi päť minút, *fákt nekecám, kokos*. Trochu začudovane sa obzerá okolo seba a zrazu sa jej tak rozjasní, akože si spomenie, kde je, a pri tom všetkom sa trase, človeče. Keby tak nejak naraz, ako sa ľudia zvyčajne trasú, ale ona sa trase každou časťou tela inak. Hlavou, rukami, telom i pleciami a pritom sa jej podlammujú kolena, každé v inom rytme, a palička, o ktorú sa opiera, do toho divoko džemuje. „Zdravím vás,“ hovorí traslavým hlasom, pričom každé slovo sa trase inak. „Děkuji za pozvání. V mém živote se nic podstatného nezměnilo, až na to, že jsem o rok starší. A to je dost blbý samo vo sobě, takže dávám slovo někomu jinému.“

Pochopil som, že toto je vrchol stretavky. Starečkov baví žartovať o smrti. Dožili sa osemdesiatšest rokov.

Rodinka je zasa pokope. Ešteže je tam Šušu, moja sesternica, oslavujeme jej piate narodeniny.

Marta, podpichnutá Karčim, sa usiluje Dėda prinútiť, aby rozdelil peniaze za dom v Hrabyni. Dėdo jednou stranou tváre akoby sa čudoval a druhou drial. Akoby už-už šiel vybuchnúť a zároveň sa mu chcelo hrozne spať.

„Dėdečku, ved my sme tvoji najbližší,“ dáva Marta nevestička. „Kto sa o teba stará a bude sa starať?...“

„Jen mě neposlíej do hrobu. Já ještě budu žít dvacet let.“

„Tak som to nemyslela a ty to dobre vieš. Ja nechápem, prečo sa nedo-
kážeme dohodnúť. Teraz, keď sme tu všetci...“

KARČI NAJSTARŠÍ SYNÁTOR: Tak, úplně všichni tu nie sme... ale je to dobrá príležitosť, aby si sa konečne rozhodol. Ceny nehnuteľnosti zúfalo rastú. Každý mesiac, ja to denne sledujem.“

„To je pravda, Dėdo,“ pridá sa Ivan, otec Šušu. „Peniaze strácajú hodnotu, kým nehnuteľnosti si ju držia.“ Som trochu prekvapený, lebo podľa dohody ich by sa to nemalo týkať. Lujza naňho prepísala Dėdov byt a tak podiel z predaja domu má pripadnúť *našm*. *Našej* vetve.

MAMA: Sme tu všetci, ktorí majú do toho čo povedať. Dėdečku, musíme konať. Je najvyšší čas, ak máme rozumne zúžitkovat peniaze za predaj vášho domu.“

DĚDO: Jakého domu? Co to tu pořád melete?

MAMA: Domu v Hrabyni, přeci.

„Ten že jsme prodali? Kdy? Já o tom nic nevím.“

MAMA: Předminulý rok, dědečku. Na podzim.

„Jak je možné, že já o tom nic nevím.“

Dědo sa zdá úprimne zaskočený a snád aj máličko napálený.

KARČI: Ved' si podpisoval zmluvy. Nepamätáš sa?

„Ne. Nic takového si nepamatuju. Takovou hloupost bych nikdy neudělal.

Co je to všechno za podvod?“

Půlíme našho oči, netušili sme, že s jeho pamětou to půjde tak rychle.

„Dom v Hrabyni ste predsa predali. A súhlasili ste s tým, že peniaze sa roz-

delia medzi nás a Alicu,“ Karčí pohláča zlost. „Aj keď, teraz je trochu iná situ-

ácia...“

MAMA: Nie je.

„Čo ak sa budete rozvádzať? Zoberie si svoju polovicu mimo rodiny.“

„Nikto sa rozvádzať nebude,“ vravím rozhodne, až som sám z toho prekva-

pený.

„Ako vieš?“

„Viem.“

„Skasíruje svoju polovicu a vy tomu nijako nezabránite.“

Tak zvláštne ma teší, že sa so mnou rozpráva ako s otcovým zástupcom.

MAMA: Aj keby sme sa rozvedli, nikdy by si tie peniaze nezobral.

„Ako to môžeš vedieť? Bude si kupovať byt, auto, hocičo, na všetko bude

potrebovať peniaze.“

IVAN: Toto neriešme. Je to ich vec.

„On by si tie peniaze nikdy nevezal,“ vravím takmer s plačom. „Môžeme

predať chalupu, napríklad.“

DĚDO: Co to tady pořád melete všichni? Jaký on, jaký peníze? To že si jako

někdo cizí vezme moje peníze?

KARČI: My len rozoberáme, čo keby sa Alica rozvedla. Potom by štvrtina

našich peňazí šla úplne mimo nás.

„Jakých našich? To se nemůže stát. Peníze mám pod kontrolou já. Jsou to

moje peníze.“

Dědovi sa zrazu vrátila pamäť.

KARČI: Konečne rozumná reč. Tak ako to spravíme?

„Mám strašlivou chuť na leďháčka.“

Mamina odbehne do kuchyne.

KARČI: Tatínku, a vieš, koľko máš peňazí?

„Hodne. Hodne, hoochu. Niečo dám Grétece, je moc milá, a co zbyde si roz-

dělíme.“

Opäť našho půlíme oči, Karčímu sa prehupli cez brýle a vibrujú mu na

cievkach. „Ved sme hovorili, že její netreba dávat odmeny. Má to v plate.“

„No jó. Ale my se budem brát.“

V obyvačke hustne mŕtvoliné ticho, počuť len, ako si Dédó pochutnáva na zmrzline. Klasická straciatella, mňam.

„Ty si z nás robíš strandu,“ prvý sa spamätá Karči. „Ved pani Gréta je vydatá.“

„Rozvádí se, hochu.“ Dédó v tichu vyškrabkáva tanierik. Marta vydá mohutný vzdych, Lujza tiež nezvzerá dobre, akoby ju obchádzal srdcový záchvat. „Jenom mi vadí, že je tak stará. Chtelo by to ňákou mladuchu, ale to by pak bylo ještě dražší.“

„Dědečku, ty snad žertuješ...“ vraví mama neisto. Pani Grétka je o tridsat rokov mladšia od neho.

Dédó krúti hlavou a usmieva sa.

„I když, já bych ti dopřála. Komplexní péči na starý kolena...“

Dédó sa rozchichoce, Marte sa postupne uvoľňuje kŕč v tvári, mizne očný tik.

„Povedz rozhodné slovo,“ vravím pevne. „Daj nám tie prachy, šak budeš bývať s nami.“

„A budu mít svůj pokoj?“

„Jasne.“

„A budem chodit na ryby k řece, kde byli ti bobři? Co se tam pes hned prvnho ledna vyvápel v tom strašlivém lajně?“

Smejeme sa na tej desivej spomienke, bobry len tak škodoradostne vykúkali z vody, akože všetko najlepšie do Nového roka.

„Jasně, dědo,“ vravím. „A budeme chodit aj k tomu jazierku, kde pestují kapre, alebo do Ivánky k šutrovce...“

KARČI: Chovají...“

„... tak chovají, ale sú to kapre, ne?“

KARČI: A tú tretiu dráhu letiška nebudú tam stavať?

Dédó mávne rukou. „Dobrá, tak to uďelejme.“

Na chvíľu sa odmlčíme, všetci sú vo výdychu. Dédó sa konečne rozhodol. Karči spokojne chlipká pivo. Mama sa hrabká Dédovi vo vlasoch, teda, masíruje mu plešinku okolo tej jamky, čo mu vyrezala kosa, keď mu v kráľikárne spadla na hlavu. Dojedáme zmrzlinu. Dédó pozerá von oknom.

„Kdo to tam stojí?“ spýta sa. „Nebude to ten, jak se jmenuje, s těma domama... Jirka... ne... Julius? Ten, co obchoduje s těma pozemkama...“

„Kde, prosím tě?“ povie akože tak ohladuplne Marta.

„Tam, u okna. Ted se právě vyklání ven a někomu mává.“

Mlčíme, hovorí o tatínovi.

„Když prodáme dům v Hrabyni,“ vraví Dédó do ticha, „budeme mít mnohem víc peněz.“ Karči prevráti oči a ide k oknu za čerstvým vzduchom. „Má své mouchy, kupříkladu je třeba zaizolovat ten vlnký roh ve sklepe, ale jinak je to kvalitní stavba. A o-brovskéj pozemek. Co jsem se ho nakosil. Budem mít mnohem, mnohem víc peněz. A pak si je rozdělíme a postavíme ten dům u Malého Dunaje. Budem tam bydlet a šmítec.“

Mamma mi v poslednom čase radí mladšie ročníky. Stále sa nenápadne pypytuje, čo dievčatá a tak, či nie som na chlappcov (!), lebo jej by to nevadilo, ved' je moja matka a môžem sa na ňu vo všetkom, ale vo všetkom spoľahnúť. A PRITOM MI CHCE HLADIŤ VLASY! Tvári sa, že mi masíruje krk. A ja jej mám akože z vďačnosti odpovedať, či teda aspoň kamaráti s niekým chodia, či sú spolužiačky ešte panny (!) a či viem, ako sa používa kondóm. Raz mi to otec ukazoval, zjavne poštvaný mamou. Normálne vyťahol sviečku zo šuplíka, fakt nekecám, a povedal akože žartovným tónom: „Čo vidíš, čo je toto?“ Mlčal som a tak pokračoval: „Toto, synu, je penis. A toto je kondóm. Najlepš' je čistý, žiadne priemyselné jahody alebo čokoláda. To sú silné alergény. Takto to vyberieš,“ chytil obal do zubov a kúsok z neho odkmasol, „a takto to natiahneš na penis. Jasné? A teraz ty.“

„Otče, tieto veci sme sa už dávno učili!“
„Toto? Takto? Vo vašej škole? Chceš mi povedať, že toto vám ukazovali vo vašej škole?“ spýta sa už vážnym tónom.

„Áno, na sexuálnej výchove,“ klamem, aby som mal od neho pokoj.

„Vždy som vravel, že je to dobrá škola,“ hovorí uveličený. „A kto vám to ukazovali?“

„Triedna.“

„Triedna?“

„A s umelým vtákom.“

„Zlatá žena...“ Odmĺčal sa, trochu zarazený. „Počkaj, to akože má v kabine?“

Príkývnm.

„To akože školník alebo možno aj riaditeľ nabehne do sexshopu a nakúpi pomôcky? Alebo si z toho niekto urobil biznis, akože vyrába špeciálne pre školy, akože také anatomicky verné?“
Zdvihnem plecica.

„Teda. Nevadí, opakovanie je matka múdrosti. Musíš si dávať pozor, aby si kondóm nenavliekol naruby.“

„Tati, prosím ťa.“

„Čo – toto sú vážne veci. Zle ho natiahneš a prášk – je po tebe. Vieš, kedy sa stávaš celým chlappcom?“
Pokrútim hlavou.

„Keď sa nehanbiš pypytať si kondómy od predavačky za pultom. V takých tých malých drogériách, kde nikdy nie si sám. Vždy tam niekto obsmúda, nejaká babka z ulice, alebo dievča od susedov.“

Mlčky prikývujem.

„Tak bež do našej drogérie a kúp dve škatulky. Jednu si môžeš nechať,“ dáva mi stovku. „Aj výdavok.“ Ešte som si len predstavoval predavačku v našej drogérii za rohom a už som si ukazoval na čelo.

„Ty mňa posieľaš po kondómy???“

„Šak si ich nechaj všetky.“

„Ja ti mám kupovať figurny?“

„No a – ja ich mám kupovať tebe?“

Chýbajú mi tieto otcove tahy. Dnes je tam obchod pre rybárov a hneď vedľa DM-market.

Teším sa, že budeme so psami celé leto. Maminu táto predstava ničí. Netušila, že fenka nosí mladé šesťdesiatdva dní. Pôrod vychádzal na 20. júla. Tak ju to vydesilo, že súhlasila, aby sa otec zúčastnil pôrodu.

Na zajtra si vzala dovolenku. Otec spí v mojej izbe, v spacáku na karimatkách. Čítť z nich more a sú miestami červenkasté od chorvátskej zeme. Zobudil som sa v noci a pozoroval otca, ako odífkuje. Mesačné svetlo zalievalo mušle na okne, z môjho uhla som ich videl rovno nad jeho hlavou. Strašne sa teším, že je doma.

Zrazu som hore, Žoífa kľučí a premiestňuje sa spod stola v obyväčke pod moju posteľ a späť. Na týchto dvoch miestach teraz najčastejšie spáva. Hneď sme na nohách. Otec pozerá do kúta pod posteľou. „Nič sa nedje.“ Potom sa pozrie ešte raz a vraví: „Tuším je tu šteňa. Taký plž.“ A už sme v panike. V knihe písali, že treba voľný prístup, a tak odložíme matrac a odhnieme rošt, ale Žofka zaliezla ešte hlbšie. Žoífa, čo to robíš? Stále sa točí dokola, až umarkartová doska nadskakuje. Dal ju tam otec, aby ma latky netlačili do chrbta cez tenký lacný matrac. Už ju vidím tu v kúte, kľže sa z nej čosi podhlovasté, mokré a v blane, ako kúsok hovädzieho z mäsiarstva na tihu. Žoífa neváha: hneď vyhryzie šteňa z blany a oľtzuje mu oči a ňufáčik, čistí ich od plodovej vody, aby šteniatko mohlo dobre dýchať. Šikovne odkusla aj pupočnú šnúru, ktorá mi pripomína kúsok skrúteného špinavobieleného balóna.

Čo to tu lezie, človeče? Z tmy sa vynorí prvé šteňa, nemotorne kýva hlavou do strán. Slepé a so zákrpkami uší, plazí sa vytrvalo – cieľ bradavka. Aj druhé sa ako plž mrví za Žofou, ktorá sa znovu začne krútiť, potom si ľahne na bok a o chvítu už vidíme hlavičku ďalšieho šteniatka.

„Tak to by sme mali,“ povie neisto Július a utrie krv. Žoífa zjedla všetky tri placenty. Dodávajú jej živiny, ako som sa dočítal. „Je čas na kávičku,“ usmieva sa otec. „Alebo na pohárik vína.“

Sofi sa chrbátom opiera o stenu, asi sa ochladzuje. Šteniatka zakrývva telom. Dve sú úplne po nej, svetlohnedé škvrny na uškách, ňufáčkoch a labkách majú presne na tých istých miestach. Jedno je kompletne po Leovi, celé zlato béžové, ako retriever. „To bude Lea,“ dáva jej meno mamina. „Aj tieto dve sú slečny. Čistý ženský vrh.“

Okolo siedmej Žoífa slabunko zaskučí. Tatino pozrie na mamu. „Mala pani doktorka pravdu?“ A o chvítu tichúčko vyklzne na svet Lili. O pol deviatej k nim pribudne Daky, jediný zástupca samcov. Otec ho musel trochu potiahnuť za bedrá, rodili sa zadkom. Vyuteral Dakyho papierovou utierkou, Daky mu leží na dlani, taká vlhká kôpka srsti. „Päť šteniat. Päť psíkov. Čo budeme robiť?“ hovorí oco stále dokola.

Nakoniec sa rozhodneme, že brloh zhotovíme z mojej postele. Damo, pri takejto udalosti musia byť aj obeť. Otec pribíja kus kartónu o čelo postele ako striešku nad kútom, kde rodila. Akýsi náznak búdy, fakt nekecám. Žoňa unavená leží pod tým kartónom, steny flakaté od krvi, a dychčí, na tvári blažený, hrdý výraz. Už som ho videl v telke, u ľudských matiek je taký istý. Šeniarka sa prisali na bradavky a mľaskavo cucajú.

Mama si myslí, že ju odmení piškótami, ale Žoňa len šťastne civí pred seba, kým nezaspí. Iná haluz, ty kokos. Prežrala sa placentami svojich detí.

TÝÝ KOKOS, ULTIMÁTNE HALUZE!

VIOLA VYHOLENÁ-ŠÍPIVÁ

Knihu Juraja Šebestu Keď sa pes smeje mi osobne odporučili štyria čitateľia zo štyroch. Posledným, piatym bol potom nejaký prešovský básnik a kritik Pavol – priezvisko som nezachýtila - na stanici Devín, ktorú som si pustila v noci na Kysuciach pri vykúrcaní serpentín cestou od Vychylovky k Ďapšovu. Prečítala som teda a stávam sa, vážne! čitateľa Zrkadlenia/Zrcadlení, šiestou odporúčajúcou: Keď sa pes smeje je výborná kniha, kúpte, neobanujete! Ukážku z nej, spolu s útržkami recenzii, nájdete v tomto čísle.

Autor knihy Mgr. Juraj Šebesta PhD. (1964) je riaditeľom Mestskej knižnice v Bratislave, vyštudoval estetiku a divadelnú vedu, prekladá, píše a má rodinu.^{*}

Vašu knižku som si prečítala už dva a polkrát, pán riaditeľ, a, nemôžem si pomôcť, páči sa mi. Vy ste ju museli prečítať minimálne trikrát. Páči sa ešte stále aj vám? Alebo možno radšej takto položiť prvú otázku: Čo sa vám na nej dnes už nepáči, alebo čo by ste v nej dnes napísali ináč, či nebudaj nena-písali radšej vôbec? Mám ju náhodou v kabelke – že by som si tie zmeny pripadne hneď aj занiesla na stránky...

Aj ja som na svoje knihy precitlivejší, asi podobne ako na svoje deti, nedá sa s tým nič robiť. Preto mi náramne vyhovuje dobrý ohlas. V týchto dňoch pripravujeme druhé vydanie „Psa“ a som rád, že to ešte stále môžem čítať. Robíme malé úpravy, skôr korektorsko-štylistické, plus Hrabyn meníme na Krásne Pole pri Ostrave, na želanie mojej manželky. Najprv zúrila, akože urážam rodinu, ale teraz tam chce Krásne Pole, keďže kniha je aj spomienkou na jej starých rodičov, ktorí mali dom práve tam. A chceme sa ešte trochu pohrať s češtinou, aby boli viac odlišené niektoré postavy z Ostravska.

Počula som jedného úspešného slovenského spisovateľa, že: napísať ako napísať, ale tých ďalších päť rokov sekania, brúsenia a šmirgľovania...! Ako dlho ste svoju poslednú, prepáčte, ostatnú (to by som zase od pána šéfredaktora dostala za uši! Pritom ako Prešovčan vytrvalo hovorí: do toho sa nerozumiem... alebo: gaučovka..., ale to len tak bokom) šmirgľovali vy, pán riaditeľ?

No, päť rokov to nebolo... Ja píšem naplno, lebo verím v prenos energie, ale etapa redigovania je veľmi dôležitá. Nechutná, ale nevyhnutná, dokonca treba dať rukopis prečítať aj iným a rozmyšľať o ich pripomienkach. U mňa je to niekolkomesačný proces, ktorý ma stojí oveľa viac síl než samotné písanie. Samé pochybnosti, žiadna zábava, na rozdiel od písania. A potom príde druhé vydanie a opäť zistujete, že nejaké drobnosti by sa mohli opraviť, dotiahnuť... Ale je to už úplne iné, už poznáte reakcie na knihu. S druhým vydaním treba už na to všetko zabudnúť a sústrediť sa na ďalšiu knihu.

Dozvedela som sa, pán riaditeľ...

Čo máte stále s tým riaditeľom?

Pán šéfredaktor Zrkadlenia mi ustavične kladie na srdce, aby som pri rozhovoroch s významnými mužmi - a s menej významnými vraj možno ešte viac! - dávala pozor na protokol. Na tituly a funkcie a tak. Lebo raz som tu v redakcii do telefónu jedného oslovila len tak preto, že: mohli by ste mi, pane Bibasi..., a on ma na druhom konci hneď prerušil, že: *doktore Bibasi, slečno, doktore!*

Milá Viola, nepovažujem sa za dôležitého, tento pocit nepoznám, fakt. Na tituly si nepotrpím, hoci výška a doktorát ma stáli nejaký čas a rozum. Riaditeľom, ako to už býva, som sa stal skôr zhodou okolností a o chvíľu ním nemsím byť. Takže Juraj, prosím.

To som rada, samej už mi to začalo pripadať trochu trafené. Takže: Juraj, dozvedela som sa, že kniha Keď sa pes smeje sa páči nielen nám šiestim odporúčajúcim plus vám ako autorovi, ale aj mnohým iným na Slovensku. Že ju žri zaradila medzi desiatich finalistov slovenskej literárnej súťaže Anasoft litera. Vo chvíli, keď vyjde toto číslo Zrkadlenia, bude vyhŕca súťaže známy. Máte už premyslené, na akú charitu venujete všetkých 10 000 euro za prvú cenu?

Raz sa niekto finalistov pýtal, čo by urobili s peniazmi. Každý si niečo vymyslel a ja som povedal, že by sme mali začať s peknou tradíciou venovať výhru charite. Všetci sa smiali, aj ja, lebo v skutočnosti by som ju použil na čiastočné oddženie rodiny. Ako mnohí iní, boli sme pred krízou pôžičkovej optimisti. Človek si vtedy pripadal jak blbec, keď nemal pôžičku.

Len tak bokom, Juraj: keby sa stalo, že omylom vyhrá nejaká iná kniha než vaša, ktorej víťazstvo by vás zamútila najmenej? A prečo?

Takých kníh je viac a to som ešte nečítal všetky finálové. Napríklad „intimitická“ novela *Pán odprevádzania* Jany Beňovej s jej poetickým jazykom alebo „širokoplošný“ román Pavla Rankova *Stalo sa prvého septembra* s jeho príbehom nepoetických rokov 1938 – 1968. Ale páči sa mi aj rodinný a zároveň spoločensko-kritický román *Mystifikátor* Máriusa Kopcsaya, to ako sa usiluje

ozvláštnit všednosť, každodennosť, čo je mi bližšie. Vracia sa do mečiarovskej éry, ale vlastne je to paralela k súčasnosti, tiež poznačenej korupciou, nacionalizmom a ekonomickou krízou.

Ešte na jednu skupinu odporúčajúcich som zabudla – na recenzentov. Aj tým sa vaša kniha páči. Všetkým bez výnimky. Ani jedna námieta, ani jedna kritická pripomienka. Iste, je to lepšie, než keby to bolo naopak, ale nesklamali vás tým trochu? Nemali ste chuť aspoň trochu sa o svoju knihu s niekým pobiť a vyčistiť si v junáckej pasovačke predchádzajúce autorské neistoty, pochybnosti? A možno som sa mohla opýtať inak, slušnejšie: Čakali ste, že ohlas na knihu bude taký jednoznačne priaznivý? Keď je taká vtipná? To býva ešte trochu trochu podozrivé. Dobrá kniha – pritom až tak humorná! Nebude ono to trochu lacné? Nebudú sa oni, čitatelia, na tom aj len tak plytko, bez hlbšieho sa zamýšľania, smiať? Napríklad keď si hrdina v tej naozaj smiešnej a výborne napísanej scéne potme, v zamknutej umyvární kina, perie, prepytujem, posraté džinsy? Patrí toto ešte do skutočne serióznej, nelacnej prózy? Že by ani jeden zo slovenských estétov sa na toto neozval? Skoro sa mi nechce veriť.

Užasné, kritici ma prekvapili, zatiaľ príjemne. Možno sa do mňa nenavážajú, lebo kniha získala aj nejaké ceny. Ale niečo ironické, posmievačné či zničujúce ešte určite príde, s tým rátam. Bez toho by to ani nebolo ono. Napríklad aj na túto záchodovú scénu sú rôzne názory, u čitateľov, kritika sa jej zatiaľ trestuhodne nevenovala. Ja som vychádzal zo skutočnosti, stalo sa to môjmu dobrému priateľovi a zdalo sa mi vtipné dať to do knižky, aby som sa mu mohol vyškierať a mierne ho vydierať, že to našho prezradím. Podaktorí tvrdia, že je to zbytočná scéna, ale ja som ju poňal jednak ako pokus o literárnu klauniádu a jednak ako jednu zo scén, keď hrdina, v tomto prípade ozajstný hrdina, hovorí akoby na kameru, štylom reality šou, čo má v knihe svoj význam. Opakuje sa to na viacerých miestach, vrátane motívu reality šou, resp. šoubiznisu, takže má to svoje literárne odôvodnenie. Ale ani o tom sa ešte kritika nezmenila, asi je to dosť nenápadné. Alebo to považujú za vec, o ktorej sa radšej nehovorí. A napokon: kto nemal nervy a koho nevykrúcalo pri tom večnom a v konečnom dôsledku márnom obliehaní tiel našich frajeriek? Mňa teda riadne.

Neurazte sa, Juraj, pre moju dievčenskú prostorekosť, ale mne sa zdá, že je vo vás kus humoristu. Máte aj vy sám ten pocit?

Mám rád humor a veľmi rád sa smejem, ale za humoristu sa nepovažujem. Humorista je Lasica, Janovic alebo Földtvári, ľudia, ktorí vždy dokážu povedať niečo naozaj vtipné. Ja nie. Napríklad v spoločnosti nie som žiadny zabávač. Kedysi, za mladi, som možno čiastočne bol, ale odvtedy len degenerujem. Viac sa mi s humorom darí v písaní, vtedy to prichádza akosi samo.

Pýtam sa na to veľmi opatrne, lebo zdá sa mi, že väčšina slovenských umelcov by takéto označenie mohla považovať za urážlivé. Tak to aspoň cítim presakovať z ustáleného a ustavičného delenia slovenskej tvorby estetickým rigolom na takú tú ozajstnú, vážnu, hlbokú, plnotučnú na jednom brehu, a na tom druhom zase na nevážnu, lahťtikársku, plytkú a veselú (v dnešnom tra-

gickom svete!). Čítam tu rozhovor v .týždni s pánom Lasicom, kde sa on bez hanby priznáva, že nikdy im s kolegom Satinským nešlo o nič iné, než aby sa ľudia smiali, a redaktorovi Kušnierovi hlava neberie, že by niečo také mohlo ozajstnému umelcovi stačiť. Čuduje sa, ako a kde sa im do smiechu podarilo prepašovať hlbku. Smiech - a hlbka! Neuveriteľní!

L + S je značka kvalitného humoru a robiť trvalo udržateľný kvalitný humor je makačka. Pre mnohých, čo sa živia humorom, je to priam nemožné. Ja sa humoru nemôžem vyhnúť, asi bude v každej mojej knihe, dúfam, lebo to je vec povahy. Ale kniž asi napíšem len päť, na jednu si nechám viac rokov, a vtedy sa to dá vypipľať. Samozrejme, ak je dobrý základ, lebo humor má svoje pravidlá. Sú na to rôzne teórie a ja som sa tým kedysi dost zaoberal. Moja diplomovka sa volala nejaká takto: *Komické ako forma estetického a slovenská filmová komédia 70-tych a 80-tych rokov*. Už ten názov znie pomerne komicky...

... že „komické ako forma estetického...“, Juraj, som očarená...

To je normálna kategória v rámci estetiky, rovnoprávna s kategóriou tragického, vážne. V skutočnosti ani nemáme dobré čisté komédie, sú to skôr tragikomédie, alebo smutné komédie – Ružové sny, Ja milujem, ty miluješ, Muzikla a podobne.

Ja si ale myslím, že je rozdiel, na čom sa ľudia smejú. Či na niekom, kto sa potkne na ulici, čo je vždy dobrá zábava, ak sa mu nič nestane, a odvodené v umení na tom, že herci huiákajú, robia grimasy, kopú sa do zadku a váľajú sa po javisku. Alebo je ten humor postavený na paradoxoch a protirečeniach, jednak vonkajších, ale aj vnútorných, povahových. S humorom sa dá trochu pracovať, nie je to výlučne vec intuície a niečo vrodeneho. Ale aj sprostý humor má niečo do seba, občas ho treba. Humorov je strašne množstvo, je dobré ich kombinovať.

Nino, ja osobne sa veru márne rozponímam, kedy som sa chcela smiať tak, aby to malo aj hlbší zmysel. Ja sa vždy najradšej smejem ako zmyslov zbavená. A naopak, keď cítim, že niekto na mňa pod vtipným plášťikom skúša hrať „moudrého pána“, ako sa to vraj stávalo aj veľkému českému komikovi Weřichovi, už ma to tak nebaví. Možno raz, až budem staršia, tomu porozumiem.

Netrád by som sa nechal vmanévrovať do nejakého širšieho českého komplotu prehodnocovania Weřicha, ktorý zrejme započína vaš časopis. Ešte tak proti Voskovcovi, ktorý emigroval a mal to v paži, kým my sme si to tu museli odtrpieť... Pán Weřich nám to predsa len trochu ulahčoval.

Vážny, múdry a veľmi, veľmi hlboký humor je napríklad v mojej knihe na strane 99 až 104, v scéne stretávky staručkých maturantov... A možno je to len také maskované zúfalstvo zo strachu pred smrťou.

Skúsťe mi, ako starší a skúsenejší, vysvetliť, prečo sa ľudia tak radi smejú, a prečo sa potom za to v podstate hanbia. A najmä: prečo sa tak strašne boja, aby neboli smiešni? Smiech je kýchnutie rozumu, sa tiež hovorí. Tiež pri ňom človeku, ako pri kýchnutí, vybehnú slzy, neraz aj sople, ba jedna moja

kamarátka sa dokáže v záchvate smiechu tak uvoľniť, že si nekontrolovane cvrkne. Čo je na tom také strašné, byť smiešny? Ale tu asi plačem, ako sa hovorí, na nesprávnom hrobe, však. Podľa toho ako píšete, je mi jasné, že vy si smiešny pripadáte často a rád.

Neviem, nechápem to. Ja s tým nemám problém, niekedy sa aj rád robím smiešny. Je to súčasť môjho exhibicionizmu. Na gymnáziu sme mali učiteľka latinčiny, myslím som si chvíľu, že budem študovať medicínu, ozajstného mohykána, ktorý ma vedel rozosmiať svojou vážnosťou a dôstojnosťou. Najmä, keď mi v jednom kuse zdôrazňoval, že takéhoto Šebestu ešte nikdy nestretol, že taký ani nemôže byť na svete, keďže poznal našu celú veľkú, serióznu rodinu. Len ja som akýsi nepodarený výhonok. A ja som sa len smial, keď to hovoril, nedokázal som sa ovládnuť. No, mal som sedemnaásť. Ale viacerí Šebestovci majú zmysel pre humor. Môj újo Ondrej, napríklad, v nejakom okresnom kole spartakiády na povel *po štyroch k značkám* to preliezol po štyroch. To je trochu exhibicionistický humor a dostal za to dvojku z mravov, z mravov, ako zdôrazňoval jeho tatko, starý dedo Šebesta, keď zhrozený mával vysvedčením na oslave Ondrových osemmásťin.

Na postavu otca Júlia som si zgustol. Je to fajn, vidieť sa odstúpom a nadhľadom a tak som sa musel pozerať aj na vzťah otca a syna v knihe, ak som mal z toho všetkého aj ja ako človek niečo pochopiť. Tieto postavy sú však nové, nie sú bezprostredne autobiografické, len majú niektoré naše črty.

Možno sa ľudia smiechu boja, lebo smiech sa často používal ako spoločenská, občianska zbraň či už priamo alebo prostredníctvom umenia. Takí feudálni a dvorania sa museli triasť pred šašom, ten ich mohol hocikedy zosmiešniť. Ani panovník to nemal celkom isté, ak bol šašo šikovný. Na druhej strane, pri zlej nálađe šašo mohol skončiť u kata.

O ktoromsi autorovi som čítala, že to bol človek s tragickým životným pocitom. Myslíte si, že takýto životný pocit môže mať aj humorista? Ozaj, keď presne ste si všimli vlastného zmyslu pre humor? A dievčenská podotázka: Máte to zdedené, alebo vydrreté? A dá sa to vôbec vydrieť?

Dobrý humorista musí mať aspoň niekedy aj tragický pocit života, inak by nebol dobrým humoristom.

Na seba som si to všimol niekedy na základke. Keď som niečo povedal a spolužiaci sa smiali. A učiteľka zdesene mlčali. Je to čiastočne zdedené, čiastočne vydrreté. Vážne, trochu sa to dá vydrieť. Ale snažím sa nerobiť humor za každú cenu. Toho sa držím ako princípu.

Prezradím vám, Juraj, že som sa rozhodla robiť s vami rozhovor preto, lebo máme niečo spoločné – obidvaja sme súťažili v Bagalovej Poviedke. (Ibaže vy ste ju, bohuziaľ, na rozdiel odo mňa, aj vyhrali. Kto nikdy literárne nesúťažil, ťažko pochopí, ako prehra bolí.) Ako sa pozeráte na súťaženie spisovateľov? Má to vôbec zmysel? Ak, teda, odmyslíme tých 10 000 eur vo vašom poslednom prípade?

Aj mňa dožralo, keď som v ďalšom ročníku nič nevyhral. Ale fascinuje ma, ako sa fakty v médiách vyvíjajú. Stačí len neurčito odpovedať a legenda, že

som vyhral túto známú súťaž, by sa pekne zakoreňovala. Už viac ľudí mi to v rôznych médiách povedalo. V skutočnosti tento historický prvý ročník 1996 vyhral Braňo Hochel, čo by som už dnes mohol pokojne poprieť, a ja som dostal osobitnú cenu poroty. Flašu J & B, jednu z najpríjemnejších cien. Ale bol som v dobrej spoločnosti ďalších finalistov a výhercov – pamätám si Viličovského, Klimáčka, Pišťanka, Taragela či Hvoreckého, ktorý vtedy určite musel mať ešte nejaké miléčne zuby. Inak sú súťaže vecou šťastia, zhody okolností. S inou porotou by som sa možno ani nedostal do finále. Váš text musí mať v porote nejakého skutočného obdivovateľa, ktorý je presvedčený, že bojuje za akúsi vyššiu literárnu spravodlivosť.

Ako sa vám spátna päť poviedka, s ktorou ste vtedy vyhrali u Bagalu? Zdá sa vám, že dnes píšete lepšie?

Stále sa mi páči, čo už. Dnes nepíšem lepšie, len mám viac skúseností. Najlepšie som písal, keď som mal 15 – 16, vážne, ale žiaľ, tvorbu z tohto obdobia som odniesol do zberu, keď som mal raz v puberte treskúcu chuť na pivo. Ako vtipne povedal Bagala, *Čakanie na zážrak* je o hovne, ja dodávam – vo veľkom štýle. Je v mojej prvej knižke *Triezvenie*, pre mňa je to jedna z kmeňových poviedok. Hoci daná inštitúcia, zhodou okolností knižnica, kde sa odohráva tento zúfálny a v prvom pláne opäť záchodový príbeh, (nejako sa džíim toho záchoda), sa totálne zmenila a zmodernizovali ju, podľa mňa až moc, nezmenila sa slovenská povaha. Na to asi treba viac času, ak vôbec čas ako taký môže pomôcť. Preto ten názov.

Som si všimla, že obidve knižky vám vydala JUGA. Prečo? A kto to je?

Jano Jankovič je dobrý priateľ môjho otca, vydal mu knihy z oblasti medzinárodného práva. A teraz už aj mój, špičkový prekladateľ z jazykov krajín bývalej Juhoslávie. Dlhé roky bol šéfom Vedy, vydavateľstva SAV, potom si založil vlastné – JUGU. V prípade „Psa“ ešte priskočil kamarát Dano Ryba so svojím Edition Ryba z Trnavy. Zatiaľ som vydal len dve knihy beletrie, vydavateľia sa o mňa netrhali.

Ach tak. V knižke nevidím žiadne podakovanie ani ministerstvu, ani vláde, ani Maticii... To ako? Neprihodili vám na vydanie?

Ministerstvo dalo grant a má na to svoju formulku, ktorá je niekde nad tirážou. Granty pomáhajú, takže nemôžem veľmi vyskakovať. Ostatní neprihodili, ale dodatočne im všetkým vrúčne ďakujem.

Aha, máte pravdu, už to tu vidím. Prepáč, ministerstvo!

„Keby mi ho konečne schmatla tou svojou svalnatou dľaňou...“ pomyslí si váš hrdina Tomáš v jednej chvíli. Je pravda, čo mi povedal jeden nemenovaný slovenský kolega spisovateľ, že tým oklukou vzdávate hold svojmu obľúbenému spisovateľovi Jamesovi Joyceovi, ktorého vraj takto z mosta doprosta svalnato schmatla – už na prvom rande! - jeho milovaná Nora? Vzdali ste takto milo nápadito podobný hold aj iným?

Čudný oslí mostík, poviete si možno, ale dostaneme sa po ňom k vašim obľúbencom a možno aj vzorom.

James Joyce bol šťastný muž. Tomáš je skôr smoliar. Joyce je škola písania, hoci iný typ autora. Obdivujem jeho čistý plastický jazyk a hutný štýl, v tom určite môže byť vzorom. Ja sa rád zasmejem, keď čítam, ale nie je to nevyhnutné. Mám rád autorov, ako sú Zoščenko, Ilf a Petrov, Salinger, Vonnegut, Heller, Hrabal, Klimáček, Pišťanek, Taragel či Dobrovoda, ale aj „vážnejších“, ako sú okrem Joycea Dostojevský, Hemingway, Fitzgerald, Sloboda, Šikula, Kundera či Dušek, hoci aj v diele posledných minimálne piatich menovaných je dost humoru. Je ich mnoho, a to som ani nespomenul dramatikov, ktorých čítam, resp. poznám asi najviac.

Neviem si predstaviť, že by vášho Tomáša recenzenti neporovnávali s pubertálnymi hrdinami knižiek Kto chytá v žite – Mel Gibson je na ňu extrémne namotaný v jednom svojom filme, Denník Adriana Krta-Molea, Mládí v hajzlu... Čítali ste si tie knihy čisto pracovne ešte predtým, ako ste začali písať svoju? A ktorá z nich je vám najbližšia?

Ja sa v jednej časti priznávam k zdrojom: Kto chytá v žite, Medved Jack, Babička, čokolvek od Karla Maya... Molea som čítal len úchytkom, zdalo sa mi to iné, čo ma upokojilo, ale ešte sa chcem k tomu v pokoji vrátiť, a Mládí v hajzlu vôbec. Ale iste je príbuzných kníh oveľa viac. Mne možno pri odlišní pomáhal ten zámer, aby to bolo vyslovene aj pre dospelých, ale zároveň spravodlivé pre obe strany, pre deti aj rodičov. A chcel som, aby kniha vyznela pozitívne. Plus je tam to prepojenie so psom, ako zástupcom takpovediac prírodného živlu. Ja vychádzam v zásade z bežného života, z každodennosti, snažím sa len opísať ju tak, aby to bolo zaujímavé.

Podme konečne k jazyku vašej knihy. Ja som oveľa mladšia než vy, neurazte sa, ale keď niekedy len tak skusmo skúšam dávať mŕte husťe vychytným jazykom svojho pubertálneho brata, ide sa ušúľať od smiechu. Sa zo mňa vždy zruťí, skrátka. V tiráži máte uvedeného syna ako slangového poradcu - je mi teda jasné, že za jazykom hrdinu Tomáša ste nemuseli chodiť v prestrojení na pubošké žúrky. Nechcel syn, aby ste dávali viac? Ako hodnotili Tomášov jazyk synovi spolužiaci?

Jasné, že môjmu synovi a jeho spolužiakom sa to zdá štylizované. Ale také to má byť. Slovník súčasných mladých ľudí má byť naznačený, nie totálny. Tak som riešil problém starnutia dobového slangu, aj keď, len čiastočne, lebo niečo a možno aj väčšina slangu určite zostane. Jazyk však nemohol byť pri rozprávačovi v tomto veku neutrálny, to by bolo divné. Tento princíp naznačenia – dialektu, spôsobu výslovnosti – platí celkovo pre jazyk tejto knihy, aj pre češtinu s ostravskými zábleskami. Je to prekladateľský princíp, je okolo toho celá teória, ale keď to používam v praxi, v pôvodnom jazyku, je to vlastne pokus. Experiment. Zatiaľ sa do toho nikto nebul.

Spomeniete si ešte, ako ste vo veku Tomáša hovorili so spolužiakmi vy? Skúste dať nejakú hlášku z tých čias, či vám porozumiem. V knižkách mojej mamy bol mládežnícky slang napríklad až takto odvážny: Čo si pijú?

Senzi sekáci táhli čáru na elínu. Niečo také sme mali v článku akože ukážka súčasného slangu. Asi aj slang sa dá vymyslieť. Ja neviem, mám to teraz prekrýté súčasným slangom. My sme stále nasávali a teda sme boli ortúlení a večne sme chceli niekoho prekoitit alebo aspoň fiknúť... Zdá sa mi, že slang sa točil okolo troch základných slov. Ale niečo pamätnícke ma napadlo: Vybíl som guľičky. Máš bubáky?

Okrem písania aj prekladáte. Prv než mi k tomu povieťe niečo bližšie, skúsťe mi vysvetliť, prečo v krajine, ktorá za svoju písanú kultúru vďačí vlastne dvom prekladateľom – Cyrilovi a Metodovi, platia dnešným svojim prekladateľom beletrie tak málo, že menej sa platí už len v Čechách. Tam, ako som sa nedávno dočítala v nejakej odbornéj českej štatistike, tuším najmenej na svete. Ale z Cyrila a Metoda, samozrejme, sú v Čechách namätko tiež.

Cyrlil a Metod založili tradíciu prekladania ako dobrovoľnej charitatívnej činnosti. A my, aj Česi, si tradície ctíme.

Ja občas prekladám súčasných amerických dramatikov, Davida Mameta, Sama Sheparada, Erica Bogosiana či Terrencea McNallyho, keďže som to potreboval k učeníu na VŠMU. Je to veľmi dobrá škola štýlu a jazyka. Niektoré preklady sa hrali a vyšli aj knižne, takže niekedy ma označia aj za prekladateľa, ale je to podobné, ako s tým humoristom.

A na záver obligátne: na čom pracujete? Ak, teda, vôbec.

Momentálne pracujem len v práci, ale chystám sa pomaly na ďalšiu knihu. Nehním sa do toho, hoci písanie ma baví. Lenže vždy je to na úkor rodiny a vždy ma to totálne vyštáva. No už to dozrieva, už sa to tlačí. Bude to opäť knižka pre deti a mládež, s ambíciou osloviť aj dospelých. Ale iná. Stúbil som totiž svojej dvanásťročnej dcére, že niečo pre ňu napíšem, prípadne, že na tom budeme pracovať spolu. Takto by som mohol prepojiť písanie so starostlivosťou o rodinu, lebo moja manželka je náročná, vôbec jej nestačí, že o rodine píšem.

Český spisovateľ Vaculík kedysi kdesi (možno) povedal, že novinový rozhovor s umelcom je zachytením len momentálneho stavu jeho mysle a nálad, takže by bolo smiešne z odpovedí potom skladať nejaký závažný svetonázorový portrét. Že o deň neskôr by sa na tie isté otázky novinár mohol dočkať od umelca celkom iných, ba až opačných odpovedí.

A ja, novinárka-stážistka, sa pýtam: Keď sa k rozhovoru môžu takto stavať umelci, prečo nie aj ja, spovedajúca? Až sa ma pán šéfredaktor Zrkadlenia prísne opýta, prečo je rozhovor s takým inšpiratívnym autorom ako pán riaditeľ Šebesta plný plytkých, banálnych a nezaufímavých otázok, keď sa nákaľo tolko presne opačných, odpoviem mu: lebo som skrátka na nejaké hlbšie otázky nemala v ten deň práve náladu, chcelo sa mi s ním len tak zľahka dievčensky si... pofťofťat. Možno nabudúce, v roku 2013, sa mi bude chcieť ísť viac do hĺbk. A hotovo, no nie?

Asi to závisí od sily promie v danej chvíli. Alebo od doby, v ktorej sa rozhovor odohráva. Ja mám možno šťastie, že v dobe, keď so mnou robia rozho-

vory, nemusím meniť svetonázor. Zdá sa mi, že moje názory v rozhovoroch si neprotirečia. Zatiaľ. Ja si tiež rád pokecám, horšie je, že to niekto bude po nás čítať. Zase sa mi nepodarilo nič povedať. Ale našťastie, ani Vy ste sa nič nespýtali!

Tak to vám teda dakujem pekne, Juraj.

KEĎ SA PES SMEJE

Juraj Šebesta (1964) pracuje a žije v Bratislave. Publikuje poviedky a články v rôznych časopisoch, novinách a zborníkoch. Získal cenu poroty súťaže Poviedka 1996 za prízvu *Čakanie na zázrak*. Slovenský rozhlas uviedol jeho hru *Kuleha*. Knižne debutoval roku 2005 zbierkou poviedok *Triezvenie*. Román *Keď sa pes smeje* vyšiel v roku 2008.

Prekladá tiež divadelné hry z angličtiny. Zostavil výbery z tvorby amerických dramatikov *Sama Sheparda* a *Davida Mameta*, ako aj sériu *Contemporarny Slovak Drama 1 - 5*, ktoré vydal Divadelný ústav v Bratislave. Je členom Slovenského centra PEN.

... Šebesta vytvoril predovšetkým čistý, pravideľným rytmom pulzujúci príbeh, v ktorom je veľa humoru a nápadne privela zadieravej irónie. Prítom autorovi ide zjavne o čo najplastickéjšie zachytenie existenciálneho pechorenia strednej spoločenskej vrstvy v zložitých transformačných časoch, udíňajúcej si za každú cenu svoj spoločenský štandard a prítom sa príliš často prepadáajúcej do čiernych dier vlastnej existencie.

Ani pes, ktorý sa v knihe smeje, nie je len vytúženým objektom osamelého adolescenta, je akýmsi tvorcom filozofie príbehu zachraný rodiny, akého by si do príbehu nevpustila nijaká postmoderne sa tváriaca literárna štylizácia. Ak sa v Šebestovej knižke smeje, znamená to, že sa s týmto deravným a bezohľadne dopredu sa derúcim svetom dá niečo robiť, treba len stvoriť tých správnych hrdinov.

Alexander Halvonik, príloha Knižnej revue
Slovenská próza 2008

Juraj Šebesta napísal veľmi súčasnú a realistickú knihu a ja verím, že v osudoch tak ľudsky a plasticky priťažlivo vykreslených hrdinov si nájdú útržky svojich príbehov mnohí z nás. Knižka Keď sa pes smeje má perspektívu osloviť i mladých, ved hovoriť ich jazykom, aj o ich problémoch. Odkrývanie citového života v trojgeneračnej rodine určite nie je ľahkou úlohou, no autor tento problém zvládol s hravým nadsúhlasom a všadeprítomným humorom, ktorý odľahčuje a vyvažuje aj tie najtragickejšie okamihy príbehu. Šebesta je vždy veľmi ľudský a jeho postavy sú živé práve tým, že nie sú nijakí superhrdinovia, skôr slabí, obyčajní ľudia, akých stretávame dnes a denne.

Andrijan Turan, Slovenské pohľady

Je jedno, či román čítate z pohľadu dieťaťa alebo rodiča, Šebesta dobre zvláda obe strany. Aj nespokojného syna s jeho finančnými nárokmi v lámajúcom sa vzťahu otca a mamy, aj rodičov, ktorí nechápu, prečo si dospievajúce dieťa

stále pýta peniaze namiesto toho, aby po tridsiatych pripomenutiach umylo v kuchyni dlážku. Cez Tomáša sa filtrujú všetky problémy rodiny, nedokonalosti školského systému, otázky viery aj tínedžerských vzťahov.

Ak to však znie mravoučne, zabudnite na staré edície vydavateľstiev pre deti a mládež. Literatúra pre mladých a o nich už dávno žije svetom s hip-hopovým slovníkom. Ako však môže 44-ročný Šebesta písať o živote dnešných tínedžerov? Je skvelé zistiť, že niektorí rodičia to dokážu bez toho, aby to pôsobilo trápne.

Doroľa Kráková, SME

Povzbudzujúce a nie celkom príznačné pre súčasnosť je, že chlapec sa so svojimi rodičmi pomeme vela rozpráva. Ich rozhovory bývajú niekedy absurdné, inokedy motbídne, ale aj prekvapivo vážne a vidno z nich, že Tomáš o tom, čo sa okolo neho deje, premyšľa.

Súčastou knihy sú záznamy z internetových chatov s Tomášovými kamošmi. Starších nezvyknutých čitateľov budú možno popudzovať aj jeho obľúbené a nie celkom spisovné slovné zvrätia alebo časté odkazovanie na internet, kde si všetko „čeka“. Ale ak chcete vedieť, ako myslia a rozprávajú naši dnešní skoro dospelí ľudia, román Ked sa pes smeje vám o tom povie pomeme vela, a to aj napriek tomu (alebo možno práve preto?), že ho napísal človek, ktorý by mohol byť Tomášovým otcom.

Michal Herceg, Rádio Slovensko

... Šebesta si zvolil jazyk, ktorý zodpovedá danému prostrediu. Jeho mládež často hovorí slangom, rodičia v špeciálne vycelených dialógoch zasa mestským dialektom, starí rodičia, z jednej vely pôvodom Moravania, sa zasa vyjadrujú miešanou češtinou. Táto jazyková zmes, nepresahujúca mieru únosnosti, dodáva románu zvláštny kolorit. Treba zdôrazniť, že hoci autor mal dosť príležitostí, takmer nikde nesťahal po vulgarnizmoch, čím sa román i po tejto stránke líši od próz s tínedžerskou témou.

Jozef Bžoch, Knižná revue

Možno dokonca povedať, že čitateľa už dávno nemali možnosť stretnúť sa s knihou pre mládež, v ktorej by sa takým komplexným a autentickým spôsobom monitoroval proces dospievania v súčasnosti a ktorá by záberom životnej problematiky a hĺbkou ponoru do nej tak úspešne plnila ambíciu osloviť nielen dospievajúcich, ale aj dospelých čitateľov. Prostredníctvom rozprávača gymnazistu Tomáša a jeho rodiny autor totiž presvedčivo zobrazuje dospievanie ako neľahký proces sebaidentifikácie a formovania hodnotovej orientácie človeka a ponúka aj smutno-smiešnu analýzu psychosociálnych problémov človeka dnešnej doby s jej paradoxmi.

Zuzana Stanislavová, Revue Bibiana
Literatúra pre deti a mládež 2008

NAD ROMÁNOM JURAJA ŠEBESTU

V próze sa celkom nebadane odkrýva niekoľko sémantických rovín textu. Podávaný príbeh nie je len jedno- či prvoplánovou informáciou o živote pätnásťročných, aj keď sa náš použitý jazyk a všetky ostatné výstavbové prvky snažia o tom presvedčiť. Pri čítaní knihy nebudeme len celkom prosto konfrontovaní s nejakou fabulou; hlavný hrdina tu rieši množstvo vzťahov, ktoré vyžadujú náročnejšie analýzy: vzťah k okoliu, k užšej či širšej rodine, ku kamarátom, k zvieratu, k prvým láskam, k náboženstvu, ku škole, k smrti, ku krízam rôzneho charakteru. Celá symfónia dôležitých vzťahov je však celkom nebadane poprepletaná aj „necentrálnymi“ témami, ktoré majú zásadnú výpovednú hodnotu a pomáhajú Tomášovi vytvárať mozaiku dôležitých životných postojov. Je to napríklad nenápadne spracovaná téma staroby, senility, téma ekológie alebo vzťahov k národu a jeho histórii. A všetko sa to deje pod sympatickým „závojom“ ironických postojov, takým vlastným týnto vekovým kategóriám.

Katarína Magalová
Revue Bibiana

SEN O PRAZE

MLADÝ FRANTIŠEK PALACKÝ NA SLOVENSKU

ZDENKA SOJKOVÁ

PALACKÝ A SLOVENSKO

171

Jedenáctiletého školáka přivedl na Slovensko roku 1809 jeho otec Jiří Palacký. Šli pěšky dva dny z Hodslavic přes Vlářský průsmyk do Trenčína. Tam hoch zůstal tři roky, chodil do latinské evangelické školy. Večer 24. srpna 1812 přišel otec se synem do Prešpurku. Město na Dunaji, které až později dostalo název Bratislava, bylo mnohem vzdálenější od Hodslavic než Trenčín - osm dní pěší chůze. Mělo však znamenité latinské evangelické lyceum a Jiří Palacký tam znal Jiřího Palkoviče, který byl na lyceu mimořádným profesorem „českoslovanského“ jazyka a literatury.

František studoval v Prešpurku do roku 1818. Během dlouhého čtrnáctiletého pobytu na Slovensku měl několikrát možnost cestovat do nedaleké Vídně. Ale nikdy ne do Prahy, o kterou se začal v době prešpurských studií mimořádně zajímat. Tento zájem postupně přerostl v naléhavou touhu žít a pracovat v Praze. Dlouho však nebylo jisto, nezůstane-li to jen krásným nesplněným snem. Rodiče a starší bratr očekávali, že se stane evangelickým pastorem. On sám uvažoval roku 1822 o možnosti trvale zakotvit v Prešpurku. Zvítězila však mocná touha, uskutečnil se smělý sen - mladý pětadvacetiletý člověk přichází 1. dubna 1823 do Prahy.

Pokusme se najít některé rozhodující motivy tohoto jeho dlouhého postupného přiblížování k vytouženému cíli:

ČESKÉ KNIHY

Jiří Palacký, učitel, krejčí, rolník i obchodník v Hodslavicích, horlivý čtenář bible a citel Komenského, byl autorem Knížecky ku vzdělavatelnému čítání, obzvlášť pro školní mládež. Vyšla roku 1812 anonymně v Prešpurku; o její vydání se postaral Jiří Palkovič. Nebyla to první česká knížka, s kterou se František setkal. Už jako dítě pilně četl bibli. Ale jako školák v Trenčíně si oblíbil německou polemickou náboženskou literaturu, v Prešpurku tuto značně jednostrannou četbu rychle nahradili řečtí a římská klasikové, nebo i německé odborně zaměřené spisy. Vážný zájem o české knihy získal asi až patnáctiletý student a stalo se tak za zvláštních, dramatických okolností, nešťastnou i šťastnou náhodou.

Když se po prázdninách vracel z domova zpět do Prešpurku, cestou ho zastihla průtrž mračen a zkázonosná povodeň. Musel zůstat v Trenčíně celý týden u Bakošů, rodičů nejmilejšího spolužáka. Zachránil si tím život, původně měl v Trenčíně přenocovat v hostinci, který zničila povodeň.... Vzdělaný měšťan František Bakoš odebíral vídeňské české noviny a měl ve své knihovně i české knihy, zejména také spisy Komenského. O těch už mohl František vědět od svého otce, ale až nyní si je tu objevil! Velkým překvapením pro něho musel být i český překlad francouzské Chateaubriandovy novely Atala. Překladačem byl Josef Jungmann, který žije v Praze... Brzy potom si František v Prešpurku přečetl dva Jungmannovy články O jazyku českém, které ho silně vzrušily. Tehdy si zakoupil z ušetřených peněz Thamův slovník a Pelclovu Novou kroniku českou.

Od září 1813 bydlel několik měsíců u profesora Palkoviče, který využil jeho písáckých i jazykových dovedností, svěřil mu překlady z němčiny pro svůj Týdeník. Šlo většinou o vojenské zpravodajství, napoleonské války ještě pokračovaly. Zajímavější a užitečnější pro Františka byly o tři roky později některé pomocné práce pro Palkovičův připravovaný česko-německo-latinský slovník, hlavně výpisky ze starší české literatury. Například se takto seznámil s Dalinilovou kronikou...

Svou znalost vytříbené latiny skvěle uplatnil roku 1817, když po dva měsíce zastupoval redaktora prešpurského deníku Ephemerides politico-statisticæ Posoniensis. Téhož roku 5. dubna pronesl před studenty velkou latinskou řeč o nesmrtelnosti, v níž mimo jiné vyzvedl nebojácnost Jana Husa a Jeronýma Pražského. Latinské verše začal skládat už v Trenčíně – sotva čtrnáctiletý – a brzy po příchodu do Prešpurku přednesl veřejně na školní oslavě. Svou latinskou veršovanou gratulaci k narozeninám oblíbeného profesora Badera. Ale zanedlouho začal psát i české básně. V jedné z nich si s bolestí připomněl školní léta v Trenčíně, když psal elegii věnovanou mrtvému příteli Janičkovi Bakošovi:

Do Trenčína poslal z Prešpurku dopisy tannímu mladému učiteli Samueli Štúrovi. U něho předtím po dva roky bydlel. Byl jen o devět let starší než František a měl už prvního syna Karola. Na počátku roku 1813 se odstěhoval s rodinou z Trenčína do nového působiště v nedalekém Uhrovcí, vzájemná korespondence se tím přerušila. Obnovil ji až dvaadvacetiletý František Palacký a dostal dlouhý srdečný dopis, napsaný v Uhrovcí 11. května 1820. Uschoval si ho, snad protože Štúr v něm vyjmenoval názvy knih (šlo hlavně o zpěvníky), o které poprosil „přítele“ Palackého, aby mu je poslal, že „nyní jáko i knihár musím takové knihy mítí“. Připomněl mu slíbenou návštěvu v Uhrovcí. Je už otcem tří synáčků. Radí Palackému, protože v dopise nenapsal ani písmeno o své budoucnosti, aby už zvolil jisté povolání a také založil rodinu.

Tehdy však sotva mohl Palacký podat o své budoucnosti určitou zprávu. Sám teprve uvažoval o svých možnostech, těžko se rozhodoval.

NESPOKOJENCI

173

Na obvyklé novoroční slavnosti 2. ledna 1816 pronesl osmnáctiletý František Palacký před celým lyceem a pozvanými hosty svou českou báseň – s tematikou „lidokupčení na sjezdu vídeňském“. Pochválil ho za ni dokonce i profesor Palkovič, jindy nevládný, a povzbuzoval k další básnické tvorbě. Naopak Ján Benediktí, student o dva roky starší, básně odsoudil. Palacký ji spálil. Od té doby se oba hoši denně scházeli, debatovali, společně se učili slovenské i jiné jazyky... Profesor Palkovič, který obnovil po několika letech své přednášky, pověřil Benediktího s Palackým, aby ho někdy zastupovali.

Sblížil je také zájem o lidovou píseň. Benediktí, syn evangelického kazatele, přišel na prešpurské lyceum z Kežmarku, kde spolu se spolužákem Pavlem Josefem Šafaříkem začali sbírat slovenské lidové písně. Také Palacký se tomu roku 1816 o letních prázdninách věnoval, dokonce získal na východní Moravě i některé učitele a zpěváky, aby sami písně zapisovali. Radosně o tom informoval Benediktího v dopise, v němž ho také ujistil o svém rozhodnutí zanechat básnictví a zcela se věnovat vědě. Ten dopis poslal Benediktí Šafaříkovi, který studoval na univerzitě v Jeně, a Šafařík zveřejnil výňatek z „listu moravského sbírače na uherského druhu“ na počátku roku 1817 ve vídeňském časopise Prvoitiny pěkných umění, současně s třinácti ukázkami lidové poezie Slovenské Písně. Slovenskie piesne.

Benediktí ukončil v červnu 1816 studium v Prešpurku. Chystal se do Jeny, kde chtěl ještě zastihnout Šafaříka. V dopisech z domova neskryval nespokojenost – jak s úrovní české literatury, tak i s profesorem Palkovičem, že už zase přerušil své přednášky, jeho práce na připravovaném slovníku vážne... Na jaře příštího roku cestoval přes Vídeň a Moravu do Prahy, kde zůstal tři dny. Svě vídeňské i pražské zážitky vylíčil Palackému dopisem z Prahy 4. dubna, nadšen hlavně setkáním s Dobrovským a Jungmannem.

V Jeně bydlil se Šafaříkem. Oba se znovu ještě v dopisech Palackému 22. dubna zabývali Prahou – „kde bych tak rád, ach rád byl zůstal“, doznal Benediktí. Šafaříka zaujala v jeho vyprávění zmínka o Jungmannovi: že ho ujišťoval o rukopisech vědeckých prací připravených k vydání – „abychom jen měli strpení, že nevyjde-li z Prahy světo, jinde darmo pomoci hledat budem“. Šafařík Palackému vysvětlil, proč musel zveřejnit - bez jeho svolení - onen výňatek z jeho dopisu: „Zajisté málo, ale jádřných slov třeba; a taková byla Vaše. I přizdvihli Čechové k onomu pronluvení hlav svých, ježto nahotu svou cítí.“ Poprosil přitom Palackého, aby nepřestal psát básně. Podrobně ho informoval o svých pracovních výsledcích a dalších záměrech. Takto začínala nová přátelská korespondence a zanedlouho i významná spolupráce.

Na počátku května 1817 se Šafařík vrátil z Jeny domů na Slovensko. Zastavil se v Praze a zůstal tam téměř celý měsíc, tedy déle než Benediktí, a seznámil se s mnohem větším počtem českých vzdělanců než on. Sblížil se hlavně s Jungmannem. Ale na rozdíl od Benediktího byl Prahou zklamán. Mřzely ho

malicherné spory, vzájemná nevrážlivost mezi vzdělanci. Za největší překážku pro literaturu považoval cenzory - rodilé Čechy.

Osmdělo června byl konečně už v Prešpurku, netrpělivě očekávan Palackým. Zůstal u něho celý týden. Seznámil ho se svým pojednáním o české prozodii, které hodlal uveřejnit ve vídeňských Prvočinách. Těšili se na další setkání po prázdninách.

Z Jeny napsal Palackému 18. srpna Benediktovi dlouhý, zahořklý dopis: Šafařík i on mu vyčítají nečinnost pro vlast, proto namítá: „Mizerné se mi to jaksi zdá spisováním knih, jejichž účinky národ nepocituje.“ Nebude ideje v povětrí honiti, raději chce „dívati se s množstvím“, jemuž na tom všem nezáleží. Stěžuje si, že mu posílají málo zpráv. S despektem se vyjadřuje o dokončení Palkovičova slovníku, zato s obdivem o univerzitních přednáškách. Myslí si, že na rozdíl od Němců, kteří mluví nadšeně o lásce k vlasti a o svobodě svého milého národa, my asi dřevo v srdci máme... Přiznává, že prošel těžkým vnitřním zápasem: „Bylo to asi před čtvera měsíci, kde mnou jakýsi démon náramně zatřásl, až všecka jistota, víra, láska, vědomost, jestost a podstata v nepochopitelný rum se sesouvaly...“ V těchto dopisech z Jeny nešetřil skepsí a sebekritikou. Čím větší byla však jeho nespokojenost se sebou samým, o to více povzbuzoval současně vzdáleného přítele Františka v jeho nejmilejších plánech.

Šafařík přijal v říjnu 1817 místo domácího vychovatele v rodině oravského zemana, aby mohl žít v Prešpurku; jeho chovanec tam totiž studoval na lyceu. Mohl se tedy plně věnovat započaté spolupráci s Palackým, dalším úvahám o české poezii a próze, jak si to před prázdninami slíbil. Také Palacký už mezitím napsal dva listy na dané téma. Musel ovšem předpokládat, že Benediktovi s ním nebude souhlasit, byl totiž ve sporu o prozodii stejně jako Dobrovský zastáncem přízvučné poezie. Šafařík s Palackým byli jako Jungmann pro časomíru.

Rozhodli se otevřeně vyslovit před veřejností svou nespokojenost s novočeskou poezií v knižní publikaci Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie. Společnou práci rychle dokončili a v listopadu předložili cenzuře. Vyšla v Prešpurku bez uvedení jmen autorů v březnu 1818, s věnováním „mladým básníkům, Čechům, Moravanům, Slovákům...“ Pro svou průbojnost a vlastenecký zápal vzbudila značnou pozornost. Chválil ji Jungmann, ale měla i řadu odpůrců mezi českými básníky.

Nespokojený s knižkou byl také otec Palacký v Hodslavicích. Přál by si něco užitečného, ne měřit a počítat písmena, slova nebo slabiky! Velmi ho také trápila starost o budoucí Františkovo povolání.

Z finančních důvodů se stal student Palacký roku 1816 domácím učitelem u šlechtice Šrétiera. Prvního prosince 1817 ho přijala za vychovatele čtyř dívek zemanka Nina Zerdahely. Její sestřenicí Karolina Géczy pořádala ve svém bytě dvakrát týdně schůzky, diskusního kroužku, kterých se účastnila přešpurská inteligence: aristokrati, měšťané i studenti. Na jaře 1818 si Palacký velmi oblíbil tyto odborné přednášky a debaty za vedení paní Géczy a paní Zerdahely. Někdy s ním na ně přišel i Šafařík.

V Jeně si Benediktovi začal dělat starosti. Domlouval Palackému 23. června, že „na věky nebudeš vypisovat jako tam ty kraje ideálů – bytí by se paní Serdahelice ještě tisíckrát lépe libily byly...“ Nebyl při tomto vitpkování daleko od pravdy. Paní Zerdahely, ušlechtilá, moudrá, vysoce vzdělaná čtyřicetiletá žena mnoho znamenala pro Palackého myšlenkový svět i citový život, byla mu blízkým a drahým člověkem. Nepochybně inspirovala jeho druhou latinskou přednášku na lyceu 25. prosince 1817 o vědách a náboženství, o rok později od ní dostal krásný dárek - Herderovy dopisy k podpoře lidskosti.. Ale také s ním někdy ve větší společnosti k jeho velké radosti mluvila slovensky!

Na konci června 1818 ukončili Palacký studium v lyceu. Bylo mu dvacet let. Zůstal v Prešpurku, ještě krátkou dobu společně se Šafaříkem. Ale péstounské povolání ho neuspokojovalo. V dopise Jungmannovi 3. prosince prozradil své předsevzetí - studovat později v Praze českou historii patnáctého století.

HUSITSTVÍ A PRAHA

Benediktovi se ve zmíněném dopise 23. června 1818 dlouze zabýval záležitostí přítele Palackého, které směřovaly k jeho pozdějšímu působení v Praze. Vše možně se ho při tom snažil povzbudit. Vyzvedl tendenci Schillerova dramatu o Vilému Tellovi, zúčastnil se totiž ve Výmaru divadelního představení s velkou skupinou studentů z Jeny. Palacký by měl napsat takovou divadelní hru, aby nedůvěřivé a házlivé našince poučil „cizí pouto ztroskotati, svou krev jen za sebe, za svou vlast a čest a svobodu vylévatí“. Tuto výzvu spojil Benedikt s ujištěním: „Že Mistr Hus a jeho věk period jamí slávy české byl - ba vrcholek její až posavad – v tom jsem s Tebou rovně přesvědčen...“ Je tedy jisto, že už dvacetiletý student měl v Prešpurku jasnou představu o svém velkém životním cíli!

Podobně laděný dopis mu Benediktovi poslal předtím na podzim: Byl si jist, že národ a sláva jeho nás věčně spojovati bude - „bytí by cizozemšťi mocnářové, jenž českou tak nespravedlivě udusili, sebe krutěji nad námi panovali“ – a že není klam prolévat pro něj krev, „kdo žižku neb Husa svými starobylými předky nazývá“. Imponovali mu bojující Poláci, tušil však jejich nezdar: proto že ztratili „politickou jestost svou“ - jako my!

Statečného Jana Husa, odsouzeného v Kostnici, oslavil Palacký v básni Moudrost. Pomýšlel i na tragedii Jan Hus; stále více ho však zajímala vědecká práce. Jungmannovi napsal 3. března 1819, že dychtivě očekává zprávy z Prahy, která je mu důležitější než všechna jiná města. Ví, že ji ještě čtyři roky neuvidí. Nyní začíná pracovat na estetice a poetice – pro Čechy. Avšak 14. července 1819 oznámoval Jungmannovi něco mnohem určitějšího: „Dějiny vlasti mé mne velmi zanepřazdňují - arci jen až po bitvu bělohorskou, neb jen potavad měli sme vlast.“ Svěřil se mu, že po Šafaříkově odchodu z Prešpurku by žil raději „v Čechách anebo mezi námi kdekoli“. V listopadu smutně opakoval, že po Šafaříkově odchodu nemá nikoho, kdo by se chtěl spolu s ním obrátit „na to milované pole“. O novinkách z Prahy se dovídá z německých časopisů.

Od 1. dubna 1819 přijal výhodnější pěstounské zaměstnání u zemaneky Josefiny Csúzy na pětistů čtyři roky. Jeho svěřenci studovali málo úspěšně na lyceu. O prázdninách byl s nimi na jejich rodinném sídle v Csúzu, nedaleko Nových Zámků v Komárenské stoliici. Od listopadu žili zas v Prešpurku. Palacký si v dopise Kollárovi 21. května 1820 postěžoval: „Uprostřed pouhých Magyaráů a Němců nelze mi ani doslechnouti hlaholů libé Slovančiny, kromě u sedláků na ulici. P. Palkovič zdali v Mexiku či v Prešportku přebývá, mně to jedno, ani s profesory evang. škol nemám teď nižádného spolku.“ Proto často upadá do těžkých myšlenek, jediné potěšení nachází jen ve své práci pro národ. Ale neztrácí naději v šťastnější budoucnost. „I Slováci v Uhřích pocítí se býtí Slováci.“ Hodně bude při tom záležet na jejich zvláštním příznivci a ochránci arcibiskupu Rudnaxyovi.

V školním roce 1820/21 studovali Palackého svěřenci na vídeňské univerzitě. Téměř roční pobyt ve Vídni byl velmi důležitý pro soukromé studium Palackého, i pro jeho styky s českými vlastenci, zejména s Josefem Dobrovským. Seznámil se také s významnými německými a jinými učenici, například se slovinským jazykozpytcelem Jemejem Kopitarem, který byl i spoluredaktorem vídeňského literárního časopisu Jahrbücher der Literatur. Palacký mu slíbil, že vypracuje posudek Palkovičova slovníku a knihy moravského jazykovědce Sychry. Před odjezdem z Vídně ujistil svého nového přítele, katolického kněze Vinaříckého, že chce přijet za dva roky do Prahy studovat prameny k českým dějinám.

Po návratu na Slovensko se znovu zamýšlel o svém budoucím povolání. Uvažoval i o možnosti zůstat v Prešpurku. Napsal to Kollárovi, od něhož se dověděl o těžké situaci Katedry československého jazyka a literatury a jejího profesora Palkoviče: „Vím, že již před několika lety o to řeč byla, abych já na jeho místo tuším sazen byl. Já se tam ani drátí nebudu, ani odpracovati, když bych jen životem obstáti možné bylo na katedře té!“ Omlouval se Kollárovi, že marně pátral ve vídeňských knihovnách na jeho žádost po knihách o huseitvi; snad je sežene v Praze. Protože připravoval recenzi Palkovičova slovníku, prosil Kollára o pomoc – ježto dokonale znáte materčinu svou“. Tento dopis datoval 3. září 1822 v Csúzu.

Tamní život na statku paní Csúzy. Byl pro Palackého pracovní výsledek neobyčejně úrodný. Z nich nejcecnnější bylo rozsáhlé dějepisné pojednání, které se sám rozhodl napsat pro vídeňské Jahrbücher der Literatur, jako úvod k oběma slibným recenzím. V této informativní stati o českém národním vývoji samozřejmě věnoval velkou pozornost i době husitské... Kopitara písemně požádal, aby uveřejnil celý článek jako celek. Avšak příliš odvážná obrana „československého národa“ Kopitara překvapila i vylekala, byla pro cenzuru nepřijatelná. Při nejbližším setkání s Palackým ve Vídni mu jeho rukopis vrátil.

V září 1822 se v Pešti sešli u evangelického kazatele Kollára čtyři přátelé. Z Kežmarku přijel profesor tamního evangelického lycea Benediktí, po něm

ředitel gymnázia v Novém Sadě Šafařík a naposledy z Csužu pěstoun Palacký. Kollárovi bylo tehdy 29 let, Šafaříkovi 27, Benediktimu 26, Palackému 24 let. Schůzku dlouho předtím připravovali. Už 27. ledna oznamoval Čelakovský Kamarytovi: „Na podzim Kollár, Šafař, Palac, Benedikti (Blahoslav) budou o to jednat, aby měli učenou českou společnost v Uhřích. To jsou geniové!“ K tomuto záměru se vrátil Šafařík v listopadu v dopise Palackému: Slováci musí mít v Uhřích učenou společnost, která by vydávala časopis „pro osvícenější část lidu“. Při následující schůzce budou o tom jednat.

Další schůzka měla být za rok ve Vídni. Jungmann se o ní zmínil 11. února 1823 Markovi: „Naši Slováci“ v čele se Šafaříkem zvou je oba na tuto schůzku. On sám by tam asi přijel, třebaže ještě nikdy ve Vídni nebyl. Znovu ještě 17. července o tom vážně uvažovali; avšak schůzka se neuskutečnila.

Palacký už v té době pevně spojoval svou budoucnost s českými dějinami. Na konci roku 1822 prohlásil v dopise Kollárovi: „Nelze mi žítí, nebudu-li moci do vlastenského dějepisu se dát. Aspoň husitstvo, budu-li živ, jistě popíši. Jest se čemu hněvati, jak málo se té slavné krajanov našich zdoby doma i venku šetří.“

Za několik měsíců po setkání s přáteli v Pešti začal realizovat svůj sen o Praze. V dopise z Vídně 3. března 1823 oznámil (německy) Dobrovskému, že ukončili své vychovatelské zaměštnání a brzy přijede „do Prahy, k cili mých nejvšelejších tužeb“, bude se věnovat studiu pramenů k českým dějinám, aspoň dva roky. - Přitom však tvrdil svému mladšímu bratru Ondřejovi, studijní ctnu v Prešpurku na lyceu, že odjíždí do Prahy na rok nebo dva, nejraději na celý život svůj!

Z Vídně, kde se zdržel celý měsíc, putoval týden domů do Hodslavic, pak ještě dalších sedm dní - a konečně v pátek dopoledne 11. dubna 1823 stál v Praze.

Literatura:

- KALAL, K.: Čtení o Fr. Palackém. Praha 1931 (třetí vydání)
KORÁLIKA, J.: Fantišek Palacký (1798-1876). Životopis. Praha 1998
PALAČEK, F.: Korespondence a zápisky, I-III. Praha 1898-1911. (Připravil V. J. Nováček)
PEKÁŘ, J.: Fantišek Palacký. Praha 2005 (třetí vydání připravil E. Lukeš)
ŠAFÁRIK, P. J.: Slowenské Písne, Slowenskie piesne. Bratislava 1962. (Připravil J. Horák)

autor/ři

Block „Rok 1968 očami Čechov a Slovákov. Česko-slovenské reflexe: 1968 (jazyk – literatúra – kultúra)“
vybral a usporiadal Ivo Pospíšil

Zastúpení autori:

Anton Baláž (Bratislava), Mária Bátorová (Bratislava), Dagmar Blumlová (České Budějovice), Anton Červeňák (Nitra), Andrej Ferko (Bratislava) Zbyněk Holub (České Budějovice), Anton Hykisch (Bratislava), Peter Kaša (Prešov), Adam F. Kola (Toruň), Olga Kováčiková (Bratislava), Kvetuše Lepilová (Brno), Mira Nábělková (Praha – Bratislava), Libor Pavera (Bielsko-Biala), Dana Podracká (Bratislava), Milan Pokorný (Praha – České Budějovice), Ivo Pospíšil (Brno), Ludvík Štěpán (Brno), Ivan Šuša (Neapol), Hana Voisine-Jechová (Paříž), František Všetická (Olomouc), Tibor Žilka (Nitra)

ĎALŠÍ AUTORI:

- Jozef Bžoch** – slovenský literárny kritik a teoretik
Vojtech Čelko – slovenský historik a publicista, žijúci v Prahe, bývalý riaditeľ Domu slovenskej kultúry v Prahe
Hana Daubnerová – slovenská televízna dokumentaristka a publicistka
Michal Giboda – slovenský tropický parazitológ, žijúci v Českých Budějoviach, predseda združenia Dialog vedy a umění
Alexander Halvoník – slovenský literárny teoretik a kritik, riaditeľ Literárneho informačného centra v Bratislave
Michal Herczeg – slovenský rozhlasový novinár, kritik
Profesor Josef Koblík – český spisovateľ, psychológ a rockový pesničkár
Dorota Kráková – slovenská literárna kritička dennika Sme
Katarína Magalová – slovenská publicistka, kritička
Ján Midžiak – slovenský egyptológ, príslušník pražskej egyptologickej školy
Erik Ondrejčíčka – slovenský básnik
Vladimír Petřík – slovenský literárny teoretik
Ivan Popovič – slovenský výtvarník, autor kníh pre deti a publicista
Vladimír Skalický – slovenský novinár, básnik a esejista, žijúci v Prahe, predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí, editor Zrkadlenia-Zrcadlení
Zuzana Stanislavová – slovenská literárna vedkyňa a kritička, odborníčka na literatúru pre deti a mládež
Juraj Šebesta – riaditeľ Mestskej knižnice v Bratislave, spisovateľ, autor kníh pre mládež
Andrián Turan – slovenský literárny kritik
Víola Vyholená-Šjpvivá – slovenská blogerka, žijúca v Prahe, autorka knihy Krivolaká prf je ku štasitú (... ku nešťasitú taktiež veľmo krivolaká)

SVET V SEBE

VLADIMÍR SKALSKÝ

Katrina Bričová je slovenská fotografka a čerstvo aj vysokoškolská pedagogička, žijúca v Prahe. Táto absolventka pražskej FAMU má pozoruhodnú tvorivú metódu – na svet sa pozerá nielen svojimi očami, ale doslova cez seba: prostredníctvom autoportrétu. Jeho zmien v čase, reakcií na svet, jeho bravúrnych úprav a retuší, ale napríklad aj odtlačku seba samej v prostredí. Teda aj prostredníctvom autoportrétov, kde vlastne fyzicky chýba. Je to rozvinuté odkazu autoriek ako Cindy Sherman.

Katarína Bričová sa narodila 18. septembra 1981 v Košiciach, kde sa v materskej škole rozhodla, že bude maliarka, a toto rozhodnutie neskôr iba miere modifikovala - vyštudovala Školu užitého výtvarníctva (1996 - 2000). Zakončila ju maturitou v odbore užitá fotografia. V roku 2000 ju prijali na pražskú FAMU. Na Filmovej akadémii múzických umení študovala odbor fotografia, založený rodákom zo Slovenska Jánom Šnokom. Medzi jej spolužiacky patrila aj iná pražská slovenská autorka - Anna Lara Feldeková. Absolvovala v roku 2007 odbor ateliérová fotografia, multimédiá, grafický design. Absolvovala kurzy digitálnej retuše a postprodukcie. Zúčastnila sa na mnohých spoločných, najmä školských výstavách, prezentuje sa však aj samostatnými výstavami v Česku, na Slovensku, ale aj v Lublane, Istanbule či Toronte. Veľký úspech mala napríklad jej výstava v dejisku najväčších Dní slovenskej kultúry v ČR – v Českých Budějoviciach.

Katarína Bričová pôsobí ako profesionálna fotografka a špecialistka na digitálnu retuť. Má bohaté skúsenosti z reklamných agentúr a médií, kde ako fotograf a retušeť pracovala.

Dnes popri fotografovaní aj prednáša - v Ústave umenia a dizajnu Západočeskej univerzity odbor Umelecká fotografia a digitálna fotografia. „Fotografie Kataríny Bričové se pro mě významují TENZITOU – jakýmsi neustále přítomným podprahovým napětím,“ napísal po česky Slováč Rudo Prekop, jeden z jej najdôležitejších pedagógov na FAMU: „Nejsou jednoznačně negativní, ani pozitivní. Nejsou čisté jen o něze, ani o brutalitě, ani o vášni, ani o nenávisti, ani o intimitě, ani o odcizení. Nejsou ani čisté o těle, ani jen o duši. Jsou totiž průsečíkem a snahou po zachycení všech těchto (ale i mnoha dalších) pojmuů dohromady.“

TOTÁLNA REVÍZIA

(STRUČNÉ DEJINY LUDSKEJ PSYCHIKY
MEDZI DVOMA VEĽKÝMI TRESKMI)

JOSEF KOBÍK ALIAS PROFESOR KOBA V PREKLADĚ VIOLY VYHOLENEJ-ŠÍPVEJ

MINULOSŤ

BIG BANG

Nič sa z ničoho nič rozseklo s treskom na dvoje. Svetlo sa stalo opakom tmy, zvuky opakom ticha. Biela sa vymanila z čiernej, dobro sa dištancovalo od zla a bytie prestalo splyvať s nebytím.

Kvapkovitý hmotný vesmír vzlienal tenučkým hrdlom do rovnako tvarovaného priestoru antihmoty. Na jednej strane vládol čas, na strane druhej rovnaká veľičina opačného smeru. Tajomný vzťah oboch časových rovín sa nazýval protonácia.

RAI

Život bol pôvodne veľmi prosý. V slaných plytčinách sa chveli chuchvalce plazmy riedkej ako semeno, umierali, ich ledva badateľná energia unikala nitkovitým krčkom do priestoru antihmoty a po dlhej záhalke na tamojších plážach plných slnka sa mocnejšia vracala rovnakou cestou späť. Tak vznikali nové a nové formy života – prvoky, jedovaté ryby, obrovské jaštery. To najhoršie však ešte len malo prísť.

STVORENIE ČLOVEKA I

Na brehu jantárovožltého mora sedí malý, hnedozelený bôžik. Obratný-mi prištekmi rýchlo hnete kúsok mazľavej hmoty, kým sa z beztvarej masy nevyznoria najprv nožičky, potom trup, hlavička, ručičky a napokon drobunká, súmerná tvárička. Figúrka je hotová. Bôžik ju trochu ľahostajne odkladá do piesku (jedna noha sa pri tom akomak ohne), pretahuje sa, až ho celého striasa. Žíva, ani si neprikryje ústa. Potom chvíľu, ale naozaj iba chvíľu, nečinne sedí. Jeho neodbytnej vnútornej energii je zaslúžený odpočínok skôr trestom. Na okamih teda ešte zahrá smuteľnú únavu (imbecilne uvoľní číty, zvesí hlavu, až sa mu hompáľa na prsiach, a ruky spustí bezvládne pozdĺž tela). Vzápätí rozhodne, že hrania už bolo dosť, ustato vzdychne a - vtko vyskočí. Ani si neuvvedomuje, ako smiešne pôsobí protiklad oboch úkonov, medzi ktorými leží neprekročiteľná hranica, oddelujúca zábavu od vážnej práce. Schmatne figúrku, ani sa na ňu nepozrie, a po piesku ju vlečie k moru.

Tam, na vlhkom piesku posádzanom niekoľkými osamelými bublinami, figúrku pustí a ďalej kriča sám. Dva-tri kroky, ufuľané pršteky namočí do priezračnej kvapaliny, obráti sa a prskne ručičkou tak šikovne, že zopár tých žiarivých kvapiek dopadne figúrke na hrudniček. Potom sa poobzerá, zoberie zo zeme suchú haluz a snaží sa ňou pritiahnúť k brehu kus mäkkej hmoty, plávajúcej tesne pod hladinou. Hneďú postavíčku, ktorá v zúfalom behu zakáša na krivej nôžke k trávnatému koncu pláže, si ani nevšimne.

STVORENIE ČLOVEKA II

Na brehu smradlavej bariny pokrytej penou sedí hnedozelená mátoha a s veľký sústredením, nenáhlivo a dôkladne sa prehriňa vo vlastných výkaloch. Chystá sa stvoriť nový svet, svet podľa svojich predstáv: svet bez kuriev, fízlov, politikov a snaživcov. A to všetko, prosím pekne, z obyčajných hovien.

OČAKÁVANIE

Adam vtedy ešte nevedel, že mu niečo chýba, takže mu nič nechýbalo. S holou rítou behal po Raji a všade nachádzal až priveľa zaujímavých vecí na to, aby mal čas nudiť sa. Zazrel napríklad červeného mravca a hneď sa spustil na kolená a liezol za ním aj dve hodiny, kým sa mu ten malý ryšavec nestratil v mravenisku. Pri tom sa ustavične vypytoval: „Čo to je? Čo to robí? Kam to nesie? A prečo?“ Boh mu vždy obšírne, vlúdne a tpežlivo odpovedal, lebo taký vytrvalý záujem o všetko, čo vyšlo z Božej dielne, veľmi lahodil jeho mámomyselnosti. Keď však Adamovi už po sto štyridsiaty siedmy raz opäť vysvetľoval, načo má nožičky havu, načo mravček, včielka a prečo dajme tomu taká ryba žiadne nepotrebuje, a keď sa z toho uveľičený Adam začal opäť plieskať po stehnách, osvietilo Boha náhle poznanie, že sa dopustil prevelkej hlúposti, keď tvora až tak tupohlavého obdaril rozumom. I počal sa bezodkladne zamýšľať, ako by sa dala chyba napraviť. Zavrhol zo desiat rozmanitých spôsobov, než ho nakoniec nadišla myšlienka priam diabolská. Diabolský sa jej zarehotal a rýchlym krokom zamieril k svojmu laboratóriu.

V tom istom čase však začal byť poriadne znechutený aj Adam. Všetky zvieratá už poznal a keď stretol napríklad červeného mravca, zatváril sa radšej, že ho nevidí a pristúpil ho, len to tak luplo. Ibaže čoskoro ho prestalo tešiť aj to. A vymýšľať stále tie isté pripečené otázky, ktorými sa tak rád zabával na účet Boží, ho napokon začalo otravovať tiež. Bez náhady vysedával v tráve a hovoril si: „To akože má byť všetko?! No super, to sa mu teda podarilo!“ Pri každom zašuchorení sa dychtivo obzeral, ale jeho znechutenie len vzrástalo, keď z lesa vybehol povedzme klokan. Keď už sa to napätie skoro nedalo vydržať, rozhrnula sa húština a na lúku z nej vybehlo čudné, neznáme zviera. Vyzeralo celkom ako Adam, ibaže nemalo žiadne viditeľné pohlavie. Zato na hrudi tomu vyrastali dva kypré, kožovité útvary, ktoré sa pri každom pohybe natriasali a narážali o seba. Adam padol naznak a od smiechu sa išiel pomnúť. Niečo tak strašne komické v živote nevidel.

OD FIGOVÉHO LISTU K NORKOVÝM KOŽUCHOM

Eva si pomyslela niečo o imbecloch, zmizla v húštine, no o chvíľu sa vrátila, s figovými listami príchytenými na kritických miestach. Tým sa to všetko začalo. Adama posadla neodolateľná túžba pozrieť sa na tie smiešne orgány ešte raz.

DEDIČNÝ HRIECH

Boh vo svojej záhrade pestoval všetky druhy flóry, najradšej sa však zapodieval pomológiou. Mičurinskou metódou sa mu po istom čase podarilo vyšľachtiť novú, chuťovo znamenitú odrodu. Veľmi si na nej zakladal. Zdalo sa mu, že ovocie novej jablonky cíbrí zmysly. Na druhej strane však vyoľávalo plynatosť. Preto jablonku nazval Stromom poznania dobrého i zlého a keďže z prvej úrody mu zostávalo už iba zopár jablĺk, výslovne Adamovi aj Eve zakázal trhať z nej plody. V korune tejto jablone sa raz Eve ukázal Diabol, a to v podobe dlhého, hrubého hada. Bol si istý - lebo mal prečítaného Freuda -, že takáto podoba Evu zaujme. A vskutku: Eva nestrácala čas, v mihu odtrhla najkrajšie jablko z najbližšieho konára zakázaného (ako dobre vedelala) stromu a ponúkla ho Adamovi. Adam bol, ako ostatne všetci muži, naozaj mumák: kým labužnícky ochutnával (nič netušiac!) zo zakázaného ovocia, za jeho chrbtom sa diali príšerné veci.

VYHNANIE Z RAJA

Podľa vedľajších meteorických účinkov novej pomologickej odrody na Adama Boh čoskoro spoznal, kto mu chodíeva pustošiť mičurinské políčko. Z Evinej spokojnej tváre si ľahko domyslel zvyšok. Kopancami a zauchami vyprevadil oboch vyčechňok z Raja a vrátil sa k jablonke, aby z poslintaného, ledabolo ohlodaného ohryzka v tráve zachránil aspoň jadierka.

PRVÝ KURZ SEXUALITY V DEJINÁCH LUDSTVA

„Adam,“ povedala Eva, „vidíš tantie dva zajace?“

„Vidím,“ chichúňal sa Adam a významne žmurkol. Eva privrela oči a rozovrela ústa. Keď sa nič nedialo, otvorila oči a uzrela Adama, ako s kapustným listom v natiahnutej ruke opatrne kráča k zaľubeným zvieratám. „Na, čičí, na,“ volal. Už zase bol hladný.

ŽENSKÉ ZBRANĚ

„Adam,“ povedala Eva, „ani za svet by som si nenechala od niekoho siahnuť na prsia.“

„Od koho ‚niekoho‘?“, opýtal sa Adam s prihladnutím na fakt, že na celú širiej planéte sú sami dvaja. „Ani by mi nenapadlo,“ dodal chvatne, keď mu svíto. Celý deň potom nespúšťal z Evy oči a lámal si hlavu, prečo preboha by mal siahnať na prsia práve jej. To bolo prvé víťazstvo ženských zbraní v histórii.

TRIUMF MUŽNOSTI

Netrvalo dlho a Adam Eve podľahol v presvedčení, že zvíťazil.

ĎALŠIE VŤAZSTVO

O niekoľko mesiacov sa Eve narodil syn. Vtedy už značne senilný Adam sa zadúšal pýchou. Učebnica dejepisu je však takmer dôkazom, že skutočným predchodcom ľudstva bude Diabol. Túto teóriu, zdá sa, potvrdzuje skutočnosť, že Adam mal v tom čase už sto šesť rokov: o jeho otcovstve možno teda pri najmenšom pochybovať.

KAIN A ÁBEL

Kain býval už od malička veľký frikulín. Umyýval sa aj dvakrát denne, kučeravil sa kusom rybacej chrbtice a dva razy do mesiaca si hryžol nechty. Tak tiež bol papulnatý, najmä voči Adamovi, a systematicky sa vyhýbal práci. Keď zavŕšil štrnásť rok, začal hádzat očkom po Eve; tá ho však mala za príliš zelené ucho a okrem toho bola už dávno zadaná. Za noci, a často aj za dňa, sa vytrácala do pralesa, ako hovorievala, „za účelom potreby“. Darwinovo učenie o tom, že človek a opica majú spoločného predka, vôbec nie je prehnané. Ábel, ktorý sa čoskoro nato narodil, bol očividným dôkazom: krpatý, hrbatý, chlpatý.

DETSTVO ÁBELOVO

Kain nenávidel Ábela už od kôľšky. Tá pozostávala z kožušiny zdochnutého medveda (Adam ako lovec sa príliš nevyznamenával) a z dvoch haluzí, na ktorých bola obesená. Kôľška razila:

- a) zdochnutým medvedom
- b) opičou stolicou
- c) močovinou
- d) plesninou

Smrady c) a d) postupne prevládli, lebo Kain jednoduchým pokusom zistil, že studený mokrý kameň z nedalekého potoka umiestnený na braččokovo brusko má mocný diuretický účinok.

Iným veľkým Kainovým potešením bol kútik živej prírody, ktorý si založil v kôľške mladšieho brata, aby sa s ním takto nesebecky podelil o radosť. Choval tam najmä:

- vošky, blšky, mravčeky, termity, včielky, osy, sršne, kobylky, kliešte
- rôzne druhy jedovatých a škrtiacich hadov
- nižšie huby a pľesne
- ježka

(Túto kožušinu neskôr vhodne využil Noe. Vyprášil ju na svojej Arche a získal tak značnú časť posádky.) Ábel mal tuhý korienok: vydíral všetko, len sa ustavične škriabal. Ako napokon všetky opice.

PRVÉ VOLBY

Jedného dňa Adam zvolal rodinnú radu. Dostavili sa všetci: Kain, Ábel, Eva i jej chlpatý priateľ.

„Budú volby,“ povedal im Adam. „Ženy, deti a zvieratá nemajú volebné právo.“

KVALIFIKÁCIA

„Som najstarší na celom svete,“ pokračoval Adam.

PREDPOKLADY

„Nik nemá takú sklerózu ako ja,“ dodal.

LOBBING

„Mám kontakty na tých najvyšších miestach,“ zakončil svoju reč a ukázal všetkým holiú rit s otláčkom obrovského chodidla.

VOLEBNÉ VÝSLEDKY

„Ďakujem vám.“

PRVÁ DELBA PRÁCE

Adam poveril Kaina vedením rastlinnej výročby. Ábel, pretože ho to viac tiaholo k zvieratám, dostal na starosť rezort pastierstva.

KRAVA

Adamovu živočíšnu výročbu tvorila stará sivá krava. Vela práce s ňou Ábel nemal – ležala celý deň na lúke, na hlave čepiec, v ruke knihu a kdesi vnútri ešte bachor a slezinu. Merdzananú trávu si púšťala tam a späť z papule do rozmanitých žalúdkov, ktorými ju obdaril ten starý tvorivý ihrajko. Vyzerala pri tom zamyslene – musela dávať pozor, aby to nedoplietla. V opačnom prípade jej hrozilo, že sa povracia.

SPRAVODLIVOSŤ

Zatiaľ čo Ábel si drichmal niekde na konári, alebo sa v jasnejších chvíľach pokúšal na prstoch svojich príchytých nôh porátať zverenú mu kravu, Kaina Adam zapriahal pred ťažký drevený hák riadený bičom a nútil ho vyvracať balvany na rodinných pozemkoch.

PRVÁ SIGNÁLNA SÚSTAVA

Tu sa, bohužiaľ, rozchádzame s I. P. Pavlovom – prvá signálna sústava vyzerala takto:

1. Švih zľava – zahni vpravo!
2. Švih sprava – zahni vľavo!
3. Švác rovno cez chrbát – zrýchliť!

Tieto jednoduché znaky sa rýchlo vžili a dá sa povedať, že dodnes tvoria - hoci v skrytej podobe - podstatu medzilidskej komunikácie.

OBETI SYNŮV ADAMOVÝCH

Kým Ábel raz opäť drichmal na haluzi, zverená mu živočíšna výroba bola prespaná okolooidúcim bizónom. Ábel, aby zatajil poklesok vo svojom rezorte, obetoval vzápätí Bohu z najmladších vecí svojho stáda. Kain v tom istom čase obetoval niekoľko mliek a zväzoček kalerábov, ktoré v potu tvári dopestoval na svojom kľčovisku. Boh však uprel oko len na obeť Ábelovu: k vegetariánom mal veru ďaleko.

SMRŤ ÁBELOVA

Niečo také by nastalo každého. Kain schmatol svoju zeleninu za ovádnutú vňať a trieskal ňou chviľu Ábela po hlave („valil mu kaleráby do hlavy“ zachovalo sa z tých čias v povrávkach prostého ľudu). Kaleráby boli drevnaté, Ábel neďuživý. Nevydržal.

KLIATBA

Boh Kaina za jeho ukrutný čin prekial a učinil ho tulákom na Zemi. Kain si však z toho nič nerobil, lebo práca na poli ho aj tak ani trochu nebavila. Opustil domov s jednou z svojich poloopicích sestier, ktoré medzitým splodila Eva, a ich spojením vznikla ďalšia generácia, ktorá sa už vyznačovala všetkými typickými znakmi moderného človeka: vzhľadom sa príliš nelíšila od opíc a jej kroky riadil Diabol.

PROMISKUITA

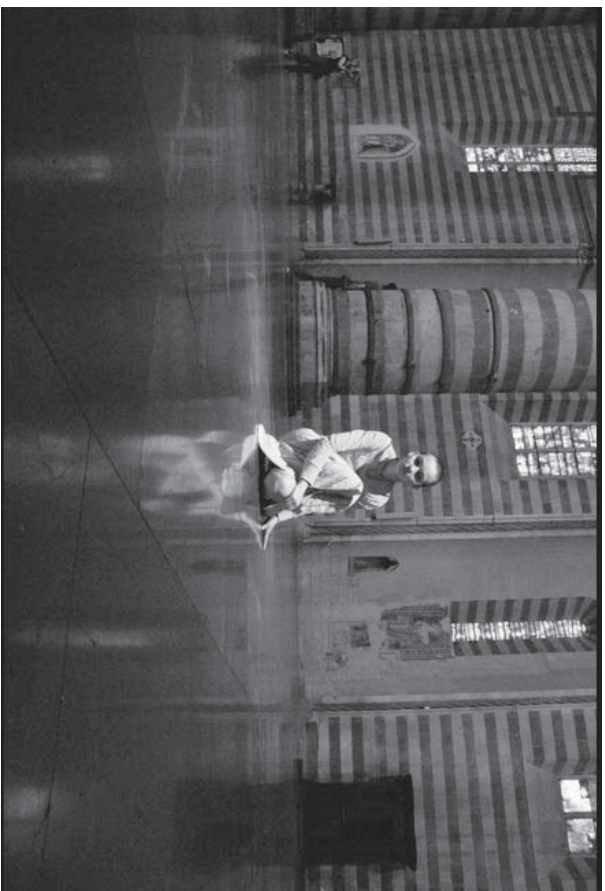
Ludstvo v tom čase súložilo medzi sebou systémom každý s každým. Na svet prichádzali najneuveriteľnejšie ohavy, ktoré sa potom stávali vychytenými partnermi na ďalšie párenie. Boh to všetko dlho a s odporom pozoroval hvezdárskym ďalekohľadom z výšky, no prestalo ho to baviť i prišlo mu ľúto, že bol stvoril človeka.

PROTEKCIA

I potiahol Boh za splachovač a voda v mise vystúpila vysoko nad Mount Everest. Všetko živé zahynulo, iba Noe a jeho rodina unikli skaze; Boh ich totiž popredku upovedomil o svojom zámysle. Noe tým navyše získal výnosné miesto riaditeľa prvej plávajúcej zoologickej záhrady na svete.

NOE

Po návrate z plavby sa starnúci Noe dal na záhradkárstvo. Vysadil vinohrad, opil sa i obnažil svoje ja. Stal sa tak praotcom alkoholikov a prvým exhibicionistom v histórii.

ĎALŠÍ ROZVOJ ŽIVOCIŠNEJ VÝROBY

Jeden z Noemových potomkov Abram sa za svojho putovania dostal až do Egypta. Zapožičal svoju krásnu ženu faraónovi a získal za ňu „ovce a voly a osly i služebníky a девky, tiež oslice a veľbloudy“. Stal sa prvým pasákom na svete.

SODDOMA A GOMORA

V týchto mestách boli založené mnohé pohlavné úchyľky. Boli to napríklad: sodomia, nymfománia, lesbická láska, nekrofilia, narcizmus, dámska a pánska homosexuality, incest, obojstranný homosexuálny incest, ipsácia, felácia a cunilinctus, kaprofágia i kaprolália, gerontofília, ornitológia, sadizmus, masochizmus, masturbácia, promiskuita, onania, gruppen sex, natur sex, matur sex, metro sex a ďalšie.

VEDECKO-TECHNICKÁ REVOLÚCIA

I prišlo Bohu ľúto, že bol stvoril človeka. „Voda nepomohla, skúsime oheň,“ niekol a odišiel do svojho laboratória, aby sa pokúsil uvoľniť z uránu 235 drienkajúcu si tam energiu.

LÓT

Jediný, kto si v Sodome a Gomore odopieral hriechne kratochvíle, bol starý Lót. Ako zatatý bočiteľ od kolektívu obcovoľ zásadne iba s vlastnou ženou, aj to výhradne v bazálnej pozícii. To ho zachránilo.

RADIACŇNÝ A CHEMICKÝ POPLACH

Podvečer navštívili Lóta dvaja anjeli, aby mu predostreli Boží zámysel. „Náš pán,“ vraveli „usporiada zajtra na tomto mieste ohňostroji.“

ŽENA

Ráno anjeli vyviedli Lóta, jeho ženu a dve dcéry z mesta, ukázali im cestu a zakázali obzerat sa. I vypálil Hospodin ohňom a sírou Sodomu i Gomoru a celú rovinnu naokolo. „To si predsa nenechám ujsť,“ povedala si stará Lóťová, obzrela sa a premenila sa na náležisko kamennej soli.

SOL NAD ZLATO

„Chuderka vaša mama,“ vzdychol si Lót, keď sa bol ubytoval s oboma dcérami v jaskyni pri meste Ségor. „Bude mi chýbať – za tie roky som si na ňu takmer zvykol.“

SODOMA A GOMORA

„Neboj, tati,“ povedala staršia dcéra, „my so ségorou ti ju bez problémov nahradíme.“ I opili večer ota vňom a striedali sa následne v plnení matkiných povinností až do rána.

„Zase to nevyšlo,“ povedal si Boh, keď na obrazovke priemyselnej televízie sledoval obveselovanie, nad ktorým by sa rumanela aj poveterná žena s dvadsiatročnou praxou, a zasunul do svojho dévédé ďalší disk.

PRVÁ TEÓRIA RELATIVITY

Po istom čase porodila každá z Lórových dcér vlastného brata. „Ako ho budú nazývať?“ spýtala sa mladšia a ukázala palcom na Lóta. „To veru neviem,“ povedala staršia. „Zdá sa, že výrazy ako brat, sestra, otec, dedko, omama, švagriná, teta, svätka, syn a matka už nevystihujú bohatosť nášho spoločenského života.“

ĎALŠÍ ROZVOJ LUDSKEJ PSYCHIKY

„Bohvie čím to môže byť,“ povedala o niekoľko rokov Lótova družka pri pohľade na chlapcov, ktorí si na dlážke pokojne utľapkávali z vlastných výkaltov traktoristu a občas pri tom tlmene zabechali, „ale obidvaja vyzerajú tak trochu degenerovane.“ „Keď čoho niet hore, môže toho byť dole,“ povedala múdro druhá. A vsuktku. Dole bolo. Obaja chlapci sa už od detstva s tečúcimi slinami obzerali za každou okoloidúcou od dvoch do deväťdesiatich šiestich rokov a neskôr vynikali takou plodnosťou, že sa stali zakladateľmi dvoch nových rodov. Starší Moab bol otcom rodu Moabčanov a mladší Ben Amon hlavou Amončanov do dnešného dňa. Príslušníci oboch rodov sa v mnohom od seba líšia, jedno však majú spoločné: IQ.

ŠAŠLYK - BARBECUE

Boh sa nudil. S prácou bol hotový a program v telke bol stále rovnaký – vojny, vraždy, porno. I rozhodol sa, že si trochu zžartuje s Abrahámom. Našiel si ho v mobile a zavolať: „Abrahám! Zajmi svojho syna Izáka, id' do zeme Moriah a obetuj ho tam čo žertvu zápalnú!“

„Provedu,“ odvetil Abrahám, naložil Izákovi na chrbát zápalného raždia a hnal ho na určenú kótu.

„Založ si ohník, chlapče,“ povedal, keď dorazili na miesto, zatkol do zeme dve rázsochy a pribral sa ostrit koniec ražňa. Keď s tým bol hotový, zviazal Izáka, polial ho zmesou vína a oleja a posypal grilovacím korením.

„Otvor ústa a povedz á,“ riekol nato a v dlani pevne stisol nabrúsený ražeň. Iba keď tu sa z mrakov ozval hromový hlas:

„Ty bulo! Ty hovado! Ty tupoň vydlabany! Sledujem ťa z výšky a nechce sa mi veriť vlastným božím očiam, že som mohol stvoriť niečo také ako ty. Je mi z teba nanič!“

„Ale ved ja len plním tvoje rozkazy!“ odvetil Abrahám.

„No a? Načo máš mozog, chumaj! Čo mi to len dalo práce, kým som vymyslel synapsie, myelnovú pošvu, sympatikus a ďalšie fičúrie! A načo?! Na riti! Pol kila sojčích hovien by zaľungovalo lepšie!“

Chvíľu bolo ticho.

„Upec mi barana, Abrahám, ty hlava z mulla,“ povedal nakoniec Boh už takmer pokojným hlasom, „a pamätaj si, že dieťa... je nad všetky poklady sveta... nad slovo Božie a všetky podobné nezmysly. Dieťa je... niečo ako kvetina.“

BOH OTEC

Abrahám rozviazal Izáka, pohladil ho po vlasoch nasiaknutých stolným olejom a povedal: „Pod, syn môj, vráťme sa domov.“

Vzal Izáka za ruku a celou cestou sa s ním pekne zhováral a poddchvíľou ho pohladkal a bozkal a objal, lebo mu svítilo. Synapsie preda len fungovali.

PRÍTOMNOSŤ

NOC

V ten deň som vstal zavčasu. Noc bola plná prízrakov, hlasov a pokúšení. Nik by nedokázal spať.

ÚSVIT

Mesto osviežené nočným chladom ticho spalo. Z pahrieb na driemajúcom trhovisku stúpali k nebu pášiky dymu. Na zemi ležali vidiečania zakutraní do svojich halien a huní. Vtedy som pochopil.

V PŮŠTI

Je 6.30. Vstávam. Pijem čiernu kávu, aby som sa vôbec zobudil. V noci som skoro nespal.

DEŇ.

Celé to peklo bolo iba vo mne.

BIG BANG

Obrovský mozog v pevnej schránke z kostí. To je skutočná hrozba. K explózii môže dôjsť kedykoľvek.

TRHOVISKO

Tej špiny! Smetisko plné zápachajúcich odpadkov, žobráci, ktorí sa nimi syčia. Moje myšlienky.

JÁN

Ani všetka tá voda mi nedokáže ochladiť čelo.

SAMOTA

V horúčkach blúdím po rozpálenej pláni. Chladná studnička v tieni paliem. Už iba niekoľko krokov. Už iba kúsok. A vyplúvam horúci piesok.

POKUŠENIE

Je 13.25. Obedujem v školskej jedálni.

HLASY

Konečne skaly. Kúsok tieňa. „Tam vnútri, pane, je to, čo hľadáš.“ Upretý pohľad - a stena puká. Plním si vrecká zlatým prachom. Piesok.

HRANICA

Umieram. Spálený slnkom, vysušený ako trň. No myšlienky-špinavé včielky nedokázalo zastaviť ani slnko.

POKUŠENIE

„Hej, pane!“ Otváram oči. Spanilý chlapec mi prikladá k perám pohár chladnej vody. Prepadáť sa do hĺbín a v ústach cítim mäkký hrot oblého ženského prsníka.

V GECEMANSKEJ

Je 19.45. Deti šli spať. Otváram si pivo a pozerám telku.

PREBUDENIE

Otváram oči - pušť je čierna a piesok rýchlo chladne. Už necítim hlad. Striasam zo seba piesok a tackám sa ďalej. Začínam chápať, otče.

NOC V PUŠTI

Piesočný presyp. Na jeho hrebeni sa v mesačnom svite nehlúčne zhmotnil pružný tieň. Dvíham ruky – burácanie hromu ustáva, lev sa mi okrutí okolo nôh a v spánku ma hreje vlastným telom.

TÁPANIE

Všetko zmizlo, slnkom zoškvarený mozog opäť vyplúva svoje choré predstavy. Aj keby som sa chcel vrátiť skôr, než nájdem cestu, v tom prepletenci vecí, snov a želaní sa nikdy nevyznám.

SAMOTA

Je 6.30. Vstávam. Pijem čiernu kávu, aby som sa vôbec zobudil.

SKALY

Hľad mi hryzie útroby. Stačí len pomyslieť, a z dvoch ploských kameňov sú voňavé pecne chleba. Siahni po nich! A nikdy nedosiahneš cieľ!

HIRANICA

Je 13.25. Obedujem v školskej jedálni.

STRETNUTIE

Necitím hlad a nie som smädný. Kráčam tak ľahko, že v piesku nezostáva ani stopa. Hľa – pri nohách mi leží mŕtve, odpoily zaviate telo. Jediný pohľad, a telo sa dvíha na roztrasených rukách, obracia ku mne moju vlastnú, zbedačenú mŕtvu tvár.

DIABOL

Ďalej kráčame spolu. Ja ľahko klžem nad povrchom, on v horúcom prachu namáhavo vláči svoj vysilený trup. Kto si? Som to, čo zostalo, keď si ma opustil.

HLASY

Je 19.45. Deti idú spať. Otváram si pivo.

MESTO

Podaj mi ruku. Odlietame na kraj púšte. Tie krásne mestá, tisíceero fariieb, dievčenský smiech – to všetko je tvoje. Len povedz áno. Nie, kvôli tomu som neprišiel. Po žeravom piesku sa opät plazím sám.

NOC

Je 6.30. Vstávam. Pijem čiernu kávu.

PREBUDENIE

Možno som omdlel, možno spal. Skôr si však myslím, že som bol niekoľko dní mŕtvy. Je mi tak ľahko. Už nie som hladný, necitím páľavu. Vstávam a kráčam ďalej, ľahučký a svieži, plný síl.

NÁVRAT

Už som si istý – nič ma nezastaví.

ČAS

Kedysi som veril, že bolesť sa mi vyhne. Až v Gecemanskej som pochopil, že musím podstúpiť naozaj všetko. Teraz, keď už takmer všetka krv odtekla, sa to skoro dá vydržať. Tíkanie v zápätiach a priehlavkoch, kdesi až na samej hranici môjho tela.

PÁN

Zo zelených hlbin ma pozoruje rybie oko. Siete sa trhajú, šimon. Vy všetci ste len rybani v mojej sieťi. Nakrímim vami toho, kto hladuje.

DIABOL

Je 13.25. Obedujem.

RYBY

Aké je to ľahké – praskanie drobunkých iskier spod končekov prstov – ak si chorý, uzdravíš sa, ak si mŕtvy, vstaneš a vykročíš. Mohol by som vyliečiť všetky vaše telá i blúdiace duše; len vaše mozgy – tie nevylietajú nik.

ZVUKY

Počujem údery kladív a cítim, ako mi kliny prenikajú medzi kosti. Otváram oči, ale všetko je tak rozostrené. Dole pod sebou vidím len farebné škvrnky. Nie sú to kladivá. To iba lenivo duní ospalá basgitarra môjho srdca.

CHLIEB

Mám iba päť chlebov, ale nasýtím vás. A jedinou myšlienku. Zamestnám vás do súdneho dňa.

BIG BANG

Je 19.45. Otváram si pivo.

ZMIERENIE

Opäť kráčam po vodách.

NÁVRAT

Vraciam sa, otče. Cesta bola dlhá a teraz som tu, pred bránou smrti. Pred bránou života. Vezmi si ma k sebe. Necitím strach.

ČLOVEK

Spasil som ľudstvo. Trpel som za jeho hriechy. Pribili ma na kríž, ale odpustil som im. Nevedeli, čo činia. Konali tvoju vôľu, pane.

PREBUDENIE

Je 6.30. Vstávam.

EPILÓG

Vraciam sa k tebe, otče. Necitím bolesť ani strach. Spasil som ľudstvo. Mojou smrťou sa skončili krvavé jatky menom dejiny. Jatky sa skončili. Je po nich.

PREBUDENIE

Otváram oči, ale nič nevidím. Ticho a tma. Náhle mi do tváre sála neznestiteľná páľava. Roztrhla sa opona pekiel. V pustej nočnej krajine planú hranice, týčia sa kríže, šibenice, plynové komory, nenásytné pece. Prichádzajú – neko-

nečný zástup malých židovských detí s uzlíkmi v rukách.

Začínam chápať, pane. Prečo si ma opustiť?

ÚSVIT

Je 6.30. Vstávam z mŕtvych.

J. K., narodený 1949 v Hradci Králové,
zomrel r. 0033 na Golgote, Jeruzaleme

BUDÚCNOSŤ

ŠŤASTIE

Boli to krásne časy. Všetky problémy ekonomické, ekologické, etické, estetické, filozofické, psychologické a ďalšie už zvládli otcovia. Nebolo čo riešiť.

ROVNOSŤ

Kam oči dovideli, tiahli sa nekonечné rady prefabrikovaných domov. Zmizol rozdiel medzi mestom a dedinou. Nebolo bohatých ani chudobných. Všetci sme mali rovnaký byt, rovnaký nábytok, rovnaké auto, rovnakú ženu a jedno dieťa. Deti boli rôzne: niekedy to bol chlapec, niekedy dievča. Ale inak boli aj deti rovnaké.

POKROK

Raňajkovali sme v rúre rozpečené čerstvé žemle dovezené z mamutích pekární. Mlieko, zbavené pasterizáciou, egalizáciou a ďalšími vedeckými postupmi baktérií, tukov, cukrov, bielkovín a ďalších škodlivých látok, sa umelo priľahovalo. Dobiela.

NARODENINÝ

Dnes je to presne 16 rokov, čo si ma mamička priviezla z biologického laboratória na kraji mesta. Keď som si rozbalil najväčší narodeninový darček, od hrôzy som cúvol: z prepletenca údov, vlasov a ňadier na mňa hľadela zošúverená starecká tvár.

EKOLÓGIA

Zelenina, vypestovaná zo špeciálnych roztokov pod špeciálnymi žiarivkami, bola svieža a chutná, zbavená akýchkoľvek prírodných látok.

SÉRIA „ANTIQUES“

„No nie je krásna?“ povedal otec a odložil pumpičku. Nazrel do návodu, stlačil bradavku na ľavom prsníku; ozvala sa hudba, prerývané dychčanie a slová v podmanivom cudzom jazyku:

„Come, darling, come, come...“

„Typ 83047, Lara Croft,“ povedal otec hrdo. Zostalo mi smutno.

HOMO SAPIENS

Vedecko-technická revolúcia nás zbavila ťažkej fyzickej práce. Zároveň sme získali množstvo voľného času na svoje záľuby. Väčšinou sme dvíhali činky.

ROZVOJ PSYCHIKY

Logické operácie a všetko ostatné zložitejšie myslenie za nás vykonávali počítače. Nik sa v nich nevyznal, ale všetci sme ich vedeli zapnúť.

ĎALŠIE VŤAZSTVO

Rozdiel medzi duševnou a fyzickou prácou zmizol.

LOVE STORY

Žiarivky na západnom horizonte zvolna zhasínali a sfarbievali sa dočervena.

„Dobrá noc,“ povedal som a otec s matkou sa na seba pozreli s veľavravným úsmevom.

Stála vedľa postele. Jediným pohybom som z nej strhol priesvitnú nočnú košielku, vzal som do rúk jeden z jej obrovských prsníkov a zahrýzol sa doň.

„Come, darling, come...“

Vytrhol som z vrečka nôž a stlačil vyhadzovaciu pružinu. Bodol som ju do brucha a rozrezal medovú pokožku až do polovice tváre. Vyfúčaný obal som zroloval a odhodil do šachty na odpadky. Počul som, ako vzápätí nato naskočili dvíže.

PROMISKUITA

Milovali sme sa s každým, kto o to stál. Nik o to nestál.

LUD

Vládli sme si sami, takže sme sa nemali na koho sťažovať.

RYBY V SLETI

Ludia mali veľa priateľov a detí po celom svete. Výhoda bola, že sa s nimi vôbec nemuseli stretávať.

ROVNOSŤ

Nebolo bohatých ani chudobných. Ale niektorí ľudia mali oveľa viac peňazí než my ostatní.

ČLOVEK

Znova skúsil prehmatnúť a s hrôzou počúval, ako sa uvoľnený kameň s rachotom a kosteným hrtkotaním rúti do priepasti. Náhle mu oko zaliel horú-

ci pot. Otrel si čelo o rameno a nohami opäť zašmátral po skálnej stene. Uvoľnil všetky svaly a na pár sekúnd zostal nehybne visieť iba na krčoviťo zatatých prstoch. Chvíľu predtým než sa pustil, odvrátil tvár od skaly a po prvý raz sa pozrel pod seba. Nebol to pekný pohľad.

PEDAGOGIKA

Veda o výrobe bonsají.

VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍ PROCES

V škole nás naučili, ako sa máme správať a čo si o čom máme myslieť.

ĎALŠÍ ÚSPECH

Deťi prestali byť neposlušné. Stali sa z nich dospelé malé osoby, zodpovedné a rozumné. Generačný problém sa vyriešil.

ČLOVEK

Dlho sedel na tvrdej stoličke celkom nehybne. Ak aj na niečo myslieť, vedomiu sa myšlienky v tichosti vyhájali a v pamäti nezanechali jedinou stopu. Prebralo ho až zistenie, že gravitačná sila zmenila smer. Miestnosť akoby sa pomaly naklonila o deväťdesiat stupňov a sediaceho muža premkol pocit, že celou svojou váhou smeruje k náprotivnej stene. Potom sa všetko zahojdalo a veci sa vrátili do pôvodného stavu. Sňala ruky z klávesnice, akord ešte dlho pulzoval v nehybnom vzduchu a miesil sa s vôňou kadidla. Slabosť ustúpila, tma sa stratila a zostalo iba obvyklé ticho prázdneho dedinského kostola. Dieťa, ktoré predtým tahalo mechy, zostalo pred ňou stáť s veľkými prázdnyimi očami.

„Bež,“ povedala. „Už nebudem hrať.“

Vypustila chlapca z mysle ako modrý plynový balónik a zahľadela sa dolu do hustnúceho šera. Všetko ožilo nekonečným množstvom zvukov, hlasov a slov, ktoré dokazovali, že smer toku času je naozaj len výmysel.

So vzdychom tú myšlienku zahnila a rezignovane vstala. Ešte sa len chyستala vykročiť k schodisku, keď sa zdola odrazu vzdula temnota a v pretiahnutej dlhej vihe jej začala stúpať k očiam. Schody sa približovali a rásli, až celý obzor zakryla jediná ochodená doska s obrovským chlpom, pripomínajúcim oko, ktoré vzápätí s veľkým svetelným efektom explodovalo. Krv sa mu vkrádala do hlavy a on so slepou dôverou hľadel na nekonečne červenú zvrásnenú pláň, zatiaľ čo povrazce kokosového koberca mu otláčali do tváre svoj vzor. O ničom nevedel.

EMANCIPIÁCIA

Ženy sa vymanili spod mužskej nadvlády. Prestali variť, prát a upratovať. Škaredo nadávali, močili postojacky, fajčili a chriákali na dlažku. Znásilnenia osamelých chodcov boli na dennom poriadku. Rozdiel medzi mužom a ženou zmizol.

Muži nosili sukne, varili, prali, upratovali. Po dlhých emancipačných bojoch nakoniec museli prevziať aj posledné dve funkcie biologickej ústavy – začali rodiť a dojiť deti. Rozdiel medzi mužom a ženou zmizol.

EMANCIPÁCIA

Dňa 1. 58. 316 získali ženy zákonné právo oslovovať muža „ty tava“. Rozdiel medzi mužom a ženou zmizol definitívne.

ČLOVEK

„Nepribližujte sa ku mne,“ povedal muž, ale neobzrel sa. Po nahom tele mu tancovali červené odlesky. Po chvíli pustil zábradlie, mocne sa odrazil a preletel zvyšných sedem metrov k hladine. Železo skoro ani nevystreklo.

TEÓRIA RELATIVITY

Všetko sa dalo zohnať na splátky. Nič za to ale nestálo.

VERA

Boh neexistoval. Zbožňovali sme fotografie ceckatých herečiek, modlili sa k politikom, ekonomom a generálom a skláňali sa pred úradmi.

CHLEB A HRÝ

Všetci ľudia sa už len hrali. Vybraní gladiátori prichádzali za drahé peniaze do arén pozorovať, ako na tribúnach zápasia medzi sebou diváci.

MEDZNIK V DEJINÁCH LUDSTVA

Namiesto spovedníkov sme mali dotazníky.

ČLOVEK

Trasovisko sa rozostúpilo pod každým mužovým krokom a vždy pri tom vyrazil na povrch smradlavý dych vecí, hniúcich kdesi v hlbke. Lepkavá hmota prijímala jeho nohy ochotne, vyslobodí ich však vyžadovalo niekoľko minút veľkej námahy. Za poslednú hodinu sa mužovi podarilo zdolať necelých osem metrov, ale nestrácal nádej. Ostrovček bol už na dosah.

Muž opäť zapíchl palicu, ktorú niesol v pravej ruke. Blata bolo už po pás. Urobil ešte krok, preskúmal dno a zostal stáť. Po chvíli odvrátil hlavu a dlho hľadel späť. Jeden z tých malých stromčekov sa zachvel a pomaly sa začal nakláňať. Z trasoviska stúpala para a stúpaje posledných dvoch-troch metrov boli ešte zreteľné.

VEDECKO-TECHNICKÁ REVOLÚCIA

Napriek všetkým geniálnym teóriám sa veda nikdy nevyrovнала prírode.

Nedokázali sme zostrojiť ani sprostú sliepku.

PRÍRODA

Sliepok bolo všade plno.

AXIOM

„Prvá bola sliepka,“ povedala hrdo Eva.

„Kdeže, prvé boli vajcia,“ povedal hrdo Adam.

ŠTAHOVANIE NÁRODOV

Ľudia sa mohli slobodne sťahovať do ktorejkoľvek krajiny na svete. V každej krajine však už mali dost svojich ľudí.

ZAČIATOK NOVEJ EPOCHY

V tom čase civilizácia pokročila do tej miery, že so životným prostredím sme si už nemuseli robiť žiadne starosti. Obrovské panely zakryli posledné voľné miesta na oblohe. Vzduch, ktorý k nám systémom filtrov a odľučováčov privádzali mamute ventilátory, bol absolútne čistý.

TEÓRIA RELATIVITY

„Deflorácia nie je nič príjemné,“ povedala.

„Sprostosť,“ odvetil.

LOVE STORY

Na rohu koridoru mi zaštalalo cestu dievča.

„Daj cukrík a urobím všetko, čo len budeš chcieť.“

„Neoxiduj,“ povedal som.

„Kretén,“ povedala.

„Blbka.“

„Debo.“

„Krava.“

„Pakol!“

Usmiala sa a nastavila dľaň. Vzal som ju za ruku a ďalej sme už kráčali mlčky.“

STRACH

Čhajúci chmatáci prečesávajú okolie.

Všetko je len otázka času.

LOVE STORY

Podal som jej pohár. Preklopila ho do seba ako nič.

„Kolkó máš rokov?“

„Ani ti neviem. Trinásť?“ odpovedala. „Môžem si odskočiť do kúpeľne?“

„A kde vlastne bývaš?“ spýtal som sa.

„Teraz práve tu,“ zasmiala sa a zavrela dvere. O chvíľu ich zase otvorila, vystičila hlavu a povedala:

„Idú po mne.“

„Kto?“

„Neviem.“

ČACHTICKÁ PANI

„Idem sa kúpať.“

PILÁŤ

„Umyvám si ruky, panstvo.“

MACBETH

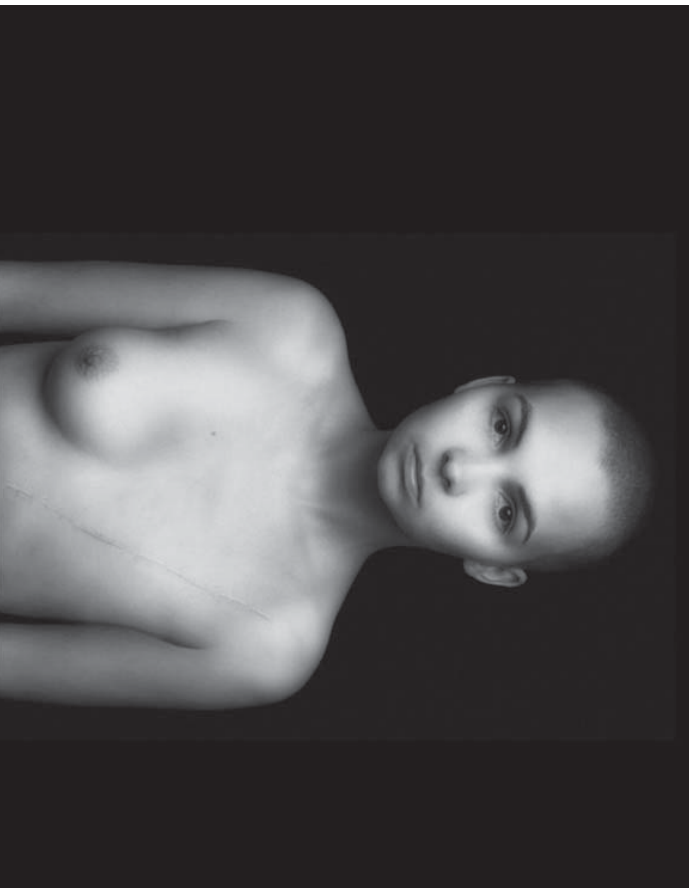
„Akosi to nepúšťa...“

LOVE STORY

„Páčim sa ti?“

Stála vo dverách vychudnutá, s mokkými vlasmi, nahá.

„Typ 83047, Lara Croft,“ povedal som. Až potom som vyprskol v smiechu.

PRVÝ MÁJ

Kráčal som v sprievode, vymydlený, vyčesaný, s rozjasanou tvárou. Pevnou rukou som niesol na žrdi pripavený čierny transparent s čínskym nápisom „Koniec sveta sa blíži“.

LOVE STORY

(Happy end)

Z kúpeľne vyšla oblečená, s vlasmi ešte stále mokrými.

„Tak čafko, debil!“

Zabuchla dvere, po chvíli zabzučal výtah. Nikdy som na ňu nezabudol.

KONIEC SVETA

Z hladiska protonácie práve prebieha.

KVETINA

Najkrajší darček k narodeninám som dostal, ako obvykle, od dedka.

Podal mi starý, ohmataný zošit a tajomne sa zaškeril. Obrátil som zopár zažltnutých stránok – zdalo sa, že je prázdny. Poznol som však dedka pri-
dobre, aby ma to oklamalo. A naozaj. Presne v prostriedku zošita som našiel krásnu krehkú farebnú fóliu, všelijako zvláštne povykrajovanú a prichytenú na stránku kúskom priehľadnej pásky.

„Čo to je?“ spýtal som sa.

„Kvetina.“

DRAČÍ ZUB

Je to čudné, ale práve mozog nám bráni – tou mnohorakosťou predstáv, myšlienok, snov a spomienok – pochopiť podstatu.

PROTONÁCIA

V rohu miestnosti sedel sivý, kostnatý stavec.

„Zoznámte sa,“ povedal priateľ. „To je Adolf Hitler.“

„Myslel som...“ nedarilo sa mi nájsť slová.

„Zlo je večné, chlapče,“ odpovedal chraplavý hlas.

OD SEKEROMLATU K TLSTEJ BERTE A HVIEZDNÝM VOJNÁM

Zdrojom technického pokroku sú zbrane. Pokrok nezastavíš.

KORENE ZLA

Otcom neutrónovej bomby nebol Samuel Cohen, ale Prométhéus. Otcom kalorickej UNICEF.

202

VOJNA A MIER

Svetové vojny nahradili svetový mier. Občas ale bolo treba v niektorých lokalitách popohnať pokrok novými raketami.

BUMERANG

Ludstvo kráča vpred tak rýchlo, že päťami sa kopeme do zadku.

KVETINA

Prihlásil som sa na prácu k oprave eskalátorov a získal tak priepustku do najvyššieho poschodia. Autogénom som odrezal lopatky dvíča, zapol eskalátor a naskočil do nabiehajúcej kapsuly.

J. K.

542023 Mladé Bulky 335, 947209, 21.5. 1949,078109 - AK, 490521026, 42 a pol, 53, 80, 179.

TAJOMSTVO ČÍSEL

Očísľujte domy, kvety, ľudí a stanete sa pámmi sveta," povedal A.H.

ZÁKON Č. 1

Hovná plávajú vždy pri hladine.

VECI

Hýbnou silou sociálneho pokroku je sused za stenou.

KVETINA

Do diaľky, kam až oči dovideli, sa tiahli kopce dymiaceho popola a hnijúcich odpadkov. Tisíce komínov chrtili k nebu hustý čierny dym. Bol som na slobode.

ROVNOSŤ

Všetci sme si rovní - vy dole i my hore.

POSLEDNÉ SLOVÁ

„Kedyś som bol Nero, včera, Hitler, dnes Usáma.. Nik neuhádne moje budúce meno.“

KVETINA

Dym sa na chvíľu rozptýlil, v diaľke sa objavili hory. Pozrel som sa na kompas, skontroloval hodinky a tlakomer. Vyrzil som.

MODERNÝ PREKLAD

„Co to čtete, princí?“
 „Hovno.“

ČLOVEK

Lomoz dažďa už doznieval v dialke, ale pocit ohrozenia pretrvával. Možno za to mohli tie ťažké purpurové mračná, ktoré sa podchvíľou nečakane vyhupli nad obzor a v prudkom nízkom lete preŕčali krajinou na opačnú stranu, kde rovnako náhlým skokom zapadli.

Ohnivé jazyky sa z posledných síl vzpínali k tyrkysovej oblohe a v křčovitom agonickom tanci padali bezvládne na zem. Netrvalo dlho a žeravá plazma začala tuhnúť. Jej kôru ešte tu a tam pretínali čerstvé jazyky horúcich puklín, ale muž nečakal a vydal sa na pochod. Bol už uprostred pláne, keď začul dážď.

STOPA V PLESKU

„Chlapče, takúto fotku som ti mohol urobiť u nás doma za garážou,“ povedal starý pán Armstrong.

KVETINA

Polovica kyslíka sa mi už minula; pokračoval som však v ceste.

LEKÁRSKA STAROSTLIVOSŤ

Život človeka ohrozovali: aids, syfilis, mumps, rakovina, celulitída, tuberkulóza, obezita... Len blázon by sa pokúsil prežiť.

1961

„V oblasti ochrany zdravia je najdôležitejšia prevencia,“ povedal E.H. A stlačil kohútik.

BLOOD, SWEAT AND TEARS

Kto miloval zo zúby, zomrel na syfils.

Kto miloval vážne, skončil samovraždou.

Kto nemiloval, nežil.

KVETINA

Hory boli už blízko. Chumáče trávy sa zelenali od stredu. Pohľad na pokrútené a dolámané kypce stromov mi vlieval silu.

ČLOVEK

Neurotický tanec žltých svetiel sa pomaly upokojil, obraz sa zaostřil. Boli to obyčajné plynové lampy, ktoré len veľmi sporo osvecovali úzku lomenú ulicu vydláždenú mačacími hlavami. Za ohybom sa ozvali čiesi náhlivé kro-

ky, približovali sa a ich zvuk rýchlo mocnel. Muž na lôžku sa prudko posadil a sústredene sa zahliadel kamsi do priestoru.

Pôvodca tých zvukov sa už-už musel vynoriť z temnoty. Muž ho poznal, iba si nemohol spomenúť. Vedel však, že len čo uzrite jeho tvár, všetko bude zase v poriadku. Ale v tej chvíli sa odkiaľsi privälil zdrap sivej hmly, svetlá sa opäť dali do pohybu, zavírali v besnom ošiali a zhasli. Bol mŕtvy.

KVETINA

Odrazu som ju zbadal. Knišala sa vo vetre medzi dvoma hrudami betónu. Krásna, oveľa krajšia, než by si človek dokázal predstaviť. Bola živá.

ČLOVEK

„Bude to stáť dve stovky,“ povedal hrobár a utrel si spotené čelo, „išlo vlastne o exhumáciu.“ Otec vytiahol peňaženku, keď vtom vietor odhodil čip vrec-

viny a odhalili vlhký priestor hrobky. Na jej dne ležali tri truhly, nad nimi boli dve kofajnice pripravené na ďalšiu vrstvu. Jedna z truhiel mala prevalené veko a prasklinou z nej svietila žltá pšitalová kosť. Chlapec na ňu hľadel ako zhyponotizovaný a neskôr sa už nikdy nedokázal rozpamätáť, ako vlastne vyzeral obrad. V ten večer však spal po prvý raz pokojne a predštavy tučných bielych červov, hnijúceho mäsa a nenásýtných plameňov sa už nikdy nevrátili.

POSLEDNÝ SÚD

Štvorám sa spod lavice a skúšam vstať. Nedá sa. Zostávam teda sedieť na studených pieskovcových dlaždicách a chrbtom sa opieram o sčernetú bočnicu. Zábava už vyhasína. Všade sa váľajú telá opilcov, prevrátené džbánky a kanvice. Niekoľko sviec už dohorelo a červené iskry na konci ich knôtov výdatne dymia. Z tmy kdesi za mnou sa ozýva prerývané dychčanie, vzlykanie a stony. V diaľke pri oltári si niekto drnká na gitare. Pepa Nos.

V bočnej lodi priamo predou mnou sedí v lavici Dušan. Chrbtom k oltáru, na tvári neprítomný výraz. Po playách fúzoch mu stekajú sliny. Tycho de Brahe vedľa neho vyzereá ako trpaslík.

Plače a volá:

„To je hovno pivo! To že není hovno pivo? To je hovno pivo!“

Dušan ho drží okolo pliec a volnou rukou dvíha cínový džbán.

„Dobre. Napime sa!“

„Hovno,“ hovorí Tycho de Brahe, ale už sa usmieva, utiera si oči špinavým rukávom a kričí:

„Napime sa! Napime sa!“

Džbáňky na seba narážajú s kostenným cvaknutím.

Pridžžam sa lavice a skúšam vstať.

„Vravím vám, vy prasce, chlastali ste a smilnili v chráme Pána. Prasce...!“

„Aj ty,“ volá Tycho de Brahe, „sám si ožran!“ Vzápätí tasí, obracia sa k Dušanovi a kričí: „Mlčí! To že je hovno pivo?“ a máva kordom.

„To je hovno pivo,“ hovorí Dušan. Tycho de Brahe plače a zloží zbraň. Jedno z tiel sa pohllo.

„On není ožrala, on je Spasitel. Je strašně introvertní. Víš, co je introvertní? Pepa v sobě nese celý vesmír! Broučky, nerosty a podobně. Já jsem taký introvertní,“ hovorí Standa a usína, „a Godard taky.“

„Napime sa,“ hovorí Dušan.

„Hovno,“ hovorí Tycho de Brahe a utiera si slzy. Kostenné cvaknutie.

„Ja nepijem,“ hovorím. „Ja som Spasitel. A šofér. Ja nemôžem.“

Priehádza Kateřina a smeje sa.

„Som Spasitel!“ volám. „Nesiem vaše hriechy na svojich bedrách.“ Kateřina sa smeje. Tycho de Brahe tasí a volá: „To je hovno pivo!“ Kateřina mu jednu pleskne. Tycho de Brahe sa smeje: „Môj nos! Môj strieborný nos!“ a šliape si po ňom.

Priehádza Pepa Nos s gitarou a hovorí: Tedkonc vám zahrajú svoj posledný hit, práve jsem ho složil,“ a hrá. Nikto mi nevenuje pozornosť, nik vo mňa neverí. Dobre im tak.

Vísím teda na kríži vysoko nad oltárom a okrem stigien mám aj volantom rozdrvený hrudník a hlbokú reznú ranu na lavom líci. Kdesi hlboko podou mnou sa v sporom svetle sviec motajú drobné postavy. Je počuť smiech a tlmené kovové rinčanie.

„Prasce,“ volám, kašlem a vraciam sčernetú krv. „Chlastali ste a smilnili v chráme Pána!“

Klenba sa chveje, po stene jednej z bočných lodí sa rozbehne dlhá prasklina. Pán Davídek zažína svetlá, opíliči vstávajú, kamenné náhrobky sa dvíhajú a vystupujú historicky odedé postavy. V chráme je čoskoro hlava na hlave. Johann Sebastian Bach naproti na chóre sa zlahka ukloní. Dávam pokym hlavou, organ zahrní a Václav Sňítíl sa pridáva čistými tónmi husiel.

Dole sa ozýva vysoký detský hlas.

„Oci, kto to je?“

„To je ten, ktorý sa za nás obetoval.“

V prvom rade, priamo podo mnou, stojí mladý muž a drží za ruku dieťa. Mój otec a ja. Nespoznávajú ma.

Organ dohral. Sebastian pokľakol a prosí:

„Zmiluj sa, pane!“

Hľadím dolu na to dieťa, pozerám sa mu do očí a krútim hlavou.

„Nemôžem, majstre.“

ČLOVEK

Narodili som sa v pote, krvi a slzách. Zomrel som tisícorakou smrťou: ubo-
daný, uškrtený, upálený, vypíchlí mi oči, dolámali mi ruky i nohy. Vyrezali
jazyk. Vešali ma. Vplietali do koleša. Postavili ma k múru. Utopili ma. Stali ma
mečom, sekerou, guillotinou. Reval som od hrôzy v plynovej komore. Skončil
som na elektrickom kresle. Ešte žijem. Zatiaľ ešte stále žijem.

Z rukopisu pripravovaného stredoeurópskeho štvorprekladu českého origi-
nálu **Totální revize** od **Josefa Koblíka** alias **profesora Kobu**.

Slovenský preklad: **Viola Vyholená-Šípivá**

Josef Koblík, profesor cudzích jazykov, psychológ a rockový pesničkár, okrem
Totálnej revízie (1986, Hradec Králové), autor románu **Boj v nízkej tráve** (pri-
pravené do tlače).

